

سوئاد دەرۋىش (تۈركىيە)

ئەتىقەرەمەھبۇبىسى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

سوئاد دەرۋىش (تۈركمىيە)

ئەتقەرە مەھبۇسى

ياسىن سېبىيت تەرجىمىسى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

بۇ كىتاب جياڭشى خەلق نەشرىياتىنىڭ 1983-
يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى، 1983 - يىل 8 - ئاي 1 -
باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据江西人民出版社1983年8月第1版，1983年8月第1次印刷版本翻译出版。

مەسئۇل مۇھەررىرى: پاتىگۈل مەجىت
مەسئۇل كوررېكتورى: ئۆمەرجان

ئەنقەرە مەھبۇسى
ئاپتورى: سوئاد دەرۋىش (تۈركىيە)
تەرجىمە قىلغۇچى: ياسىن سەيىت

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا تىزىلدى
قۇمۇل ۋىلايەتلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1092 × 787 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 7.125، قىستۇرما ۋاراقى: 1
1993 - يىل 1 - ئاي 1 - نەشرى
1997 - يىل 12 - ئاي 2 - بېسىلىشى
تىراژى: 10,000 — 5,001
ISBN7 — 228 — 02310 — 2/I·799
باھاسى: 6.50 يۈەن

قىسقىچە مەزمۇنى

سوئاد دەرۋىش تۇركىيىنىڭ ھازىرقى زامان مەشھۇر ئايال يازغۇچىسى. ئۇ ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىدىلا ئىجادىيەتكە كىرىشكەن. ئۇنىڭ يىگىرمىدىن ئارتۇق ھېكايە ۋە نۇرغۇن شېئىر يازغان. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ تېمىسى كەڭ. ئۇ مۇخبىر بولغان.

«ئەنقەرە مەھبۇسى» ئۇنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەسىرى. ئەسەرنىڭ ۋەقەلىكى مۇنداق: ئالىي مەكتەپنىڭ ئامىرات ئوقۇغۇچىسى ۋاسىف، قوشنىسىنىڭ قىزى زۇلەيخەنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ. لېكىن، مال-دۇنياغا بېرىلگەن زۇلەيخە، ئۆز رازىلىقى بىلەن ۋاسىفنىڭ قېرى تاغىسىغا تېگىدۇ. مىراسقا ۋارىسلىق قىلىش ئۇمىدىنىڭ بەربات بولغانلىقى ئۈچۈن، ۋاسىفنىڭ بىر نەۋرە ئىنىسى زۇلەيخەگە بوھتان چاپلايدۇ. زۇلەيخەگە بۇرۇنقىدەكلا كۆيۈپ - پىشىپ يۈرگەن ۋاسىف، بۇنىڭدىن دەرغەزەپكە كېلىدۇ - دە، بىر نەۋرە ئىنىسىنى ئاچچىقىغا پايلىماي ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ۋاسىف ئون ئىككى يىل تۈرمىدە ياتىدۇ. ئۇ تۈرمىدىن چىققاندا زۇلەيخەنى ئىزلەيدۇ. ئەمما ياش، چىرايلىق زۇلەيخە، سەت، ئاچكۆز ئايال سودىگەرگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. زۇلەيخە ئۇچۇن ھەممە نەرسىنى قۇربان قىلغان ۋاسىف، يوقسۇزچىلىق ھەم بەختسىزلىك ئىلكىدە، يەنىلا تۇرمۇشنىڭ ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلالمايدۇ. يازغۇچىنىڭ، خىيال بىلەن رېئاللىقنى نۆۋەت بىلەن تەسۋىرلەپ، ئۆزئارا كىرىشتۇرۇپ يازغان بۇ ئەسىرى كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىدۇ.

1

ئەڭ ئاخىرقى ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە ئۇنىڭ بېشى سەل ئايلىنىپ، كۆزلىرى قاراڭغۇلاشقاندەك بولدى. ھاياجانلىنىشتىن شۇنداق بولۇۋاتقىنى يوق. ئۇ شۇ تاپتا ھېچنېمىنى ھېس قىلالمايتتى ۋە ئويلىمايتتى. ئۇنىڭ كاللىسى قۇپقۇرۇق، روھىمۇ قېتىپ قالغاندى. ئۇنىڭ ناھايىتى تىنچ ھالەتتە، ياكى ئۆلگەن ئادەمدەك سېزىمىنى يوقاتقان ھالەتتە دېسىمۇ بولاتتى. ئۇنىڭ كۆكرەك قەپسىدە دۈپۈلدەپ جىددىي سوقۇۋاتقان يۈرىكىلا ھايات ئىدى.

ئۇ ئون ئىككى يىلدىن بۇيان ھەر كۈنى، ھەر ساەت مۇشۇ پەيتنى ــ دائىم ئېتىك تۇرىدىغان مۇشۇ ئىشىك ئېچىلىدىغان پەيتنى كۈتۈپ كەلگەنىدى. ئۇ مۇشۇ پەيتنە پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قانداقتۇر ئەسەبىي خۇشاللىق ــ ئادەتتىكى خۇشاللىق ئەمەس ــ ئەسەبىي خۇشاللىق چىرمىۋالغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلغانىدى. ئۇ ئەركىنلىككە چىقتى، ئون ئىككى يىل تۇرمىدە يېتىپ ئاندىن ئەركىنلىككە چىقتى. بۇنىڭغا ئادەمنىڭ ھەقىقەتەن ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ!

دەرۋازا ئالدىدا ياش بىر تۇرمە ساقچى دوستانىلىك بىلەن ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويدى.

ــ يول بولسۇن! سىزگە ئامەت تىلەيمەن.

ئۇ ۋاسسىغا سەپسېلىپ قارايتتى. ۋاسسىغ ئارىسالدا

بولغاندەك، قورقاندەك جايدا ممدىرلىماي تۇراتتى. كەينى دىكى تۇرمە دەرۋازىسى يېڭىباشتىن يېپىلدى، ئۇ سىرتتا قالدى. ۋاسىق ساقچىغا قاراپ زورمۇزور كۇلمەكچى بولدى. ساقچى ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق بىلەن:

— نېمىگە قاراپ تۇرىسىز؟ خالىسىڭىز ئاگاھلاندۇرۇپ قويايلى، بۇ يەردىن چاققان كېتىڭ، — دېدى.

ۋاسىق يانچۇقىدىن بىر قاپ تاماكا چىقىرىپ ساقچىغا سۇندى.

— ياق، رەھمەت، دېجورنى ۋاقتىدا تاماكا چېكىشكە بولمايدۇ.

— ئېلىڭ، سەل تۇرۇپ چەكمەمسىز.

— رەھمەت ئەمسە، ئېيتىڭا بۇرادەر، تۇرمىدە قانچە ئۇزۇن ياتتىڭىز؟

— ئون ئىككى يىل، يەتتە كۇن، ئۇچ سائەت، — دەپ جاۋاب بەردى ۋاسىق كۇلۇپ تۇرۇپ.

— ھا! ھا! ھا!

ۋاسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى، شۇنداقلا ئازابلىق بۇ ئۇچ سائەتنىمۇ تىلغا ئالغانلىقىدىن بۇ ياش ساقچى كۇلۇپ كەتتى.

— گېپىڭىزگە قارىڭ، ئۇچ سائەت دېگەن ھېچقانچە گەپ ئەمەسقۇ — ... دېدى ئۇ كۇلگىنىچە.

ئۆمرىدە تۇرمىدە يېتىپ باقمىغان بۇ ياش نېمىنى بىلسۇن؟ ۋاسىق بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. ساقچى گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

— ھەقىقەتەن ئۇزۇن يېتىپسىز! — دېدى.

— شۇنداق.

— ئىنشائاللا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتۈپ كەتتى. سىز ئەمدى يېڭىدىن تۆرەلدىڭىز، سىزگە بەخت تىلەيمەن.

ۋاسىلى شۇئان تەتۈرەپ كەتتى. ئۇ يېڭىلا تىرىلدىمۇ؟ ياق ئۇ يېڭىدىن تۆرەلدى! ... ھايات — ھەر بىر ئادەمگە بىرلا قېتىم، پەقەت بىرلا قېتىم كېلىدۇ. ئۇنىڭ ھاياتى ئون ئىككى يىلدىن بۇيان توختاپ قالغانىدى. سىرت بىلەن ئالاقىسى ئۈزۈلگەن ئون ئىككى يىللىق تۇرمۇشتىن كېيىن ئەسلىدىكى تۇرمۇشنى قايتا باشلايدىغانلىقىنى ئۇ بىلەتتى. نە قەدەر ئازابلىق يىللار... ئۇ ساقچى بىلەن خوشلاشتى. چامادانىنى كۆتۈرۈپ ناتونۇش ئەنقەرە شەھرىنىڭ شەھەر مەركىزىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

ئۇ ئەنقەرە شەھرىدە توققۇز يىل تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما شەھەرنىڭ ئۇيۇ - دۆڭىنى بىلمەيتتى. ئۇ قولغا ئېلىنىپ دەسلەپكى ئۈچ يىلنى ئىستانبۇلدىكى بىر تۇرمىدە ئۆتكۈزدى. كېسىلگەندىن كېيىن ئەنقەرەگە ئېلىپ كېلىنگەنىدى. شۇڭا قايىقا مېڭىشنى بىلمەيتتى. باشقىلاردىن سوراشقا تېخى تىلى بارمايتتى. بۇنداق قىلىشقا ئۇنىڭدىكى بالىلارغا خاس ئۇياتچانلىق تۇيغۇسى يول قويمايتتى. ئۇ مەيلى كىم بولسۇن، گېپىنى ئاڭلاپلا ئۇنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى، كىملىكىنى شۇ ھامان پەرەز قىلىۋالالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ باشقىلارغا ئوخشىمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى... ئۇ قانداقمۇ باشقىلار بىلەن ئوخشاش بولسۇن؟ ئاغرىپ قېلىپ دوختۇرخانىغا ئاپىرىش توغرا كەلگەچكە، ئۇ ئون ئىككى يىل ئىچىدە تۇرمىدىن سىرتقا ئىككى قېتىملا چىقتى.

ئۇ ئېغىر قەدەملىرىنى سۆرەپ ئاستا كېتىۋېتىپ ئۆز - ئۆزىگە:

— مەن ئەركىنلىكتىن ئايرىلغان مۇشۇ ئون ئىككى يىلنى سارالك بولۇپ قالماي قانداق ئۆتكۈزگەندىمەن؟ — دەيتتى. ئۇنىڭغا ئون ئىككى يىلنىڭ كېيىنكى توققۇز يىلىنى ئۆتكۈزمەك بەك قىيىنغا توختىدى. دەسلەپكى ئۈچ يىل ئۇنىڭغا ئانچە بىلىنمىگەنىدى. ئاددەتتە دەۋالمىش ئارقىلىق ئەسلى ھۆكۈمنى بىكار قىلىۋېتىدىغان ئىشلارمۇ بولاتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا توغرا كېلەتتى. ۋاسىق ئۇمىدىنى مۇشۇنىڭغا باغلىغانىدى. ئۇ چاغدا ئاپىسىمۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ شۇنداق باتۇر، شۇنداق مېھرىبان ھەم شۇنداق بىچارە ئاپىسى يالغۇز ئوغلى ئۈچۈن ھەر قانداق قۇربان بېرىشكە رازى ئىدىكى، ھەرگىز ئىككىلەنمەيتتى. ئۇچ يىل داۋامىدا، ئۇ ئاپىسىنىڭ تەكشىلىشسىز مېھرىنى ئىسپاتلاپ، ئۆزىنىڭ ئوغلىنىڭ كۆز ئالدىدا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ ئەۋەتكەن ئەرسىلىرىنى تاپشۇرۇۋالىدى. قېلىن، ئېگىز تاملار بىلەن مەھكەم ئېتىكلىك ئىشىكلەر ئۇنى يۇرەك پارىسىدىن ئايرىۋەتكەن بولسىمۇ، ئۇ ھامان بىر ئامال قىلىپ ئۆزىنىڭ مەكتۇب ئوغلىنىڭ پېنىدا ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا بالىلىق چاغلىرىدىكىگە ئوخشاش يارەدەم قىلىشقا مەكتۇب تەييار تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئوغلىنىڭ ئېسىگە سېلىپ تۇراتتى. ئۇ ھەر كۈنى ئوغلىغا ئوغلى ياقتۇرۇپ يەيدىغان بىر نەچچە خىل قورۇما، بىر نەچچە تال تاماكا ياكى بىر نەچچە قۇر پاكىز كۆڭلەك كىرگۈزۈپ بېرەتتى.

ۋاسىق كېسىلگەندىن كېيىن ئەنقەرەگە ئېلىپ كېلىندى. ئوغلىغا ئۆزىنىڭ يەنىلا ئۇنىڭ يېنىدا ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا مەدەتكار بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇرۇش

تۇچۇن ئۇمۇ ئەنقەرەگە كەلدى. ئۇنى يېڭىباشتىن ئىستانبۇل تۇرمىسىگە يۆتكەپ كېتىشنىڭ ئامالىنى قىلىش توغرۇلۇق ئوغلىغا ۋەدە بەردى.

ۋاسىغنىڭ ئاپىسى ئەنقەرەدە بىر مەزگىل تۇرۇپ ئىستانبۇلغا كەتتى. ئۇ يەنە كەلمەكچى بولۇپ كەتكەنىدى. بىراق نەچچە ھەپتىدىن كېيىن ئاغرىپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئاخىر بىر دوختۇرخانىنىڭ كارىۋىتىدا جان ئۈزدى.

ۋاسىغ باللىق چاغلىرىدا ئاپىسى ھەمىشە ئۇنىڭغا:

— كۆنلەرنىڭ بىرىدە سەن مەشھۇر دوختۇر ياكى پروفېسسور بولساڭ، قېرىپ ماغدۇرىمدىن كەتكەن چاغدا ھالىمدىن خەۋەر ئالسەن، — دەيتتى.

بۇ بىر خىيال، يەنە كېلىپ شېرىن خىيال ئىدى. ۋاسىغنىڭ سەۋەنلىكى بۇ خىيالنى بەربات قىلۇەتتى. ئاشۇ كېلىشمەسلىك يۈز بەرگەندە ۋاسىغ تىببىي ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئىدى، ئىككى يىلدىن كېيىن مەكتەپ پۈتتۈرەتتى.

شۇ بەختسىزلىكنى توسۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ۋاز كېچەلمەيدىغان، سەكراتتا يېتىپ قالغان چاغدا ئاپىسىنىڭ بېشىدا تۇرۇش ئۈچۈن قۇربان قىلۇەتىشكە قېيمايدىغان نېمىسى بار؟

ئاپىسىدىن ئايرىلىش بىلەن ھەممە نەرسە ئۆزگىرىپ كەتكەندەك بولدى. بىرەر ئادەمنىڭ مېھرىگە ئېرىشكەن مەھبۇس مەڭگۈ مەھبۇس ھېسابلانمايدۇ... ۋاسىغ ئەنقەرە تۇرمىسىدە توققۇز يىل ياتتى. بۇ مەزگىلدە ئۇنى ھېچكىم يوقلاپ كەلمىدى.

هەر قېتىملىق تۇغقان يوقلاش كېلىنىدە تۇرمىنىڭ ئىچى بايرام كەيپىياتىغا چۆمۈلەتتى. مەھبۇسلارنىڭ ھەممىسى خۇشال بولۇشۇپ، ساقال ـ بۇرۇتلىرىنى ئېلىشاتتى، چاچلىرىنى تارىشاتتى. شۇ كۈنى ئۇلارنىڭ ئۆز كىيىملىرىنى كىيىشىگە رۇخسەت قىلىناتتى. كىيىم ـ كېچەكى يوقلار بىرىنىڭ كۆڭلىكىنى يەنە بىرىنىڭ ئىشتىنىنى كىيىپ تۇغقانلىرىنىڭ ئالدىغا چىقاتتى. بۇنداق كېلىشەردە ۋاسىق ھەمىشە بىر بۇلۇڭدا بويىنىنى قىسىپ قالاتتى، پۇقراچە كىيىنمەيتتى، يوقلاپ كېلىدىغان ھېچقانداق ئۇرۇق ـ تۇغقىنىمۇ يوق ئىدى. شۇنداقتىمۇ تۇرمە نازارەتچىسى ئىسمىنى چاقىرغاندا ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ كېتەتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەمدى ئۆتمۈش بولۇپ قالدى.

ۋاسىق ئېغىر قەدەملىرىنى سۆرەپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇ ئەركىنلىككە... ئەركىنلىككە ئېرىشتى... تۆت ئەتراپىنى مەھكەم قورشاپ تۇرغان تاملاردىن، دائىم قۇلۇپلاقلىق تۇرىدىغان كامېردىن، تۇرمە نازارەتچىلىرىدىن، ساقچىلاردىن ۋە كويزا ـ كىشەندىن ئاخىر قۇتۇلدى... بۇلارنىڭ ھەممىسى شۇ تاپتا چىرايى سۇرلۇك ھېلىقى تۇرمە نازارەتچىلىرىنىڭ باشلىقى بىلەن ئۇنىڭغا ھەمىشە كەمستەكەندەك قارايدىغان ھېلىقى تۇرمە باشلىقىمۇ ئوخشاش يېراقتا، تولىمۇ يېراقتا قالغاندى. توققۇز يىلدىن بۇيان ئاشۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۇنى يا ئۇنداق، يا بۇنداق ۋاستە بىلەن قارىلىغاندى. تۇرمىدىن چىقىدىغان چاغدا، يەنە شۇلار ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ، تەكەللۇپ بىلەن مەدەت بېرىدىغان گەپ ـ سۆزلەرنى قىلىپ ئۇنى ئۇزىتىپ قويىدى.

هەممە ئادەمگە ئايانكسى، ۋاسىق ئۇچۇن يېڭى تۇرمۇش باشلانغانىدى. لېكىن بۇنى ۋاسىقنىڭ ئۆزى دېگەندەك ئاڭقىرالمايۋاتاتتى. ئۇ مەھبۇس ئەمەسلىكىنى تولۇق ھېس قىلىپ كېتەلمەيۋاتاتتى، شۇڭا ئازراقمۇ خۇشال بولمىغاندەك قىلمايتتى. ئۇ نەچچە يىلدىن بېرى قاتمۇقات لەنەتنى تامنىڭ ئىچىدە، ئۇمىدسىزلىك گىردابىدا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۆلۈمنىلا كۈتۈپ كەلگەنىدى.

كەڭ كەتكەن كوچىلار چىنىدەك پاكىز، ئىلىپتەك تۈپتۈز ئىدى. ئىككى تەرىپىدە بىر - بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغان بەش قەۋەتلىك بىنالار قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. ۋاسىق قايسىلا كوچىغا كىرمىسۇن، ئوچۇق تۇرغان دېرىزىلەردىن مۇزىكا ئاۋازى يېڭرايتتى. ھازىر دەل ئەنقەرە رادىئو ئىستانسىسىنىڭ كلاسسىك مۇزىكىلارنى ئاڭلىتىدىغان ۋاقتى ئىدى. تۇرمە نازارەتچىلىرى باشلىقىنىڭ ئۆيىدىكى رادىئودا ھەر كۈنى مۇشۇ ۋاقىتتا مۇشۇ مۇزىكا بېرىلەتتى. دېكمارنىڭ قىزىقتۇرۇشى بىلەن ۋاسىق ياۋروپا مۇزىكىلىرىغا خۇشتار بولۇپ قالغانىدى. دېكمار ياۋروپا مۇزىكىلىرىنى ياقتۇراتتى. مەھبۇسلار دېكمارغا «ماركىز» دەپ لەقەم قويۇشقانىدى. «ماركىز» ياشىنىپ قالغان، مەلۇماتلىق، گەپ - سۆز-لىرى ۋە سالا - سۇپىتى ئاقسۆڭەكلىرگە ئوخشايدىغان، ئاتىسى ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان ئادەم ئىدى. ساقال - بۇرۇتىنى دائىم پاكىز قىرىپ، قوللىرىنىمۇ ناھايىتى ئوبدان ئاسراپ يۇرەتتى. كۈل رەڭ تۇرمە كىيىمى كىيەتتى. ئۇنى سالاپەتلىك دېسە خاتالاشمايتتى. مۇشۇنداق سالا - سۇپىتىگە قاراپ ئۇنىڭ قاتىل ئىكەنلىكىگە كىم ئىشىنىدۇ؟ ئۇ خۇددى قاتىللىق قىلمىشىنى ياخشى كۆرۈپ قاتىللىق قىل-

غاندەك تۆت ياشلىق قىزنىڭ ئۆلۈتۇرۇۋەتكەنىدى. ۋاسىق ئىچىدە، ئۇنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىدۇ، دەپ ئويلىدى. كېيىن ئۆز ـ ئۆزىگە: «مەن ئەركىنلىككە چىقتىم» دېدى. دېمەك ئۇ شۇ تاپتا ئەركىنلىكتە ئىدى.

ئۇ شۇ ئىشلارنى ئويلىغان ھامان ھېلىمۇ تۇرمىدە ياتقان، ئون ئىككى يىلنى ئۆزى بىلەن بىللە تۇرمىدە ئۆتكۈزگەن ئاشۇ بىچارىلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. بۇ ئون ئىككى يىل ئىچىدە مەھبۇسلار يېڭىلىنىپ تۇردى. لېكىن ئۇلار ئۇنىڭغا ئوخشاش خىلىدىكى ئادەملەر ئىدى. ئۇنىڭ دۇنياسى ــ شۇلاردىن تەشكىل تاپقان دۇنيا ئىدى.

مەنچۇ، مەنمۇ بىر قاتىلغۇ! مۇشۇ پىكىر كاللىسىغا كېلىش بىلەن ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى. ئۇ قارىماققا ئۇيقۇدىن يېڭىلا تۇرغان ئادەمدەك قىلاتتى.

تۇرمىدە، ئۆزىگە ئوخشاش نۇرغۇن قاتىللار ئارىسىدا، قاتىل، دەپ ئاتىلىپ يۈرۈش ئانچە قورقۇنچلۇق ئەمەس. لېكىن مۇشۇ يەردە، ئۇ ئەمدىلا قەدەم قويغان مۇشۇ دۇنيادا، ئادەم ئۆلتۈرمىگەن مۇشۇ كىشىلەر ئارىسىدا ئۆزىنىڭ قاتىل ئىكەنلىكىنى ئويلاش ــ ئۇنى ھەقىقەتەن ئازابلايتتى.

ئۇ شۇ تاپتا، بىر مېھمانخانا تېمىشىم كېرەك، دېگەن خىيال بىلەن چوڭ كوچىدا كېتىۋاتاتتى.

ئىلگىرى بوغالتىرلىق قىلغان تامىس ئىسىملىك بىر مەھبۇس ئۇنىڭغا بىر ئادرېس بەرگەنىدى. بۇ ئانافارتول كوچىسىغا يېقىن يەردىكى كىچىك مېھمانخانىنىڭ ئادرېسى ئىدى، ۋاسىق يوغان قىپقىزىل يۈزلۈك، پاكار تامىسنى كۆرگەندەك بولدى. تامىسنىڭ مىيقىدىن ھەمىشە تەبەسسۇم كەتمەيتتى. ئۇ بوغالتىرلىق قىلغان چېغىدىمۇ

كى شەرمەندىلىكلىرىنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەشكە بەك ئامراق ئىدى. بۇنداق چاغلاردا موسلىھەت ئاخۇن، دارازا سەنكا ۋە رەسسام ئاردانغا ئوخشاش گېپىنى ئاڭلىغۇچىلار دائىم ئۇنىڭ ئەترايىغا ئولىشىۋالاتتى. بۇلارنىڭ قاتاردا ئەمدى پەقەت ۋاسىلا يوق ئىدى... ئۇنىڭ تۇنۇگۈنكى بۇرادەرلىرى بۇگۈن ئاخشام چوقۇم پەرىشان بولۇشتى. ھەر قېتىم شۇنداق بولاتتى. بىرەرىنى تۇرمىدىن قويۇپ بېرىدىغان كۈننىڭ ھارپىسى مەھبۇسلار ئۆزلىرىنى بەختلىك ھېس قىلىشىپ، قەۋەت خۇشال بولاتتى. چۈنكى ئۇلارمۇ ھامان بىر كۈنى تۇرمىدىن قويۇپ بېرىلەتتى. ئۇمىد ئۇلارنى ھايا جانغا سالاتتى. تۇرمە ئىچى بايرام تۈسىگە كىرەتتى، مەھبۇسلار ئەتىسى كۆتۈرەڭگۈ كەيپىياتتا تولغان ئورۇكىستر ئەترىتىنى تەشكىللەپ، ئەركىنلىككە ئېرىشكەن تۇرمىدىشىنى دەرۋازا تۈۋىگىچە ئۇزىتىپ قويۇشاتتى. تۇرمىدىشىغا ئامەت ۋە چەكسىز بەخت تىلەيتتى. تۇرمىدىشى تۇرمىدىن چىقىپ، دەرۋازا قايتا يېپىلغاندىن كېيىن ھەمىسىنىڭ قاپاقلىرى چۈشۈپ مىسكىنلىشىپ كېتىشەتتى. مەھبۇسلار ئۆزلىرىنىڭ تۇرمىدە يەنە نەچچە يىل، نەچچە ئاي، نەچچە كۈن ۋە نەچچە سائەت ياتىدىغانلىقىنى كۆڭۈللىرىدە ھېسابلاشقا باشلايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىلاجى بار ئۆزىنى چاقچاقلىشىشقا، كۈلۈشكە تىرىشاتتى. شۇ كۈندىن تارتىپ بىر نەچچە ئاخشامغىچە ھەر بىر ئادەم قاتتىق روھىي چۈشكۈنلۈك، ئىنتايىن غېرىبلىق ھېس قىلاتتى. خۇددى كارىدور بىلەن كامېرلار ئۇلارنى يېۋتىدىغاندەك...

بۇنداق روھىي ھالەتنى ۋاسىل پۈتۈنلەي ھېس قىلالايدۇ. ئۇ تالاي قېتىم ئازابلىق ھېسسىياتى بىلەن تۇر-

مىداشلىرىنى ئاخىرقى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ قويغانىدى. دېمىسىمۇ راست، مەھبۇسلار دەرۋازا تۈۋىدە چەكسىز ھەسرەت چېكىشەتتى، ئۇمىدسىزلىنىپ كېتىشەتتى. شۇ تاپتا ۋاسىف ئىسمك كۆڭلىدىن ئازابلىق بىر پىكىر «لاپلا» قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى. سەپداشلىرىنى تاشلاپ، تۇرمىدىن يالغۇز چىقىش ئۇنىڭغا نومۇستەك بىلىنىدى.

... ھەر كۈنى ئاخشىمى سائەت بەش بولغان ھامان ھېلىقى سېمىز بوغالتىر تامىس ئۇنىڭغا قەھۋە قاينىتىپ بېرەتتى، چۈنكى ئۇ تۇرمىداشلىرىغا قەھۋە قاينىتىپ بېرىشكە ئامراق ئىدى. ئۇلار بۈگۈن ئاخشامىمۇ باشقا ھەر قانداق ئاخشامدىكىدەك ھېلىقى چوڭ زالنىڭ ئۆزلىرى ياخشى كۆرىدىغان بۇلۇڭغا بېرىپ ئولتۇرىدۇ. يۈز بەرگەن بۇنداق چوڭ ئىشتىن — ۋاسىفتىن ئايرىلغاندىن — كېيىن ئۇلار چوقۇم ھاياجان بىلەن سۆزلىشىدۇ، گەپ ۋاسىف ئۈستىدە بولىدۇ، ئۆزلىرىنى ئىسكان بار خۇشال تۇتۇشقا تىرىشىدۇ. ئۆزىنى خۇشال‌تۇتۇش، تامىس ئۇچۇن ناھايىتى ئاسان. چۈنكى ئۇ ئالتە ئايدىن كېيىن تۇرمىدىن چىقىدۇ. ئەمما موسلىھەت ئاخۇن يەتتە يىل، ئاتمىشقا كىرگەن ئارىدان يىگىرمە يىل ياتىدۇ... ئاردان شۇنداقتىمۇ يەنىلا ئۈمىدسىزلەنمەي، ئەركىنلىكنى كۈتۈمەن، دەيدۇ. بۇ ئادەم ساھىبجامال بىر ئايالنى دەپ ئەركىنلىكتىن ئايرىلغانىدى...

ۋاسىف ئاشۇ ساھىبجامال ئايالنى ئويلاپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ۋاسىف ئۇ ساھىبجامال ئايالنىڭ رەسىمىنى پات ـ پات كۆرۈپ قالاتتى. بۇ رەسىمنى ئاردان ھەرگىز يېنىدىن ئايرىمايتتى. ۋاي دەپ كەتكۈدەك چىرايلىق بولمىسىمۇ، بۇ بەختسىز ئايالنى ئاردان جېنىدىن ئارتۇق

كۆرەتتى، شۇڭا ئۇنى كۈنچىلىك دەستىدىن ئەقلىدىن ئادەشىپ ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى.

ئۇ تۆت كوچىغا كىلىپ ئۇيىاق - بۇياققا قاراپ كېتىۋاتقان ئادەملەرنى كۆردى. كۆڭلىدە، ئۇلار ئۆز ئۆيلىرىگە كېتىۋاتىدۇ، ئۇلارنى شۇ تاپتا ئۆيدىكىلىرى كۈتۈپ تۇرىدۇ، دەپ ئويلىدى. ئۇلارنىڭ بارار جايىي ئېنىق. ئۇنىڭچۇ، ۋاسىغنىڭ قولىدا بولسا ئۆزىگە ناتونۇش بولغان بۇ شەھەردىكى، يەنە كىلىپ ئىلگىرى ئۆزى بېرىپ باقمىغان كىچىك بىر مېھمانخانىنىڭ ئادرىسىلا بار ئىدى. ئۇنى ئۇ يەردە ھېچكىم كۈتۈپ تۇرغىنى يوق.

ئۇ ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە مەيۈسلۈك بىلەن قاراپ، ئۇلارغا قوشۇلۇپ ماڭدى. مەن مۇشۇلارنىڭ ئارىسىدا ياشاشقا ئادەتلىنىپ كېتەلەرمەنمۇ؟ دېگەن خىيالنى كۆڭلىدىن كەچۈرۈپ پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى. ۋاسىغ بىر ھازا مېڭىپ ھېرىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ ھېلىقى كىچىك مېھمانخانىنى چوقۇم تېپىشى، ئەركىنلىككە ئېرىشكەندىن كېيىنكى تۇنجى كېچىنى ئاشۇ مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈشى كېرەك ئىدى. ئۇ بىر تۇرۇپ ئۆز - ئۆزىگە بۇ گۇن ئاخشاملا ئىستانبۇلغا كەتكەن بولسام، بۇمۇ بىر ھېسابتا بولىدىغان گەپ ئىدى، دېسە، يەنە بىر تۇرۇپ، ياق، بىر كۈن بولسىمۇ تۇرۇپ، ئۆزۈم شۇنچە يىل تۇرغان شەھەرنى بىر كۆرۈۋالاي، ئىستانبۇلغا بارغىنىم بىلەنمۇ ئۇ يەردە مېنى بەرەرى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقىنى يوق، دەيتتى. ۋاسىغ بىردىنلا ئۆزىنى نېمىشقا بۇنچىلىك غېرىبلىق بېسىپ كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشەندى.

بەرەردىن يول سوراشقا توغرا كەلدى. ئۇ ئىككى

يېنىغا قاراپ، ئاپتوبۇس ساقلاپ تۇرغان بىر ئايالنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن كۆزلىرىنى ئۇزەلمەي بىر پەس تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئىختىيارسىز هاياجانلىنىپ كەتتى، ئۆزىگە يۈزلىنىش قىزىرىپ كەتكەندەك بىلىندى. «ئۇ زۇلەيىخەگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن!» دېدى ۋاسىف ئۆز - ئۆزىگە. ئۇ ئورۇق، ئېگىز هەم قارا قۇمچاق كەلگەن، شەهلا كۆزلۈك ئايال ئىدى.

ياتاقتا تۆت كىشىلىك كارىۋات قويۇلغانىدى. مۇلازىم دېرىزە تۈۋىگە كېلىپ، دېرىزىنى ئاچتى ۋە:

— كارىۋاتنى ئۆزىڭىز تاللاڭ، سول تەرەپتىكى ئىككى كارىۋاتتا ئادەم بار، — دېدى.

— دېرىزە يېنىدىكى ماۋۇ كارىۋاتتا ياتاي دەيمەن.

— بوپتۇ ئەمسە.

مۇلازىم پاكار، بۇرنى ئۇچلۇق، قاراشلىرىدىن لولىلىقى چىقىپ تۇرىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ كېتىشكە تەمشىلگەن قىياپەتتە قەدەملىرىنى يۆتكەپ يەنە توختاپ قالدى.

— مېنىڭچە سىز بۇ يەرلىك ئەمەسقۇ دەيمەن! — دەپ سورىدى ئۇ ۋاسىفتىن.

— شۇنداق، مەن بۇ يەرلىك ئەمەس.

— بۇ شەهەر تولىمۇ يېقىملىق...

— راست! شۇنداقكەن.

— ئەنقەرەگە بىرىنچى قېتىم كېلىشىڭىزمۇ؟

ۋاسىف ئىككىلىنىپراق تۇرۇپ كېتىپ، ئاندىن ئالدىرىماي:

— هەئە، — دەپ جاۋاب بەردى.

— مېهمانخانىنىڭ ئۈدۈلىدا بىر كىچىك مەيخانا بار... مەيخانىدا ئېسىل ئۈزۈم ھارىقى بىلەن راكى① ھارىقى بار.

— رەھمەت سىزگە.

— دوقمۇشتا، ئوبدان بىر ئاشخانا بار...ناۋادا كۆڭلىڭىز تارتسا، سىزگە قىيىملىق بولكا ئەكىلىپ بېرەي.

— رەھمەت. مەن سەل تۇرۇپ شەھەرنى كۆرگىلى سىرتقا چىقىمەن. كەچلىك تاماقنى كېتىۋېتىپ يەيمەن.

— بوپتۇ ئەمسە، ئىختىيارىڭىز.

بۇ پاكار ئەبلەخ كېتىشىگە ۋاسىق پۇت ـ قوللىرىنىڭ خېلىلا ئازادە بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. شەھەر، كوچىلار، ئۆتكەن ـ كەچكەنلەر، ئاپتوموبىللار ئۇنى ھاردۇرۇپ قويغانىدى. ئۇنىڭ شۇ تاپتا ماڭغۇدەك، ھەتتا ئاياغ كىيگۈدەكمۇ ماغدۇرى يوق ئىدى. پۈتلىرى سىرقىراپ ئاغرىيىتتى.

ۋاسىق چامادانىنى كارىۋاتنىڭ ئاستىغا قويۇپ قويۇپ، ئاندىن دېرىزىدە ئولتۇردى. ئاندىن كۆزلىرىنى يەردىن ئۈزمىگەن پېتى نا ئېنىق خىياللارغا غەرق بولۇپ كەتتى. ئۇ تۇرمىدىمۇ شۇنداق ئىدى. بىر يەردە ئولتۇرسا، ۋاقىتنىڭ بىلىنمەي ئۆتۈپ كېتىشىنى كۈتۈپ قىمىر قىلماستىن ئولتۇرۇپ كېتەتتى.

ۋاسىق ئۆزىگە كېلىپ ئۆيىنىڭ قاپقاراڭغۇ بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. ئۇ دېرىزە تۈۋىدە ئىككى سائەتتىن ئارتۇق ئولتۇرغانىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىناھايىتى پاراكەندە ئىدى. ئۇ تۇرۇپ ئۆز ـ ئۆزىگە: «مەن باشقا ئادەملەرگە ئوخشىمىغان

① راكى ھارىقى ـ بىدىيانىدىن ياسالغان بىر خىل ھاراق.

مايدىغان بولۇپ قالدىمۇ؟ ـ دېسە، يەنە بىر تۇرۇپ، ـ كىم شۇنداق دەيدۇ؟ نېمىشقا ئوخشمايدىكەنمەن؟ مەن ئەركىنلىككە ئاستا ـ ئاستا كۈنۈپ كېتەلەيمەن» دەيتتى. لېكىن قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدىكى باشقا بىر ۋاسىق بېشىنى چايقاپ، پەس ئاۋازدا يېنىش ـ يېنىش: «ياق، ياق، سەن پۈتۈنلەي تۇگەشتىڭ، سەن ئەمدى بۇرۇنقى ۋاسىق ئەمەسسەن. سەن قىلچىلىك ئۈمىد يوق بىر ئادەمسەن» دەيتتى.

ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ جۇمەكنىڭ يېنىغا بېرىپ تامدىكى ئەينەككە قارىدى. ئەينەكتىن ئۆزىنىڭ چىرايىنى كۆردى. ئۇنىڭ چاچلىرىغا ئاق سانجىغان، قاراشلىرى مىسكىن، چىرايى تاتىراڭغۇ ئىدى. مەھبۇسنىڭ چىرايى، دېدى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە. تۇرمىنىڭ ئىزناسى مېنىڭ جىسمىمدا قاچانغىچە ساقلىنىپ قالار؟ مەن ئەمدى مەڭگۈ بۇرۇنقى ۋاسىق بولالماسمەنمۇ؟ دەپ ئويلايتتى. ئەمسە بۇرۇنقى ۋاسىق نەگە كەتتى؟ ھازىرقى ۋاسىق ئۆزىنىڭ ھاياتىنى نابۇت قىلغان بۇرۇنقى ۋاسىغا ئېچىنىڭ ئېسىگە ئالالمايدۇ... بۇرۇنقى ۋاسىق ئۇنىڭ خاتىرىسىدە نۇرغۇن كۆلەڭگىلەرنىڭ ئىچىدىكى غۇۋا كۆلەڭگە بولۇپ قالغانىدى. باشقا كۆلەڭگىلەر تېخىمۇ غۇۋالىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ـ ھازىرقى ۋاسىق ئۆزىگە شۇ قەدەر يات تۇيۇلۇۋاتقان ۋاسىغىنىڭ ۋاپاسىزلىكىنى چۈشەنمەيدۇ: ئاشۇ ۋاسىغا تەلۈلۈك گىردابىغا سۆرىگەن مودىنا بىلەن ھېسسىياتنىڭ نېمىلىكىنمۇ بىلمەيدۇ. ھازىرقى ۋاسىق بۇرۇنقى ئاشۇ ۋاسىغىدىن نەپرەتلەنمەيدۇ ھەم ئاغرىنمايدۇ. ئىچ ئاغرىتىش تۇگۈل، ھېسداشلىقمۇ قىلمايدۇ.

ئۇ بۇرۇنقى ۋاسىغا بەختسىزلىككە ئىتتەرگەن ئاشۇ ھېسسىياتنىڭ ئۇنىڭ قەلبىنى ھازىرمۇ پات ـ پات ھاياجانغا

سالىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىدۇ. تىرىكچىلىك قىلىشى، ئازاب - ئوقۇبەتنى يېڭىشى ئۇچۇن بۇنداق ئىشەنچ ئۇنىڭغا ناھايىتى زۆرۈر. چۇنكى بۇرۇنقى ئاشۇ ۋاسىق دەرد - ئەلەملەرنى بېشىدىن كەچۈردى، دېسەك، ئۇنداقتا ھازىرقى ۋاسىق ھېچ بولمىغاندا تەسەللىگە ئېرىشتى. ئۇ ئۆز-ئۆزىگە، مەن ھاياتىمنى نابۇت قىلدىم، لېكىن بۇنىڭ كارى چاغلىق، چۇنكى مەن ھاياتىمنى زۇلەيخەگە تەقدىم قىلدىم، دېيەلەيدۇ.

ئەمما ھازىرقى ۋاسىق مۇشۇ سۆزىنى تەكرارلىغان چاغدا، ئۆزىدە بۇرۇنقىغا ئوخشاش قىزغىنلىق بىلەن ئىشەنچىنىڭ قالمىغانلىقىنى بىلىدۇ. ئۇنىڭ زۇلەيخەگە تەقدىم قىلغۇدەك ئازراقمۇ گۇزەل ھەم پاك يېرى يوق. گەپ، زۇلەيخە ئۈچۈن، دېگەن مەسىلىگە تاقالغاندا ھاياتىنىڭ ۋە ئىستىقبالىنىڭ نېمە كېرىكى؟ ۋاسىق زۇلەيخە ئۈچۈن بۇنداق قۇربان بېرىشنىڭ دۇنيادىكى ھەممە نەرسىدىن بەكرەك قىممەتكە ئىگە ئىكەنلىكىگىمۇ ئىشىنىدۇ. ئۇ بۇرۇنقى ۋاسىق بىلەن زۇلەيخەنى بىر - بىرىگە باغلىغان ئوتتەك قىزغىن لىقنى ئېسىدە چىڭ ساقلايدۇ. بولمىسا ئۇ بەختسىزلىكنى كۆتۈرەلمىگۈدەك كۈچ - قۇدرەتنى ئەمدى ھېچ يەردىن تاپالمايدۇ.

ۋاسىق ئۆزىنىڭ بارلىقىنى، ياشلىقىنى ۋە ھاياتىنىڭ ئەڭ گۈزەل چاغلىرىنى زۇلەيخەگە تەقدىم قىلغانىدى. ئۇنى ساداقەت بىلەن قىزغىن سۆيگەنىدى. ئۇنىڭغا بولغان كۈچلۈك مۇھەببىتىنىمۇ پات - پاتلا كۈچلۈك ھېسسىيات بىلەن بېسىشقا تىرىشاتتى. زۇلەيخە ئەمدى ۋاسىقنىڭ كۆڭۈل ئىكىرانىدا بىر غۇۋا سىمادىن، توختىماي ئەلەڭلەپ تۇرغان

كۆلەڭگىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. قىسقىسى، ئۇۋزى ساقلاپ كېلىۋاتقان بۇرۇنقى ۋاسسىنىڭ خىرە ـ شىرە كۆلەڭگىسىدىن پەرقلەنمەيتتى. ۋاسسى ئىلگىرى زۇلەيخانى ياد ئېتىشكە ئامراق ئىدى. زۇلەيخا كۆلگەندە سەدەپتەك ئاپئاق چىشلىرى كۆرۈنۈپ قالاتتى، ئۇنىڭ ياڭىراق، شاد ھەم يېقىملىق كۈلكىسى ۋاسسىنىڭ قۇلاق تۈۋىدە ھېلىمھەم جاراڭلاپ تۇراتتى. زۇلەيخا ئۇنىڭغا ھازىرمۇ خۇددى بۇرۇنقىغا ئوخشاش نازۇك ھەم ئىنچىكە بېلىنى ئېگىپ تۇرغاندەك تۇيۇلىدۇ. زۇلەيخانىڭ پۇتلىرى ئۇزۇن ۋە تۈپتۈز، بۇلاق تەك شەھلا كۆزلىرى ياز پەسلىدىكى ئەنقەرە كېچىسىنىڭ ئاسمىنىدەك تېنىق، تۇن ئاسمىنىدا چاراقلاپ چاقنىغان يۇلتۇزلاردەك يارقىن...

لېكىن ئۇ شۇ تاپتا ھەرقانچە قىلىپمۇ بۇرۇنقى زۇلەيخانى، ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ھۆسن ـ جامالىنى، قەددى ـ قامىتىنى ئېسىگە ئالالمىدى.

ئىشىك تۇيۇقسىز ئېچىلدى، ۋاسسى كەينىگە ئۆرۈلىدى. ئۆيگە پاكار بىر ئادەم كىرىپ كەلدى. ئۇ قاشلىرى قويۇق، كەپكە شەپكە كىيگەن ئادەم ئىدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم!

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام!

— كەچۈرۈڭ، سىزنىڭ بارلىقىڭىزنى بىلمەي ئىشىكىنى چەكمەيلا كىرىپتىمەن.

— ھېچقىسى يوق.

ئۇ ئادەم كەپكە شەپكىسىنى كارىۋاتقا تاشلاپ قويۇپ، ئۆزى بىر چەتتە ئولتۇردى.

— يېڭى كەلدىڭىزمۇ؟

— هەئە.

— مېنىڭ ياتاقتىن چىقىپ كەتكىنىمگە توپتوغرا ئۈچ سائەت بولدى، مەن چىقىپ كەتكەندە سىز تېخى كەلمىگەن ئىدىڭىز.

— شۇنداق.

— سىز ئىستانبۇلدىن كەلدىڭىزمۇ؟

— ياق.

— ئەمما، سىز چوقۇم ئىستانبۇللۇق، مەن بىر قاراپلا بىلىۋالدىم.

— راست، مەن ئىستانبۇللۇق، بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە كەتمەكچىمەن.

— سىز بۇ چىرايلىق شەھەردە قانچە ئۇزۇن تۇرىدىڭىز؟

— نەچچە يىل بولدى.

— ۋوي، سىز ئىستانبۇللۇق تۇرۇپ، باشقا بىر شەھەر-دە تۇرىدىكەنسىز، بۇ نېمىدېگەن قولايسىزلىق - هە! ۋاسسى ئۇ ئادەمنىڭ ئۆزىدىن نەدىن كەلگەنلىكىنى سوراپ سېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ، مەندىن يەنە گەپ سوراپ يۈرمىسۇن، دەپ ئورنىدىن تۇردى - دە، سۇ تۇرۇ-بىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ يۇز - كۆزىنى يۇغان بولۇۋال-دى. لېكىن ھېلىقى ئادەم بۇنىڭغا قارىماي ۋاسسىتىن گەپ سوراۋەردى.

— ئىستانبۇل شەھىرىگىلار قالتىس ئاۋات شەھەر جۇمۇ. مەن ئىستانبۇلنى پىششىق بىلىمەن، ئىككى قېتىم بارغان. ھەر ئىككىلا قېتىم سىركىتا تۇردۇم. ئۇ يەردە ناھايىتى ئېسىل بىر مېھمانخانا بار.

«بۇ ئەبلەختىن قۇتۇلالمايدىغان بولدۇم، ئاغزىغا بالا تەگدىمۇ ـ نېمە ئۇنىڭ» دەپ ئويلىدى ۋاسىق.

ـ راست گەپنى قىلسام، مەن ئىستانبۇلدا بىرنەچچە كۈننى تولىمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزگەنىدىم. ئۇ يەردە چىرايلىق نەرسىلەر شۇنچىلىك كۆپ ... ئۇنىڭدىن باشقا... سەتەڭ ئايالالارمۇ تولا...

ئۇ گومۇشلارچە كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

ـ سىز ئەنقەرەلىكمۇ؟ ـ دەپ سورىدى ۋاسىق ئۇنىڭدىن.

ـ ياق، ئەنقەرەدە تۇرۇۋاتقىنىمغا يېرىم يىل بولدى، بىر ئايالنى گىسگىندا، ئۇ يەردە بىر تۇگىنىم بار...

ۋاسىق يۈز ـ قولىنى يۇيۇپ بولۇپ، شەپكىسىنى تالدى. ھېلىقى ئادەم ئۇنىڭدىن:

ـ سىرتقا چىقامسىز؟ ـ دەپ سورىدى.

ھەئە.

ـ سىفورتولكقا بارامسىز ياكى بورنوندېغىمۇ؟ ئەنقەرەگە كەلگەن ئادەم جەزمەن بۇ ئىككى رېستورانىنىڭ بىرىسىگە بېرىپ بىر ۋاخ تاماق يەپ كېلىشى كېرەك.

ۋاسىق جاۋاب بەرمىدى.

ـ مەن سىزنىڭ سىفورتولك رېستورانىغا بېرىشىڭىزنى تەۋسىيە قىلىمەن... ئارىلىق سەل يىراق، ئەمما تاكسىغا ئولتۇرسىڭىز بىرەمدىلا بارىسىز.

ـ بولىدۇ!

ـ بۈگۈن ئاخشام مەنمۇ شۇ يەرگە بارىمەن. ئۇ يەردە تۈرك مۇزىكىلىرى ياڭراپ تۇرىدۇ. سۈرەتتەك گۈزەل بىرنەچچە ناخشىچى بار، ھەممىسىلا ئاجايىپ ساھىب

جامال قىزلار ... بىراق، سىز ئىستانبۇلدا سەتەك ئايالىلارنى جىق كۆرگەن، سىزنىك كۆز - قارىنگىز توق. بارسىگىز، سفورتولكا بېرىك، ئۇنتۇماك.

— ماقۇل، سىز دېگەن رېستورانغا بېرىپ قېلىشىم مۇمكىن، — دېدى ۋاسىق بوشلا. بۇ ئىككى رېستورانىنىك بىرىگىمۇ بارالمايدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى، بارغۇسى يوق ئىدى، بارغۇسى بولسىمۇ بارالمايتتى. چۈنكى يېنىدا ئاتمىش لىرالا پۇلى بار ئىدى. يار - يۆلەك بولغۇدەك ئەل - ئاغىنىسى يوق مۇساپىر ۋاسىق خىزمەت تاپقۇچە مۇشۇ ئازغىنە پۇلغا تايىنىپ تىرىكچىلىك قىلىسا بولمايتتى.

— خەيرىلىك كەچ، — دېدى ۋاسىق ئۆزىگە كۆلۈمسىرەپ قاراپ تۇرغان هېلىقى ئادەمگە.

— شۇ يەردە كۆرۈشەيلى، — دېدى هېلىقى ئادەم. مۇ جاۋابەن.

ۋاسىق ياتاقتىن چىقىپ، ئىشىكنى ئاستا يېپىپ قويدى. ئۇ ئىككىنچى ھالدا تۆت ئەتراپىغا قاراپ كوچىدا بىرنەچچە تۇرۇپ قالدى. كۈن يورۇق، تېخى قاراڭغۇ چۈشە مىگەنىدى. تۇرۇۋاتقان تۇرمىدە ... ئاخىرقى قېتىملىق كەچلىك تامىقىنى تۇرمىداشلىرى بىلەن يېگەنىدى.

هازىر مۇسۇلمانچىلىك تامىقىنى يەيدىغان ۋاقتى بولدى، ئۇ هويلىدىكى كىچىك ئوچاقتا ئۆزى ئايرىم تاماق ئېتىپ يەيتتى. ئۇنى تاماق ئېتىشتىن هېچكىم توسالمىدى. ئۇ هەرقانداق ئادەمنىڭ بۇيرۇقىغا، تۇرمىنىڭ قائىدە - تۈزۈمىلىرىگە باش ئەگمەي قوي گۆشىدە تاماق ئېتىپ يەيتتى. ئاخۇن بولغاچقا تۇرمە نازارەتچىلىرى ئۇنىڭ مۇشۇنداق ئاز - تولا ئۆز بېشىمچىلىق قىلىشىغا يول قويغانىدى.

دىنىي كەسىپ بىلەن نام - ئابروي تاپقان بولغاچقا، موسلىھەت ئاخۇن ھەر كۈنى قوي گۆشىدە بەھوزۇر تاماق ئېتەتتى تامىقىنى چاكىلدىتىپ ئولتۇرۇپ ھۇزۇرلىنىپ تاماق يەيتتى.

ئۇنىڭ بۇنداق تاماق يېيىشىدىن ۋاسىغنىڭ چىشى قېرىشىپ كېتەتتى. ۋاسىغ ھەمىشە، تامىقىمزنى چاكىلداتماي يەڭ، ئاخۇن، يەنە چاكىلداتسىمز، بارغان پېتى ئۇرۇپ سالىمەن جۇمۇ، دەپ ۋارقىراپ كېتەتتى. لېكىن موسلىھەت ئاخۇن مۇلايىملىق بىلەن: «تېرىككىنىڭ توغرا، ئوغلۇم، مەن بۇ يامان ئادەتكە يالغۇز كىشىلىك كامىردا ئۆگىنىپ قالغان. يالغۇز كىشىلىك كامىردا توپتوغرا بىر يىل ياتقانىدىم. تامىقىمنى چاكىلدىتىپ تاماق يەپ كۆڭلۈمنى خۇش قىلاتتىم، يالغۇزلۇق ئازابىمۇ سەل - پەل يېنىكلەپ قالاتتى» دەيتتى.

ۋاسىغ شۇ تاپتا ئاشۇ ئاخۇننى كۆرگەندەك بولدى. ئۇ چىرايى جۇدەڭگۈ، سول مەڭزىدە بىر تال كىچىك مېڭى بار، شاپ بۇرۇت ئادەم ئىدى. گەپ قىلغاندا، ئۇسۇ تۇنكى كالپۇكى قايرىلىپ، قارىيىپ كەتكەن چىشلىرى بىلەن ئاقۇچ چىش مىلىكلىرى كۆرۈنۈپ قالاتتى، قاراشلىرىدىن رايىشلىق چىقىپ تۇراتتى، ھېچكىم بىلەن ئۇرۇشمايتتى. لېكىن ئۇ قاتىل، ئايالىنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈپ يىگىرمە يىل كېسىلگەن ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ گۇناھكار ئىكەنلىكىنى تەن ئالمايتتى. ھەدىسىلا: «ئايالىمنى مەن ئۆلتۈرمىدىم، ئۇ ئۆزى ئۆلۈۋالغان» دەپ گۇناھسىزلىقىنى پەش قىلاتتى.

موسلىھەت ئاخۇن ھەقىقەتەن قىزىق ئادەم ئىدى.

ئۇ بىرەر تۇرمىدە ئۇزۇنىراق تۇرۇپ باققان ئەمەس، زېرىكسىپ قالسىلا، بىر ئامال قىلىپ باشقا تۇرمىگە يۆتكىلىپ كېتەتتى.

موسلىھەت شېرىن خىيالىلارنى قىلىشقا ئامراق ئىدى. خۇشال بولغان چاغلىرىدا كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ: «مەن ئەر-كىنلىككە چىققان ھامان تېخى كۆزى ئېچىلمىغان غۇنچە-دەك ... ياش قىزنى نىكاھىمغا ئالىمەن!» دەپ يۇرەتتى.

راست، موسلىھەت ئاخۇن ھەمىشە ئەركىنلىككە چىق-قاندىن كېيىنكى ئويلىرى توغرۇلۇق سۆزلەيتتى، قىلماقچى بولغان ئىشلىرى ئۈستىدە توختىلاتتى ... ۋاسىغچۇ، ئۇ بولسا ئۆزىنىڭ ھامان بىر كۈنى تۇرمىدىن چىقىدىغانلىقى-غا ئىشەنمەيتتى. شۇڭا ئۇ تۇرمىدىن چىقىپ ئەركىنلىككە كۆنۈپ كېتەلمىدى.

ۋاسىغ دوقمۇشتىكى ئاشخانىغا ئىككىلەنگەن ھالدا كىردى. ئاشخانىنىڭ سىرتى ئاددىي ئىدى. جوزىنىڭ ئۈس-تىگە داستىخان يېيىلغانىدى. ئايئاق داستىخاننىڭ رەڭگى ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ۋاسىغنىڭ كۆزىگە بۆلەكچىلا ئىسسىق كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئون ئىككى يىلدىن بېرى داستىخان سېلىنغان جوزىدا بىرىنچى قېتىم تاماق يېيىشى مۇشۇ ئىدى. ئۇ ئاشخانىنىڭ بۇلۇڭىدىكى بوش ئورۇننى كۆرۈپ، شۇ يەرگە بېرىپ ئولتۇردى.

ئاشخانىدا ئادەم كۆپ ئىدى. مۇلازىملار بەك ئالدى-راش بولغاچقا، ئۇنى كۈتۈشكە ھېچقايسىسىنىڭ چولىسى تەگ-مىدى. ۋاسىغ چىدام بىلەن ساقلاپ ئولتۇردى. ئۇنىڭدە-كى بۇنداق چىدام ئۇزۇن يىللىق مەھبۇسلۇقتا يېتىلگە-نىدى. ئۇ ئەتراپقا قارىدى، ئاشخانىدا ئايالار ئاز ئىدى.

تولىمۇ. ئېگىز ھەم دارازا خوجايىن پوكەينىك بىر چېتىدە ئولتۇراتتى. پوكەينىك يېنىدىكى رادىئودا مۇڭلۇق قەدىمىي ناخشا بىرىلۇاتاتتى. ناخشىنىڭ ئاھاڭى ئاجايىپ يېغانلىق ئىدى. مۇزىكانت مارمى بۇ ناخشىنى تۇرمىدە ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ئېيتاتتى. مارمىنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلىغان ھامان سېفكاردىنىڭ جان ـ ئىمانى چىقىپ كېتەتتى. بۇ ناخشا ئۇنىڭ قۇلىقىغا ياقمايتتى. شۇڭا ئۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ مارمىغا دولىسىنى چىقىرىپ:

ـــ سېنىڭ ھاياتىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەتكە مەھكۇم، چۈنكى سەن تۇرمىگە قامالغان ئادەم. مۇشۇ لەنىتى ناخشىنى ئېيتمىدىغان بۇ يەر ئاكېپورنۇ قەھۋەخانىسى ئەمەس ... ـــ دەيتتى.

باشقىلار كۈلۈپ كېتىشەتتى، مارمى سېفكاردىغا پىسەنت قىلماستىن ناخشىسىنى ئېيتىۋېرەتتى.

مارمى غەلىتە ئادەم ئىدى، خەقلەر ئۇنى ھاقارەتلەيتەتتى، تىللايتتى، ئۇ تىل ـ ھاقارەتلەرنى قېتىغىمۇ ئالمايدىغان، ئىززەت ـ ئابرويىنى ساقلىمايدىغان ھەم زادىلا ئاچچىقلانمايدىغان، غۇرۇرى يوق بىر ئادەم ئىدى. ۋاسىق، بۇگۈن ئاخشام مارمى يەنىلا مۇشۇ ناخشىنى ئېيتقان بولسا، سېفكاردى جان ئاچچىقىدا: ئاكېپورنۇنىڭ ئىشكى سەن ئۇچۇن ياكى مەن ئۇچۇن ئېچىلغان ئەمەس ... چۈنكى بىز پەسكەش بىر نېمىلەر... دەپ ۋارقىراۋاتمىدىغانىدۇر. بىچارە سېفكاردى، ئۇنى چۈشەنگىلى بولمايدۇ ... بۇگۈن ئاخشام، ئۇ ئادىتى بويىچە چىراغنىڭ ئىشى توغرۇلۇق تۇرمە نازارەتچىسى بىلەن يەنە سوقۇشۇپ قالغاندۇر، دەپ ئويلىدى.

ۋاسىق: «قىسقىسى، تۇرمە ھاياتىنىڭ دەسلەپكى بىر-نەچچە يىلى ئادەمگە شۇنداق ئازابلىق تۇيۇلۇپ كېتەمدۇ، نېمە؟» دەپ ئۆز - ئۆزىدىن سورىدى. ئارقىدىنلا، راست، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى مەھبۇسلار ئاخىر پەسكويغا چۈشۈپ قالىدىكەن. كەينى - كەينىدىن كۆتۈرۈلگەن قارشىلىق، بېسىم بىلەن بويسۇندۇرۇلۇشۇرگەندىن كېيىن ھەر بىر ئادەم شۇكلىشپ كېتىدىكەن. بىرخىل ھارغىن ۋە خىرە ئوي ئادەمنى ئاستا - ئاستا ئىلكىگە ئېلىۋالىدىكەن، كاللاڭدەكى، يۈرىكىڭدىكى ھەممە نەرسە غۇۋالىشىدىكەن، ھەر بىر ئادەم بۇرۇنقى «مەن» نىڭ كۆلەڭگىسىگە ئايلىنىدىكەن، بۇ كۆلەڭگىدە ھاياتلىق بىلەن روھ بولمايدىكەن... بۇ ئۆلگەنگە تەڭ، ھەتتا ئۆلگەندىنمۇ بەتتەر ئىكەن... دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. ۋاسىق ئۇچۇن يېڭىدىن تۆرىلىش سائىتى داڭ ئۇرۇپ بولغانىدى. روھىنى يېڭىۋاشتىن تىرىلدۈرۈش ئۇچۇن ئۇنىڭغا ئاشۇ ئۆلگەن روھنى يۇدۇپ يۇرۇشتىن باشقا ئامال يوق ئىدى. ئۆلگەن روھ، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ بەك ئاستا تىرىلمىدۇ. بۇنى پىر يولىلا ئىشقا ئاشۇرغىلى بولمايدۇ، بۇ ھالەتتىن قۇتۇلۇش تولىمۇ تەس.

ئۇنىڭ چىرايى توساتتىن تاتىرىپ كەتتى.

رادىئودا «زۇلەيخە» دېگەن خەلق ناخشىسىنى بېرىۋاتاتتى. بۇ لاتاپەتلىك زۇلەيخەنى كۈيلەيدىغان يېقىملىق ناخشا ئىدى. ناخشىدىكى زۇلەيخە ئۇچ سەھرا قىزىنىڭ ئارىسىدىكى بىر قىز ئىدى. ۋاسىق ياخشى كۆرگەن زۇلەيخە، ناخشىدىكى زۇلەيخەدىنمۇ، ھەتتا ئىستانبۇلدىكى ئەڭ پەرى سۈپەت قىزلاردىنمۇ گۈزەل ئىدى.

ۋاسىق مۇلازىمنىڭ كېلىشىنى كۈتمەستىنلا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئىشىككە قاراپ ماڭدى، ئۇ بۇ ناخشىدىن ئۆزىنى قاچۇرماق بولدى. لېكىن بۇ ناخشا كوچىنى بىر ئالغاندى. باشقا بىر دوقمۇشتىكى قەھۋەخانىنىڭ رادىئو سىدىمۇ مۇشۇ ناخشا بېرىلىۋاتاتتى. ۋاسىق ماڭغانسېرى قەدىمىنى تېزلىتىپ نەچچە كوچىنى بېسىپ، كىچىك بىر مەيخانىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا توختىدى. ئۇ مەيخانىغا كىرىپ بىر رومكا راكى ھارىقى بۇيرۇتتى. مەيخانا بەكلا كىچىك ئىدى. مەيخانىنىڭ شاپ بۇرۇتلۇق خوجايىنى سول كۆزى بىلەن سىڭايان قاراپ ۋاسىقا بىر رومكا راكى ھارىقى بىلەن ئازراق زاكوسكا بەردى. ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن گومۇشلۇق چېقىپ تۇراتتى.

ۋاسىقنىڭ پوكەيگە يۆلىنىپ ھاراق ئىچىدىغان ئادەمتى يوق ئىدى. شۇڭا بىرىنچى رومكىنى ئىچىپلا بېشى ئايلانغاندەك بولدى.

مەيخانىدا رادىئو يوق ئىدى. پوكەينىڭ ئوڭ تەرىپىدە ئىككى ئىشچى بەھۇزۇر پاراڭلىشىپ تۇراتتى. يەنە بىر تەرىپىدە ئۈچ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى قانداقتۇر بىر نەرسە توغرۇلۇق تالىشىۋاتاتتى. يان تەرەپتە يەنە بىر ئادەم يالغۇز ھاراق ئىچىۋاتاتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزارغان، كىيىملىرى كونا ئىدى.

ھاراقنى ئىچىپ بولغاندا، ۋاسىقنىڭ پۈتۈن ئەزايىي يايراپ كەتكەندەك بولدى، كەينىدىن يەنە بىر رومكا ئىچتى، بىر تال تاماكا تۇتاشتۇردى. ئاندىن مەيخانىدىن چېقىپ سالپايغان ھالدا مېھمانخانىغا قايتىپ كېلىپ، ياتقىغا كىرىپ يېتىپ قالدى. باشقىلار تېخى كەلمىگەنىدى، ياتاقتا ئۇ

يالغۇز ئىدى. ۋاقىت ئاستا ـ ئاستا ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى، لېكىن كۆزىگە زادىلا ئۇيقۇ كەلمەيتتى. ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە يېنىش ـ يېنىشلاپ: «ئەتە، ئىستانبۇلغا كېتىمەن» دەيتتى، تۇرۇپلا يەنە «مەندە زۇلەيبەنى ئىزدەپ بارغۇدەك جۇرئىتىم بارمۇ؟» دەپ ئۆز قارىدىن ياناتتى. ۋاسىق ئۆزىدە بۇنچىلىك جۇرئەتنىڭ يوقلۇقىغا قاتتىق ئىشىنەتتى. ئۇ يەنە ئۆز ـ ئۆزىگە، زۇلەيبە ئۆزگىرىپ كەتكەنمىدۇ؟ تاغام ھېلىمۇ ھايات‌مىدۇ؟ دەپ سورايتتى. تاغىسى ئون ئىككى يىلنىڭ ئالدىدىلا قېرى بوۋاي ئىدى. لېكىن زۇلەيبە ئۆزگىرىپ كەتمەي، بۇرۇنقىدەك تۇرغان بولسا بەك ئوبدان بولاتتى. بۇگۈن ئۇ زۇلەيبەنىڭ تەقدىرى ـ تۇرقىنى ـ زىناۋا بويلۇق، شەھلا كۆزلۈك بۇ قىزنى ـــ كۆز ئالدىغا زادىلا كەلتۈرەلمىدى. ۋاسىقنىڭ ئېسىدە پەقەت ئۇنىڭ بەزىدە كىچىك بالىلارنىڭ كۈلكىسىدەك سەمىمىي، بەزىدە مەسخىرىلىك، بەزىدە قىزىق ۋە بەزىدە كىشىنىڭ زىتىغا تېگىدىغاندەك تۇيۇلىدىغان كۈلكىسىلا قالغانىدى.

باشقىلار چىرايىنى كۆرمەستىن تۇرۇپ ئۇنىڭ كۈلكىسىنى ئاڭلايتتى، ئۆزىنىڭ كۆرمەي كۈلكىسىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا مەپتۇن بولۇپ قالاتتى. بۇ كۈلكە ۋاسىقنىڭ قۇلاق تۈۋىدە ھېلىھەم جارانلاپ تۇراتتى. بۇنداق خۇش خۇي، بۇنداق شاد كۈلكىنى بىرىنچى قېتىم ئاڭلىغان ئاشۇ كۈنى ۋاسىق كارىۋاتتا ياتقانىدى. يازنىڭ بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، گۈلئۈككە قارىغان دېرىزە ئوچۇق ئىدى. ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەچكە، ئۇيقۇ بېسىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇ ئۇخلىيالماي كۆزلىرىنى يۇمۇپ ياتاتتى. تۇساتتىن كۆتۈرۈلگەن ياڭراق كۈلكە ئاۋازى ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنى

ئېچىۋەتتى. بىر قىز ھەدەپ كۈلۈۋاتاتتى. ئۇنىڭ بۇ كۈل كىسى ــ بالىلارنىڭكىدەك شاد، سەبىي ۋە چىن كۈلكە ئىدى ... بۇنداق سەمىمىي كۈلگەن كىمدۇ؟

ۋاسىق قولۇم ــ قوشنىلىرىنىڭ ھەممىسىنى تونۇيتتى. ئۇلارنىڭ ئۆيى بىلەن قولۇم ــ قوشنىلىرىنىڭ ئۆيىنى نەچچە تال شال ئايرىپ تۇراتتى. ئۇ كارىۋاتتىن چۈشۈپ مۇشۇنداق يېقىملىق كۈلۈۋاتقان قىزنى بىر كۆرۈش ئۈچۈن تىكىلىدە دېرىزە تۈۋىگە باردى. سىرتتا كۈلۈۋاتقان بىرەر قىز كۆرۈنمەيتتى. گۈللۈكتە تۆت بالا مۆكۈ ــ مۆكۈلەك ئويناۋاتاتتى. بىر موماي سېرىق مۇشۇكىگە بىرنەرسە بېرىپ ۋاتاتتى، نۇرىيە خانىم ئۇدۇل قوشنىسىنىڭ ئۆيىدە كىر يۇيۇۋاتاتتى. ۋاسىق تازا قولاق سېلىپ ئاڭلاپ، ئاخىر بۇ كۈلكە ئاۋازىنىڭ ئۇدۇلىدىكى بىنادىن كېلىۋاتقانلىقىنى پەملىدى. ئۇ تۆت قەۋەتلىك بىنا ئىدى. ھەربىر قەۋىتىدە بىر ئۆيلۈك ئادەم بار ئىدى. نۇرىيە خانىم بۇ بىنانىڭ ئىجارىگە ئېلىپ، كەينىدىن بەنە نەچچە ئۆيلۈك ئادەمگە ئىجارىگە بېرىپ، بىرىنچى قەۋىتىدە ئۆزى ئولتۇراتتى.

دەم ئېلىشقا چىققان فەررۇخ ئايالى بىلەن بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدە تۇراتتى. قېرىپ قالغان بۇ ئەر ــ خوتۇن ئىككىيلەن غەمكىن ھەم كېسەلچان ئىدى. ئۇلارنىڭ كۈل گىنىنى زادىلا كۆرگىلى بولمايتتى. ئۇچىنچى قەۋىتىدە بىچانىسر ۋە ئۇنىڭ ئاپىسى بار ئىدى، ۋاسىق بۇلارنىمۇ تونۇيتتى. ئانا ــ بالا ئىككىسى كاۋچۇك زاۋۇتىدا كېچە سى ئىشلەيتتى، كەچ سائەت سەككىزدە كەتسە، ئەتىسى ئەتىگەن سائەت يەتتىدە كېلەتتى. ئۇلار ناھايىتى ياۋاڭ، سەل ساراڭ قېتىش خەق ئىدى. دېرىزىلىرىنىڭ پەردىلىـ

رىنى چۈشۈرۈۋېتىپ كۈندۈزى كۈن بويى دېگۈدەك ئۇخ-
لايتتى، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپلا ئانا - بالا ئىككىسى
سوقۇشۇپ كېتەتتى. تۆتىنچى قەۋەتتە ئەسلى بىر يېگانە
موماي ئولتۇراتتى. ئۇ قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن دې-
رىزىلىرى داۋاملىق ئېتىك تۇراتتى.

ۋاسىق شۇ تاپتا مۇشۇ دېرىزىلەرنىڭ ئوچۇق تۇر-
غانلىقىغا دىققەت قىلدى. ئۇ پول سۇرتكەندە چىقىدىغان
تونۇش ئاۋازنى ئاڭلىدى. بىر قىز پول سۇرتۇۋاتاتتى.
نامراتلار مەھەللىسىدە ئايالالار پولنى مۇشۇنۇسۇلدا سۇرىتەتتى.
ئۇلار يالىڭاياغ بولۇۋېلىپ، ماغزاپقا چىلانغان لاتىنى دەس-
سەپ تۇرۇپ، پولنى بار كۈچى بىلەن سۇرتۇپ پارقىرا-
تىۋېتەتتى. ۋاسىقنىڭ ئاپىسى ۋە باشقا ئايالالارمۇ پولنى
مۇشۇنداق سۇرىتەتتى.

بۇ قىزنىڭ پول سۇرتۇۋېتىپ قاقاقلاپ كۈلگە-
نى قىزىق. چۈنكى پول سۇرتۇش ئېغىر ئىش. ئايالالار
پول سۇرتۇۋېتىپ قاينىاپ كېتىشەتتى. تۆتىنچى قەۋەتكە
ئۆزىنى ئالاھىدە خۇشال تۇتۇپ يۈرىدىغان بىرى كۆچۈپ
كەلگەندەك قىلاتتى.

نامراتلار مەھەللىسىدە ئۆزىنى خۇشال تۇتۇپ يۈرۈ-
يدىغانلار كەمدىن كەم تېپىلاتتى.

ۋاسىق شۇ كۈنى ۋە شۇ كۈندىن تارتىپ نەچچە
كۈنگىچە بۇ كۈلكە ئاۋازىغا شەيدا بولۇپ يۈردى. ئۇ بۇ
كۈلكە ئاۋازىنى دائىم ئاڭلاپ تۇراتتى. ئاڭلىغان ھامان
خۇددى بىر پارچە ئوتنىڭ ئارىسىدا قالغاندەك، پۈتۈن
ۋۇجۇدى يېنىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. بۇ ئوتلۇق
ھەم سېھرىي كۈچكە تولغان كۈلكە ئىدى.

شۇ ئىشلار بولۇپ ئاربىدىن ئۇزۇن يىللار ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ چاغدا ۋاسىق ناھايىتى ياش ئىدى، تولىمۇ ئاسان ھاياجانلىناتتى، كىچىك تۇرۇپلا كۆزى ئېچىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قاتتىق تەربىيىسىنى كۆرمىگەنىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپىسى بەك ئامراق بولغاچقا، ئادەتتە ئۇنىڭغا قاتتىقراق گەپمۇ قىلمايتتى. باشقىلار باشلانغۇچ مەكتەپتە بەش يىل ئوقۇسا، ئۇ يەتتە يىل ئوقۇدى. ئۇ پۈتبول ئويناشقا ياكى شەھەر ئەتراپىغا بېرىپ، ئۇچار قۇشلارنىڭ بالىلىرىنى تۇتۇشقا ئامراق ئىدى. ئون تۆت ياشقا كىرگەندە ئۆزىنى چوڭ ئادەم چاغلاپ تاماكا چېكىشنى ئۆگەنىدى. ئون يەتتە ياشقا كىرگەندە باشقا ئوغۇللار بىلەن نامراتلار مەھەللىسىدىكى مەيخانىغا بېرىپ ھاراق ئىچىدىغان بولدى.

ئۇ ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم مۇھەببەتلەشكەن چاغدا، ھۆكۈمەت ئاچقان ئوتتۇرا مەكتەپكە پات ـ پات بېرىپ بىر قىز ئوقۇغۇچى بىلەن ئانچە ـ مۇنچە شېئىرىي تۇيغۇغا تولغان خەتلەرنى يېزىشقانىدى. ئوتتۇرىسىدا بۇنىڭدىن باشقا ئىشلار بولمىدى.

ئاربىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي شۇ مەھەللىلىك قاسساپنىڭ ياش، چىرايلىق ئايالى ۋاسىغنى ئېرى يوق ۋاقىتتا ئۆيىگە چاقىردى. مەڭزىلىرى قىپقىزىل، چاچلىرى ئالتۇندەك ساپسېرىق ئۇ ئايال رامىزاننىڭ بەشىنچى كۈنىنى تاللىغانىدى. چۈنكى ئۇ شۇ كۈنى جامائەتنىڭ مەسچىتتە ئۇزۇن-راق تۇرۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلەتتى. مەھەللە ـ كوي ئىمانىنىڭ قانداقلىقى توغرۇلۇق ئۇ ئايالنىڭ كەينىدىن سۆز ـ چۆچەك قىلمايتتى. ئۆزىمۇ قويدەك مۇلايىم ئايال

ئىدى. ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى نەچچە ئاي داۋام قىلىدى. كېيىن قاسساپ تىجارىتىنى تېخىمۇ روناق تاپقۇزۇش ئۈچۈن مەھەللىسىنى تاشلاپ ئايالىنى ئېلىپ مىشرىساگىچقا ــ شەھەرنىڭ ئۇ چېتىگە كۆچۈپ كەتتى. ۋاسىق ئاشنىسىنىڭ مەھەللىدىن كېتىپ قالغىنىغا دەسلەپ ئانچە ئېرەن قىلىپ كەتمىدى. كېيىنچە ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشىنىڭ بىئەپلىكىنى ھېس قىلىپ بەك ئازابلاندى. كۆپ ئۆتمەي ئاشنىسىنى ئىزدىمەيدىغان بولۇپ قالدى. ۋاسىق مۇشۇ مەزگىلدە مۇھەببەتكە بولغان ياشلىق ھەۋىسىنىڭ سۇسلىشىپ كەتكەنلىكىنى سەزدى. ئاي ــ كۈنلەر شۇ تەقلىتە ئۆتتى. ئۇ بىرنەچچە دوستلىرى بىلەن دائىم دېگۈدەك بۇلۇڭ ــ پۇچقاقلاردا ناشايان ئىشلارنى قىلىپ يۈرىدىغان بولدى.

ئۇ ئاز ــ تولا پۇل تېپىش ئۈچۈن ئوقۇشتىن توختاپ شاگىرت بولۇش نىيىتىگە كەلدى. ئاپىسى ئۇنىڭغا ھەرگىز بۇنداق قىلما، دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. ۋاسىقنىڭ ئاپىسى تۇل ئايال ئىدى. ئۇ دۆلەتمەنلەرنىڭ ئائىلىسىدە خىزمەتكار بولۇپ ئىشلەپ ئائىلىسىنى قامداپ كېلىۋاتاتتى. چۈنكى ئاپىسىنىڭ پېنسىيە پۇلى ئانا ــ بالا ئىككىسىنىڭ تۇرمۇشىغا يەتمەيتتى.

ئاپىسى ئۇنىڭغا:

ــ سەن ئوقۇشۇڭنى ئوقۇ، ئوقۇشۇڭنى تۈگەتمەي تۇرۇپ ئىشلەيمەن دېسەڭ، ئۇنمايمەن. مېنىڭ دادام ھەم سېنىڭ دادالىڭ ئوقۇشنى تۈگەتكەن، سەنمۇ چوقۇم تۈگىتىسەن، ــ دەيتتى.

ۋاسىق ئاپىسىغا چاخچاق قىلىپ:

— بوۋامچۇ؟ بوۋام قانداق ئوقۇشنى تۈگەتكەن؟ — دەيتتى.

— بوۋاڭ ئوقۇمىغان ... ھۈنەرۋەن ئادەم بولىدىغان. لېكىن ئۇ قولى گۈل، بەئەينى سەنئەتكارنىڭ ئۆزى ئىدى.

— جېنىم ئاپا، بوۋام ناھايىتى كىچىك دادامغا ئوخشاش ئىنچىكە ئىش قىلىدىغان يىگاچچىكەنغۇ ...

— سەن شۇنداق دەيسەن، لېكىن ئۆزۈڭمۇ ياخشى بىلىسەن، بوۋاڭ ھەر جەھەتتىن ئىقتىدارلىق ئىدى. كىچىك دادائچۇ... كىچىك دادائىدا بۇنداق ئىقتىدار يوق.

— ئىقتىدارى بار دەيلى، بوۋام شۇ ئىقتىدارى بىلەن نېمىگە ئېرىشتى؟ دادامنىڭ ئاكىسى — تاغامۇ خەتلەرنى ھەجىلەپ ئاران ئوقۇيدۇ، ئانچە — مۇنچە قەلەم تەۋرىتىپ قويىدۇ. ئۇ يا سەنئەتكار ئەمەس، يا ھۈنەرۋەن ئەمەس، لېكىن ھەممىزدىن باي.

— ئۇنىڭ ئىشى ئۇنىڭ ئىشى، ۋاسىق! ئۇ دېگەن سودىگەر، بۇ پۇتۇنلەي باشقا ئىش. بىرنەچچە بازارنى باشقۇرىدۇ، مالنى توپىي بىلەن ئۆتكۈزىدۇ ...

— چۈشەندىم.

— مەنچۇ، سېنى دۆلەتمەن ئادەم ئەمەس، ھەقىقىي مەرتىۋىلىك ئەپەندى، مەلۇماتلىق ئادەم بولسىكەن دەيمەن. مېنىڭ دادام ئادەتتىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى بولسىمۇ، لېكىن ئۇ مەلۇماتلىق ئادەم ئىدى، ئەپەندى ئىدى. سېنىڭ دادائمۇ ئاددىي بىر خىزمەتچى بولغىنى بىلەن ھەقىقىي ئەپەندى ئىدى. داداڭ سېنىڭ ئىستىقباللىق ئادەم بولىدىغانلىقىڭغا قاتتىق ئىشىنەتتى. ئۇ داۋاملىق،

مېنىڭ ئوغلۇم كاتتا ئەرباب بولسۇ، ماڭا ئوخشاش ئاددىي خىزمەتچى ئەمەس... بىر بولسا ئالىم، بىر بولسا دوختۇر بولسۇ... دەيدىغان.

مۇشۇنداق پاراڭلار بولغاندا ھاياجانلانغىنىدىن ۋاسىفنىڭ ئاپىسىنىڭ يۈزى قىزىرىپ كېتەتتى.

— راست ئوغلۇم، — دەيتتى ئاپىسى كۈلۈمسىرەپ، — مەن سېنى بىر دوختۇر، چوڭ بىر دوختۇر بولسىكەن دەيمەن. سەن ئەقىللىك، ئوقۇشۇڭنى تۈگەتسەڭ چوقۇم ئۇلۇغ دوختۇر ياكى پروفېسسور بولسەن. قەتئىي ئىرادىگە كەلسەڭلا، مۇڭەپپەقىيەت قازىنىدىغانلىقىڭغا سۆزسىز ئىشىنىمەن. قېرىپ كۈچۈمدىن قالغاندا مېنى سەن باقسەن... ئەمما ھازىر مەن تېخى ياش، ئوقۇشۇڭنى تاماملىشىڭ، ئۆز ئىستىقبالىڭنى تېپىشىڭ ئۈچۈن ھېرىپ - چارچاپ كەتسەم مەيلى. سەن ئىستىقباللىق بولىسىڭ، ھەر ئىككىمىز ئوخشاش ئىستىقباللىق بولغان بولىمىز.

ئاپىسى ئۇنىڭ ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇرمىسا بولمايدىغانلىقىدا چىڭ تۇرغانلىقتىن، ۋاسىف ئاستا - ئاستا ئوقۇشقا بېرىلىپ كەتتى.

ۋاسىف ئۆزىنى كۆرسەتمەي يۈرگەن ئاشۇ قىزنىڭ سېھىرلىك، شاد كۈلكىسىگە مەپتۇن بولۇپ يۈرگەن چاغدا، تېببىي ئىنستىتۇتنىڭ ئەمدىلا يىگىرمە ئىككى ياشقا كىرگەن ئوقۇغۇچىسى ئىدى. قۇلاق تۈۋىدىن ھەمىشە كەتمەيدىغان بۇ كۈلكە ئۇنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىۋەتكەنىدى. ئۇ ئۆينىڭ دېرىزىسىدىن ئۇدۇلىدىكى بىنانىڭ دېرىزىسىگە تەلمۈرۈپ قارايتتى. لېكىن ئىچ - ئىچىدىن شادلىنىپ كۈلىدىغان ئاشۇ قىزنى زادىلا كۆرەلمەيدى.

ئەمما بىر كۈنى يان تەرەپتىكى گۈللۈكتىن ھايلىقى كۈلكە ئاۋازىغا قوشۇلۇپ قاندىقتۇر بىر نەرسىنىڭ بارغانسېرى كۈچەيىپ «غەجىرلىغان» ئاستا ۋە رىتمىلىق ئاۋازى كەلدى. ۋاسىف دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ گۈللۈكتە ئىككى قىزنى كۆردى. ئۇلار- نىڭ بىرى ئىلەڭگۈچ ئۈچۈۋاتاتتى، يەنە بىرى باغنىڭ ئىشكى يېنىدا تۇراتتى. ئۇلار كۈلۈشۈپ پاراڭلىشىۋاتاتتى. ئىشك يېنىدا تۇرغىنى، سېرىق چاچلىق، پاكار بويلۇق، ئىلەڭگۈچ ئۈچۈۋاتقىنى، زىلۋا بويلۇق، بۇغداي ئۆڭلۈك قىز ئىدى. قويۇق توم چاچلىرى ئادەمگە قاپقاراڭغۇ كېچىنى ئەسلىتەتتى. بوستان چاچلىرى يېلپۈنەتتى. قىزىل كۆڭلىكىنىڭ ئىتەكلىرى لەپىلدەپ، كېلىشكەن پاقالچاقلىرى كۆرۈنۈپ قالاتتى، ئىلەڭگۈچتە دەم يۇقىرى ئۆرلەيتتى، دەم تۆۋەنلەيتتى. تۇرۇپ دەرەخلىكىنىڭ ئارىسىدا كۆزدىن غايىب بولاتتى، تۇرۇپلا يەنە پەيدا بولۇپ قالاتتى.

ئۇ ئىككى قىزنىڭ خۇشاللىقى ئىچىگە سىغمايتتى. سېرىق چاچلىق قىز دېرىزە تۈۋىدە تۇرغان ۋاسىفنى كۆرۈپ، ئىلەڭگۈچ ئۈچۈۋاتقان قىزغا بىرنېمە دېدى. بۇغداي ئۆڭلۈك قىز كەينىگە قاراپ، مەسخىرىلىك نەزەرى بىلەن ۋاسىفقا قاراپ قويۇپ، ئاندىن دوستىغا گەپ قىلىپ كۈلۈپ كەتتى. قورقۇمسىز، سېھىرلىك بۇ كۈلكە ئۇنىڭغا تونۇش ئىدى. بۇ ئۇنى ئۈيقۇدىن بىزار قىلغان، ئەس - ھوشىدىن ئايرىغان كۈلكە ئىدى. ئۇ قىز ئىلەڭگۈچ ئۈچۈۋېتىپ، ۋاسىفقا لەپ - لەپ قىلىپ نەچچە قېتىم قارىدى. ھايال ئۆتمەي ئىلەڭگۈچتىن چۈشتى - دە، دوستىنى قولتۇقلاپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ۋاسىفقا قاراپ مەسخىرىلىك جىلمايدى.

ۋاسىق چۆچۈپ كەتتى هەم خۇشال بولدى. ئۇ بۇ قىزنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى قىز بىلەن ئوپئوخشاش ئىكەنلىكىنى بايقىدى. ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى قىز بۇ قىزدىن سەل پاكار بولسا كېرەك. بۇ قىز بۇغداي ئۆڭ، ئوماق، خۇددى ئۆزى تەسەۋۋۇر قىلغاندەكىدەك ساھىبجامال قىز ئىدى. ۋاسىق شۇ كۈنى ئاخشىمى ئاپىسىنىڭ ھۇجرىسىدا ئۇزۇن تۇرماي، ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا چىقىپ كەتتى. چىراغ يانمىدى، تاماكىمۇ چەكمىدى، ئۇدۇلىدىكى بىناغا قاراپ دېرىزە تۈۋىدە ئولتۇردى. بىنانىڭ ئىككى قەۋىتىنىڭ چىرىغى يېنىق، قالغان ئىككى قەۋىتىنىڭ قاپقاراڭغۇ ئىدى.

ۋاسىقنىڭ قىز قوشنىسىغا بولغان قىزىقىشى سەل چېكىدىن ئېشىپ كەتكەنىدى. لېكىن ئۇنىڭغا ئۇنداق تۇيۇلمايتتى. ئۇ دېرىزىنىڭ تەكچىسىگە يۆلىنىپ ئۇدۇلىدىكى بىنانىڭ قاراڭغۇ دېرىزىسىگە قاراپ نەچچە سائەت ئولتۇردى.

ۋاسىقنىڭ تاقەت قىلىپ ئولتۇرۇشى ھەرھالدا بىكار كەتمىدى. يالاڭ قاناتلىق دېرىزىدىن ئاخىر ئازراق يورۇقلۇق كۆرۈندى. ۋاسىق بىر قىزنىڭ سىماسىنى كۆردى. ئۇ ھېلىقى قىز شۇ ئىدى. يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇرغان چاچلىرىنى تۇرمەكلىۋالغان بۇ قىز ئۆيىدە ئۇيان - بۇيان مېڭىپ يۈرەتتى.

دېرىزىگە يېقىن كەلسە، ۋاسىق ئۇنىڭ مۇرىسىنى، يېراق كەتسە، تامدىكى يوغان سايىسىنلا كۆرەلەيتتى. ۋاسىق، ئۇ كىيىملىرىنى سېلىۋاتقىدۇ، دەپ پەرەز قىلدى. ئەدەبسىز قوشنىنىڭ شۇ تاپتا ئۆزىنى كۆزىتىۋاتقانلىقىدىن بۇ قىزنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى. قىز يېڭىباشتىن دېرىزە يېنىغا كېلىپ

بىردەم تۇرۇۋېتىپ، ئاندىن يەنە كېتىپ قالدى ـ دە، چىراغ-نى ئۆچۈردى.

شۇ تاپتا، ئۇ قىز كارىۋاتتا ياتتى، ئاپئاق كىرلىك ئىچىدە ياتسا، ئۇ نەقەدەر گۈزەل بولۇپ كېتەر ـ ھە! ... ۋاسىق شۇنداق ئويلاپ، ھاۋا نېمىدېگەن ئىسسىق، دەپ غۇدۇڭشۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ھاۋانىڭ تىنجىقلىقى-دىن نەپەس ئالغىلى بولمايتتى. ۋاسىفنىڭ يۈرىكى تىنىم-سىز سوقۇپ، باش ـ كۆزىدىن تەر قۇيۇلاتتى. بۇ ئۆيدە تۇنجۇقۇپ ئۆلىدىغان ئوخشايمەن، دېدى ۋاسىق بوش ئاۋازدا.

ھاۋانىڭ تىنجىقلىقىنى مەھەللىدىكىلەرمۇ ئوخشاشلا ھېس قىلاتتى. ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى ياغاچ بىلەن ياسالـ-غاچقا، كۈن بويى ئاپتاپ چۈشۈپ، كەچ كىرگەندە ئوتتەك قىزىپ كېتەتتى. دېڭىزغا يېقىن بولسىمۇ، سالقىن شامالدىن ئازراقمۇ ئەسەر يوق ئىدى. كوچىلار تولىمۇ تار، شامال ئۆتۈشمەيتتى. تىنجىقچىلىقتا كىشىلەرنىڭ نېرۋا تومۇرلىرى چېكىلىپ كېتەتتى.

ۋاسىق چىراغنى يانداۋرۇپ بىردەم كىتاب ئوقۇماقچى بولدى، لېكىن ئوقۇيالمىدى. ئاغزى قۇرۇپ بولماي سوغۇق سۇ ئىچكىلى پەسكە چۈشۈشكە مەجبۇر بولدى. ئاپىسى ياتىدىغان ئۆي بىلەن ئاشخانا ئۆي پەستە ئىدى. ئاشخانا ئۆيىنىڭ ئىشىكى گۈلۈككە قارايتتى. ۋاسىق ئاپىسىنىڭ ئىككى قوشنىسى بىلەن بىر كىچىك جوزىنى چۆرىدەپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۆيىنىڭ ۋە ئاشخانا ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئوچۇق ئىدى.

قوشنىلارنىڭ بىرى نۇرىيە خانىم، يەنە بىرى ئەسما

خانىم ئىدى. ئەسما تاماكا زاۋۇتىدا ئىشلەيتتى. ۋاسىق ئۇ ئىككى ئايالغا سالام بەردى. ئاپىسى ئۇنىڭدىن:

— بىرنېمە ئىزدەپ يۈرەمسەن؟ — دەپ سورىدى.

— ھەئە، ئازراق ئۇسسۇلۇق ئىچىۋالاي دەيمەن.

— ئاشخانا ئۆيىدە سوغۇق سۇ بار.

— رەھمەت ساڭا، ئاپا.

ۋاسىق ئاشخانا ئۆيىگە كىرىپ، ئۇدۇل گۈللۈككە چىقىپ كېتىدىغان ئىشىككە قاراپ ماڭدى. ئۇ يەر خېلىلا سالقىن ئىدى.

نۇرىيە خانىم ۋاسىقنىڭ ئاپىسىغا:

— سىزنىڭ ئوغلىڭىز بەك ئوبدان، سىز بەك تەلەيلىك جۈمۇ خانىم، ئاللاغا ھەمدۇ سانا ئوقۇڭ، — دېدى.

— ئوقۇمامدىغان ... بايا توغرا دېدىڭىز، مەن راست تەلەيلىك.

— مېنىڭدەك ياشتا چوڭ بولغاندا، ناتونۇش ئادەملەر بىلەن بىللە ئۆتۈشكە مەجبۇر بولمايسىز. ئوغلىڭىز سىزگە ھەمراھ بولسۇ ...

— ئىنشائاللا، — دېدى ۋاسىقنىڭ ئاپىسى.

— ئىنشائاللا ... — دېدى ئەسما خانىممۇ تەڭلا.

— بىر ئادەم ئۇچۇن ناتونۇش ئادەملەر بىلەن يالغۇز ئۆتۈش، ئازابلىق ئىش. بۇنىڭ دەردىنى مەن بىلىمەن.

ئارىنى بىرپەس جىملىق باستى. نۇرىيە خانىم گېپىنى بىر ئۇزۇپ، بىر داۋاملاشتۇرۇپ:

— ناتونۇش ئادەملەرگە ياخشى نىيەت بىلەن مۇئامىلە قىلغانلىقىڭ قىلچىلىك پايدىسى يوق ئىكەن. ئۇلار بەنىلا ئاغرىنىدىكەن، پەقەت مىننەتدار بولمايدىكەن ...

قاراڭلار، فەررۇخ ئەپەندى بىلەن ئۇنىڭ ئايالىغا، ئۇلار بۇنىڭغا ناھايىتى ئوبدان مىسال بولالايدۇ. موھانمىلەي خانىم سىزدىن ئاز - تولا مىننەتدار ئوخشايدۇ.

ۋاسىفنىڭ ئاپىسى:

— راست، شۇنداق، بەختسىز ئايال ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغاندا، ھالىدىن قانداق خەۋەر ئالغانلىقىڭىزنى پۈتۈن مەھەللە - كوي بىلىدۇ. بىر تۇغقان سىڭلىسىدىن ئارتۇق قارىدىڭىز.

— ئۇ ھە دېسىلا ئاغرىپ قالىدۇ... مەن ئانچە - مۇنچە ئىشلىرىنى قىلىشىپ بەرگەن، — دېدى نۇرىيە خانىم.

— نۇرىيە خانىمنىڭ يۇرىكى ئالتۇندەك ساپ، — دېدى ئەسما خانىم، — مەن بولسام ھەرگىز قىلمايتتىم.

نۇرىيە خانىم خۇرسىنىپ تۇرۇپ:

— سىلەرمۇ بىلىسىلەر... مەن تىكەندەك يالغۇز، ماڭىمۇ ھال - مۇڭ ئېيتىشىدىغان ئادەم كېرەك... مەن موھانمىلەي بىلەن ئۇزۇندىن بېرى تونۇش... ئامال بار ئۇنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىمەن... لېكىن ئۇ مېنى جېنىمدىن جاق تويغۇزۇۋەتتى.

— قانداق قىلىپ؟ — دەپ سورىدى ئەسما خانىم.

— موھانمىلەي تاش يۈرەك ئايال ئىكەن! ئۇ، بىچانمىر ۋە ئۇنىڭ ئاپىسى بىر - بىرى بىلەن تولا سوقۇشۇپ مېنى بەك پاراكەندە قىلىپ كېتىۋاتىدۇ، دەپ ئولتۇرسا - قوپسا شۇلاردىنلا ئاغرىنىدۇ.

— ئۇ دېگىنى راست، — دېدى ۋاسىفنىڭ ئاپىسى.

نۇرىيە خانىم يىغلامسىرىغاندەك گېپىنى داۋام قىلدى:

— موھانمىلەي خانىم، ئۇلار بەك تولا سوقۇشىدۇ-

كەن، ياخشىسى كۆچۈرۈۋېتىڭ، دەيدۇ ... ئۇلار كۈندە سوقۇشسا، ماڭا نېمە ئامال ... ئۇلارنىڭ شەخسىي تۇرمۇشى بىلەن مېنىڭ نېمە كارىم، ئانا ـ بالا ھەر ئىككىسى ئوبدان ... ئۆي ئىجارىسىنى ۋاقتى ـ ۋاقتىدا تۆلەيدۇ ... بۇنىڭدىن باشقا ئىشلار بىلەن نېمە كارىم؟

ـــ ئەجەب ئوبدان گەپ قىلدىڭىز.

ـــ راست ئەمەسمۇ، قولۇم ـ قوشنىلارنى پاراكەندە قىلىپ كېتىۋاتىدۇ دېسە، بېرىپ داچىلاردا، قەسىرلەردە ئولتۇرسۇن.

ـــ ئۇغۇ شۇنداق ...

ـــ ئۇلارنى كۆچۈرۈۋېتىشنى رەت قىلدىم. شۇڭا موھانـ مىلەي خانىم قېيناپ ماڭا گەپ قىلمايدىغان بولۇپ قالدى.

ـــ توۋا، ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ... ـــ دېدى ئەسما خانىم.

ـــ سىلەرمۇ بىلىسىلەر، ئۆتكەن يىل قىشتا بىچانىم ۋە ئۇنىڭ ئاپىسى نەچچە ئاي ئىشسىز قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۆي ئىجارىسىنى ئايمۇئاي تۆلەپ كەلدى، بىر كۈنمۇ كېچىكتۈرمىدى.

ـــ ئانا ـ بالا ھەرئىككىلىسى ياۋاش.

ـــ بۇنىڭغا ھېچكىم كۆز يۇمالمايدۇ. ئۇلارنىڭ قىينىچىلىقى ناھايىتى كۆپ. ئانا ـ بالا ئىككىسى جان بېقىش ئۈچۈن، ئۆي بىساتلىرىنى ئاچىقىپ سېتىۋەتتى... ھەتتا بىچانىم پەلتوسىنىمۇ سېتىۋەتتى... مەن شۇ كۈنلەرـ دە ئۇلارغا ئاز ـ تولا ياردەم قىلغان بولسام ياخشى بولاتتى.

ـــ سىزنىڭ كۆڭلىڭىز بەك ياخشى جۇمۇ، ئاچا.

بۇ ھېچقانچە ئىش ئەمەس. گەپ كۆڭۈلنىڭ

يـاخشى ـ يـامانلىقىدا ئـەمەس. مـەن ھېچقانچە ئىش قىلمىدىم... بىر ئادەم قىلمىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىلا قىلـدىم. تاش يۈرەك ئادەملەر بىلەن باردى ـ كەلدى قىلمىشنى خالىمايمەن، ئۇنداقلار بىلەنمۇ خوشۇم يوق.

ـــ بەك توغرا دېدىڭىز.

ـــ ئەمدى بىچانىمىز بىلەن ئۇنىڭ ئاپىسى يېڭى كۆچۈپ كەلگەنلەردىن ئاغرىنىۋاتىدۇ.

ۋاسىق چوڭ ئايالالارنىڭ پارىڭىغا ئىختىيارسىز قۇـلاق سالدى. نۇرىيە خانىمنىڭ ئاخىرقى گەپلىرى ئۇنىـڭ دىققىتىنى تارتتى. ئەسما خانىم:

ـــ يېڭى كۆچۈپ كەلگەنلەر كىملەر ئـۇ؟ ئۇلارنـى مەھەللە ـ كويىدىكىلەردىن ھېچكىم تونۇمايدىكەنغۇ.

ـــ ئۇلارنى ئېيدىرىنى① كاپلىقىمكەن دەيمەن، ئېرى ئاشپەز ئىكەن. فىندىكلىدىكى② بىر ئاشخانىدا ئىشلەيدىـكەن. ئايالىمۇ ئېرى بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان ئوخشايدۇ. تاڭ سەھەردە كەتسە، قاراڭغۇ ـ ماراڭغۇدا كېلىدۇ.

ـــ بۇنداق تۇرسا، ئۇلار قانداقسىگە بىچانىمىز بىلەن ئۇنىڭ ئاپىسىنى پاراكەندە قىلىدۇ؟

ـــ گەپ ئۇلاردا ئەمەس، ئۇلارنىڭ قىزىدا. بىچانىمىز بىلەن ئۇنىڭ ئاپىسى، بىز كۈندۈزى ئۇخلىيالمايۋاتىمىـز، دەپ كېتىۋاتىدۇ. ئاڭلىسام ئۇلارنىڭ قىزى تىنىم تاپمايىدـغان قىزمىش.

ـــ ئۇ كىچىك قىزمىكەن؟

---

① ئېيدىرىنى كاپ ـ تۈركىيىنىڭ شىمالىدىكى بىر شەھەر ـــ ت.

② فىندىكلى ـ تۈركىيىنىڭ شىمالىدىكى بىر شەھەر. ئىستانبۇل شەھىرىدىمۇ مۇشۇنداق ئاتىلىدىغان بىر جاي بولسا كېرەك ـ ت.

— ياق، بويمغا يېتىپ قالغان، قاقاقلاپ كۈلۈپلا يۈرۈيدىغان چىرايلىق قىز. پەقەت جىم تۇرالمايدىكەن.

— ئۇ دادىسى بىلەن ئاپىسىغا ئوخشاش ئىشلىمەيدىكەن؟ — دەپ سورىدى ئەسما خانىم.

— ياق، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تېپىپ بەرگىنىنى يەپ يۈرۈيدىكەن. ھازىرقى ياشلارنىڭ ھەممىسى شۇ.

— مۇنداق دەڭ.

— ئۇ ئەسكى قىز ئەمەس، ئەمما شوخراق ... دوستلىرىنى ئۆيىگە چاقىرىپ، كونا پاتېفوننى قويۇپ ئۇسسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتىدىكەن، بولۇپمۇ ...

بەك كۈلگۈنچەك، دەيدۇ دەپ ئويلىدى ۋاسىف. نۇرىيە خانىمغۇ دەل مۇشۇ گەپنى دېمەكچىدى.

— بولۇپمۇ بەك كۈلگۈنچەك ... ياپياش بىر قىز بالا ئۆزىنىڭ ئۆيىدە قاقاقلاپ، ئاۋازىنىڭ بارىچە كۈلسە، مەن نېمە دېيەلەيمەن.

— توغرا دېدىڭىز، نۇرىيە خانىم، — دېدى ۋاسىف، — ئاپىسى، — ئۇ ياش قىزنىڭ كۈلۈشكە، خۇشال يۈرۈشكە ھەققى بار. بىزنىڭمۇ غەم ـ قايغۇسىز قاقاقلاپ ئويناپ ـ كۈلۈپ يۈرگەن چاغلىرىمىز بولغان.

ۋاسىف بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى. ئۇ ئاپىسىنىڭمۇ قوشنىسىنىڭ ئاشۇ ياش قىزىدەك قاقاقلاپ ئويناپ ـ كۈلۈپ يۈرگەن چاغلىرىنىڭ بولغانلىقىنى ئۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. ۋاسىف ئاپىسىنى ھېچقاچان قاقاقلاپ كۈلۈپ باقمىغان، ئۇنىڭ بىچارىلىك چىقىپ تۇرغان چىرايىدىن جىددىيلىك ھەم غەمكىنلىك ئۆمۈرۋايەت كەتمەيدۇ، دەپ ئويلايتتى.

ۋاسىق ئۆيگە يېنىپ كىرىپ ئۇستۇنكى قەۋەتكە چىقىپ دىغان چاغدا قوشنىلىرى بىلەن بىر بۇلۇڭدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان ئاپىسىنىڭ يېنىدىن ئۆتتى. ئۇ ئاپىسىنى ئورۇق مۇرىلىرىدىن قۇچاقلاپ:

— ياخشى چۈش كۆرۈڭ، ئاپىجان، — دېدى.

— سەنمۇ ياخشى چۈش كۆر، ئوغلۇم.

ۋاسىق ئاپىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئىككىسى ئايال بىلەنمۇ سالاملىشىپ، ئاندىن ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقىپ كەتتى. ئۇ نۇرىيە خانىمنىڭ:

— سىزنىڭ مۇشۇنداق ئىناپلىق ئوغلىڭىز بار، سىز بەك تەلەيلىك، سىزگە دەي، خانىم، سىز پېشانىسى ئوڭ، ناھايىتى بەختلىك ئايال، — دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدى.

— ئىنشائاللا ... — دېدى ئەسما خانىمغۇ گەپ قىستۇرۇپ.

ۋاسىق ھۇجرىسىغا كىرىپ ئىشكنى ئاستا يېپىپ قويدى.

ئۇ قىزنىڭ سىماسى ئۇدا ئۇچ ھەپتىگىچە ۋاسىقنىڭ كاللىسىدىن كەتمىدى. ئۇ قىزنى كۆرگۈسى، ئۇ قىز بىلەن دوست بولغۇسى، پاراڭلاشقۇسى كەلدى. تۇرمۇش ئادىتىنى يەنىمۇ ئوبدانراق ئىگىلەپ يېقىنلىشىش پۇرسىتىگە ئېرىشىش ئۈچۈن، ۋاسىق ئۇ قىزنى پات - پات دېرىزىدىن كۆزىتەتتى. ۋاسىق ئۇ قىزنىڭ ئۆزىگە دىققەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ خۇشال بولدى. دېرىزە ئالدىغا بېرىپ تۇرۇشقا ئۇ قىزنىڭ ئۆزىمۇ ناھايىتى رازىدەك قىلاتتى. ھەربىر ئۇچراشقاندا، ئۇ قىز ۋاسىققا قاراپ بەزىدە كۈلۈمسىرەپ قويياتتى.

ۋاسىق بىر كۈنى ئۆزىچە، ئۇ قىز مېنى راستتىنلا ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ، دەپ ئويلىدى. مەن بىرەر قىزنى بۇنچىلىك ياخشى كۆرۈپ باقمىغان، دەپ ئويلىدى ئۇ يەنە ئاردىدىن نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن.

ئۇ ئۇيقۇدىن قالدى. يېقىن ئاردا باشلىنىدىغان ئىمتىھان ئۇنىڭ خىيالىدىمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ «بىلەن چوقۇم تونۇشىمەن، — دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە، — ئۇنىڭغا چوقۇم گەپ قىلىمەن ... بولمىسا، ماڭا ئازراقمۇ ئارام يوق».

ئۇ ئاخىر بىر قارارغا كەلدى. ئۇ قىز ئۆيىدىن چىقىسا، كەينىدىن بېرىپ ئۇنىڭغا گەپ قىلماقچى بولدى، ئۇ قىزنىڭ ھەرگىز سىلكىۋەتمەيدىغانلىقىنى ئىشىنەتتى.

قىز ئۇنىڭغا «لەپپىدە» قاراپ دېرىزىسىنى ياپتى. ۋاسىق ئالدىراش كوچىغا چىقتى. ئەتراپقا نەزەر سېلىپ، شۇئان ئۇ قىزنى كۆردى. قىز كوچىنىڭ دوقمۇشىغا بېرىپ قالاي دېگەندى. ۋاسىق قەدەملىرىنى چوڭ ئېلىپ قىزغا يېتىشىۋالدى. قىز قىزىل كۆڭلەك كىيگەن، بوينىغا مېدالىئون ئاسقان، قولىغا ئەرزان پۇلاۋق، ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈك سالغانىدى. قاپقارا چاچلىرى يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇراتتى. يېلپۇنۇپ تۇرغان كۆڭلىكى، ئەرزان پۇلاۋق ئۈزۈك مېدالئونى چېنىپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ يەڭگىلىتەك ئايالالاردىلا بولىدىغان مەپتۇن قىلارلىق ئاشۇ گۈزەللىكى كىشىنى تولىمۇ جەلپ قىلاتتى.

ۋاسىقا ئۇ قىز سۈرەتتەك چىرايلىق تۇيۇلۇپ كەتتى، ئۇنىڭ چىرايلىقلىقىدىن ۋاسىق ئەس - ھوشىنى يوقتىپ قويغانلىقىنى ھېس قىلدى. ۋاسىق قىزنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ

كېتمىكە، ئېغىز ئېچىشقا پېتىنالماي كەينىدىن كېلىۋاتاتتى. قىز بولسا ئارىلاپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ، ۋاسىقا قاراپ قويۇپ، ئالدىرىماي، سالماق قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىشىم كېرەك، ۋاسىق ئۆز-ئۆزىگە شۇنداق دەپ قەدىمىنى تېزلەتتى. ئۇ قىزغا يېتىشىۋالاي دېگەن چاغدا يەنە، نېمە دېسەم ياخشى بولار؟، دەپ ئۆزىگە سوئال قويدى. ئۇ نېمە دېسە ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى، دەيدىغان گەپمۇ دەرھال ئېسىگە كەلمىدى.

ۋاسىق شۇ تاپتا ئۇ قىزغا يېتىشىۋېلىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتاتتى. ئەمدى بۇنداق سارىڭلىق قىلماي، ئۇنىڭغا كۇلكە بولۇپ بەرمەي ... مەن نېمىگە ئوخشاپ قالدىم؟... كىچىك بالىغا ئوخشاپ قالدىم... نېمىشقا بۇنچە تەپ تارتىمەن؟ ئۇ مەن بىلەن بىر مەھەللىلىك قىز-غۇ، ئۇمۇ باشقا قىزلارغا ئوپئوخشاش ... دەپ ئويلىدى.

ئۇ باشقا قىزلارغا زادىلا ئوخشىمايدىغان قىز ئىدى. ۋاسىق بۇنى ئۇ قىزنىڭ مەسخىرىلىك تەلەپپۇزىدا كۇلۇپ تۇرۇپ ئۆزىگە گەپ قىلغان چېغىدا چۈشەندى.

— مۇشۇ تۇرقىڭىز بىلەن نەگە ماڭدىڭىز؟ — دەپ سورىدى ۋاسىقتىن ئۇ قىز.

ۋاسىق كەينىگە ئۆرۈلۈپ، ئۇنىڭغا قاراپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالدى.

— ماڭا گەپ قىلىۋاتامسىز؟ — دېدى ۋاسىق تىلىنى چاينap.

— سىز ھېنىڭ كىملەرگە گەپ قىلىشىمنى خالايسىز؟—

ئۇ قىز شۇنداق جاۋاب بېرىپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— ئۇنداق بولسا بەك خۇشمەن! — دېدى ۋاسىق ۋە ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈپ كەتتى.

— سىز ئاۋۋال گەپ قىلىشقا پېتىنالمايسىز ...

— ئەمما ...

قىز ۋاسىقنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ:

— كەينىگە كىرىۋالغانلىقىڭىزنى ماڭا دېيىش ئۈچۈنلا، — دېدى.

— توغرا پەرەز قىلدىڭىز.

— پەرەز قىلمىدىم، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، — ئۇ قىز كۈلكىدىن توختاپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — ماڭا ئانچە ـ مۇنچە ئىچ ـ پەش تارتىپ قالغانلىقىڭىزغا يالغۇز مەنلا دىققەت قىلغان بولسام، بۇنىڭ كارى چاغلىق ئىدى. لېكىن مەھەللىمىزدە خەقلەر ئۇششاق گەپ قىلىۋاتىدۇ... ھەممىسىنىڭ ئاغزىدا ئىككىمىزنىڭ گېپى... — دېدى.

— مەن نېمە قىپتىمەن، مەن؟ — دېدى ۋاسىق. تۇرقىدىن ئۇنىڭ ناھايىتى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— سىز ھەمىشە مېنى مارايسىز، كۇن بويى دېرىزىنىڭ ئالدىدىن كەتمەيسىز، ھەتتا كېچىلىرىمۇ شۇنداق...، — دېدى قىز ۋاسىقا قاراپ كۈلۈمسىرەپ.

— سىز شۇنداق چىرايلىق تۇرسىڭىز، — دېدى ۋاسىق دۇدۇقلاپ، — پۇرسەت تېپىپ سىزنى بىر كۆرمىگۈچە چىدىمايدىكەنمەن...

— پەقەت مۇشۇنىڭ ئۈچۈنلا؟ بۇگۈن كەينىمگە كىرىشكە جۈرئەت قىلدىڭىز، ئەتىلىككە يەنە نېمە ئىشلارنى

قىلىپ يۈرىسىزكەن؟ ...

— لېكىن...

— بولدى، بولدى... قۇرۇق گەپنى تاز قىلىڭ... مەن ئوبدان بىلىمەن، شۇڭا سىزگە دەپ قويماي، مەن ئۇنداق ياغلىما گەپلەرگە ئىشەنمەيمەن، ئۇقتىڭىزمۇ؟

— ماڭا مۇشۇنچىۋالا كايىپ كېتەمسىز؟

— ئەمسە، سىزگە رەھمەت ئېيتمىشىم كېرەكمۇ؟

— كەچۈرۈڭ، — دېدى ۋاسىلى، — بۇنى ئويلىماپتىمەن...

— مېنىڭ نامىمغا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ئويلىمىدىڭىز، شۇنداقمۇ؟

— ھەي! مەن بۇنداق دېمەكچى ئەمەس!

— نېمە دېمەكچى؟

— قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالمىغىنىنى ئويلىماپتىمەن. سىزگە يىراقتىن قاراپ ھەۋەس لىنىۋاتقىنىمدا ... يىراقتا تۇرۇپ ... ھەۋەس بىلەن قاراپ ئولتۇرغىنىمدا ...

— سىز ماڭا ھەۋەسلىنىۋاتامسىز؟ — دېدى ئۇ قىز ۋاسىلنىڭ گېپىنى يەنە تارتىۋېلىپ.

— مەن باشقا گەپنى دەپ سالماي دەپ، مۇشۇنداق دەۋاتىمەن.

— سىز ماڭا مۇھەببىتىڭىز توغرۇلۇق گەپ قىلماقچىمۇ؟

— گەپ قىلسام بولمامدىكەن؟

— ماڭا، مەن سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم، دېگەن گەپنى قىلماڭ.

— ئەپسۇس، مەن قىلمىدىغان بۇنىڭدىن باشقا گەپ يوق.

ـ ئوبدان قۇلاق سېلىپ ئاڭلاڭ، مەن كىچىك بالا ئەمەس. ئەرلەرنى ئاز ـ تولا بىلىمەن ... سىلەر قىلىدىغان ئىشلار بولسا قوشناڭلارنىڭ قىزلىرىنى مارايسىلەر، ناۋادا ئۇلار ياش، يەنە كېلىپ ئانچە سەت بولمىسلا.

ـ مېنىڭ قىلىدىغان ئىشىم بار. ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىۋاتىمەن ...

ـ ئۇنداقتا سىز سىنىپ كۆچەلمەيسىز.

ـ سىنىپ كۆچەلمىسەم چاتاق بولىدۇ، بۇ بەختسىزلىككە سىز جاۋابكار.

ئۇ قىز كۇلۇپ كېتىپ، ئارقىدىنلا چىرايىنى تۇرۇپ، قاش ـ قاپاقلىرىنى سۈزۈپ:

ـ ھازىر، سىزگە ئاق كۆڭۈلۈك بىلەن دەپ قويايلى، پۈتۈن ۋاقتىڭىزنى مېنى ماراشقا سەرپ قىلىۋېتىشىڭىزنى ياخشى كۆرمەيمەن، مەھەللىدىكى قېرى خوتۇنلارنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قېلىشنىمۇ خالىمايمەن.

ـ مېنىڭ دېرىزە ئالدىغا بېرىپ تۇرۇشۇمنى چەكلەمسىز؟

ـ شۇنداق بولسا تېخىمۇ ياخشى بولاتتى. ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلالمىغان بولاتتىڭىز.

ـ بۇنچىلىك باغرى تاشلىق قىلماڭ.

ـ مەن باغرى تاشلىق قىلىدىم.

ـ سىزگە يىراقتىن بولسىمۇ قاراپ ئولتۇرۇشۇمغا رۇخسەت قىلىڭ ... ماڭا ئازراق رەھىم ـ شەپقەت قىلىڭ... بولمىسا مەن شۇنداق بەختسىز ...

ـ سىز باشقىچىرەك چارە ئويلاپ تېپىڭ. ئەمدى بۇنداق قىلماڭ.

— بۇنىڭدىن باشقا قانداق چارە بار؟

— نەچچە ياشقا كىردىڭىز؟ — دەپ سورىدى ئۇ قىزغا.

— يىگىرمە ئىككى ياشقا كىردىم.

— ۋاي توۋا، — دەپ كۈلۈپ كەتتى قىز، — مەن سىزنى تېخى سەككىز ياشقا كىرگەنمىكىن دەپتىمەن.

— نېمىشقا؟

— يىگىرمە ئىككى ياشلىق بىرىگىت قىز دوستىنى كۆرۈش ئۈچۈن ھامان چارە تاپىدۇ. ناۋادا خەقلەر ئۇنى دېرىزە ئالدىغا بېرىپ تۇرۇشتىن چەكلىسە.

— ئەمىسە، ئۇ قانداق قىلىدۇ؟

قىز كۈلۈمسىرەپ مۇلايىملىق بىلەن:

— سىزنىڭ ئورنىڭىزدا مەن بولسام، چوقۇم چارە تاپقان بولاتتىم، — دېدى.

— سىز ماڭا ئۈمىد ئاتا قىلدىڭىز ...

— كالۋا، — ئۇ قىز شۇنداق دېگىنىچە كىچىك قولىلىرى بىلەن ۋاسىغنى قولتۇقلىۋالدى، — مېنى كىنوخانىغا ئاپىرىڭ ...

ئۇلار قولتۇقلىشىپ كىنوغا كىردى. بۇ ۋاسىنى ئۈچۈن كۆتۈلمىگەن بەخت ئىدى. ۋاسىغ قاراڭغۇدا ئۇ قىزنىڭ كىچىك قوللىرىنى سىلىدى، قىز ئۇنىڭ قولىغا ئۇرۇپ قويۇپ، بوش ئاۋازدا:

— بۇنداق ئەدەبسىزلىك قىلماڭ، قوشنام. خاپا بولۇپ قالمەن، بولمىسا كېلەر قېتىم ئۆزىڭىز يالغۇز كېلىڭىز، — دېدى.

ۋاسىغ كىنوخانىدىن چىققان چاغدا:

— مېنىڭ ئىسمىم — ۋاسىغ مىركان. سىزنىڭ ئىسمىڭىز

ئەرنى شۇنداق بىلگۈم كېلىدۇ، — دېدى.

— مېنىڭ ئىسمىم زۇلەيخە، — دېدى قىز كۈلۈمسىرەپ. شۇنىڭدىن كېيىنكى جەريانلارنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوق. بۇ ناھايىتى كىچىك بىر ھېكايە، بۇنداق ئىشلار ياشلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا پات - پات بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇلار ئىككىسى بىللە كىنوغا بارىدۇ، سوغۇق ئىچىملىك ئىچكىلى قەھۋەخانىلارغا كىرىدۇ. زۇلەيخەنىڭ نەزىرىدە، ۋاسىق پەقەت ئۇنىڭغا كۆيۈپ قېلىپ ئۇنى قەھۋەخانىلارغا ۋە كىنوخانىلارغا تەكلىپ قىلىپ كېلىۋاتقان بىر يىگىت ئىدى.

زۇلەيخە ۋاسىق بىلەن باغچىلارغا باراتتى، ۋاسىق زۇلەيخەنىڭ قولىنى تۇتۇشقا تەمشىلگەندە ھاياجانلىنىپ كېتەتتى. ۋاسىقنىڭ بۇ ھالى زۇلەيخەگە بەك قىزىق تۇيۇلاتتى، ئەمما ئۇ قولىنىڭ ئۇچىنىمۇ تۇتقۇزمايتتى. ناۋادا ۋاسىق يۈرەكلىك ھالدا چاچلىرىنى سىيلاپ، بېلىدىن قۇچاقلىسا، زۇلەيخە تېرىكىپ:

— مەن دېگەن ئەخلاقلىق قىز، باشقىلارنىڭ ماڭا بۇنداق مۇئامىلە قىلىشىنى ياقتۇرمايمەن. مېنى ھۇرمەتلىشىنى تەلەپ قىلىمەن، — دەيتتى. تۇرۇپ يەنە:

— ئۆزىڭىزنى سەل بېسىۋېلىڭ، بولمىسا، بۇنىڭدىن كېيىن مېنى ھەرگىز كۆرەلمەيسىز، — دەپ پوپوزا قىلىپمۇ قويىاتتى.

زۇلەيخەنى بۇنىڭدىن كېيىن كۆرەلمەي قېلىشىدىن قورقۇپ ۋاسىق دەرھال ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورايتتى.

زۇلەيخە كەتكەندىن كېيىن ۋاسىق ئۆز - ئۆزىگە، ئۇ مېنى يارىتمايدۇ، مېنى كىچىك ھالا قاتاردا كۆرىدۇ... ئۇ بەك رەھىمسىز، بەك ھوينى قاتتىق قىزكەن ... دەيتتى.

ۋاسىق زۇلەيبەنىنەمشقا شۇ قەدەر ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ؟ زۇلەيبە كەم ئەقىل، ئاغزىغا كەلگەننى دەيدىغان، كىينىدىن كە ئېتىبار قىلىپ كەتمەيدىغان قىز. لېكىن ئۇ ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمايدۇ، باشقىلارنى مەسخىرە قىلىشقا ئامراق. تىكىشى توختىمايدۇ، دائىم دېگۈدەك يوق ئىشلارغا ئۆزىچە قايناپ، بەزىبىر قوپال گەپلەرنى قىلىپ كىشىنىڭ دىلىنى رەنجىتىدۇ. ۋاسىق بىر تۇرۇپ ئۆزىنىڭ ھاياجانلانغانلىقىنى، بىر تۇرۇپ خاپا بولغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. زۇلەيبە بولسا، خوشلىشىدىغان چاغدا بىردىنلا مۇلايىملىشىپ كېتەتتى، بىرەر ئېغىز شېرىن گەپ بىلەن بايا دېگەن گەپلىرىنى ۋاسىقنىڭ كاللىسىدىن پۈتۈنلەي چىقىرىۋېتەلەيتتى. ۋاسىق راستتىنلا خاپا بولسا، زۇلەيبەگە كايىپ كەتسە، زۇلەيبە ۋاسىقنىڭ كايىشلىرىغا مىتمۇ قىلىپ قويماستىن، گېپىگە قۇلاقمۇ سالماستىن تاغدىن ـ باغدىن گەپ قىلىپ كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ۋاسىق خۇشال كەيپىيات ئىچىدە ئۇنىڭ يېنىدا ئۆزىنى قالتىس بەختلىك ھېس قىلىپ تۇرغاندا، زۇلەيبە بىرەر ئېغىز گەپ ياكى بىرەر قىلىق بىلەن ۋاسىقنىڭ كەيپىنى ئۇچۇرۇۋېتەتتى.

شۇنداقتىمۇ ۋاسىق زۇلەيبەنى ھەرقانداق چاغدىكىدىن بەكرەك ياخشى كۆرەتتى.

مېنىڭ نەزىرىمدە سەن قانچىلىك بىر نېمە ئىدىڭ، دېگەننى قىلىپ، ئۇ ماڭا مۇشۇنداق سوغۇق مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلايتتى ۋاسىق. تۇرۇپ يەنە، بىراق ئۇ نېمىشقا ۋەدىلەشكەن يەرگە چىقماي قالمايدۇ؟ نېمىشقا؟ دەپ ھايىقى ئويىنى ئىنكار قىلاتتى.

ياز شۇنداق ئۆتۈپ كەتتى، كەينىدىن كۈز كەلدى.

ۋاسىق بوش ۋاقتلىرىدا ئىلگىرىكى قىز دوستىنى ئىزدەپ بارمايدىغان بولدى. ئۇ قىز ئۆزىگە ئوخشاش ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىدى. ۋاسىقنى ھېچقانداق قىز زۇلەيبە كۆيدۈرگەندەك كۆيدۈرەلمەيتتى.

ۋاسىق پات ـ پاتلا، زۇلەيبە مېنى ياراتمايدۇ ... بۇ ئىشنى ئاخىرلاشتۇراي ... مەن چىدىمىدىم، دەپ ئويلايتتى. زۇلەيبە بىلەن ھەر قېتىم كۆرۈشكەندە كۆڭلىدە، بۇ ئاخىرقى قېتىملىق ئۇچرىشىش، دەيتتى. لېكىن خوشلاشقان چاغدا، ئىختىيارسىز كېلەر قېتىملىق ئۇچرىشىش توغرۇلۇق ۋەدىلىشەتتى.

ئۇلار ھەمىشە مەھەللىسىدىن ناھايىتى يىراق يەرلەردە ئۇچرىشاتتى. زۇلەيبە ۋاسىق بىلەن بىللە يۈرگەندە قوشنىلىرىنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قېلىشنى خالمايتتى. بۇنىڭ بىلەن ۋاسىق، ئۇنىڭ مەندىن باشقىمۇ يىگىتى بار ئوخشايدۇ، دەپ زۇلەيبەدىن گۇمانلىناتتى. بىر كۈنى ۋاسىق ئۇنىڭغا:

ــ ماڭا مۇشۇنداق سوغۇق، شەپقەتسىز مۇئامىلە قىلغىنىڭىزغا قارىغاندا، سىز باشقا بىرىنى ياخشى كۆرىدىغان ئوخشايسىز ...

ــ مەن باشقا بىرىنى ياخشى كۆرەمدىمەن؟... ــ دېدى زۇلەيبە قاشلىرىنى ھەمىرەپ، بىتاقەت بولغان قىياپەتتە.

ــ زۇلەيبە...

ــ بولدى بەس، سىز رەشىك قىلىۋاتىسىز ... مەن كۈنلەمچى ئادەمگە ئۆچ ...

ــ مەن كۈنلەمچىلىك قىلمىدىم، ــ دەپ رەت قىلدى. ۋاسىق.

— ئەمسە نېمىشقا باشقىلارنى تىلغا ئالمىسىز؟

— ئۇقۇپ باقاي دېگەنىدىم.

زۇلەيىخە قولىنى ۋاسىغنىڭ قولىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— گېپىمنى ئاڭلاڭ، سىز مېنى چۈشىنىڭ، مەن ئەخلاقلىق قىز، بۇنىڭدىن ئارتۇق ئوبدان گەپ يوق. مەن باشقىلار بىلەن مۇھەببەتلىشىپ يۈرگەن بولسام، ھەر كۈنى دېگۈدەك سىز بىلەن بىللە يۈرۈپ نېمە قىلىمەن؟ سىز مېنى يۈرىكىڭىزدىن ياخشى كۆرسىڭىز، مېنىڭچە ئۆزىڭىزنى ئاز - تولا تۇتۇۋالغىنىڭىز، يوقىلاڭ ئىشلارغا ئارىلاشمىغىنىڭىز تۈزۈك.

ۋاسىغ تۇرمىدە، مېنى بەختسىز قىلىپ قويغان زۇلەيخە بەمىدۇ، دەپ ئۆزىگە تالاي قېتىم سوئال قويغانىدى. لېكىن ۋاسىغ ئۆز - ئۆزىگە، زۇلەيخە ئەمەس، مېنى ھاڭغا ئىتتەرگەن ئادەم ئۇ ئەمەس. گۇناھكار ئادەم مەن، يالغۇز مەن گۇناھكار. بۇ ئىش بىلەن ئۇنىڭ ئالاقىسى يوق. مەن ئۇنى بەك ياخشى كۆرەتتىم، ئۇ مېنى مەندەك ياخشى كۆرمەيتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە مەن مەۋجۇت ئەمەس ئىدىم، ئۇنىڭ ھاياتىدا مەن ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتىم. مەن ھايات تىمنى، بارلىقىمنى ئۇنىڭغا تەقدىم قىلىۋەتتىم دەيتتى.

ۋاسىغ زۇلەيخەنىڭ باغرى تاشلىقىغا قاراپ ئېسىنى يىغىۋالسا بولاتتى. ۋاسىغنىڭ زۇلەيخەگە بولغان ئوتلۇق مۇھەببىتى بىر خىل ئەسەبىيلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. لېكىن ۋاسىغ زۇلەيخەنىڭ سەمىمىي - سادا قىتىدىن قىلچە گۇمانلانمىدى، ئۇنى قەدىرلەپ كەلدى.

زۇلەيبە تىكشى توختمايدىغان قىز بولسىمۇ ۋاسىقا قولىنىڭ ئۇچىنى تۇتقۇزمىدى. ۋاسىق ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغان مۇشۇ قىزدىن ئازغىنا ئىللىقلىق تىلەيتتى. بۇنداق تەشنالىق ئۇنىڭ يۈرىكى ـ باغرىنى توختماي كۆيدۈرەتتى. ۋاسىق زۇلەيبەنى ياخشى كۆرەتتى ... زۇلەيبە شۇ قەدەر چىرايلىق ئىدى، بۇغداي ئۆڭ كەلگەن ئەتلىرى سىلىق ھەم پارقىراپ تۇراتتى. بۇغداي ئۆڭ كەلگەن ئەت يۇمشاق ھەم يىللىق بولىدۇ، دەپ پەرەز قىلاتتى ئۇ. ئۇنىڭ نازۇك بېلى ئىنچىكە، مەڭزىلىرىنىڭ ئېقى ئىاق، قىزىلى قىزىل، لەۋلىرى غۇنچىدەك، كۆزلىرى بۇلاقتەك، كۈلكىسى شاد ئىدى. زۇلەيبە ۋاسىقا گىلاس دەرىخىنىڭ بىر تال شېخىنى ئەسلىتەتتى. زۇلەيبەنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرۈشى ئۈچۈن ۋاسىق ھەرقانداق نەرسىگە چىداشقا رازى ئىدى. ئەمما زۇلەيبە ئۇنى ياخشى كۆرمەيتتى. زۇلەيبە ھېچقانداق كۈچ سەرپ قىلماستىن ۋاسىقنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشتى. ۋاسىق زۇلەيبەنىڭ ھاقارەت تۇسىنى ئالغان كەمستىشلىرىنى ھېس قىلغانسېرى زۇلەيبە ئۇنىڭغا تېخىمۇ سۆيۈملۈك تۇيۇلۇپ كېتەتتى.

راست، ۋاسىق تۇرمىدە دائىم دېگۈدەك ئۆز ـ ئۆزىگە، مېنىڭ بەختسىزلىكىمگە زۇلەيبە جاۋابكار ئەمەس، دەيتتى. زۇلەيبە بۇ بەختسىزلىكنى ئۆز خاھىشى بىلەن كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەمەس، ۋاسىق ئۇنىڭ ئۈچۈن بارلىقىنى قۇربان قىلىۋېتىشكە ھازىرلانغانىدا، زۇلەيبە ئۇنىڭغا بۇنداق تەلەپ قويمىغانىدى. شەك ـ شۈبھىسىزكى، ۋاسىقنىڭ بارلىقىنى نېمىشقا بۇنداق قۇربان قىلىۋېتىدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى زۇلەيبە ئەسلا چۈشەنمەيتتى، بۇ ئىشلارنىڭ

هەممىسى زۇلەيبە ئۇچۇن چۈشىنكسىز ئىشلار ئىدى. زۇلەيبە ۋاسىق چۈشەنگەن ئۇنداق قىزلاردىن ئەمەس ئىدى. ئۇنداق قىزنى ۋاسىق ئۆزى ئويدۇرۇپ چىقارغان. تاغسىنىڭكىدە، نېيلا چوڭ ئاپسىنىڭ بېشىدا زۇلەيبە بىلەن ئۇچرىشىپ قالغان ئاشۇ كۈن ھېلىمۇ ۋاسىقنىڭ يادىدا ئىدى. زۇلەيبە شۇ كۈنى باشقا بىر ئادەم سىياقىغا كىرىپ قالغانىدى. ئۇ ئىلگىرىكى زۇلەيبەدىن ئاسمان - زېمىن پەرقلىنەتتى. بۇ ئەھۋالدىن ۋاسىق ئۆزىنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى زۇلەيبەگە ئالدىنىپ يۈرگەنلىكىنى بىلمۇالسا بولاتتى. لېكىن زۇلەيبە ئاغزى تالغۇچە ۋاسىققا چۈشەندۈردى. ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرى كىشىنى قىلچە قايىل قىلالمىسىمۇ، لېكىن بۇنىڭدىن ۋاسىقنىڭ كۆڭلى ئاسانلا ئورنىغا چۈشتى.

شۇ يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەندە، ئاپسى قىپقىزىل چوغقا تولغان چوغدانىنى كۆتۈرۈپ ئوغلىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرگەندە، ئۇ تېخى يوتقاندا ئىدى.

ئاپسى چوغدانىنى ئۇنىڭ كارىۋىتىنىڭ يېنىغا قويۇپ، ئېگىلىپ مېھرىبانلىق بىلەن ئوغلىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى.

— تۈرە! ئوغلۇم، سائىەت ئون بولدى...

— ماقۇل، ئاپا...

ئاپسى ناشتىلىق تەييارلىغىلى چىقىپ كېتىپ، ھايال ئۆتمەي يېنىپ كىردى. ۋاسىق چاي ئىچىۋاتاتتى. ئاپسى ئۇنىڭغا:

— مەن سېنى بىر ئىشقا بۇيرۇيمەن... رەت قىلمايسەن.

— مەن ھېچقاچان رەت قىلىپ باققان ئەمەس، ئاپا،

نېمە ئىشتى ئۇ، قېنى دەڭ...

— ماقۇل، بۇگۈن ببرىپ نېيلا چوڭ ئاپاڭنى يوقلاپ كەل.

ۋاسىق چىرايىنى پۈرۈشتۈردى.

— ساڭا تازا خۇش ياقمىغاندەك قىلىدۇغۇ...

— نېيلا چوڭ ئاپامنى يوقلاپ كېلىمەن، ئاپا، خاتىرجەم بولۇڭ، چوڭ ئاپامنى ياخشى كۆرىدىغىنىمنى ئۆزىڭمۇ بىلىسىز. لېكىن... لېكىن، شۇ تاغام بار، سىز بىلمەسىز، مەن ئۇنىڭغا ئۆچ، ئۇ ئادەم...

ئاپىسى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— چوڭلار توغرۇلۇق بۇنداق تەلەپپۇزدا گەپ قىلما، ئوغلۇم، ئۇنىڭ داداڭنىڭ ئاكىسى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇما.

— چوڭلار! ... بىراۋنى تىللا دېسە، ئاغزى كەلگىنىچە تىللايدۇ، بىراۋغا ياردەم بەر دېسە ... شۇڭا ئۇرى ئۇنىڭغا ئاجايىپ ئۆچ...

— بىر نەۋرە ئىنىڭنىڭ كاللىسى يوق.

— مەن بۇنداق ئويلىمايمەن.

— گېپىمگە ئوبدان قۇلاق سال، ۋاسىق، نېيلا چوڭ ئاپاڭنىڭ كېسىلى بەك ئېغىرلىكەن ... سېنى ئۇزۇندىن بېرى دوختۇر دەپ يۈرگەنلىكىنى ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن ... بىر كۈنى چوڭ ئاپاڭ ماڭا، كىچىك دوختۇر نېمىشقا مېنى يوقلاپ كەلمەيدۇ، دەپ كەتتى.

— راست، نەچچە ھەپتە بولدى. چوڭ ئاپامنى يوقلاپ بارالمىدىم.

— نەچچە ھەپتە بولدى دەمسەن ... نەچچە ئاي بولدى دېگىن ...

— ئۇنداق ئەمەستۇ؟

— چوڭ ئاپاڭنىڭكىگە بارمىغىنىڭغا ئۇچ ئاي بولدى.

— ئۇنداق ئەمەستۇ؟ — ۋاسىق يەنىلا شۇنداق دېدى.

ۋاسىق زۇلەيخە بىلەن تونۇشقاندىن بېرى ھەر قانداق ئىشقا كۆڭۈل بۆلمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئاپىسى گېپىنى داۋام قىلىپ:

— نەچچە كۈن بويتۇ، چوڭ ئاپاڭنىڭ كېسىلى بەك ئېغىرلىشىپ كېتىپتۇ، — دېدى. ئاپىسىنىڭ چىرايى قايغۇلۇق ئىدى.

— كېسىلى يېڭى باشلانغاندا، بۇ كېسەلنىڭ ناھايىتى يامان، ساقايماس كېسەل ئىكەنلىكىنى بىلگەنىدىم.

— ئۇ بىر بېچارە ئايال، ئوغلۇم، يوقلاپ بېرىپ، ئىمكان بار تەسەللى بېرىپ، كۆڭلىنى ياساپ قويۇپ كەل.

— بولىدۇ، ئاپا.

— ساڭا يەنە بىر قېتىم دەپ قويماي، چوڭ ئاپاڭ سېنى خېلىدىن بېرى دوختۇر قاتاردا كۆرۈپ كېلىۋاتىدۇ...

— مېنىڭ دوختۇر بولۇشۇمغا خېلى بار،— دېدى ۋاسىق كۈلۈپ تۇرۇپ، — مەن بۇگۈن بېچارە چوڭ ئاپامنى يوقلاپ كېلەي.

— سەن چوڭ ئاپاڭغا پەقەت يېپىشمايسەن.

— مېنى ئەيىبلەۋاتامسىز؟

— ئەسكەرتىپ قويۇۋاتىمەن...

— ئاڭلاپ تۇرۇڭ، ئاپا، سىزگە چۈشەندۈرۈپ قويماي، تاغام بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشنى خالىمايمەن... مەن ئۇنى يامان كۆرىمەن، نۇرىنىڭ دېگىنى ھەقىقەتەن توغرا.

— تاغاڭنى سەنمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش يامان كۆرۈدى-

كەنسەن ـ دە.

ـــ راست گەپنى قىلسام، مەن ئۇنى ئەمەس، ئۇ مېنى يامان كۆرىدۇ... شۇڭا مەن ئۇنىڭغا ئۆچ.

ـــ نېمىشقا؟ ـــ دەپ سورىدى ئاپسى ئۇنىڭدىن.

ـــ ئۇنىڭ نەزەرىدە جەمەتىمىزدىكى ھەر قانداق بىرەيلەننىڭ قولىدىن ھېچقانداق ئىش كەلمەسمىش، يالغۇز شۇلا ئەڭ قابىلىيەتلىك، ئەڭ ئەقىللىكمىش... ھەممە ئىشتا شۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاش كېرەكمىش.

ـــ ئۇ دېگەن ئاتا يوللۇق ئادەم، ئوغلۇم.

ـــ قەدىرلىك ئاپا، بۇنداق دەۋەرمەڭ، خۇش بولۇپ كېتەي. ئۇ ئاتا يوللۇق ئادەم بولسا، بۇ مېنىڭ خاتالىقىم ئەمەس ياكى ئۇنى ئاتا يوللۇق ئورۇنغا مەن چىقىرىپ قويمىدىم.

ـــ ۋاسسەف، مەن سېنىڭ بۇنداق دېيىشىڭنى ياقتۇرمايمەن ...

ـــ مەنچۇ، ئۇنىڭ بىزگە تۇتقان ئۇنداق مۇئامىلىسىنى ياقتۇرمايمەن. سىزگە يەنە بىر دەپ قوياي، ئۇ قېرى ئەبلەخ كۆزۈمگە ئالۋاستىدەك كۆرۈنىدۇ.

ـــ بىلىمەن... تاغاڭ داداڭنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى ئىشلىرىنى سۆزلەپ، چىشىڭغا تېگىپ قويغان.

ـــ راست، ئۇنىڭ دادام توغرۇلۇق قىلغان گەپلىرى سەل ئارتۇق بولۇپ كەتتى... ئۇ، داداڭ ...

ۋاسسىنىڭ گېپى تېخى تۈگىمىگەندى، گېپىنى ئاپىسى تارتىۋېلىپ:

ـــ ھاراقكەش دېگەندۇ، ـــ دېدى.

ۋاسسىنىڭ بېشى چۈشۈپ كەتتى. ئاپىسى ھەسرەتلىك كۈلۈپ:

— ئۇنىڭ ئولتۇرسا - قوپسا شۇنداق دەيدىغانلىقىنى بىلمەن، — دېدى يەنە.

— داداڭ راكى ھارىقىنى جىق ئىچىۋېتىپ ئۆلدى، ئازراق ئىچكەن بولسا، ياپياش ئۆلۈپ كەتمىگەن بولارىدى، ئۇنىڭ داۋاملىق دەيدىغان گېپى شۇ.

— ئۇ شۇنداق دېسە كۆڭلى خۇش بولۇپ قالامدىكىن؟ داداڭ ئۇنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلغان، تاغاڭ مۇشۇ ئىش ئۈچۈن داداڭنى ھەرگىز كەچۈرمەيدۇ. سەن بىلمىسەن، تاغاڭ داداڭنى دۈكىنىدا مال ساتقۇچى قىلماقچى بولغان.

— بىلمەن، دادام ئۇنىمىغان.

— داداڭ باكلاۋېر بولماقچىدى.

— ئۆتكەندە تاغام ئۆيىدە ماڭا، داداڭ كىگىز كىتابلارنى تولا ئوقۇپ ئادەمنى سارىڭ قىلىپ قويماي دېگىنىدى، — دېدى ۋاسىلى سوغۇق كۈلۈپ، — بىراق، ئىلىپ نىڭ سۆنۈقىنى بىلمەيدىغان ئادەمىز ياخشى كۈنگە ئېرىشمەن، دەپ، ياخشى كۈنگە ئېرىشەلەيدىغان ئوخشايدۇ.

— قېرىلار ئاغزىغا كەلگىنىنى دەيدۇ، بالام. نېمە دېسە دەۋەرسۇن، ئۇلارنىڭ بۇنداق ئەيىبلىرىنى كەچۈرگىن.

— شاكىر تاغام ئۇچىغا چىققان شەخسىيەتچى، — دېدى ۋاسىلى دۇدۇقلاپ، — ئۇ ئۆزىنى ھەممە ئادەمدىن ئۈستۈن تۇتىدۇ.

ۋاسىلى ناشتا قىلىپ بولۇپ، گەپ قىلغاچ كىيىملىرىنى كىيىدى.

— دېگىنە، ئاپا، دادام راستىنلا ھاراقنى جىق ئىچەمتى؟

— ياق، بالام، ئۇنداق ئىش يوق. داداڭ ھەر كۈنى تاماقتىن ئاۋۋال ئازراق ھاراق ئىچەتتى، بەزىدە

كۆپرەك ئىچىپ قويياتتى. لېكىن، بۇنىڭلىق بىلەن داداڭنى هاراقكەش دېگىلى بولمايدۇ. بۇ گەپلەرگە ئىشەنمە.

ۋاسىق مۇرىسىنى قىسىپ قويدى.

— بۇ ئىشلارنىڭ كارى چاغلىق... مەيلى هاراقكەش بولسۇن - بولمىسۇن، ئۇ دادامنىڭ ئۆزىنىڭ ئىشى، دادام تۇغقىپ كەتكىلى ئون يەتتە يىل بولدى، بۇ ئىشلارنى تالىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ هاجىتى يوق.

— توغرا دېدىڭ.

— دادامنىڭ ئورنىغا بالاغا ئەمدى مەن قالدىم، تاغام تىنماي ۋالاقلاپ، سېنىڭ ياش - قورامىڭدىكى ئادەم باشقىلاردەك ئىشلىسە چوقۇم جېنىنى جان ئېتىپ كېتىدۇ، دەيدۇ، ئوقۇشۇمنى ئوقۇۋەرسەم، ئۇ مېنى تىنچ قويماسمىش.

ئاپىسى ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ مېهىرلىك ئەمما قەتئىي تەلەپپۇزدا:

— ئۇنداق قىلالمايدۇ، بالام، سەن ئوقۇشۇڭنى تۇگەت... مەن ئىشلەيمەن، — دېدى.

ۋاسىفنىڭ تاغىسى شاكىرمۇ شۇ مەھەللىدە ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئۈچ قەۋەتلىك ياغاچ ئۆيى بار ئىدى. ۋاسىق ئىشكىنىڭ قوڭغۇرىقىنى باستى. ئۇنىڭغا ئىشكىنى قىرىق يېشى ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان بىر ئايال ئېچىپ بەردى. ئۇ تەتۇر ئۇستىخان، چىرايى سوغۇق، بېشىغا قارا چۈمپەردە تارتۇالغان، پاختىلىق چاپىنىنىڭ ئۈستىگە تۇتۇلمىق كالتا چاپان كىيىۋالغان ئايال ئىدى. ئايال ۋاسىقنى بىرهازا قاراپ، ئىشكىنى يېرىم ئېچىپ:

— نېمە ئىشىڭىز بار؟— دەپ سورىدى گۇمان ئارىلاش.

— مەن شاكىر ئەپەندىنىڭ جىيەنى بولىمەن.

— كىرىڭ.

ئايال ۋاسىلنى ئۆيگە باشلىدى. ۋاسىلى ئۇستۇنكى قەۋەتكە چىقىپ، ئىشىكنىڭ ئالدىدا توختىدى، ئارقىغا ئۆرۈلۈپ كەينىدە تۇرغان ھېلىقى ئايالدىن:

— چوڭ ئاپام ئۇخلاۋاتامدۇ؟ كىرسەم بولامدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ياق، ئۇ ئويغاق، كىرىۋېرىڭ. سىز ئۇنىڭ جىيەنى، ھېلىقى دوختۇر بولىدىغان جىيەنى. توغرىمۇ؟

ۋاسىلى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— دوختۇر... ياق، مەن تىببىي ئىنستىتۇتنىڭ ئوقۇغۇچىسى، — دېدى.

— بەرىبىر ئوخشاشقۇ. سىزنىڭ كېلىدىغانلىقىڭىزنى بىلەتتىم. ئاپىڭىز نېمىلا خانىمغا، سىزنىڭ كېلىدىغانلىقىڭىزنى دېگەن، — ئاندىن ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ، — نېمىلا خانىم، سىزنىڭ يۇرەك پاراڭىز بولغان ياش دوختۇر كەلدى، — دېدى.

ئۆينىڭ ئىچكىرى بىر يېرىدىن:

— ئاھا!... ۋاسىلى... — دېگەن زەئىپ ئاۋاز كەلدى.

— مەن، چوڭ ئاپا.

ۋاسىلى ئۆيگە كىردى. ئۇ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي بىر-دىنلا بوسۇغىدا داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى. زۇلەيخە ئۇنىڭ-دىن ئىككى قەدەم نېرىدا ئولتۇراتتى.

زۇلەيخە تونۇغۇسىز ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ھېلىقى زۇلەيخەسى ياسىنىپ، گىرىم قىلىپ يۈرەتتى. ئەمدىكىسى ئاددىي ياسانغان، ھەتتا لېۋىگە لەۋ بويىقىمۇ سۈرمىگەن ھالەتتە يەرگە قاراپ يۈزى تۆۋەن قىز سۈپەت

ئولتۇراتتى. يەلكسىگە چۈشۈپ تۇرىدىغان بوستان چاچ لىرى ئىگىكىدىن چىك چىگىۋالغان ياغلىقىنىك ئاستىدا بېسىلىپ قالغانىدى. ئۇچسىدا كۈل رەڭ كىيىم، قوللىرىنى تىزىغا قويۇۋالغانىدى. ئايىغىنى شاكىر ئەپەندىنىڭ قائىدە سى بويىچە ئىشكىنىڭ يېنىغا سېلىپ قويغانىدى.

زۇلەيخە ئادەتتە ناھايىتى ھاكاۋۇر ھەم بېشىم ئىدى. بۇگۈن بولسا ئېھتىياتچان، ئۇياتچان بولۇپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى.

— ئەجەب بوسۇغا تۇۋىدە تۇرۇپ قالدىڭىز، بالام... بۇياققا كەل، — دېدى نەيلا خانىم بوش ئاۋازدا.

— مانا، چوڭ ئاپا.

ۋاسىق كارىۋات تەرەپكە قاراپ ماڭدى. چوڭ ئاپىسى ۋاسىقا قاراپ مېھرىبانلارچە كۈلۈمسىرەپ ياتاتتى.

ياغاچ كارىۋات بەك چوڭ ئىدى. سېرىق تاۋار يوتـ قانىنىڭ چۆرىسىگە قارامتۇل يېشىل رەختتىن زىغىدەك تۇتۇلـ غانىدى. رەڭلىك چىلتەك تۇتۇلغان يېشىل قول ياغلىققا ئورالغان قۇرئان كارىۋاتنىڭ بېشىدا تۇراتتى. ۋاسىقنىڭ چوڭ ئاپىسى ئاپئاق يوتقاندا تىپتىنچ ياتاتتى، كىچىكلەپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ۋاسىق ئېڭىشىپ:

— خېلى ئوبدان بوپقالغاندەك تۇرىسىز چوڭ ئاپا، — دېدى.

ۋاسىق چوڭ ئاپىسىنىڭ نەم ھەم ماغدۇرسىز كىچىك قوللىرىنى چىك تۇتۇپ سۆيۈپ قويىدى. باشلاپ كىرگەن ھېلىقى ئايال ھېسداشلىق قىلغان تەلەپپۇزدا:

— كېسەلدە ئازراقمۇ ئۆزگىرىش يوق... نەچچە كۈن بولدى، خانىم بەك جاپا تارتىپ كەتتى، — دېدى

ۋاسىقا چوڭ ئاپىسىغا ۋەكالىتەن.

چوڭ ئاپىسى ھاسىراپ تۇرۇپ:

— بەك قىينىلىپ كەتتىم، بالام... مېنىڭ كېسىلىم ناھايىتى ئېغىر، — دېدى.

— ئانچە ئېغىر ئەمەس ... ياخشى بوپكېتىسىز، چوڭ ئاپا، چوقۇم ياخشى بوپكېتىسىز.

— شۇنىڭغا ئىشىنەمسەن؟ — دېدى چوڭ ئاپىسى ھەسرەتلىك كۈلۈپ، — مېنىڭ كۆڭلۈمنى ياساۋاتسەن، ماڭا مەدەت بېرىۋاتسەن.

— سىزگە مەدەت بېرىشنىڭ ئورنى يوق. سىز... سىز ئاجايىپ باتۇر. كېسىلىڭىز ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كېتىشى مۇمكىن، دەم ئېلىشىڭىز زۆرۈر، دەم ئالسىڭىزلا...

— مەن بەك چارچاپ كەتتىم، چارچاپ ھالىمدىن كەتتىم...

— ئۇزۇنغا قالماي ياخشى بوپكېتىسىز، چوڭ ئاپا. مېنىڭ گېپىمگە ئىشىنىڭ.

— مەن ئىشەنمەيمەن... مەن مۇشۇ كېسەلدىن ئۆزە بولالمايمەن.

ۋاسىقنىڭ يېنىدا ئۆزە تۇرغان ھېلىقى دارازا ئايال ئېڭىشىپ نېيلا خانىمغا:

— ھەرگىز ئۈمىدسىزلەنمەڭ، قەدىرلىك قوشنام. ئاخىرقى تىنىقىڭىز قالغۇچە ئۈمىدلىك بولۇڭ، — دېدى.

ئاخىرقى تىنىقىڭىز قالغۇچە، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ نېيلا خانىم تىترەپ كەتتى. ئۇنىڭ قورقۇنچلۇق قاراشلىرى ۋاسىقنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى. ۋاسىق ئىككىسى ئېغىز گەپ قىلىشقا تەمشىلىۋېدى، ھېلىقى ئايال يەنە گېپىنى

داۋاملاشتۇرۇپ:

— جان هەلقۇمغا كېلىپ قالغان بىلەنمۇ، كىشى نىڭ رىزقى تۇگىمىسە، خۇدا ئۇنىڭغا يەنىلا هاياتلىق بەخش ئېتىدۇ. مۇسۇلمان بەندە ئۇچۇن ئۆلۈم هەرگىز قورقۇنچلۇق ئەمەس. ئۇ دۇنيانىڭ مەنىشتى ئالدىدا بۇ دۇنيانىڭ مەنىشتى هېچقانچە گەپ ئەمەس. ئادەم ئۆزىنىڭ روهىنى پاكلاپ، قىلغان گۇناهلىرى ئۇچۇن خۇدايىمنىڭ ئالدىدا توۋا قىلىپ، باتۇرلۇق بىلەن ئۆلۈمنى كۈتۈۋالىماقلىقى جايىز.

— بولدى بەس، خۇش بوپكېتەي، — دەپ يالۋۇرىدى نېيلا خانىم، — بۇ گەپلەرنى قىلمىشمايلى.

— ياق، قوشنام، مۇشۇنداق گەپلەرنى قىلمىشقىنىمىز دۇرۇس. ئېرىڭىزمۇ ساداقەتمەن مۇسۇلمان سۈپىتىدە مېنىڭ گېپىمنى ماقۇل تاپىدۇ.... ئامانەتنى تاپشۇرۇشقا هازىر بولۇپ تۇرماق كېرەك.

— پات ئارىدا ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىمنى بىلىمەن، — دېدى نېيلا خانىم دۇدۇقلاپ، — مەن ئۆلۈمگە تەييار، مەن هاياتىمنى ساداقەتمەن مۇسۇلمان بەندىسىدەك ئۆتكۈزدۇم.

ۋاسىق چوڭ ئاپىسىنىڭ قوللىرىنى سىلاپ، ئۆزىنى زورمۇ زور خۇشال تۇتۇپ:

— سىز ئاق كۆڭۈل مۇسۇلمان بەندىسى، تېخى ئۇزۇن ياشايسىز، — دېدى.

نېيلا خانىم ۋاسىقا قاراپ هېچقانداق گەپ قىلماستىن كۈلۈپ قويدى.

ئىشىك ئېچىلدى. ۋاسىق كەينىگە ئۆرۈلۈپ تاغىسىنى كۆردى. تاغىسى قايتىپ كەلگەندى. ئۇ ئېگىز

ھويلۇق، كەلگەن مۇربلىرىدىن گۆش قاچقان، قويۇق قاشلىرى ئاقىرىپ كەتكەن بوۋاي ئىدى. قولىدا تەسۋى، پاينەك بېشىغا قارا بەرقۇت تەقمي كېيىۋالغانىدى.

— تىنچلىقمۇ، ۋاسىق، — دېدى ئۇ سۇسلا.

— سالامەتمۇسىز، تاغا، — دېدى ۋاسىق جاۋابەن. ئۇ تاغىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ، قولىنى سۆيۈپ قويدى.

زۇلەيخە ئورنىدىن تۇرۇپ سالام قىلدى.

— مەن ھەر ھالدا، — دېدى تاغىسى شاكىر، — مەندەك بىر تاغاڭ بىلەن ئاغرىق چوڭ ئاپاڭنى يادىڭىتىپ يوقلاپ كەلگىنىڭنىمۇ كۆرىدىكەنمەن.

— مەن بەك ئالدىراش، تاغا، ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىۋاتىمەن.

— راست ... راست... بۇ كۈننىڭ ياشلىرى ئوقۇۋاتقان مەكتەپنىڭ قانداقلىقىنى ئوبدان بىلمىز.

زۇلەيخە بېشىنى يەردىن ئالماي، خىجىل بولغان قىياپەتتە پۇتىنىڭ ئۇچىغا قاراپ ئۆرە تۇراتتى. شاكىر ئەپەندى زۇلەيخەگە قارىدى، ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئىپادە دەرھال ئۆزگەردى.

— ئۆرە تۇرماڭ، قىزچاق، — دېدى ئۇ، — ئولتۇرۇڭ.

زۇلەيخە بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەدەب بىلەن كۈلۈمسىرەپ:

— رەھمەت، — دېگىنىچە بايىقى ئورنىدا ئولتۇردى.

ۋاسىقنىڭ تاغىسى زۇلەيخەنىڭ ئۇدۇلىدىكى يۆلەنچۈك لۈك ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپ، كۆزلىرىنى بوش يۇمۇپ، قاتاڭغۇر بارماقلىرى بىلەن تەسۋى سىيرىشكە باشلىدى. ئۇ زۇلەيخەگە يېنىشلاپ قارىمىدى. قارا ياغلىق چىگگەن

هېلىقى ئايال زۇلەيبەگە:

— ئاشخانىغا چۈشۈپ شاكىر ئەپەندى بىلەن ماۋۇ ياش ئەپەندىگە قەھۋە دەملەپ چىق، — دېدى.

— ماقۇل، ئاپا.

ئاپىسى؟ مۇشۇنداق مۇز چىراي، دارازا ئايال راستتىنلا زۇلەيبەنىڭ ئاپىسى بولسا... ۋاسىق ھەيران قالدى.

ۋاسىق ئۆيگە كىرگەندىن بۇيان زۇلەيبە ئۇنىڭغا نەزەر - كۆزىنى سالمىغانىدى. ئۇشكىنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۆيدىكىلەرنىڭ كۆرۈپ قالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن چاغدا زۇلەيبە ئاندىن ۋاسىققا «لەپپىدە» قارىدى. چىرايىدىكى نقابىنى ئېلىۋەتكەچكە، ھەدىسلا كىشىنى مەسخىرە قىلىدىغان زۇلەيبەنىڭ جىلۋىلىك چىرايى ۋاسىقنىڭ كۆز ئالدىدا يېڭىباشتىن نامايان بولدى. ئۇ ۋاسىققا قاراپ تىلىنى چىقىرىپ قويۇپ كۈلگىنىچە كەينىگە بۇرۇلدى. ئۇ يالىڭاياق بولغاچقا، ئۆيدىن تېۋىش چىقارماي چىقىپ كەتتى. ئىشىك يەنە يېپىلدى. تاغىسى ۋاسىققا:

— ئالدىنقى كۈنى، ئېنىقراق ئېيتسام، ئۇلۇشكۈن ئاخشام، مەن سېنىڭ مۇشۇ جاۋاھىر كۇچىسىنىڭ دوقمۇشىدىكى مەيخانىغا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم.

ۋاسىق سوغۇق تەلەپپۇزدا:

— بۇ ھەيران بولۇپ كېتىدىغان ئىش ئەمەس، مەن ھەر كۈنى ئاخشىمى شۇ يەرگە بارىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى.

تاغىسىنىڭ قاشلىرى ھىمىرىلدى، ئۇ بېرىلگەن جاۋابتىن تازا رازى ئەمەس ئىدى.

— ئىلگىرى، مەن داداڭ رەھمەتلىكنىڭمۇ ساڭا ئوخشاش ئاشۇ مەيخانىغا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردىدىغان... كۈن ئارىلاپ كۆرۈپ قالاتتىم... ھالا بۇگۈنكى كۈندە ئاپاڭ چەت ئەللىكلەرنىڭ ئۆيىدە چاكار بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ.

ۋاسىق پوكاندەك قىزىرىپ كەتتى، لېكىن ئۇندىمىدى. تاغىسى توختىماي سۆزلەۋاتاتتى.

— داداڭنى دورايمەن دېسەڭ، ئۆيدە ئىلاجى بار داداڭنىڭ ئورنىنى بېسىپ، ئاپاڭنى قىلالمايدىغان ئىشلىرىدىن ئازاد قىل.

— بىراق، تاغا، پات ئارىدا ئوقۇش پۈتتۈرىمەن...

— ئوقۇشۇڭنى... — تاغىسى مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ، ئاغرىنغاندەك، — مەيخانىدا بىر ياقتىن راكى ھارىقى ئىچىپ، يەنە بىر ياقتىن ئوقۇساڭ پۈتتۈرەلمەيسەن، — دېدى.

بۇ چاغدا كارىۋاتتا ياتقان نېيلا خانىم قول ئىشارىسى قىلىپ زەئىپ ئاۋازدا:

— شاكىر ئەپەندى، بالىنىڭ كەيپىنى ئوچۇرمىسىلا... ھازىر ئۇنداق ئىشلارنى تەگەيدىغان چاغ ئەمەس، — دېدى.

نېيلا خانىم شۇنداق دەۋېتىپ، ئۆتۈنۈش ئىپادىسى ئەكس ئەتكەن كۆزلىرىگە ۋاسىغنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى. ئۇ ئۇلارنىڭ قاراپ تۇرۇپ گەپ تەگمىشىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ۋاسىغنى جاۋابلاشماي جىم ئولتۇرۇشقا دەۋەت قىلماقچى بولغانىدى. نېيلا خانىم جىيەنىگە قايغۇلۇق، قورقۇنچ ئارىلاش قاراپ كۈلۈمسىرەيتتى. ئۇ ۋاسىغ

نىڭ خاپا بولۇپ بۇنىڭدىن كېيىن كەلمەي قويۇشىدىن، ئۇنى ئىككىنچى كۆرەلمەي قېلىشىدىن غەم قىلاتتى. بۇ ئوي ئۇنىڭ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ گەپ قىلىشقا تۇرتكە بولدى. ۋاسىغنىڭ تاغىسى ئايالى تەرەپكە بۇرۇلۇپ:

— نېيلا خانىم، يوقىلاڭ ئىشلارغا ئارىلاشماڭ، — دېدى چېچىلىپ.

نېيلا خانىم كۆزلىرىنى يۇمدى، چىرايىدىن ھارغىنلىق چىقىپ تۇراتتى.

ۋاسىغ كارىۋاتقا يېقىن بېرىپ چوڭ ئاپىسىنىڭ قولىنى تۇتتى ۋە چىڭ سىقتى، ئاندىن چوڭ ئاپىسىلا ئاڭلىيالىغۇدەك قىلىپ:

— چوڭ ئاپا، مەن سىزنى بەك ياخشى كۆرىمەن، مەن يەنە كېلىمەن... سىز ساقىيىپ كەتكۈچە كېلىپ تۇرىمەن، — دېدى.

— رەھمەت سائا، — دېدى نېيلا خانىم بوش ئاۋازدا، — يېنىمدا سەن بولساڭ، ئۆزۈمنى ئاز - تولا ياخشى بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلىدىكەنمەن. بەك يالغۇزچىلىق تارتىپ كېتىۋاتىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە كېسىلىم ئېغىر...

ۋاسىغ چوڭ ئاپىسىنىڭ يالغۇزچىلىق تارتىپ كېتىۋاتقانلىقىغا ئىشىنەتتى. مۇشۇ نەپسانىيەتچى ئەبلەخ بىلەن بىللە ياشاپ بەختلىك بولالمىغانلىقىنى، ئازراقمۇ خوۋلۇق كۆرمىگەنلىكىنى، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئۆيىدە ئۆزىنى خوجايىن ئايالدەكمۇ ھېس قىلالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. نېيلا خانىم بىر ئۆمۈر قۇلدەك ياشىدى، ھەم بالا يۈزى كۆرمىدى. شۇڭا ئۇ ۋاسىغقا بەك ئامراق ئىدى. ئېرىنىڭ ئىككى جىيەنى ئىچىدە ۋاسىغنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. ۋاسىغقا ئۆز

ئوغلىغا كۆيگەندەك كۆيەتتى.

پەتنۇس كۆتۈرگەن زۇلەيبە ئىشكنى ئېچىپ ئۆيگە كىردى. ئۇ قائىدە - يوسۇنلۇق، يۇزى تۆۋەن قىزلاردەك بولۇۋالغانىدى. ئۇ ۋاسىغنىڭ تاغىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئېگىلگەن ھالدا:

— بۇ سىزنىڭ قەھۋەيىڭىز، مەرھەمەت، — دېدى.

شاكىر ئەپەندى كۈلۈمسىرىگىنىچە، زۇلەيبەگە رەھمەت ئېيتىپ، ئىستاكاننى قولىغا ئالدى. زۇلەيبە ئاندىن ۋاسىغنىڭ يېنىغا بېرىپ:

— ئىچىپ قويامسىز؟ — دەپ ئۇنىڭغا بىر ئىستاكان قەھۋە تۇتتى.

— ئىچىپ قويايى... رەھمەت...

ۋاسىغ زۇلەيبەنى بىرىنچى قېتىم مۇشۇ ئۆيدە ئۆزىگە شۇنچىلىك يېقىنچىلىق قىلىۋاتقان ئەھۋالدا كۆردى. زۇلەيبەنىڭ نەقەدەر ئوماق، مۇلايىملىقىنى، ھىلىقى ئەركە - نازىناق ۋە ئۆكتەم زۇلەيبەگە پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغانلىقىنى بايقىدى. ۋاسىغ يۇرىكىدىن سۆيگەن ھىلىقى زۇلەيبە، كىنوخانا بىلەن قەھۋەخانىدىكى ھىلىقى زۇلەيبە، ئازابلاپ قىينىغان ھىلىقى زۇلەيبە غايىب بولۇپ، ئۇنىڭ ئورنىنى قۇلىقى يۇمشاق، مۇلايىم زۇلەيبە ئالغانىدى. ۋاسىغ ھاياتىنى مۇشۇ زۇلەيبەنىڭ يېنىدا ئۆتكۈزۈشنى ئۈمىد قىلاتتى... بۇنداق بەختنى ۋاسىغ ھېچقاچان تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغانىدى. ئۇ مېنىڭكىدە تۇرسا، ماڭا مەڭگۈ ھەمراھ بولسا... ئۇنى ئەمرىمگە ئالسام... قانداق پەيزى بولارىدى... دەپ ئويلايتتى.

ۋاسىغ قولىدىكى قەھۋەنى زۇلەيبەنىڭ ئاپىسىغا سۇنۇپ:

— باشقا يوقمۇ... — دەپ كۈلۈمسىرەپ سوردى زۇلەيخادىن.

— يوق، ئۇ سىزنىڭكى...

— ئەمسە، ئۆزىڭىزنىڭكىچۇ؟

— مېنىڭ قىزىم ئاپىسىنىڭ ھەم چوڭلارنىڭ ئالدىدا ھەرگىز قەھۋە ئىچمەيدۇ، — دېدى قارا ياغلىق چىگگەن ئايال مەغرۇر ھالدا، — بىزنىڭكىدە ئەنئەنىۋى ئۆرپ - ئادەتلەر بۇرۇنقىدەك ھۆرمەتكە ئىگە.

— مەن، مەن، چوڭلارنىڭ ئالدىدا قەھۋە ئىچىشنى ھۆرمەتسىزلىك، دەپ قارىمايمەن، — دېدى ۋاسىق مىيىغىدا كۈلۈپ.

— نېمە دېسىڭىز دەۋېرىڭ، مېنىڭ قىزىم دادىسىنىڭ ئالدىدا قەھۋە ئىچىشكە ياكى تاماكا چېكىشكە پېتىنسا، دادىسىنىڭ جان - ئىمانى چىقىپ كېتىدۇ... سىز مەيلى نېمە دەڭ، بۇ ئادەتنى بىز ھەرگىز تاشلىۋەتمەيمىز.

ۋاسىق كۈلۈمسىرىگىنىچە قەھۋەسىنى ئىچىۋەردى ۋە:

— تاغا، سىزدىن مېنىڭ قەھۋە ئىچىشىمغا ئىجازەت بەرسىڭەن دەيمەن، — دېدى.

تاغىسى غۇدۇڭشۇپ قويدى، ئۇنىڭ نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى ھېچكىم ئاڭلىمىدى.

— شاكىر ئەپەندى، بۇ قەھۋە يامان ئەمەس دەمسەن دەيمەن، — دېدى زۇلەيخا.

— بەك ياخشى دەملىنىپتۇ، ئوبدان دەملەيدىكەنسىز.

شاكىر ئەپەندىنىڭ چىرايى ئېچىلىپ، زۇلەيخاگە قاراپ كۈلۈمسىرىدى.

ئاردىدىن نەچچە كۈن ئۆتتى، ۋاسىق يەنە چوڭ

ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە باردى. تاغىسى ئۆيدە يوق ئىدى. ۋاسىق زۇلەيخە بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. لېكىن زۇلەيخە يوق، نېيلا خانىمنىڭ يېنىدا زۇلەيخەنىڭ ئاپىسى بار ئىدى.

— ھەمراھىڭىز ھەقىقەتەن ئوبدان ئىكەن، چوڭ ئاپا.

— راست دەيسەن، چوكراي خانىمنىڭ كۆڭلى بەك ياخشى، مۇئامىلىسى سىلىق... ئۇ مېنى پەقەتلا يالغۇز تاشلاپ قويمايدۇ.

چوكراي خانىم مۇرىسىنى بىلىنەر - بىلىنمەس قىسىپ قويۇپ:

— مەن قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنىلا قىلدىم. بۇ تىلغا ئالغۇدەكمۇ ئىش ئەمەس. بۇ كۈن ھەربىرىمىزنىڭ بېشىدا بار، شۇ چاغدا بىزمۇ باشقىلارنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولىمىز، — دېدى.

نېيلا خانىم تەقدىرىگە تەن بەرگەندەك ئېچىنارلىق كۈلۈمسىرەپ:

— بىلىمەن، خۇدايىم پات ئاردا مېنىڭدىن ئاماناتىنى ئالدۇ، چوكراي خانىم، مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەن، مەن كېتىپ قالسام، سىز شاكىر ئەپەندىنى يالغۇز تاشلاپ قويمايسىز، ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالسىز... ئۇنىڭمۇ ساناقلىق كۈنلىرى قالدى... — دېدى.

— سىز غەم قىلماڭ، قوشنام، — دېدى جاۋابەن ھېلىقى ئايال، — ناۋادا سىزنى ياراتقان ئاللا ئۆز دەرگاھىغا ئېلىپ كەتسە، شاكىر ئەپەندىنىڭ ھالىدىن خۇددى ئاكامنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغاندەك خەۋەر ئالىمەن.

ۋاسىق چىرايىغا كۆلكە يۈگۈرتۈپ:

— بولدى، قويۇڭلار، ساقىيىپ كېتىدىغانلىقىڭىزنىڭ پارىڭىنى قىلمىشايلى، قەدىرلىك چوڭ ئاپا... سىز تۆزۈلۈپ كەتكەندىن كېيىن، سەھراغا بېرىپ دەم ئېلىڭ، دېدى.

نېيلا خانىم كۆلدى. چوكراي خانىمنىڭ بېشى چۈشۈپ كەتتى، قارىغاندا بۇ گەپ ئۇنىڭ قۇلقىغا تازا خۇش ياقمىغاندەك قىلاتتى.

ۋاسىق نېيلا خانىمنىڭ يېنىدىن يان ئۆيگە چىقىپ بىرتال تاماكا چەكتى. كەينىدىن چوكراي خانىم چىقتى. ئۇ ۋاسىقنىڭ ئالدىغا كېلىپ جىددىي يوسۇندا:

— چوڭ ئاپىڭىز ئۆزۈن ياشىيالمايدۇ، — دېدى.

ۋاسىق بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىشنى خالىمايتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلاجسىزلىقىنى بىلدۈرۈپ قول ئىشارىسى قىلدى.

هېلىقى ئايال گېپىنى داۋام قىلىپ:

— بىچارە ئايال، كېسىلى پات - پاتلا ناھايىتى قورقۇنچلۇق تۇتۇپ كېتىدۇ. خۇدايىم ئامانىتىنى ئېلىشى بىلەن تەڭ چوڭ ئاپىڭىزمۇ بۇ ئازابتىن قۇتۇلىدۇ.

ۋاسىق ئۇندىمىدى. هېلىقى ئايال بىر خىلدا سۆزلەۋاتاتتى.

— بولغۇلۇق تاغىڭىزغىلا بولىدۇ. ئۇ پات ئاردا تىكەندەك يالغۇز قالىدۇ. ياشىنىپ قالغان چاغدا يالغۇزلۇق تولىمۇ ياماندا...

ۋاسىق مۇرىسىنى قىسىپ:

— تاغامنىڭ ئەمەس، نېيلا چوڭ ئاپامنىڭ غېمىنى يەيلى... چوڭ ئاپام ئاغرىق... ئۇنىڭ ئۇزۇنراق ئۆمۈر كۆرۈشى ئۈچۈن تەڭ كۈچەيلى، — دېدى ۋاسىق هېلىقى

ئايالغا مختەك تىكىلىپ، — شۇنى سەمىمىزگە سېلىپ قويايلى، سىز ھەمىشە چوڭ ئاپام بىلەن بىللە بولىسىز. ئۇنى ئازراقمۇ خاپا قىلىپ قويماڭ... كېسەل ئازابى، ئۆلۈم توغرۇلۇق گەپلەرنى قىلماڭ... ئۆزىڭىز ئوبدان بىلىسىز، ئۇنىڭ يۈرەك كېسىلى بار، سەللا چېچىلىپ قالسا چوڭ ئاپام بۇ ئالەمدە يوق ...

— ئېسىگە سېلىپ قويۇپ تۇرمىسام، تىنىقى توختاپ قالغان ھامان توۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇشنىمۇ ئونتۇپ قېلىشى مۇمكىن... — دېدى ھېلىقى ئايال ۋاسىغنىڭ گېپىگە قىلچە قۇلاق سالمىغان قىياپەتتە.

ۋاسىغ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي:

— بۇ ئانچە بەك مۇھىم ئەمەس، — دەۋەتتى. ھېلىقى ئايالنىڭ خاپا بولغانلىقىنى كۆرۈپ شۇئان يەنە:

— ناۋادا خۇدايىم...

— ئاھ! — دېدى ھېلىقى ئايال، — ... بۇ ئانچە بەك مۇھىم ئەمەس، ئەرزىمەس ئىشلار. بۇرۇش ـ تۇرۇشى قائىدە ـ يوسۇنلۇق ئادەم ئۇدۇل جەننەتكە كىرىدۇ، گۇناھىنىڭ ئېغىرلىقى بىلەن ۋىجدان ئازابى تارتقان ئادەم شەكسىز جازالىنىدۇ.

— لېكىن ... مەن تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن، گۇناھ قىلغان ئادەم توۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇپ خۇدانى ئالدىيالمايدۇ.

— بىزنىڭ دىنىي قائىدىسىز...

ۋاسىغ ھېلىقى ئايالنىڭ سۆزىنى ئارىلاشتۇرىتىپ:

— بىزنىڭ جەمەتىمىزدىكىلەرنىڭ ئېچىدە دىنىي تەربىيە كۆرگەنلەرنىڭ يوقلۇقى سىزگە ناھايىتى ئېنىق، شۇڭا مەن سىز بىلەن بۇ ئىشلار توغرۇلۇق تالاشمايمەن.

— بوپتۇ ئەمىسە، — دېدى ھېلىقى ئايال، — سىز ـ

نەچچە، توۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇش بىمارغا زىيانلىق بولسا، چوڭ ئاپىئىزنىڭ ئالدىدا بۇ ئىشلارنى ئەمدى تىلغا ئالمايمەن.

ۋاسىق بۇ ئايالنى تېرىكتۈرۈپ قويغانلىقىنى بىلدى. بىراق، مەن بىر بىمارغا مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلسا چېداپ تۇرالمايمەن، نېمانداق قورقۇنچلۇق ئايال بۇ، دەپ ئويلىدى. قورقۇنچلۇق بۇ ئايال دەل زۇلەيخانىڭ ئاپىسى ئىدى. بۇ مۇمكىنمۇ ئاخىر؟ ۋاسىق ئۆزىگە شۇنداق سوئال قويدى.

ۋاسىق شۇ كۈنى زۇلەيخانى كۆرۈش ئىستىكىدە چوڭ ئاپىسىنىڭكىدە بەچچە سائەت بولدى. لېكىن زۇلەيخا كەلمىدى. ئۇ ماڭغان چاغدا ۋاقتىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالغانىدى، بەختىگە تاغىسى تېخى قايتىپ كەلمىگەنىدى.

ۋاسىق ئۇدۇل مەيخانىغا بېرىپ بىر نەۋرە ئىنىسى نۇرىنى كۆردى. ۋاسىق بۇ مەيخانىنىڭ دائىملىق خېرىدارى ئىدى. نۇرى راكى ھارىقى ئىچكەچ ئىشداشلىرى بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. ۋاسىق ئۇلار بىلەن سالام-لىشىپ بىر رومكا ھاراق ئالدى. نۇرى ۋاسىققا قاراپ:

— ھوي، بۇگۈن ھالىڭ بەك خاراب‌قۇ؟

— نېيلا چوڭ ئاپامنىڭ يېنىدىن كېلىشىم...

— بىچارە چوڭ ئاپام... ئاپام ئەتىگەن بېرىپ كەلدى، چوڭ ئاپامنىڭ كېسىلى ئازراقمۇ شىپا تاپمايۋېتىپتۇ.

— ئەھۋالى بەك چاتاق.

— چوڭ ئاپامنىڭ كېسىلىنى ھېلىقى ھايۋان ئىغىر لاشتۇرۇۋەتتى.

ۋاسىق نۇرىنىڭ بۇنداق دېيىشىگە قارشى ئىدى. گەرچە تاغىسىغا ئۆچ بولسىمۇ، لېكىن، ۋاسىق نۇرىنىڭ مەيخانىدا پوكەيگە يۆلىنىپ تۇرۇپ، تاغىسىنىڭ كەينىدىن قىلىدىغان يامان گەپلىرىنى ئاڭلاشنى خالىمايتتى.

— نېمە؟ چوڭ ئاپامنىڭ ھاياتىنى زەھەرلەپ، ئۇنى ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىپ قويغان شۇ ئەمەسمۇ؟ ھازىر، چوڭ ئاپامنى، بۇ بىچارە مومايىنى ئازابتىن پەقەت ئۆلۈملا قۇتقۇزالايدۇ.

نۇرى قولىغا رومكىنى ئېلىپ بىراقلا كۆتۈرۈۋەتتى.

— شۇ ئۆلسىچۇ... ئۆلگەن بولسا ھەممىمىز ئۇچۇن خەيرلىك ئىش بولاتتى.

نۇرى تەلۈلەرچە كۈلۈپ كەتتى.

— ئۇ پۇل يىغىشنىلا ئويلايدۇ، يىغقان ئاشۇ پۇل-لىرى، كۆچمەس مال - مۈلكى، سودا - سېتىقى، ئۆزىگە قانچىلىك ئەسقېتىپ كېتەر؟... ئۇ يەنە قانچىلىك ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈپ كېتەر؟

— بۇنىڭ بىلەن نېمە كارىمىز، — دېدى ۋاسىق.

— سەنچۇ، بۇرادەر، پۇلنى ئاشنا تۇتمايدىغان ئىسىلزادىلەرنىڭ بەگزادىسىدەك بولۇۋالىدىكەنسەن، مەنچۇ، بۇ مال - دۇنيا ئىككىمىزگە تەئەللۇق، دەپ قارايمەن، چۇنكى بىز ئۇنىڭ مىراسخورلىرى.

— مىراسخور بولساق نېمە بوپتۇ؟

— بالىسى يوق بولغاندىكىن، بىزنى ئۇنتۇپ قالماي، بىزگىمۇ ئاز - تولا يارىدەم قىلىپ تۇرسا بولاتتى...

نۇرى جىق ئىچىپ قويغاچقا، تېتىقسىزلىشىپ توختىماي سۆزلەۋاتاتتى. ۋاسىق ئۇنىڭ گېپىدىن زېرىكتى،

پوكەينىڭ ئۇستىدىكى بىر رومكا ھارىقىنىمۇ ئۇنتۇپ كەيـ
نىگە ئۆرۈلگەن پېتى مەيخانىدىن چىقىپ، كوچىنىڭ دوقـ
مۇشىدىن ئەمدىلا قايرىلغان زۇلەيخانىـ كـۆرۈپ قالدى.
پەلتو يېپىنچاقلىۋالغان، چاچلىرىنى ياغلىق بىلەن ئـورـ
ۋالغان زۇلەيخا مـەيخـانـا تەرەپكە قاراپمۇ قـويمـاستىن
قەدەملىرىنـى يـەڭگىل ئېلىپ شـاكىر تـاغىنىڭكىگە قاراپ
كېتىۋاتاتتى.

ۋاسىق زۇلەيخانىڭ كەينىدىن قاراپ، شاكىر تاغىسـ
نىڭكىدە يـەنە بىردەم تـۇرمىغىنىغـا ئـۆكۈندى. ئاندىن
كۆپ ئۆتمەي ئۇدۇلدىكى دوقمۇشتا تاغىسى پەيدا بولدى.
تاغىسىمۇ ئۆيىگە قاراپ ماڭغانىدى. قولىدا چوڭ قول ياغلىق،
قول ياغلىقتا قىممەت پۇللۇق مېۋە - چېۋىلەر بار ئىدى.

نېيلا خانىمنىڭ قازا قىلغىنىغا ئـۈچ ئـاي بولدى.
بىر كۈنى ۋاسىغىنىڭ ئاپىسى ۋاسىقا:
ــ ئوغلۇم، سائا مۇھىم بىر خەۋەرنى ئېيتىمەن، ــ
دېدى كۈلۈپ.
ــ قانداق مۇھىم خەۋەر ئۇ، ئاپا؟
ئاپىسى يەنىلا كۈلۈپ تۇراتتى.
ــ ئاڭلىساڭ ساڭىمۇ كۈلكىلىك تۇيۇلىدۇ. بۇنداق
ئىش كۆپ يۈز بەرمەيدۇ... بۇ ھەم كـۆپ يـۈز بېرىدـ
غان ئىشمۇ ئەمەس.
ــ قانداق ئىش ئۇ، ئاپا؟
ــ تاغاڭ يېقىندا بىرىگە چاي ئىچۈرۈپتۇ...
ــ ئۇنداق ئەمەستۇ؟ ... بۇ مۇمكىن ئەمەس ...
ــ نېمىشقا مۇمكىن ئەمەس؟ بىر بويتاقنىڭ قـايتا

ئۆيلەنگۈسى كەپتۇ، يەنە كېلىپ بۇ بىرىنچى قېتىم بولۇۋاتقان ئىش ئەمەس...

— ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن تاغام ياشىنىپ قالغان ئادەم... — شۇنداق دەپ ۋاسىلىنىڭ ئۆزىمۇ كۈلۈپ كەتتى.

— دۇنيادا غەلىتە ئىشلار بەك تولىكەنغۇ.

— تاغام ياشىنىپ قالغاچقا، جاھاندىن يالغۇز ئۆتۈپ كەتكۈسى كەلمەي... ئۆينىڭ ھاجىتىدىن چىقالايدىغان بىر ئايالغا موھتاج بولۇپ قالغان بولسا كېرەك.

— تاغاڭنىڭ چوكراي ئىسىملىك بىر ئايال قوشنىسى بار، ئۆينىڭ ھاجىتىدىن شۇ چىقىدۇ. بۇ گەپنى ماڭا شۇ ئايالنىڭ ئۆزى دەپ بەرگەن، — دېدى ۋاسىلىنىڭ ئاپىسى تېخىمۇ بەكرەك كۈلۈپ، — ئۇدۇلىمىزدا ئولتۇرىدىغان ھېلىقى ئايال قوشنىمىز شۇغۇ دەيمەن؟

— شۇ، مەن ئۇ ئايالنى تاغامنىڭكىدە نەچچە قېتىم كۆرگەن.

— دەل ئۆزى شۇ.

— نېمە؟ تاغام شۇ ئايال بىلەن...

ئاپىسى توختىماي كۈلەتتى.

— لېكىن ئۇ ئايالنىڭ ئېرى بار...

— بالام، ئۇ ئايال بىلەنلا قاپسەنغۇ؟ ئۇ خانىم ھەرگىز سېنىڭ چوڭ ئاپاڭ بولالمايدۇ... سېنىڭ بولغۇسى چوڭ ئاپاڭ ناھايىتى ياش، شۇ ئايالنىڭ قىزى سېنىڭ بولغۇسى چوڭ ئاپاڭ، تاغاڭنىڭ بولغۇسى ئايالى بولمدۇ...

ۋاسىلى قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ئاپىسىغا ئۇزاق تىكىلىپ ئاخىر:

— چاقچاق قىلمايدىغانسىز؟ — دەپ سورىدى.

ۋاسىلىنىڭ ئاۋازى غاراڭ - غۇرۇڭ چىقىپ كەتتى، ئانا - بالا ئىككىسى بىر - بىرىگە قارىشىپ بىر ھازا تۇرۇپ كېتىشتى. بىر چاغدا ئاپىسى ئاستا:

— ئۇنى تونۇمسەن؟ — دەپ سورىدى.

ۋاسىلى دۇدۇقلاپ:

— ھەئە، تونۇيمەن... — دېدى ۋاسىلى ئۆزىنى خاتىرجەم تۇتۇشقا تىرىشىپ، — مەن ئۇنى نېمىلا چوڭ ئاپامنىكىدە كۆرگەن، دېرىزىدىنمۇ پات - پات كۆرۈپ قالاتتىم.

— ھە، راست، — دېدى ئاپىسى، — چۈشەندىم... تاغاڭغا قارىغاندا ھېلىقى ئايالنىڭ قىزى ھەقىقەتەن بەك ياش... بۇ توي قىلىش ئەمەس، بەلكى تەلۈلىك.

ۋاسىلى ئۇندىمىدى. ئاپىسىنىڭ گەپلىرىنى ئۇنىڭ ئاڭلىغۇسى يوقتەك قىلاتتى، ھاڭۋاقتىلىق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ئاپىسىغا قاراپ تۇراتتى. ئاپىسى گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

— پۈتۈن مەھەللە - كوينىڭ ئاغزىدا شۇگەپ... بۇ ئىش قولۇم - قوشنىلار ئۈچۈن كۈلكە بولدى... — دېدى.

ۋاسىلى ئىشكنى يېپىپ قويۇپ، زۇلەيبەنى كۆرۈش ئىستىكىدە ئالدىراپ دېرىزە ئالدىغا باردى.

ۋاسىلى بايا ئاكلىغان ئىشنىڭ راستلىقىغا ئىشەنمەيتى. بۇ مۇمكىن ئەمەس... ئۇ قېرىغا خوتۇن بولۇشقا زۇلەيبە ئۇنمايدۇ... ۋاسىلىنىڭ شۇ تاپتا زۇلەيبە بىلەن كۆرۈشكۈسى، زۇلەيبەگە دەپ، بۇ بىمەنە خەۋەرنى ئۇنىڭ ئۆزىگە ئىنكار قىلدۇرۇپ... كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلماقچى بولدى.

دېرىزە ئوچۇق ئىدى، زۇلەيبە كۆرۈنمەيتتى. ۋاسىلى

زۇلەيبەنى چاقىرىش ئۈچۈن، ئۇيان - بۇيان ئويلىنىپ ئولتۇرماستىن ئىسقىرتتى. بۇنىڭ قىلچە پايدىسى بولمىدى. ئۇلار ئەسلىدە ئەتىلىككە كۆرۈشمەكچى بولغانىدى. ۋاسىق ئەتىگەچە تەخىر قىلىپ تۇرالمايتتى. ئۇ ھۇجرىسىدا ئۇياق-بۇياققا ماڭاتتى. ئاخىر بولماي ئالدىراش پەسكە چۈشۈپ، كوچىغا چىقتى... ئۇ ئىچىدە، زۇلەيبە بىلەن چوقۇم پاراڭلىشىمەن، دەپ تېنەش كېتىۋاتاتتى. دېرىزىسى ئېتىك، پەردىلىرى چۈشۈرۈلگەن ئۆينىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كوچىنىڭ بېشىغا چىقتى، يەنە كەينىگە يانىدى. ئىككى ئوتتۇرىدا چېپىپ يۈرۈپ، ئەڭ ئاخىرى بازىرى كاسات ھېلىقى مەيخانىغا كىردى. ئۇ ئۈچ رومكا راكى ھارىقى ئىچىپ، مەيخانىدىن چىقىپ زۇلەيبەنىڭ ئۆيىگە قاراپ يول ئالدى، ئىككى قەدەمچە مېڭىپ، مەن زۇلەيبەنى مۇشۇ يەردە ساقلاي، دەپ قەدىمىنى توختاتتى.

ۋاسىق ئوتتەك يانغان كۆزلىرى بىلەن كوچىنىڭ بېشىغا ۋە دېرىزىلىرى مەھكەم تاقالغان ھېلىقى ئۆيگە قاراپ بىر تۇپ دەرەخنىڭ تۈۋىدە تۇراتتى. بىر چاغدا ۋاسىق ئۆينىڭ ئىشىكىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى كۆردى. زۇلەيبە چىقتى... ئۇ قارا پەلتو كىيگەن، بېشىغا يىپەك ياغلىق چىگىۋالغانىدى.

ۋاسىق ئىككى سەكرەپ زۇلەيبەنىڭ ئالدىغا بېرىپ، مۇرىسىدىن قامالالاپ تۇتۇپ سىلكىگەن پېتى ۋارقىراپ تۇرۇپ، بۇ راستىمۇ؟ راستىمۇ؟ دەپ ئۇنىڭدىن سوراشقا تەمشەلدى. لېكىن ئۇنداق قىلالمىدى. ئۇنىڭدا مەيلىغۇدەك مۇ ھۇرئەت يوق ئىدى.

زۇلەيبە ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتەي دەپ قالـ

دى... ۋاسىق زۇلەيبەنىڭ مەڭزىلىرىنىڭ قىزىرىپ، كۆز-
لىرىنىڭ چاقناپ كەتكەنلىكىنى، مىيقلىرىدىكى كەمىستىش
ئالامەتلىرىنى كۆردى. زۇلەيبە ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئىشى ئۈچۈن
نومۇس ھېس قىلامدۇ؟ ئۇ ۋاسىغنىڭ ئالدىدىن مەغرۇرا-
نە ھالدا ئاستا مېڭىپ ئۆتۈپ كەتتى. ۋاسىق بولسا ئۆزە-
نى تۇتۇۋېلىپ، زۇلەيبەنىڭ كەينىدىن ماڭدى. زۇلەيبە
ئۇلار بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقان كوچىغا كىردى.
ئىككىسى شۇ تەخلىتتە خېلى ماڭغاندىن كېيىن زۇلەيبە
كەينىگە ئۆرۈلۈپ بۇيرۇق تەنەپپۇزىدا:

— ھوي، ئىتتىكرەك مېڭىڭ... يېقىنراق كېلىڭ. نېمە
قىلماقچىسىز؟ سارائىلاردەك قىلىقىڭىزنى قاچان تاش-
لايسىز؟ — دېدى.

ۋاسىق ئالدىغا بىر قەدەم ماڭدى. ئۇ تازا مەزمۇت
تۇرالمايۋاتقاندەك قىلاتتى. زۇلەيبە قاپاقلىرىنى تۇرۇپ:

— ئاڭلاپ تۇرۇڭ، قوزام، بۇنداق قىلىقلارنى ياخشى
كۆرمەيدىغانلىقىمنى بىلىۋېلىڭ. مەن ئۇششاق گەپتىن
قورقمەن... بۇنى سىزگە بۇرۇنمۇ دېگەن. مەن ئىززەت-
ئابرويۇمنى قەدىرلەيمەن، بۇنىڭغا ھەرقانداق نەرسىدىن
بەكرەك ئەھمىيەت بېرىمەن، بىلەمسىز؟...

زۇلەيبەنىڭ كۆزلىرىگە قورقۇنچ ئالامەتلىرى يوشۇرۇنە-
غاندى، زۇلەيبە قەدىمىنى توختاتتى. ۋاسىق بىر ئېغىز
گەپ قىلمىدى، ئازاب ئۇنى باشقا بىر ئادەم قىلىپ قويە-
غاندى. ۋاسىق زۇلەيبەنىڭ مۇرىسىنى تۇتۇپ، سىلكىگە-
نىچە ھەسرەت بىلەن:

— گەپ قىلىڭ، جاۋاب بېرىڭ، بۇ راستمۇ؟ —
دەپ يالۋۇردى.

زۇلەيبەنىڭ چىرايى «ۋىللىدە» قىزىرىپ، كەينىدىن يەنە «شاپپىدە» ئاقىرىپ كەتتى... زۇلەيبە ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىپ، ئاندىن:

— قويۇۋېتىڭ... سىز مەندىن نېمىلەرنى بىلمەكچى... مەن ئۇقمىدىم، — دېدى ـ دە، بىرلا سىلكىنىپ ۋاسىفنىڭ قولىدىن بوشىنىپ چىقتى.

— سىزدىن سوراپ باقاي، بۇ ئىش راستمۇ؟

— قايسى ئىش؟

— سىزگە چاي ئىچۈرگەن ئىش... ئاڭلىسام سىز پات يېقىندا تاغامغا تېگىدىكەنسىز...

زۇلەيبە كەينىگە بىر قەدەم داجىپ قوپاللىق بىلەن:

— ھەئە، راست، — دېدى.

— ھە!؟ — دېدى ۋاسىف. ئۇنىڭ ئاچچىقى چىكىگە يەتكەنىدى، پۈت ـ قولىدا جان قالمىغانىدى، ئۇ بەزگەكتەك تىترەپ:

— بۇ مۇمكىن ئەمەس، زۇلەيبە، بۇنىڭ ھەممىسى يالغان... — دېدى.

زۇلەيبەنىڭ بېشى چۈشۈپ كەتتى.

— يالغان ئەمەس، راست.

— يالغان، گېپىڭىزگە ئىشەنمەيمەن.

زۇلەيبە گەپ قىلالماي قالدى.

— سىز مېنى جازالاش، مەندىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن شۇنداق دەۋاتىسىز... سىزنى ئىشىكىڭىزنىڭ ئالدىدا ساقلاپ كەتكەن چېغىمدا، سىزگە قوپال تەگكەنىدىم... شۇڭا سىز ماڭا بۇ گەپلەرنى دەۋاتىسىز...

ۋاسىف كېچىك بالىدەك يىغلىۋەتمەسلىكى ئۈچۈن

ئائىلاج قالغان گەپلىرىنى يۇتۇۋېتىشكە مەجبۇر بولدى.

بۇ ھەم ئېچىنىشلىق، ھەم كۈلكىلىك ئىش، ۋاسىق شۇنداق دەپ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشاتتى، قوللىرى توخ تىماي تىترەيتتى، ئاغزىغا گەپ كەلمەيتتى. زۇلەيخەنىڭ چىرايىدىن ھەسرەت، تۇرقىدىن ھارغىنلىق چىقىپ تۇراتتى گەپ قىلغۇدەك رەۋىتى يوق ئىدى. ۋاسىق ئارىغا چۈشكەن جىمجىتلىقنى بۇزۇپ:

— نېمىشقا بۇنداق قىلىسىز؟ نېمىشقا بۇنداق قىلىۋاتقانلىقىڭىزنىلا دەپ بېرىڭ؟ — دەپ تۇرۇۋالدى.

— بۇ مېنىڭ سەۋەنلىكىم ئەمەس. ئاۋادا مەن ئۆزۈمگە ئىگە بولالىسام، ئۇ قېرىغا خوتۇن بولۇشقا ھەرگىز ئۇنىمىغان بولارىدىم.

— ئۇنىڭغا تېگىشكە سىزنى كىم مەجبۇرلىدى؟

— ئاپام. بۇ ئىشنى ئاپام ئۆز ئالدىغا تارتىپ قىلىۋاتىدۇ. سىز ئاپامنى چۈشەنمەيسىز، ئاپامنىڭ بۇ جەھەتتىكى چېڭىرلىكىنى سىز ئۇقمايسىز...

— لېكىن سىز چوڭ بولۇپ قالغان قىز، ئۆزىڭىزگە ئۆزىڭىز ئىگە، سىزنى ھېچكىم مەجبۇر قىلالمايدۇ.

زۇلەيخە زېرىككەن ئەلپازدا مۇرىسىنى قىسىپ قويدى، ئاغزىنى پۇرۇشتۇرۇپ:

— سىزنىڭچە بۇ... — دېدى.

— ئەمما...

— ئاتا ـ ئانام ھەممە ئىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولىدى، بىزچۇ، ئۆزىڭىز بىلىسىز، بىز ئىستانبۇللۇق ئەمەس، بىزنىڭ ياقلاردا پەرزەنتلىرىنىڭ نىكاھ ئىشنى ئاتا ـ ئانا توغرا تاپسىلا، نىكاھ ئىشىغا شۇلار ئۆزلىرى ئىگە بولىدۇ.

— بۇ گەپىڭىزگە ئىشەنمەيمەن.

— ئىختىيارىڭىز، بۇنىڭ مەن بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق، مەيلى ئىشىنىڭ، ئىشەنمەڭ، ماڭا بەرىبىر... ھەقىقىي ئەھۋالنى سىزگە دېدىم، بىزنىڭ ئۆيدە ھەممىمىز ئۆرپ ـ ئادەتلەرگە ھۆرمەت قىلىمىز. گەپ شۇ.

— بولدى، زۇلەيخە، مەن سىزنى چۈشىنىمەن. سىزنىڭ ئۇنچىۋالا ئاسان گەپكە كىرىدىغان ئادەم ئەمەسلىكىڭىزنى ئوبدان بىلىمەن... بۇنداق قورقۇنچلۇق ئىشنى سىز ھەرگىز قوبۇل كۆرمەيسىز.

— قورقۇنچلۇق؟... بەك ئاشۇرۇۋەتتىڭىز، بۇ چاقچاق قىلىدىغان ئىش ئەمەس، راست...

— ئۇ قېرىنىڭ مال ـ دۇنياسىغا قىزىقىپ قاپسىز ئەمسە، بۇنىغۇ تەن ئالارسىز؟

زۇلەيخە گەپ قىلماي كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ۋاسىق سوغۇق كۈلۈمسىرەپ:

— تاغام دۆلەتمەن ئادەم، بۇ ماڭا ئايان، لېكىن ئۆتۈپ كەتكەن خەسىس. ئويلاپ بېقىڭ، سىز ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسىغا ئىگە بولىمەن، مال ـ دۇنياسىنى بولۇشچە خەجلەپ ئۆتۈمەن، دەپ ئويلامسىز؟ بېچارە چوڭ ئاپامنىڭ ئۆمرىدە قانداق كۈنلەرنى كۆرگەنلىكىنى بىلمەيسىز...

— ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىم. سىزنىڭ چوڭ ئاپىڭىز بېچارە موماي، مەن دېگەن ياش، ئۇ قېرىنىڭ نەۋرىسى دېمەتلىكمەن. ماڭىچۇ، سىزگە كېسىپ ئېيتسام، ئۇ ماڭا كەلگەندە خەسىسلىك قىلمايدۇ.

ئۇ ھازىر بايقىدەك ھەسرەتلىك ھەم ھارغىن كۆرۈنە

مەيتتى. قاراشلىرى ئۆتكۈر، تەلەپپۈزى مەسخىرىلىك ئىدى. توختىماي سۆزلەيتتى:

— مەن ھېچنېمىدىن قورقمايمەن، سىزگە شۇنىمۇ دەپ قويماي، تاغىڭىز تويدىن ئاۋۋال ماڭا ناھايىتى كۆپ تويلۇق ئالماقچى بولدى. ئاپام ئىككىسى شۇنداق پۈتۈشتى. سىز بىلمىسىز، ئاپام ئەقلى ـ ھوشى جايىدا ئايال. ئاپام تاغىڭىزغا، زۇلەيبە بىر ئەردىن چىققان، بۇنىڭ كارى چاغلىق. ئۇ بەك ياش، شۇڭا ناھايىتى كۆپ تويلۇق ئالمىسىز، تويىنىمۇ قىز تويىدەك قىلمىسىز... دېدى. ئۇ قېرى ئاپامنىڭ شەرتلىرىنىڭ ھەممىسىگە قوشۇلدى.

— نېمە؟... سىز بىر ئەردىن چىققانمۇ، سىز؟

— ساراڭ، — دېدى زۇلەيبە كۈلۈپ، — سىز مېنى مۇشۇكەمگىچە ياتلىق بولمىغان قىز، دەپ يۈردىڭىز... مەن بىر ئەردىن چىققان. قەدىرلىكىم، يەنە كېلىپ تۆت ياشلىق بىر بالىنىڭ ئاپىسىمەن... ئەردىن چىققان ئايالغا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيى ئۆزىنىڭ ئۆيىدەك بولمايدىكەن. ئەرگە تېگىپلا كەتسە، باش ئاغرىقىدىنمۇ قۇتۇلىدىكەن. تاغىڭىز ماڭا كىشى قويدى، ئاتا ـ ئانام قوشۇلدى، بۇنىڭغا مەن نېمە دېيەلەيمەن؟

— زۇلەيبە سىزنىڭ تاغامغا تەگكۈڭىز يوق.

— ساراڭدەك گەپ قىلمىسىڭىزچۇ.

— مېنىڭ سىزدىن ئايرىلىپ قالغۇم يوق. ئىككىمىز تونۇشقىلى ئۇزۇن بولدى، بۇنىڭدىن كېيىن ۋاسىق بىللەن بىللە تۇرمۇش كەچۈرىمەن دەك ئاپىڭىزغا. زۇلەيبە، دەرھال توي قىلايلى، ساقلاپ تۇرمايلى... بۇ بەختسىزلىكتىن

قۇتۇلايلى...

زۇلەيبە كۈلدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتكەندى. كۈلۈپ بولۇپ:

— سارائ بوپسىز، — دېدى.

— سىزنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى بىلمىسىز، زۇلەيبە... پات ئارىدا مەكتەپ پۈتتۈرىمەن، دوختۇر بولىمەن، سىزنى بەختلىك تۇرمۇشقا ئىگە قىلىمەن، بۇنىڭغا ئىشىنىڭ.

— ئاتا ـ ئانام ھەرگىزمۇ رازى بولمايدۇ، سىز نېمىلا دېگەن بىلەن ئوقۇغۇچى.

— ئاتا ـ ئانىڭىز ... ئاتا ـ ئانىڭىز... سىز يا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قولىغا قاراپ قالغان ئادەم بولمىسىڭىز، نېمە قىلغۇڭىز كەلسە، شۇنى قىلالايسىز.

— بولمايدۇ، ۋاسىي.

— ئاتا ـ ئانا بولغان ئادەمنىڭ بۇ ئىشقا قارشى چىققىدىغان ھېچقانداق ئاساسى يوق... ھازىر ئوقۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىگە تاقابىل تۇرغۇدەك بۇرۇنقىغا ئوخشاش نوپۇزى قالمىدى، پەرزەنتلەر ئوقۇلارنىڭ پىكرىنى ئالمىسىمۇ بولىۋېرىدۇ... يا ماڭا مەيلىڭىز يوقمۇ، ئوچۇق دەڭ.

زۇلەيبە تەلەپپۇزىنى يەنە ئۆزگەرتتى. چىرايىنى پەرىشانلىق ۋە بىزارلىق ئالامەتلىرى ئىگىلىگەندى. ئۇ دۇدۇقلاپ:

— ئاغزىمغا كەلدى، دەپ بىرمۇنچە قالايمىقان گەپ لەرنى قىلدىڭىز. سىز بىلەن تونۇشقاندىن بۇيانقى ئىش ھەرىكىتىم ئارقىلىق ئىسپاتلاپ بېرەلەيمەن. سىز خاتالاشتىڭىز، مېنىڭ بىرەر قېتىم ۋەدەمدە تۇرماي قالغان يېرىم يوق، بىزنىڭ ئوچرىشىپ تۇرۇشمىزدىن مەن ناھايىتى

خۇشال. سىز مېنى ھەقىقىي ياخشى كۆرمەيسىز، سىز ماڭا چوڭقۇر مۇھەببەت ئىزھار قىلىپ باقمىدىڭىز... — دېدى.

— زۇلەيخە...

— گېپىمنى قىلمۇالاي... مەيلى نېمە دېسىڭىز دەڭ، مەن سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىزگە ئەسلا ئىشەنمەي كەلگەنىدىم، سىزنىڭ قاراشلىرىڭىزنى ھېچقاچان راست دەپ باقمىغان ئەمەس.

— زۇلەيخە!...

— مېنىڭ ئاجايىپ ئۇچرىشىشلارنى قوغلىشىپ يۈرۈيدىغان ۋاقتىم ئۆتۈپ كەتتى. مەن بىر ئەردىن چىققان ئايالمەن، بىر بالىنىڭ ئاپىسىمەن. ياق، ۋاسىف، مېنى ئىشەندۈرەلمەيسىز، بۇ ئەسلىدە سىز ئۇچۇن بىر جىددىي ئىش... نېمىشقا بۇگۈنلا مەن بىلەن توي قىلىش تۇغرۇلۇق سۆزلىشىسىز؟ نېمىشقا بۇنداق كېچىكىپ ئېغىز ئاچىسىز؟... بېشىم باغلاقلىق بولۇپ قالغانلىقىمنى قېرىنىشقانىدەك بۇگۈن بىلدىڭىز.

— بولدى بەس، زۇلەيخە... بۇنداق گەپلەرنى ئەمدى قىلمايلى...

— مېنىڭ بېشىم باغلىنىپ قالدى، مەن باشقا بىر ئادەم بىلەن، سىزنىڭ ياشىنىپ قالغان تاغىڭىز بىلەن توي قىلىمەن. ئۇنىڭغا خوتۇن بولۇشقا رازى بولدۇم. ئۇ ئۆز قولى بىلەن ماڭا ئالتۇن ئۈزۈك ئېلىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن مەن، ئۇنىڭ بەندىسى بولۇپ قالدىم. ئۇنىڭ خوتۇنى بولۇش ئالدىدا تۇرۇپتىمەن. بىچارە ۋاسىفىم، بۇنى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ.

— بولدى! — دەپ يالۋۇردى ۋاسىف، — بۇ ھەقىقەت

قەتـەن يىرگىنچلىك ھەم كۈلكىلىك ئىش.

ــ كۈلكىلىكمۇ ئەمەسمۇ، ئىشقىلىپ گەپ شۇ.

ــ خۇدانىڭ ھۈرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ مېنى ئازابـلىماڭ! ناۋادا سىزنى داغدا قويغان يېرىم بولسا، كۆڭلـىڭىزدىن چىقىرىۋېتىڭ، مېنى كەچۈرۈڭ. مـۇشۇ توي ئىشـىدىن ۋاز كېچىشىڭىزنى ئۆتۈنىمەن. مەنمۇ ئوقۇشتىن توختـايمەن، ناۋادا لايىق كۆرسىڭىز خىزمەت تېپىپ ئىشلەيمەن. بىز بەختلىك بولالايمىز.

زۈلەيىخە سەۋىرسىزلىك بىلەن:

ــ بۇنداق جاھىللىق قىلماڭ، بايىمۇ دېگەن، ھازىر يەنە دەپ قويىاي: تولىمۇ كېچىكتىڭىز. ئاتا ـ ئانام تاغىڭىز بىلەن ھەممە ئىشنى ئاللىقاچـان ئورۇنلاشتۇرۇپ بـولدى. تاغىڭىز ماڭا ئالدىن بەش يۈز لىرا بەردى. تۇنۇگۈن ئاپام ئىككى يۈز لىرانى ماڭا توي كۇنى كىيىدىغان كىيىم ئېلىپ بەردى. بىز ھەرقانچە تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ ئىشلىسەكمۇ، بۇ پۇللارنى قايتۇرالمايمىز. بىز يـوقسۇل، ئەمما دۇرۇس ئادەملەر. ناۋادا مەن ئۇ قېرىنغا تەگسەم، ئۇنى ئالدىغان بولۇپ قالىمەن... شاكىر ئەپەندى بايا تـويلۇق سۆزىتى سۆيىتىدە ماڭا ئالتۇن بىلـەزۈك سوۋغات قىلدى. شۇنداق چوڭ، شۇنداق نەپىس ... ئۇ كېيىن يەنە ماڭا ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈك سوۋغات قىلماقچى... بۇنىڭدىن باشقا بانكىغا مېنىڭ نامىمدا مىڭ لىرا پۇل قويدى. قاراڭ ھەممە ئىش پـۈتۈپ بولدى، ئەمدى ھېچ نەرسىنى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ...

زۈلەيىخە ھـايـاجـانـلىنىپ سـۆزلەيتتـى، كـۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتكەنىدى.

ــ ئاھ! زۈلەيىخە، پـۈل دېسە جېنىڭىزنىمۇ بېرىۋەتـ

كۆدەكسىز!

— پۇل دېسە...، — بۇ گەپ زۇلەيبەنىڭ جېنىغا تەگدى، — سىز قانداق ئويلىسىڭىز مەيلى. سىزگە شۇنى دەپ قويايى: مەن سىزگە قەرزدار ئەمەس. يا سىزنىڭ خوتۇنىڭىز، يا ئاشنىڭىز ئەمەس. سىزگە ۋەدە بەرگەن يېرىم يوق. كىم بىلەن ئۆتكۈم كەلسە، شۇنىڭ بىلەن ئۆتۈمەن. كارىڭىز بولمىسۇن.

ۋاسىق بىر ئېغىز گەپ قىلالماي بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇراتتى.

زۇلەيبەنىڭ كۆرسەتكەن ئاساسلىرى ناھايىتى تولۇق ئىدى. ۋاسىق بولسا ئۇنىڭ ئالدىدا تولىمۇ كۆلكىلىك ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى. ئۇزۇنغا سوزۇلغان جىمجىتلىقتىن كېيىن زۇلەيبە ۋاسىقنىڭ قولىنى تۇتۇپ كېلىشىپ قېلىش تەلەپپۇزىدا:

— مەيلى قانداق ئىش بولسۇن، ئەمدى تەگەپ يۇرمەيلى، سۆيۈملۈكۈم. بۇ ئىشلارغا بىزنىڭ ھېچقانداق ئامالىمىز يوق. ئۆزىڭىز دەپ بېقىڭە، سىز مېنى ھېچقاچان ياخشى كۆرۈپ باققان ئەمەس. ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچقانچە ئىش يۈز بەرمىدى... سىز ھازىر خاپا، چۈنكى سىز ئۇ قېرىغا ئۆچ. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن سىزگە چوڭ ئاپا بولۇش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمەن. بۇ ئىشنى ئاڭلاپ جۇدۇنىڭىز ئۆرلىدى، بولدى ۋاسىق. بۇنچىۋالا قايغۇرۇپ كەتمەڭە، قېنى كۆلۈڭ. مەن سىزنىڭ چوڭ ئاپىڭىز... مېنى پات ئارىدا مۇشۇنداق چاقىرىسىز. مۇشۇنداق چاقىرسىڭىز، سىزگە كۆلكىلىك تۇيۇلمامدۇ؟

زۇلەيبەنىڭ كۆلكىسى ياڭراق ۋە شاد ئىدى.

— بولدى قهيددماك، مهنك كهچمك ۋاسفم. بهز نهمه قىلغان بهلهن يهنىلا خۇددى بۇرۇنقىغا ئوخشاش‌دوست. ۋاسفى ئۇندىمىدى.

— ۋوي! قاراڭغۇ چۈشۈپ كهتىپتۇ. مهن دهرهال ئۆيگه قايتاي سىزنى كۆرۈپ ئۆيدىكىلهرگىمۇ دهپ قويماي، چىققانىدىم... ۋاسفى، مهڭگۇ بۇگۈنكىدهك مۇشۇنداق هالغا چۈشۈپ قالماك، ماڭا ۋهده بهرهلهمسىز؟

— بهرىمهن، زۇلهيخه...

— خوش، خوش ئهمسه، مهنك كهچمك ۋاسفم.

— كهتهمسىز؟ قاچان كۆرۈشهلهيمىز؟

— نهماندىق غهلىته سوئال سورايسىز! ئهمدى، كۆرۈشمهكسىز شۇنداق ئاسان بولمدۇ. پالان يهرده كۆرۈشهيلى دهپمۇ يۈرمهيسىز، ئىككى ههپتىدىن كېيىن مهن سىزگه چوڭ ئاپا بولىمهن. مېنى قاچان كۆرگىڭىز كهلسه، ئۆدۈل ئۆيۈمگه بارسىڭىز بولمدۇ.

— بولدى گهپ قىلماك، بولدى...

— خويمۇ چىشىمغا تهگمهڭىز! مهن سىزنىڭ چوڭ ئاپىڭىز، مهن بۇنىڭدىن خۇش، بۇنىڭدىن كېيىن سىز مهن بىلهن قولۇمنى سۆيۈپ تۇرۇپ سالاملىشىسىز. بۇنداق بولارىنى ئهسلا ئويلىمىخانىدىم.

— سىز مېنى مازاق قىلمۇاتىسىز.

— ياقهي، سىزگه چاقچاق قىلمۇاتقىنىم يوق. مۇشۇ ئىش تۇپهيلى ئۆزىڭىزنى خاراب قىلمۇپتىشىڭىزنى خالىمايمهن. سىزنى ههمىشه دهردىمهن ئادهمدهك يۈرمىسۇن، مهن بىلهن تهڭ كۈلسۇن، دهۋاتىمهن. بىز بۇرۇن دوست ئىدۇق، بۇنىڭدىن كېيىن يهنىلا دوست.

زۇلەيخا ۋاسىغنىڭ قولىنى قويۇۋېتىپ ئالدىراپ كېتىپ قالدى. ۋاسىغ كوچىدا ئۆزى يالغۇز قالدى.

— شاكىر تاغاڭ پۈتۈنلەي ئۆزگەردى. ئېسىل كىيىنىپ يۈرىدىغان، ھەر كۈنى ساقلىنى ئالىدىغان، ھەتتا بۇرۇتىنى ئۇچىنى قىرقىپ تۈرىدىغان بولدى... — ئاپىسى بۇ گەپلەرنى تاماق ۋاقتىدا كۈلۈپ تۇرۇپ ۋاسىغقا دەپ بەردى.

— ئۇ ئىككى ئايال، ئاجايىپ يامان ئايالالاركەن... ئاشۇنداق بىر خەسىس ئادەمگە رادىئو ئالدۇرۇپتۇ... بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۆي جاھازلىرىنى يېگىلىتىپتۇ. بېچارە نېيلا خانىم!...

ئېتىبار قىلمىغاندەك ھالەتتە ئولتۇرۇش، ۋاسىغ ئۇ-چۈن تولىمۇ قىيىن، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ھەر قېتىم ناھايىتى زور كۈچ سەرپ قىلاتتى.

ۋاسىغ دوقمۇشتىكى ھېلىقى مەيخانىدا نۇرى بىلەن پات - پات ئۇچرىشىپ قالاتتى.

مەيخانا خېجاينىڭ ئوغلى ساجىت ئۇلارنىڭ باللىق چاغلىرىدىكى دوستى ئىدى. ساجىت ئۇلارنىڭ تاغىسى — شاكىر ئەپەندىنىڭ تويىنىڭ گېپىنى قىلىشقا بەك ئامراق ئىدى. شۇ ئارقىلىق نۇرىنى كولدۇرلىتاتتى. چۈنكى بۇ توي نۇرىنىڭ ئۆزۈندىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتقان ماۋ - مۇلۇككە مىراسخور بولۇش ئۈمىدىنى بەربات قىلىۋەتكەنىدى. شۇڭا نۇرى دەردىنى تۆكىدىغان يەر تاپالماي يۈرەتتى. نەچچە رومكا ھاراق قورسىقىغا كىرگەندىن كېيىن، نۇرى ياپتا گەپ قىلىشتىن ئاشكارا گەپ قىلىشقا ئۆتتى. نېيلا خانىم

تۇغماس ئايال ئىدى. لېكىن تاغسى بۇ ياش ئايالىدىن بالا يۇزى كۆرسە... ناۋادا ئۇ بالا تاغسىنىڭ پۇشتىدىن بولغان بالا بولمىسىمۇ، قانۇن قارىشىدىن ئېيتقاندا، ئۇ يەنىلا ئاشۇ قېرىنىڭ مىراسخورى ئىدى. نۇرى ناھايىتى قاينىاپ سۆزلەپ كەتتى، ئۇنىڭ ھەددىدىن زىيادە غەزەپلەنگەنلىكىنى كۆرۈپ ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى كۈلۈپ كېتىشتى.

ۋاسىق كۈلىمىدى. ئۇ بەزىدە بېشىنى سالغان پېتى مەيخانىدىن چىقىپ كېتەتتى، يۇرىكى غەزەپ ئوتىدا پۈچۈلەنەتتى، ئىككى چېكىسى توختىماي لىپىلداپ، قولاقلىرى زىڭىلداپ كېتەتتى. ئاخىر بولماي زۇلەيخە بىلەن شاكىر تاغسىنى ئويلىماسلىققا تىرىشىپ، قاراڭغۇ ۋە ئېغىز - پەس شېغىل كوچىدا ئۇدا نەچچە سائەت ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭاتتى.

بىر كۈنى ئاپىسى ۋاسىققا:

— كېلەر پەيشەنبە كۈنى شاكىر تاغاڭنىكىگە بارىمىز. ئۇ بىزنى تويىغا چاقىرىپتۇ، — دېدى.

گۈگۈم چۈشكەن چاغ ئىدى. ئانا - بالا ئىككىسىكەچىلىك تاماقنى يەپ بولۇشقانىدى. ۋاسىق بىردىنلا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ:

— بۇ بەك كۈلكىلىك ئىش... مەن، مەن بارمايمەن، — دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

ئاپىسى ئۇنىڭغا ئۇزاقتىن ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ يۇمشاق ئاۋازدا:

— بىزنىڭ بۇنداق ھوقۇقىمىز يوق، ئوغلۇم، نارازى

بولۇشقا ھەققىمىزمۇ يوق. تاغاڭ ئۆيلىنىش ئەركىنلىكىگە ئىگە. قايتا ئۆيلەنمەكچى بولسا... خۇددى مەن ساڭا دېگەندەك قايتا ئۆيلىنىش قارارىغا كەلگەن يالغۇز تاغاڭلا ئەمەس... دەرۋەقە ئۇ ياشقا چوڭ بولۇپ قالغاندا، ياپياش ئايالنى ئالماي، ئوتتۇرا ياشلىق ئايالنى ئالسا بولاتتى. ئەمما بولمىدىغان ئىش بولدى. بىزنىڭ نېمەكارىمىز، — ئاپىسى ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە، — ھېلىقى كاستۇم - بۇرۇڭ كاڭنى يۇدۇرغىلى بېرىپ قويدۇم، — دېدى.

— چاتاق قىپسىز، — دېدى ۋاسىق ئۆزىنى تۇتالماي ۋارقىراپ، — نېمىشقا مەندىن سورىمايسىز؟

ئاپىسى ۋاسىقا ھەيران بولۇپ قارىدى. ۋاسىق ھېچقاچان ئاپىسىغا بۇنداق تەلەپپۇزدا گەپ قىلىپ باققان بالا ئەمەس ئىدى.

— بۇنداق چېچىلغۇدەك نېمە ئىش بولدى؟ — دېدى سوغۇق قانلىق بىلەن.

— مېنىڭ ئىشىمغا باشقىلارنىڭ ئارىلىشىشىنى خالىمايمەن. مەن ئەمدى كىچىك بالا ئەمەس، — ۋاسىق سەل ئۆپكىسىنى بېسىۋېلىپ يەنە، — بۇگۈن دەل ئاشۇ كاستۇم - بۇرۇڭلىكامنى كىيەتتىم، — دېدى.

ئاپىسى تەخسىلەرنى يىغىشتۇرۇپ پەتنۇسقا سالدى - دە، ئىشىك تەرەپكە مېڭىپ:

— تاغاڭنىڭ توي ئىشىغا بۇنچىۋالا چېچىلىپ كېتىشىڭ پەقەت كۆڭلۈمگە سىغمىدى. ئازراق ئاچچىق قىلىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. بىر نەۋرە ئىنىڭ نۇرىنى دوراپ... مەن ياخشى كۆرمەيمەن، — دېدى.

— نۇرىنى؟...

— هـەئە، نۇرىنى دەۋاتىمەن... ئوغلـۇم، دۆلەتىمەن ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى تاما قىلساق بولمايـدۇ... سەن، ھامان بىر كۈنى كۆڭلۈڭدىكىدەك خىزمەتكە ئىگە بولسەن، تاغاڭدىنمۇ، دۆلەتىمەن ئادەملەردىنمۇ بەكرەك ھۇرمەتكە سازاۋەر بولسەن...

— لېكىن...

ئاپىسى ۋاسىغنىڭ گېپىنى تۇگـە ـ تـۇگىمەيلا ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ھايال ئۆتمەي ئاپىسى يەنە ئۆيگە كـىردى. ۋاسىغ ئىشىككە كەينىنى قىسىپ دېرىزە ئالدىدا تۇراتتى.

— ساڭا يەنە بىر قېتىم دەپ قويماي، بىزنىڭ شاكىر تاغاڭنىڭ تويىغا ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق قارشـى چـىقمىدىغان ھەققىمىز يوق. ئۇنىڭ تويىغا بارمىساق سەت بولمامدۇ؟... كاستۇم ـ بۇرۇلكىنىڭ ئىشىغا كەلسەك، سېنىڭدىن سورىماي يۇدۇرغىلى بېرىپ قويغىنىمغا قاتتىق پۇشايمان قىلىۋاتىمەن.

ۋاسىغ ئاپىسىنىڭ دىلىنى رەنجىتىپ قويغانلىقىنى بـىلىپ چەكسىز ھـەسرەتلەندى. شـۇ تاپتا ئۇنىڭ، ئاپىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئېتىپ ئازار يېگەن كىچىك بالىدەك بىر قەپەس يىغلىغۇسى كەلدى. لېكىن ئورنىدىن قوزغالمىدى، ئادەتتىكىچە قىلىپ:

— كەچۈرۈڭ ئاپا، بايا بەك چېچىلىپ كېتىپ قاپتـىمەن، بۇگۈن بىر دوستۇم چاقىرىپ قويغانىدى، ھېلىقى‌كاسـتۇم ـ بۇرۇلكامنى كىيىپ باراي، دېگەنىدىم.

— ئۇقتۇم، ئوغلۇم، — دېدى ئاپىسى كۈلۈپ.

زۇلەيىھ بىلەن شاكىر تـاغىنىڭ توي مۇراسىمى بولـغان كۈنى ۋاسىغ ھېلىقى كۈل رەڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكىسىنى

كېيدى. كېيىن سودىيەنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ سوراققا تارتىلغان چاغدىمۇ، ئاردىدىن ئون نەچچە يىل ئۆتۈپ تۇرمىدىن چىققان چاغدىمۇ ئۇنىڭ ئۇچىسىدا يەنىلا مۇشۇ كاستۇم - بۇرۇلكا بار ئىدى.

پۈتكۈل توي مۇراسىمى داۋامىدا ئۇ يېڭىلا يۇيۇلغان بۇ كاستۇم - بۇرۇلكىنى كىيىپ، خۇددى بايراملىق كىيىم كىيگەندەك قورۇنۇپ بەك بىئارام بولۇپ كەتتى.

تويغا ئەللىكتىن ئارتۇق ئادەم كەلگەنىدى، ئايالىنىڭ ئىنى بىلەن ئىلىپ كەلگەن سودىگەرلەر، ئۇرۇق - تۇغقانلار، دوست - بۇرادەرلەر، بۇنىڭدىن باشقا زۇلەيخەنىڭ قولۇم - قوشنىلىرى بار ئىدى. مېھمانلارنىڭ ھەممىسى توي زالىدا تەقسىملىشىپ تۇرۇشاتتى. شاكىر ئەپەندىنىڭ جەمەتىدىن تۇيغا ۋاسىق، ۋاسىقنىڭ ئاپىسى بىلەن نۇرىنىڭ ئاپىسىلا كەلگەنىدى... نۇرى كۆرۈنمەيتتى.

مېھمانلارنىڭ ھەممىسى ۋاسىققا ئوخشاش قارتا ئويناشقا باشلىدى. قىزلارنىڭ كىيگەن كىيىملىرى كۆزلەرنى چاقنىتاتتى. كىچىك قىزلار رەڭگارەڭ كۆڭلەك، ئوغۇل بالىلار ئۇزۇن ئىشتان كىيگەنىدى.

زۇلەيخەنىڭ دادىسى قىزىل گالستۇك تاقىغان، چاقماق گۈللۈك يالاڭ چاپان بىلەن قېنىق كۆك ئۇزۇن ئىشتان كىيگەنىدى. ئۇنىڭ تۇرقىنى كۆرگەن ئادەم ئىختىيارسىز كۈلۈپ كېتەتتى.

بۇ سورۇندا چېنىپ قالماسلىقى ئۇچۇن، ۋاسىقنىڭ ئاپىسى بىلەن نۇرىنىڭ ئاپىسىمۇ قۇدرىتىنىڭ يېتىشىچە ياسىنىپ كەلگەنىدى. ئۇلار ئۆڭۈپ كەتكەن پەلتولىرىنى ئاتۇرۇپ دەزمالالاپ، چاچلىرىنى رەڭگارەڭ كەشتە ئىشلەنگەن

يىپەك ياغلىق بىلەن ئورىغانىدى. يەنە بازاردىن سۈلياۋ قول سومكا ئېلىشقانىدى. ئاپىسىنىڭ قولىغا پەلەي كىيىۋالغانلىقىنى كۆرگەن ۋاسىفنىڭ بەك ئاچچىقى كەلگەچكە، ئاپىسىنى پەلەي كىيىشتىن توسماقچى بولدى، لېكىن رەنجىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

بولۇپمۇ ۋاسىفنىڭ تاغىسى بىلەن زۇلەيخەنىڭ تۇرقى كىشىنىڭ كۈلكىسىنى كەلتۈرەتتى. شاكىر تاغا پىنجەكىگە شۇنداق تۇم ئالتۇن زەنجىر ئېسىۋالغان، قولىدا قالپاق بارئىدى. ئۇ ئىلگىرى كەپكە شەپكە كىيىپ يۈرىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ قىپقىزىل چىرايىدا ھاياجان ئۇرغۇيىتتى... بۇرۇتلىرى قىرقىلغان، ساتىراش چاچلىرىنى كۆكۈل قويۇپ ياسىغان بولۇپ، شالاڭ ئاق چاچلىرى بىلەن قىپقىزىل پاينەك بېشىنى پەم بىلەن يېپىپ قويغانىدى. يېقىن كەلگەنسېرى شاكىر تاغىنىڭ بەدىنىدىن ساتىراش چاچقان ئەرزان پۇللۇق ئەتىرنىڭ ھىدى كېلەتتى. قولىدا تەسۈسىمۇ كۆرۈنمەيتتى، كۆزلىرى ئادەتتىكىدەك يېرىم يۇمۇق ھالەتتە ئەمەس ئىدى. بۇ ئادىتىنى بېيىغاندىن كېيىن يېتىلدۈرگەنىدى، شاكىر تاغا، ئادەم دېگەن كىشىلەر بىلەن مەلۇم ئارىلىقنى ساقلاپ قالغاندىلا ئاندىن ئېسىلزادىرەك، ھۈرمەتلىكرەك كۆرۈنىدۇ، دەپ قارايتتى. ئۇنىڭ ئۇيقۇسى كېلىپ كۆزلىرىنى ئاچالماي يۈرىدىغان قىياپىتى بۇگۈن يوق ئىدى. مېنى بۇنداق ھالەتتە كۆرسە، ئەتراپتىكى كىشىلەر پەرىشان بولۇپ، تەمتىرەپ قېلىشىدۇ دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك.

بۇگۈن شاكىر ئەپەندى ئاجايىپ سەگەك ئىدى. پۈتۈنلەي رېئال دۇنيادا تۇراتتى، بۇرۇنقى خۇپسەنلىكى يوق،

خۇشاللىق چاقنىغان كۆزلىرىنى يوغان ئاچقاندى. چىرايىدىكى ئادەتتىن تاشقىرى ئىپادىلەر ئۇنى ئون نەچچە ياش ياشارتىۋەتكەندى.

خۇددى لاتارىيىدە ئۇتۇپ چىققاندەك، زۇلەيبەنىڭمۇ چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى. قارا پەلتوسىنىڭ ئايىغ تەرىپىدىن كۆكۈچ كۆڭلىكى نەچچە سانتىمېتر چىقىپ قالغانىدى. گۈزەل چاچلىرىنى تېگى قىزىل، سىرىق گۈللۈك ياغلىق بىلەن چىگىۋالغانىدى. پۇتىدا لاكلانغان ئېگىز پاشنىلىق ئايىغ، كۆك پەلەي كىيگەن قولىدا ئاپئاق بىر دەستە گۈل بار ئىدى.

زۇلەيبە شۇنداق سەت كىرىم قىلغانىدىكى... قىزىل ئەڭلىك، پارقىراپ تۇرىدىغان قوڭۇر چىرايىغا ئازراقمۇ ئاچىمىغان، لەۋلىرى سۆسۈن، قاشلىرىغا سۈرۈۋالغان تۇم قاشلىق ئۇنىڭ چىرايىنى خۇنۇكلەشتۇرۇۋەتكەنىدى.

ۋاسىف زۇلەيبەنىڭ ناھايىتى سەت ئىكەنلىكىنى بۇگۈنلا بايقىدى. لېكىن ۋاسىف ئۇنى ياخشى كۆرەتتى، ئىزچىل ياخشى كۆرۈپ كېلىۋاتاتتى، ھازىر بۇرۇنقىدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرمەكتە ئىدى، چۈنكى ۋاسىف ئۆزىنىڭ ئۇنىڭدىن مەڭگۈ ئايرىلىپ قالغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ بەختسىزلىك، ئۇ مىدىسىزلىك، ئېيتىپ تۇگەتكۈسىز كۇندەشلىك ھېس قىلاتتى.

مېھمانلار ئۆزلىرىنى سوراپ ئۇستەلنىڭ كەينىدىكى ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇشتى. ئۇستەلنىڭ ئالدىدا شاكىر ئەپەندى بىلەن زۇلەيبە، ئۇلارنىڭ ئۇدۇلىدا چىرايى جىددي پاكار بىر ئەپەندى، يان تەرىپىدە ئىككى دارازا ئادەم ئولتۇراتتى. ئۇ ئىككىسى گۇۋاھچى ئىدى.

ۋاسىف ئاپىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن

بەدىنى مۇزلاپ، پۇت ـ قوللىرى تىترەيتتى. ئۆزىنى تۇتۇۋ
ۋېلىشقا ھەر قانچە ئۇرۇنغان بولسىمۇ، لېكىن قىلچە پايدىسى
بولمىدى. ۋاسىق تىمتاسلىققا چۆككەن زالدا يۇرىكىنىڭ سو-
قۇۋاتقان ئاۋازىنى باشقىلارنىڭ ئاڭلاپ قالمىغانلىقىغا ئىشە-
نەتتى، ... يۇرىكى بارغانسېرى تېز، بارغانسېرى قاتە-
تىق سوقۇپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭغا بۇ توي مۇراسىمى مەڭ-
گۈ ئاياغلاشمايدىغاندەك تۇيۇلاتتى. زۇلەيخە قولىغا قەلەمە-
نى ئېلىپ قېلىن تىزىملاش دەپتىرىگە ئىسمىنى قويغان چاغدا،
ۋاسىق ئىدرىكىنى يوقتىپ، تاقەتسىزلىكتىن كېلىپ چىققىدە-
غان بىر ھەرىكەتنى قىلىپ سالدى. ئۇ بۇ ئارقىلىق نېمىنى
بىلدۈرمەكچى؟ بۇنى ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيتتى. ئۆزىنى زۇ-
لەيخىنىڭ ئۇستىگە ئاتماقچىمۇ؟... يا تاغسىنىڭ ئۇستىگە
ئاتماقچىمۇ؟... يا بولمىسا ئۇلارنى بىر ـ بىرىگە چېتىۋاتە-
قان گۈۋاھچىلارنىڭ ئۇستىگە ئاتماقچىمۇ؟... ئۇ زالدىن چە-
قىپ نەگە بارىدۇ؟ ھاۋا يېگىلىمۇ يېكى ئۆزىنى قاچۇرە-
غىلىمۇ؟

شۇ چاغدا ئۇنىڭ قولىنىڭ ئۇستىگە يىللىق، يۇمشاق
ئەمما كۈچلۈك بىر قول چۈشۈپ، ئۇنى چىڭ تۇتۇپ قو-
يۇپ بەرمىدى.

شاكىر ئەپەندىنىڭ كەينىدىن گۈۋاھچىلار قول قويىدى.
چىرايى سۇرلۇك ھېلىقى پاكار ئادەم تەبرىك سۆزى سۆز-
لىدى. مېھمانلار يىگىت بىلەن قىزنى قۇتلۇقلىدى. زۇلەيخەنىڭ
ئاپىسى ئىككى قىزنىڭ يارىشىدە چىرايلىق كەچىك قۇتە-
لارغا قاچىلانغان تاتلىق ـ تۇرۇملەرنى تارقىتىشقا باشلىدى.
ئوتتۇرىدا يۇرگەن ئويۇنغا ئامراق كەچىك بالىلار قىقاس ـ
چۇقان كۆتۈرۈشۈپ، بىرىنچى بولۇپ تاتلىق تۇرۇمگە ئېرىش-

كەن بالا بىلەن جېدەللىشىپ كېتىشتى. ئاپىلىرى ئۆز بالىلىرىنى بېسىشقا تىرىشاتتى. ۋاسىق، ۋاسىقنىڭ ئاپىسى، كىچىك ئاپىسى، نېيلا خانىمنىڭ قولۇم ـ قوشنىلىرى بىر چەتتە ئولتۇراتتى.

قوشنىلاردىن بىرى:

ـــ بىچارە نېيلا خانىم... ئاڭلىسام، ئۇنىڭغا قەۋرە قاتۇرىدىغان توپمۇ تېخى دۆۋىلەنمەپتۇ....

شاكىر ئەپەندى ياش خوتۇنىنىڭ يېنىدا ئاق قول ياغلىقى بىلەن چېكىلىرىنى، پېشانىسىنى ۋە بوينىنى ئېرتىپ ئولتۇراتتى.

بىرەيلەن ۋاسىقنىڭ مۇرىسىنى تۈرتۈپ پەس ئاۋازدا:

ـــ قارا تاغامغا... خۇشاللىقىدىن ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەيۋاتىدۇ،ـــ دېدى.

ئۇ نۇرى ئىدى.

ـــ سەنمىدىڭ؟ كەلمەيمەن دېگەنىدىڭغۇ؟ ـــ دېدى ۋاسىق ھەيران بولغان ھالدا كەينىگە ئۆرۈلۈپ نۇرىغا.

ـــ شۇنداق، يەنىلا كەلدىم. ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ تاغامنىڭ توي مەرىكىسىگە بېرىش نىيىتىگە كەلدىم ... بۇنداق سورۇنلار ئاز ئۇچرايدۇ. تاغام توپتوغرا يەتتىش ياشقا كىردى. ئۇنىڭ توي مۇراسىمىغا ئەمەس، دەپنە مۇراسىمىغا قاتنىشىشىمىز كېرەك ئىدى،ـــ دەپ جاۋاب بەردى نۇرى.

نۇرى بىلەن بىللە كەلگەن ساجىت بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ مىيقىدا كۈلۈپ قويدى. ساجىتنىڭ كۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ۋاسىقنىڭ ئاچچىقى كەلدى. بۇ توي ۋاسىق ئۈچۈن غايەت زور بەختسىزلىكتىن دېرەك بېرەتتى. ۋاسىق

بىر تەرەپتىن ئۆز ـ ئۆزىگە، نۇرغا ئۆچمەنلىك قىلماي دېگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۆزىنى تۇتالماي قالدى. نۇرى بىلىكىدىن تۇتۇپ ۋاسىغنى سۆرەپ بىر بۇلۇڭغا ئاپىرىپ توختىماي سۆزلەپ كەتتى. ۋاسىغ گەپ قىلماي تۇردى، نۇرى ۋاسىغنىڭ بىئارام بولۇپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ:

ــ بىر قىسىملا بولۇپ قاپسەنغۇ، بۇرادەر؟ كۆرۈپ تۇردۇڭ، بۇ قېرىنىڭ مال ـ مۈلكىگە مىراسخورلۇق قىلىش ھوقۇقىمىزغا خاتىمە بېرىلدى. مۇشۇنىڭغا كۆڭلۈڭ يېرىم بولۇپ كېتىۋاتامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى ۋاسىغنى.

ۋاسىغ مۇرىسىنى قىسىپ قويدى، نۇرى گېپىنى داۋام قىلىپ:

ــ مەنچۇ، ئەمدى سۆيۈملۈك تاغامنىڭ مال ـ مۈلكىگە كۆزۈمنىڭ قىرىنى سالمايمەن. دەرۋەقە، سۆيۈملۈك بۇ بىر جۈپلەر كۆپ بالىلىق بولىدۇ، ئىنتايىن بەختلىك ياشايدۇ، بىزنىڭ ئۇ بىر نەۋرە ئىنىلىرىمىز تاغامنىڭ پۈشتىدىن بولىغان بولسىمۇ، يەنىلا مىراسخور بولالايدۇ.

بىر چەتتە كۈلۈپ قاراپ تۇرغان ساجىت:

ــ ھوي، نۇرى، ــ دېدى ئاۋازىنى پەسەيتىپ، ــ بۇنداق ئۇنلۇك سۆزلىمە، باشقىلار ئاڭلاپ قالىدۇ.

ۋاسىغ ساجىتنىڭ نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى ئاڭلىمىدى. ئۇ شۇ تاپتا گاراڭ ئىدى. ئۇ زۇلەيخەنىڭ شاكىر ئەپەندى بىلەن قولتۇقلىشىپ ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭغانلىقىنى كۆردى. بىر ياش رەسىمگە تارتماقچى بولۇپ ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسىدى. شاكىر ئەپەندى ئۇ ياشقا قولىنى پۇلاڭلىتىپ ياق، دېمەكچى بولۇۋېدى، لېكىن زۇلەيخە كۈنۈمسىرىگەن قىياپەتتە ئۆزىنى رۇسلاپ تۇردى. ئۇنىڭ

رەسىمگە چۈشكۈسى بار ئىدى. شاكىر ئەپەندىمۇ ئائىلاج كۈلۈمسىرەپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. نۇرى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي «پاراققدە» كۈلۈپ تاشلىدى.

ــ ئاۋۇ يىگىتكە قارا... تۇرغان تۇرقىغا قارىغىنا... ئېمىدېگەن سەت!... ــ دېدى نۇرى.

شاكىر ئەپەندى چاقىرغان تاكسىلار شەھەرلىك ھۆكۈمەت بىناسى ئالدىدا مېھمانلارنى كۈتۈپ تۇراتتى. ۋاسىف، نۇرى ۋە ساجىت ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىككى ياش ــ جەمئىي بەش ئادەم بىر ماشىنىغا چىقتى.

ھەر قېتىم شۇ كۈننى ئەسلىگەن چاغدا، ۋاسىف ئۆزۈ-ئۆزىدىن، بۇ قاباھەتلىك چۈشىدۇ، دەپ سورايتتى. تاغ-سىنىڭ ئۆيى، قىزىپ كەتكەن سورۇن، كاتتا زىيالىيەت، شورپا، قوي گۆشى، سېردى * تورتىغا توشقان داستىخان.

راكى ھارىقى سۇدەك ئىچىلىۋاتاتتى. مېھمانلار ئىچكەنسېرى ئېچىلىپ كېتىۋاتاتتى.

ئەمدى زۇلەيخە ئۇزۇن ئاق نىمچە كىيىپ، چۈمبەل تارتىپ تولىمۇ چىرايلىقلىشىپ كەتكەنىدى. چىراغنىڭ يورۇقىدا گىرىمىمۇ سۈس كۆرۈنەتتى.

ئىككىنچى قەۋەتتە، نېيلا خانىمنىڭ ھۇجرىسىنىڭ ئۈدۈل-دا ــ ئۇ ئۆينىڭ ئىشكى تاقاق ئىدى ــ ياشلار ئاۋاز كۈچەيتكۈچتىن چىقىۋاتقان مۇزىكىغا ئەگىشىپ تانسا ئويناۋاتاتتى. چوڭلار بىرىنچى قەۋەتتە ئۇستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشۇپ راكى ھارىقى ئىچىشىۋاتاتتى. بىر بۇلۇڭدا سىگان مۇزىكا ئەترىتى تۈرك مۇزىكىلىرىنى ئورۇنلاۋاتاتتى.

* سېردى ــ تورتى تويدا يېمەلىدىغان كۆركەم تارىلاشتۇرۇپ پىشۇرۇلغان گۆرۈچ تورتى.

بۇ مۇزىكا ئەترىتى ــ بىر قارىغۇ ئىسكىرىپكىچى، ئاق چاچلىق بىر موماي ۋە قارىقۇمچاق كەلگەن بىر ياشتىن تەركىب تاپقانىدى. ياشراقى ئۇزۇن ھەم قويۇق چاچلىرىنى پۇلاڭلىتىپ دىرىژورلۇق قىلاتتى.

قوڭۇر چاچلىق، زىلۋا بويلۇق، چىرايلىق ھەم چاقچاقنا ئىككى سىگان قىزى ئوتتۇرىدا ئۇسسۇل ئويناۋاتاتتى. ئۇلار بەزىدە بىلەكلىرىنى، مۇرىلىرىنى، ساغرىلىرىنى ئويناتقان چاغدا، بەدەنلىرىدىكى گۆشلىرى لىغىرلاپ كېتەتتى. قورساقلىرىنى كۇچاۋك چايقىغان چاغدا، ئۇستەخانىلىرى ئۇگە ـ ئۇگىلىرىدىن ئاجراپ كېتىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ئۇلارنىڭ كۆڭلەكلىرى ۋال ـ ۋۇل قىلىپ كۆزلەرنى قاماشتۇراتتى. ھىلىقى قېرى موماي بوغۇق ئاۋازدا ناخشا ئېيتىپ، ئو ... ئو ... ۋوي ... ۋوي ... دەپ توۋلاپ ئۇسسۇلچى قىزلارغا مەدەت بېرەتتى. ئەتراپتىكىلەر ئادەمنى مەستخۇش قىلىدىغان مۇزىكا رىتىمىغا ئەگىشىپ چاۋاك چېلىشاتتى.

ۋاسىفتەن باشقا ھەممە ئادەم خۇشال ئىدى. ئۇ بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرغان پېتى تاك ئاتقۇچە بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى. كېيىنكى كۇنلەردە مۇشۇ قورقۇنچلۇق كېچىنى چۈشەپ تۇرمىنىڭ غۇۋا كامېرىدا قانچە ـ قانچە قېتىم چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپ، ئۇيقۇسى ئېچىلىپ كەتكىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى...

ۋاسىفنىڭ زۇلەيخەگە بولغان مۇھەببىتى ئۇزۇلمەس، ئەسەبىي مۇھەببەت ئىدى. ئۇ بۇ مۇھەببەتتىن ئەسلا قۇتۇلالمىدى، ئەكسىچە بارغانسېرى قاتتىق باغلىنىپ قالدى. بۇ مۇھەببەت ئاخىرقى ھېسابتا ئۇنى نابۇت قىلدى ...

ۋاسىق زىيادەت تۇگىمەستىنلا ئاپىسىغىمۇ ئېيتىپ قويماي كېتىپ قالدى. ئۇ شەھەر ئىچىنى ئارىلاپ دەم قارىغۇ، دەم بورۇق چۆلسىرەپ قالغان كوچىلاردا ئايلىنىپ يۈردى. تاك ئاتقان چاغدا ئۆيىگە قايتتى. ئاپىسى ئىشقا مېڭىش ئالدىدا تۇراتتى. ۋاسىق ئاپىسىنىڭ چىرايىنىڭ بەك تاتىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى.

ۋاسىق ئاپىسىنىڭ ئىشىك ئېچىپ بەرگەن چاغدىكى خۇشاللىقتىن كۈلكە يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىنى پات-پات ئەسلەيتتى. ئەسلىدە ئاپىسى ئۆز خۇشاللىقىنى يوشۇرماقچى بولغانىدى، لېكىن ئۇنداق قىلالمىدى، ئاپىسى:

— ئۇھا! سەنكەنسەنغۇ ... سېنى كۆرگىنىمگە بەك خۇشالمەن ... — دېدى. ئاندىن كەينىگە ئۆرۈلۈپ گۇناھلىق ئىش قىلىپ قويغان كىچىك بالىدەك ئوڭايسىزلانغان هالدا: — بەك ئەنسىرەپ كەتتىم، — دەپ قوشۇپ قويدى.

— كەچۈرۈڭ، ئاپا، مەن چارچاپ كېتىپ، ئۆيگە قاراپ كېتىۋاتاتتىم. يولدا بىر نەچچە دوستلىرىم ئۇچراپ قالدى، شۇلارغا توتۇلۇپ قالدىم ...

ئاپىسى ۋاسىقنىڭ مۇرىلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— ھۇجرائىغا كىرىپ تۇر، قەھۋە دەملەپ ئەكىرىپ بېرىمەن، — دېدى.

— ئىچمەيمەن، ئاپا ... رەھمەت سىزگە، ماڭا قەھۋە كېرەك ئەمەس ... چارچاپ كەتتىم، ئۇخلىۋالاي.

— بوپتۇ ئەمسە، بالام.

ئاپىسىنىڭ كۆزلىرىدىن مېھرىبانلىق ۋە خەيرخاھلىق ئالامەتلىرى ئەكس ئەتتى.

ۋاسىق ھۇجرىسىغا كىرىپ تامدىكى ئەينەككە قاراپ بايا‌تىن ئاپىسىنىڭ ئۆزىگە نېمىشقا ئۇنداق قارىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندى. ئۇنىڭ ھارغىن، غەمكىن ۋە تاتىرىپ كەتكەن چىرايىنى كۆرگەن ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كېتەتتى. ئۇ كارىۋاتتا دۈم يېتىپ خۇددى تاياق يېگەن كىچىك بالىدەك ھۆڭرەپ يىغلاشقا باشلىدى ... دەل مۇشۇ چاغدا ئاپىسى ئۆيىنىڭ چوڭ ئىشىكىنى چىڭ يېپىپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ئىشقا ماڭغانىدى.

زۇلەيخە توي قىلىپ ئايدىن يەتتە ئاي ئۆتتى. ۋاسىق زۇلەيخەنى كېچە ـ كۈندۈز سېغىناتتى. زۇلەيخە بىلەن كۆرۈشۈشنىڭ ئېپىنى قىلىماي ئۇنىڭدىن ئۆزىنى تارتىپ يۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن ۋاسىق ھېسسىياتىنى قىلچە باسالمىدى. ئۇ ئازابلىنىپ يۈرۈشنى ياخشى كۆرۈپ قالدى. بۇنداق ئازاب ئۇنىڭ تۇرمۇشتىن بىزار بولغانلىقىنى ئىسپاتلايتتى. بۇ ــ ئەلھۆكمىللا دەيدىغان، ئادىل بولىغان ھەم قىلچە مەززىسى يوق تۇرمۇش ئىدى. بۇ سۆيگەن يارىنى تارتىۋالغان قەبرىنىڭ ئالدىدا ۋاسىقا بولغان ھاقارەت ئىدى. بۇ كۆڭۈل ئاغرىقى ئۇنى تېخىمۇ مىسكىن ھەم تېخىمۇ كەمسۆز قىلىپ قويدى. ئۇنىڭ ئوقۇشتىن رايى قايتتى، لېكىن تاشلىۋەتكىلى بولمىدى. چۈنكى ئاپىسى ئوغلىنىڭ ئوقۇشى ئۈچۈن ھەر بىر تىيىننى تېجەپ ئىشلىتىپ، نۇرغۇن جاپا ـ مۇشەقەت تارتىۋاتاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ۋاسىقنىڭ تۇرمۇشتىن كۆڭلى سوۋۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە تۇرمۇش ئۇنىڭغا نېمىلەرنى بەردى؟...

ۋاسىق پات ـ پاتلا نۇرى بىلەن تالىشىپ قالاتتى، نۇرىنىڭ قاراشلىرىمۇ بىر ھېسابتا توغرا ئىدى. بىر ياش

دوختۇرنىڭ ھەشمەتلىك ئامبولاتورىيە سالغۇدەك پۇلى بولمسا، ئۇ مەڭگۈ داڭلىق دوختۇر بولالمايدۇ، پەقەت سەھرا دوختۇرى بولالايدۇ، دەيتتى نۇرى.

بۇ گەپلەر ۋاسىفنىڭ ئوغسىنى قاينىتاتتى. مەيخانىدىن ھەر كۈنى ئاخشىمى يېرىم كېچىلەردە يانىاتتى. ۋاسىف ھازىر مەيخانىنىڭ دائىملىق خېرىدارى بولۇپ قالدى. ۋاسىف بىر كۈنى نۇرىدىن زۇلەيخەنىڭ ئىككى قات ئىكەنلىكىنى ئۇقتى. نۇرى:

— بالا دۇنياغا كەلسە، قېرى چوقۇم خۇشال بولىدۇ... ئۇ قېرىنىڭ مىراسخورى چوقۇم قەھۋە سودىگىرىنىڭ ئوغلى تەۋفىققا ئوخشايدۇ... تەۋفىق، ناھايىتى كېلىشكەن يىگىت ... — دېدى.

ۋاسىفنىڭ يۈزى پوكاندەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ نۇرىنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ:

— نۇرى، زۇلەيخەگە تۆھمەت قىلىشتىن تىلىڭنى تارت ... — دېدى.

نۇرىنىڭ كۆزلىرى ھەيرانلىق ئىلكىدە چەكچىيىپ كەتتى.

— مەن زادىلا چۈشەنمىدىم، سەن نېمىشقا زۇلەيخەگە بۇنچىلىك كۆڭۈل بۆلۈپ كېتىسەن ... مەن نەدە ئۇنىڭغا تۆھمەت قىلدىم؟ مەن ئېنىق ئىشنى دېدىم، گېپىمنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايمەن.

ۋاسىف ئۈستەلنى مۇشتلاپ:

— بىلگەن تەقدىردىمۇ دېمە! — دەپ ۋارقىرىدى.

ۋاسىف ھاربىقىنى ئىچىپ بولماستىن مەيخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۆيىگە كەلدى، ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقتى، ھۇجرىسىغا كىرىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا ئاتتى. ئۇ ئۆزىنى ئۇنتۇش ئۈچۈن ئۇخلاشقا تىرىشتى. ئەمما ئۇخلىيالمىدى. ئۇ ئۆزىنى ئۇنتۇش ئۈچۈن ئۇخلاشقا تىرىشتى. ئەمما ئۇخلىيالمىدى. ئۇ ئۆزىنى ئۇنتۇش ئۈچۈن ئۇخلاشقا تىرىشتى. ئەمما ئۇخلىيالمىدى.

سىغا كىرىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى. تەۋفىق، زۇلەيخانىڭ كېلىشكەن ئاشنىسى تەۋفىققا دارىتىملاپ قىلىنغان گەپ-لەردىن ۋاسىغىنىڭ ئەچچى ئاچچىق بولۇپ كېتىۋاتاتتى. نۇرى ناھايىتى ئېنىق ئىزاھلاپ بەردى ... مەن كۇنداش-لىق قىلىۋاتىمىنا، يەنە نېمىشقا مۇشۇنداق قىلىمەن؟ ۋاسىغ مىجەزى يوقلۇقىنى باھانە قىلىپ، تاماق يېگىلى پەس-كىمۇ چۈشمىدى.

ۋاسىغ ئەتىسى چىداپ تۇرالماي زۇلەيخانىڭگە باردى. ئايال چاكىرى يوق، ئۆيدە زۇلەيخا يالغۇز ئىدى. ئۇچىسىغا قېنىق رەڭلىك يۇمشاق خالات كىيىۋالغانىدى، زۇلپى چاچلىرى مۇرىسىدە يەلپۇنۇپ تۇراتتى، لەۋلىرى قىپقىزىل، كۆزلىرى نۇرلۇق ئىدى.

— ۋۇي، — دەپ توۋلىۋەتتى زۇلەيخا ئىشىك ئالدىدا تۇرغان ۋاسىغنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ، — سىزكەنسىز-غۇ ...

— ھەئە، مەن، — دېدى ۋاسىغ كىكەچلەپ.

— ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ مېنى يادىغا ئەتكىنىدىن مەن ئاجايىپ خۇش ...

— مەن سىزگە بىر ئىشنى دەپ قويغىلى كەلدىم ... سىزگە دەيدىغان مۇھىم بىر ئىش بار.

— خوش، — دېدى زۇلەيخا تېخىچە ئۆزىگە كېلەلمەي، — ئىشىك ئالدىدا تۇرماي، ئۆيگە كىرىڭ.

زۇلەيخا ۋاسىغقا يول بوشىتىپ بىر چەتتە تۇردى. ئىشىكنى يېپىپ، ۋاسىغنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ باشقا بىر ئۆيگە قاراپ ماڭدى. ئۇلار ئىسسىق بىر ئۆيگە كىردى، دېرىزە پەردىلىرى يېرىم چۈشۈرۈلگەن ئىدى. يۇڭلۇق

كۈل رەڭ مۇشۇك تۆشەكتە ياتاتتى، ساپال ئوچاقتا ئوت كۆيۈۋاتاتتى، زۇلەيبە ۋاسىغا ئورۇندۇقنى كۆرسىتىپ:

— ئۆرە تۇرماي ئولتۇرۇڭ ... بۇ ئۆيمۇ ئۆز ئۆيىمىزگە ئوخشاش، تاغىڭزنىڭ ئۆيى ئۆزئۆيىڭىز — سىز مۇشۇ ئۆينىڭ بالىسى...» — دېدى.

كۆڭۈلنى ئاغرىتىدىغان بۇ گەپلەرگە ۋاسىغا جاۋاب بەرمەستىن ئورۇندۇقنى بېرىپ ئولتۇردى. زۇلەيبە قىزغۇچ ساپما كەشنى سىلىۋېتىپ سافانىڭ ئۇستىدىكى تۆشەكنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشتى. سافانىڭ يېنىدىكى كىچىك ئۇستەلدە گىرىم قۇتىسى تۇراتتى. زۇلەيبە ھۇرمەتسىزلىك بولۇپ قالار، دېمەستىن ۋاسىغنىڭ كۆز ئالدىدا قايچا بىلەن تىرناقلىرىنى ئالغىلى تۇردى.

— ھوي ... گەپ قىلمامسىز. دەيدىغان گېپىنى بالدۇراق دېسىكەن، دەپ تىتىلداپ كېتىۋاتىمەن، — دېدى زۇلەيبە ۋاسىغنىڭ گەپ قىلماي پۇشۇلداپ ئولتۇرۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ.

ۋاسىغ يەنىلا ئۇندىمەي زۇلەيبەگە قاراپ كەيپى ئوچقان ھالدا ئولتۇراتتى. بۇ يەرگە نېمىشقا كەلگەنلىكىنى ئۆزىمۇ ئاڭقرالمايتتى... زۇلەيبەنى، زۇلەيبەنىڭ ياسالمىلىقىنى، شەپقەتسىز قاراشلىرىنى، شاد كۈلكىسىنى ۋە ئوماق قاپقارا كۆزلىرىنى كۆرمىگىنىگە نەچچە ئاي بولغانىدى.

ئادەمنى ئوڭايسىزلاندۇرىدىغان بۇنداق جىملىقنى بۇزماي بولمىدى. زۇلەيبە قاتتىقراق تەلەپپۇزدا:

— گەپ قىلمىشتىن ئاۋۋال، شۇ نەرسە ئېسىڭىزدە بولسۇن: مەن ئىلگىرىكى زۇلەيبە ئەمەس ... ھازىر، مەن سىزنىڭ چوڭ ئاپىڭىز، تاغىڭىزنىڭ دادىڭىزنىڭ ئاكىسىنىڭ ئايالى ... — دېدى.

ئاسىق تەرىككەندەك قول ئىشارىسى قىلدى.

— ماڭا بۇ گەپلەرنى قىلغىنىڭىزنىڭ قىلچە پايدىسى يوق، زۇلەيخە.

— بۇ گەپلىرىڭىزدىن قورقۇپ قالمايمەن، نەمە دېگۈم كەلسە، شۇنى ... مېنىڭچە گەپنى ئوچۇق - يورۇق- راق قىلساق تېخىمۇ ياخشى. شۇڭا سىزگە مەن تاغىڭىز- نىڭ ئايالى، دېدىم.

— بولدى بەس، بۇ ئىشتىن خەۋىرىم بار، يەنە دەۋېرىشىڭ نېمە ھاجىتى؟ سىز تاغامغا تەگكەندىن بۇيان، ھەمىشە مۇشۇ رەھىمسىز پاكىتنى ئويلايمەن، ھەرگىز ئۇنۇ- تۇپ قالمايمەن، باشقا ئىشلار كاللامغا كىرمەيدۇ.

زۇلەيخەنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلۇپ «غۇژۇيدە» ئاچچىقى كەلدى.

— رەھىمسىز پاكىت؟

— ھەئە، رەھىمسىز پاكىت ... بۇنى ئۆزگەرتىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمىدى، ماڭا ئەمدى ئازابقا چىدىماق- تىن باشقا يول يوق.

ئاسىق ئۆزىدە زۇلەيخە بىلەن مۇشۇنداق ئۇسۇلدا سۆزلەشكۈدەك جاسارەتىنىڭ بارلىقىغا ئىشەنمەيتتى.

— لېكىن، سىز بۇ رەھىمسىز پاكىتنى پەيدا قىلىشنى خالىمىدىڭىز... ھەقىقەتەن شۇنداق قىلمىدىڭىز... مەنچۇ، مەن بۇنى ھەرگىز ئۆزگەرتمەيمەن، ھەرگىز، ھەرگىز، ھەرگىز... —

ئاسىق يىغلاپ تاشلىماي، دەپ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى.

زۇلەيخە:

— قارىغاندا سىز مۇشۇ ئىش ئۈچۈن كەلگەن ئوخ- شايسىز؟ — دېدى.

— ياق، — دېدى ۋاسىلى كۆز يېشىنى بېسىپ، — مەن سىزگە مۇھىم بىر ئىشنى دېگىلى كەلگەن.

— قۇلىقىم سىزدە ... دەڭ، مەن بىر قىزنىمەن، ناھايىتى بىلگۈم كېلىدۇ، سىزنى قانداق بىر مۇھىم سەۋەب مېنىڭكىگە باشلاپ كەلدى؟

— سىز پات ئارىدا يېڭگىسىز، راستمۇ؟

زۇلەيخە قايچىنى قويۇپ مەسخىرە ئارىلاش رەنجىگەن ئاھانىدا:

— مەندىن بۇ ئىشنى سوراپ بەك ھۇرمەتسىزلىك قىلدىڭىز، ۋاسىلى... ھۇرمەتكە سازاۋەر، تەربىيە كۆرگەن بىر ئايال بۇ سىرنى باشقىلاردىن ئىلاجى بار ئۇزۇنغىچە يوشۇرىدۇ، ھەتتا ئۆز ئېرىدىنمۇ.

— قېنى دەڭ، — دېدى ۋاسىلى يەنە بىر قېتىم، — پات ئارىدا يېڭگىسىز؟

زۇلەيخە مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ:

— سىز بەك غەلىتىكەنسىز، — دېدى. كەينىدىنلا يەنە، — شۇنداقتىمۇ بۇ ئىشنىڭ سىز بىلەن نېمە ئالاقىسى؟ — دەپ قوشۇپ قويدى.

— بۇ ئىشنىڭ مەن بىلەن بىۋاستە ئالاقىسى يوق، لېكىن كوچا ـ كويلاردا سىز تىلغۇلۇق ئېقىپ يۈرگەن پىتنە ـ پاساتلاردىن سىزنى خەۋەردار قىلىپ قويماي، ئېھتىياتچان بولۇشىڭىزنى سەمىمىگە سېلىپ قويماي دەيمەن.

زۇلەيخەنىڭ چىرايىدىكى ھاكاۋۇرلۇق ھەم مەسخىرىلىك ئالامەتلىرى شۇئان غايىب بولدى. گۇمان ئەكس ئەتكەن قاراشلىرىدىن ۋە چىرايىدىن ئۆزىنى ئاقلاشقا ھازىرلىنىپ تۇرغانلىقى چېقىپ تۇراتتى. قاراشلىرى خەتەر ئالدىدا

تۇرغان يىرتقۇچ هايۋانلىرىغا قاراشلىرىغا ئوخشايتتى.

— ناهايىتى ياخشى، قېنى دەڭ ... مۇشۇ ئىش ئۈچۈن كەلگەن ئىكەنسىز ...

— خەقلەرنىڭ دېيىشىچە، قورسىقىزدىكى بالا، تاغامنىڭ ئەمەس، بەلكى تەۋپىق، هېلىقى قەهۋە سودىگىرىنىڭ ئوغلىنىڭ بالىسىمش.

— قەهۋە سودىگىرىنىڭ؟...كىم ئۇ؟ مەن ئۇنى تونۇمايمەن.

ۋاسىف ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ:

— يالغان ... ئۇنى تونۇيسىز! بىز ئۇنى قەهۋەخانىدا تولا ئۇچرىتىپ قالاتتۇق. مەن ئۇنىڭ بىلەن سالاملاشقاندا، سىز مەندىن ئۇنىڭ كىملىكىنى سورىغان. كېيىن، سىز ماڭا، ئۇ ئاجايىپ كىلىشكەن يىگىت ئىكەن، دېگەنىدىڭىز، سىلەر بىر - بىرىڭلار بىلەن كۆز سوقۇشتۇرغان ... كۆز سوقۇشتۇرغان!...

ۋاسىف زۇلەيخەنىڭ ئۆزىگە قاراپ تۇرغان كۆزلىرى ئالدىدىن قانداقتۇر بىر كۆلەڭگۈنى نېرى قىلىۋەتمەكچى بولغاندەك قوللىرىنى پۇلاڭلاتتى. بىردىنلا «غۇۋۇلدە» ئاچچىقى كېلىپ زۇلەيخەنىڭ ئالدىغا باردى - دە، مۇرىسىنى تۇتۇپ سىلكىشلىگىنىچە:

— قېنى دەڭ، دەڭ دەيمەن... سىز شۇنىڭ ئاشنىسى، شۇنداقمۇ؟ — دەپ سوردى.

— سارائ بوپسىز، ۋاسىف ... سارائدەك ... ئالجىۋاتسىز ...

شۇنداق، ۋاسىف سارائ بولغانىدى. ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان كۇنداشلىق ئۇنى سارائ قىلىپ قويغانىدى...

راست، ئۇ كۈنداشلىق قىلمۇاتمدۇ ... كۈنداشلىق ئۇنىڭ تومۇرىدىكى قانلارنى قىزىتمۇەتكەنىدى.

زۇلەيخە توي قىلغاندىن كېيىن، ۋاسىق ئۇنىڭ بىلەن باردى - كەلدى قىلىشنى توختاتقان بولسىمۇ، لېكىن ھۇرۇنقى مۇشۇ زۇلەيخەنى ھېلىھەم خۇددى ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمنى ياخشى كۆرگەندەك ياخشى كۆرەتتى. ۋاسىق زۇلەيخە بە ئىككىسىنىڭ ئارىلىقى ناھايىتى يىراقتەك، شۇ سەۋەبتىن باشقىلارغا يېقىنلىشالمايدىغاندەك ھېس قىلاتتى. ۋاسىقنىڭ زۇلەيخەبە شارائىتىنىڭ تەسىرى ۋە ئاتا - ئانىسىنىڭ مەجبۇرلىشى تۈپەيلىدىن بۇتويغا رازى بولغان، دېگۈسى كېلەتتى. ئۇ بىر ئاشپەزنىڭ قىزى، يەنە كېلىپ يوقسۇل. شۇڭا ئۇ شاكىر تاغنىڭ مال - دۇنياسى ئالدىدا ئازدى. ئۇنىڭ ئېرىنى ياخشى كۆرۈپ كېتىشى ناتايىن. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئېرىغا سادىق بولمىدۇ. چۈنكى قارىماققا يەڭگىلىتەكتەك كۆرۈنگىنى بىلەن ھەر ھالدا كەسكىن. ئۇ پاكلىقىنى ساقلاش، ساداقەت ھەم مىننەتدارچىلىق يۈزىسىدىن ئېرىغا ۋاپاسىزلىق قىلمايدۇ. زۇلەيخە ئېرىغا تەشەككۇر ئېيتىشى كېرەك، چۈنكى ئېرى ئۇنىڭ جىمى ئارزۇسىنى قاندۇردى... ۋاسىق زۇلەيخەدىن مانا مۇشۇلارنى كۈتەتتى.

ئۇرى پات - پاتلا قالايمىقان سۆزلەيتتى. ۋاسىق بىر قېتىم ئۇنىڭ گېپىگە چىنۇتۇپ قالدى. زۇلەيخەگە شۇنداق چىرايلىق، شۇنداق سۆيۈملۈك كۆرۈنۈپ كەتكەن كېلىشكەن تەۋىق، ئىككىسىنى نەچچە قېتىم جېدەلگە سېلىپ قويغانىدى. زۇلەيخەبە سۆيدۈرمەي تۇرۇۋالغاندا ۋاسىق كۆڭلىدە، ئۇ باشقا بىرىنى ياخشى كۆرىدىكەن، دەپ ئويلىغانىدى، ئۇ ئادەم تەۋىق ئىدى.

بۇ قورقۇنچلۇق كۈنداشلىق ۋاسىغنى تۇنۇگۈن ئاخشامدىن تارتىپ ئازابلاپ كېلىۋاتقانىدى. ئۆتكەن ئىشلار ئۈچۈن كۈنداشلىق قىلىۋاتامدۇ ياكى ھازىرقى مۇشۇ ئىشلار ئۈچۈنمۇ؟ بۇنى ۋاسىغنىڭ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ۋاسىغ زۇلەيبەنى سىلكىشلەپ تۇرۇپ تەكرار ـ تەكرار:

ـــ يالغان ... قاراپ تۇرۇپ يالغان ئېيتىۋاتىسىز! سىز شۇنداق ئاشنىسى، شۇنداقمۇ؟ ـــ دەيتتى.

زۇلەيبەنىڭ چىرايى شۇقەدەر يېۋۈز ھەم شۇقەدەر قورقۇنچلىق ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى ۋە:

ـــ قويۇۋېتىڭ، ـــ دېدى ئىگراپ، ـــ مەن سىزنىڭ ئايالىڭىز ئەمەس.

ۋاسىغ بىردىنلا ئۆزىنىڭ بىمەنە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى تۇيدى. ئىككىسى بىر ـ بىرىگە شۇنداق يېقىن ھالەتتە ئۆرە تۇراتتى. سۆيۈملۈك زۇلەيبەنىڭ تېنىدىن چىقىۋاتقان ھارارەت ۋاسىغنىڭ بۇرنىغا ئۇرۇلدى. ئۇنىڭ بەدىنىدىن ئەنبەر ئىرىلاش كۈچلۈك ئەتىر ھىدى كېلەتتى... مەن سىراڭ بوپتىمەن، قىپقىزىل سىراڭ بوپتىمەن، مېنى لەقـ ۋا، كۆلكىلىك ئادەم دېسىمۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ...دەپ ئويـ لىدى ۋاسىغ.

زۇلەيبە ۋاسىغنىڭ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلدى. ئۇ تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىپ:

ـــ قانداق؟... بۇنىڭ سىز بىلەن ئالاقىسى بارمۇ؟ سىزـ گە ياخشىلىقچە دەپ قويايى، مەن تەھدىتكىزدىن قورقىمايـ مەن. مەن ياتلىق بولغان ئايال، قانچە بالا تۇغقۇم كەلـ سە، شۇنچىنى تۇغىمەن. ناۋادا گۇمانلىنىدىغان يەرلەر بولـ سا، ئېرىم گۇمانلانسا بولىدۇ. ھەرقانداق ئادەمنىڭ مېنى

سوراق قىلمىدىغان ھەققى يوق.

زۇلەيبە ۋاسىلىنىڭ يېنىمدىن نېرى كەتمىدى، ۋاسىلىمۇ زۇلەيبەدىن نېرى كېتەلمەيتتى. ۋاسىلى زۇلەيبەنىڭ قولىنى تۇتماقچى بولدى، ئەمما پېتىنالماي بوش ئاۋازدا:

— مېنى كەچۈرۈڭ، زۇلەيبە... — دېدى.

زۇلەيبە ئەمدى قورقۇشنىڭ ھاجەتسىزلىكىنى بىلىپ، تەرىنى تۇرۇپ:

— مېنى زۇلەيبە،دېمەي، چوڭ ئاپا دەڭ، — دېدى.

— مەن مەڭگۈ بۇنداق دېيەلمەيمەن...بۇ ئۆزىڭىزگە ئېنىق، مەن سىزنى بۇنداق چاقىرالمايمەن...

— شۇنداق، بىلىمەن، ماڭا ئېمىشقا بۇنداق ئۆچلىكىڭىزنىمۇ بىلىمەن.

— مەن سىزگە ئۆچ ئەمەس. مەن ئىمكانقەدەر سىزدىن سوۋۇپ كېتىشىنىڭ ئىلاجىنى قىلىۋاتىمەن. لېكىن قۇدرىتىم يەتمەيۋاتىدۇ.

— تاغىڭىزنىڭ ئايالىغا تەپتارتماي مۇشۇنداق گەپلەرنى دېيىشتىن، مېنى مۇشۇنداق كۈنلەپ يۇرۇشتىن نومۇس قىلىشىڭىز كېرەك. مەن دىيانەتلىك ئايال، ئۆز ئېرىغا سەممىي ـ سادىق ئايال. ھەمدە مەڭگۈ مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتىمەن. ئادەم قورقمىدىغان گەپلىرىڭىزدىن قورقۇپ كەتمەيمەن، بىر تال مۇيۇمۇ تەۋرەپ قويمايدۇ ... يالغاندىن ياخشى كۆرگەن بولۇپ مېنى ئىگىۋالمەن دېمەڭ. ئاشۇ پاسىق خوتۇنلار بىلەن ئۇلارنىڭ گەپلىرىگە مىنمۇ قىلىپ قويمايمەن. ھېچنېمىنى ئاڭلىغۇم ھەم بىلگۈم يوق ... سىلەر-دەك ئادەملەرنىڭ ھېچقايسىغا پىسەنت قىلمايمەن.

ۋاسىلى زۇلەيبەنىڭ شۇنچىلىك يېقىن ئاربىلىقتا تۇرغان

چىرايىغا قاراپ ئاچچىقىدا ئۆزىنىڭ گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بولۇپ تۇراتتى.

ــمەن پەقەت مۇشۇ پىتنە ـ ئىغۋالارنى سىزگە دەپ قويغىلى كەلدىم.

ــپىتنە ـ ئىغۋا...بۇ ئىشنى سىز بىلمىسىز، سىز ئاغزىـ ڭىزغا چىڭ بولۇڭ، راست، بۇنىڭ ھەممىسى ئادەمنى ھاقارەتـ لەيدىغان تـۆھمـەت. مـەنچـۇ، قـاراڭ، بىمەنە سـۆزلىرى ئۇچۇن ئاشۇ رەسۋا خوتۇنلارنىڭ رەسۋاسىنى چىقىرىۋېتىمەن، مېنى پۇخادىن چىققۇچە تىللىسۇن. ئۇلار ماڭا ئۆلگـۈدەك ئىچى تارىلىق قىلىدۇ، چۇنكى مەن ياش، چىرايلىق، تـۇرـ مۇشۇم پاراۋان ھەم بەختلىك. ئېرىم مېنى ئۇلار ئارقىلىق چۇشىنىشكە موھتاج ئەمەس، ئۇ مېنى چۇشىنىدۇ، شـۇنداق ئوبدان چۇشەنگەچكە مېنى ياقتۇردى، ھۇرمەتلىدى... ئاشۇـ لار ئۆزلىرى توقۇغان ھېكايىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېرىمگـە دېسىمۇ مەيلى، مەن ھېچنېمىدىن قورقمايمەن. مېنى ھېچـ كىم قورقىتالمايدۇ، بىلەمسىز؟

ۋاسىق، ئۇنىڭ دېگەنلىرى راست، گـۇناھسىز ئـادەملا يۇرەكلىك ھالدا مۇشۇنداق دېيەلەيدۇ، دەپ ئويلىدى. بۇ ئوي بىلەن ۋاسىغنىڭ كۆڭلى جايىغا چۇشتى. زۇلەيخە تېخـ مـۇ چىچاڭشىپ يەنە:

ــ بۇ گەپلەرنى كىمنىڭ توقۇپ، تارقىتىپ يۇرگەنلىـ كىنى مـەن بىلمەن...نۇرىنىڭ ئاپىسى، ئۇ مېنى يـامـان كۆرىدۇ. مېنى ياش، چىرايلىق، بەختلىك دېسە، بۇ مېنىڭ سەۋەنلىكىم ئەمەس. ئۇ ئايال ماڭا ئىچى تارلىق قىلىدۇ، تۇرمۇشۇمنى، بەختىمنى كۆرەلمەيدۇ. مەن ئادەتتىكى خۇشالـ لىقتىن ھېچقاچان بـەھرىمەن بولمىغان، ھەتتا ئېچىلىپ ـ

يېيىلىپ كۈلۈپ باقمىغان بىر قېرىنى بەختلىك قىلدىم. هازىر ئۇ كۈلدى، خۇشال بولدى. ئۇ بۇنىڭ بەدىلىگە ماڭا راهەت تۇرمۇش ئاتا قىلدى، ــ دېدى.

ۋاسىلىئۇندىمەستىن زۇلەيبەنىڭ گېپىگە قۇلاق سالاتتى.

ــ سىزنىڭچە مەن قانداق قىلىمەن؟ سىز نېيلا خانىمدىن مېھرىڭىزنى مۇشۇنداق ئۈزەلمەمسىز؟ ماڭا جەريان سۆزلىمەڭ. ئۇ موماي ئۆلگەن چاغدا ئاپام ئۇنىڭ بېشىدا ئىدى. قانداق؟ ئۇنىڭ ئۇلۇغ ــ ئۇششاق ئۇرۇق ــ تۇغقانلىرى شۇ چاغدا نەگە كېتىپتىكەن؟

ــ زۇلەيبە...

ــ ئۇ قېرىغا توۋا ــ ئىستىغپار ئوقۇشنى بىنىڭ ئاپام ئۆگەتكەن، ئېڭىكىنى بىنىڭ ئاپام قاتقان.

ۋاسىلى، مۇشۇ ئايالنىڭ كاساپىتىدىن چوڭ ئاپام بالىدۇر ئۆلگەن بولسا كېرەك. كۆڭلىگە ئەتىدىن ــ كەچكىچە ئۆلۈم ۋەھىمىسى سالسا، بىمارنىڭ كۈنلىرى قورقۇش ئىچىدە ئۆتۈپ ئاخىر بىرىپ ئۆلىدۇ، دەپ ئويلىدى.

ۋاسىلىنىڭ شۇكلىشىپ كېتىشى زۇلەيبەنى غەيرەتلىك قىلىۋەتتى، زۇلەيبە گېپىنى داۋام قىلىپ:

ــ تاغىڭىز بىنى ئالمىغان چاغدا ئۆيگە بىر تېيىنى ئارتۇق خەجلەپ باققانمۇ ...مەن تەگكەندىن كېيىن ئۇ سىلەرنى ئاچ قويدىمۇ؟...سىز بىنىمگە قارشى تۇرىسىز؟ مەن شاكىر ئەپەندىنىڭ قانۇنۇق خوتۇنى، مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن، ئۆزۈملا خالىسام، مەن ئۇنىڭدىن بىر، ھەتتا بىر نەچچە بالا تۇغىمەن ...

ــ بولدى قىلىڭ، زۇلەيبە ...

ــ ياق، گېپىمنى ئاخىرغىچە ئاڭلاڭ...مەن توي قىلى-

غاندىن كېيىن ئەتراپىمنى نەپرەت قاپلىدى، ھەممە ئادەم ماڭا ئۆچ بوپكەتتى...ھەر قېتىم كوچىغا چىقسام، ھەممىسى ماڭا بۆرىلەردەك تىكىلىپ قارىشىدۇ. يېڭى ئايىغ، يېڭى باش كىيىم، بېغىشمىدىكى بىر جۈپ بىلەزۈك، بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنى ھاقارەتلەيدىغان دەستەككە ئايلاندى. مەن ئەسلىدە مۇشۇ مەھەللىدە، تۇراتتىم، بىرەرسىمۇ شاكىر ئەپەندىنىڭ گېپىنى قىلىپ باقمايتتى. ئەمدى ھەممە ئادەم ئۇنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىغا دىققەت قىلىدىغان، ئىسمىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان بولدى. زۇلەيخەنىڭ قۇلىقىدىكى ھالقىنى كۆرىدىكەنمۇ؟ ئېرى يېقىندا زۇلەيخەگە سوۋغا قىپتۇ... دېيىشىپ كېتىدۇ. ئۇلار ھەر قانداق ئىشقا ئارىلىشىدۇ، نېمىشقا شۇنداق قىلىدۇ؟ ئېرىم ماڭا كۆپ نەرسىلەرنى سوۋغا قىلغان، مېنى ئەتىۋارلاپ، چوڭ كۆرگەن بولسا، بۇ مېنىڭ ئۇنى بەختلىك قىلغانلىقىمنىڭ شاراپىتى. ئۇنىڭ ئۆيى ھەممىشە چىنىدەك پاكىز، خۇشاللىققا تولغان، ئۇ كەچتە ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە كەلگەندە ئامراق خوتۇنىنىڭ دېرىزە ئالدىدا يولىغا قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرىدۇ. ئۇنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ دەرھال ئالدىغا چىقىمەن. ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرەيمەن. مەن دىيانەتلىك، ۋاپادار، سادىق خوتۇن ... راست، مەن ياپياش تۇرۇپ، شۇنداق چوڭ ياشلىق ئادەمگە مۇھەببەت قويدۇم. مەن ئەمدى خاتىرجەم ھالدا بەختلىك تۇرمۇشنىڭ پەيزىنى سۈرەي.

زۇلەيخەنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاچرايتتى.

— ئۇرۇق - تۇغقانلارنىڭ، بولۇپمۇ نۇرى بىلەن نۇرىنىڭ ئاپىسىنىڭ مېنى نېمىشقا يامان كۆرىدىغانلىقىنى مەن بىلمەمەن ... ئۇلارنىڭ نېمىتى بۇزۇق، ناۋادا مەن باللىق

بولسام، نۇرى ئېرىمنىڭ ــ ئۆز تاغىسىنىڭ مىراسخورى بولالمايدۇ، ئۇلار مۇشۇنى ئويلايدۇ ... سىزچۇ، سىز مېنىڭكىگە نېمە قىلغىلى كېلىدىكىز؟ ھەقىقىي پاكىتنى بىلگىلى كېلىدىكىزمۇ، بۇ پاكىتتىن سىلەر قورقۇپ كېتىسىلەر ... بولىسا، بىر ياش ئەدەبسىزلىك بىلەن چوڭ ئاپىسىدىن... ــ راست، راست، تەرىكىزنى تۇرمەك. مەن سىزنىڭ چوڭ ئاپىگىز ــ ... چوڭ ئاپىسىدىن، سىز يەكگىش ئالدىدىمۇ؟ دەپ سورامدۇ؟سىز مېنى ئىقرار قىلدۇرۇش ئۈمىدىدە بولدىكىز، مەن بۇنىڭنى تېخى ئېرىمغىمۇ ئىقرار قىلمىدىم ...

ۋاسىق زۇلەيخەنىڭ سۆزلىرىنى توغرا تېپىپ ئوسالدىق ھېس قىلدى. ئۇنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېكەچلىگەن پېتى:

ــ مېنى كەچۈرۈڭ، زۇلەيخە. بىھۇرمەتلىك قىپتىمەن. قارامىلىق قىپتىمەن ... ــ دېدى.

ــ مەن ئاشۇ كىشىلەرنى رازى قىلىشنى خالايمەن. سىزنىڭ قىزىقىشىڭىزنىمۇ قانائەتلەندۈرىمەن. خەق قانداق ئۈمىدتە بولسا مەيلى، ياق، مەن تېخى ئىككى قات بولىمىدىم....

ــ بۇ ئىشلارنى تىلغا ئالمايلى، مېنىڭ ھېرقانداق گەپنى ئاڭلىغۇم يوق.

ــ تەۋەققا كەلسەك، قەھۋە سوۋىگىرىنىڭ ئۇ ئوغلىنى تونۇمايمەن ... يادىمدىمۇ يوق. ناۋادا، ئىلگىرى ئالدىڭىزدا ئۇنى تىلغا ئالغان بولسام، ئېچىڭىزنى قىزىتاي دېگەن بولسام كېرەك ... چۈنكى، مەن، مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن...

ــ زۇلەيخە، ــ دېدى ۋاسىق ناله قىلىپ، ھەسرەت

ئارىلاش خۇشاللىقتىن ۋاسىغىنىڭ يۈرىكى پارە - پارە بولۇپ كەتكەنىدى.

زۇلەيخە ۋاسىغىنىڭ مۇرىلىرىنى قامالالاپ تۇتۇپ، تىرناقلىرىنى پاتۇرۇۋەتتى. ئۇ ۋاسىغىنى سىلكىيەتتى، كۆزلىرىدىن ئەلەم تۆكۈلۈپ تۇراتتى.

— راست، مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن، لېكىن سىز چۇ، ئاشۇ چاغدا، مەن بىلەن بىللە بولۇش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلدىڭىز؟ ... مەن تاغىڭىزنىڭ ئايالى بولۇش ئالدىدا تۇرغان ئاشۇ كۈنگە قەدەر سىز ماڭا قەتئىي ھالدا تەكلىپ قويۇپ باقتىڭىزمۇ؟ ... پەقەت مىراسخورلۇق ھوقۇقىدىن ئايرىلىپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ، توي ئىشىغا توسقۇنلۇق قىلماقچى بولدىڭىز. بۇمۇ سىزنىڭ پىلانىڭىز.

— بولدى، — دېدى ۋاسىغ، — مېنى ھاقارەتلەشكە ھەقىڭىز يوق. سىزنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى ئوبدان بىلىسىز، مەن سىزنى ياخشى كۆرگەن، سىزگە ئاشىق - بىقارار بولغان ... مەن ھېلىھەم سىزگە ئاشىق - بىقارار.

ۋاسىغ زۇلەيخەنى قۇچاقلىدى، زۇلەيخە قارشىلىق قىلمىدى. ئۇ بېشىنى ۋاسىغىنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ يۇزىنى يوشۇردى.

— زۇلەيخە، — ۋاسىغ شۇنداق دەپ زۇلەيخەنىڭ چاچلىرىنى توختىماي سۆيەتتى.

زۇلەيخە چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ۋاسىغىنى بوينىدىن قۇچاقلىدى. لەۋلىرىنى تۇتۇپ بەردى، ئەمما دەرھال تارتىۋالدى. زۇلەيخە ۋاسىغىنى ئىتتىرىپ سافاغا يېقىشۇەتتى ۋە ئۆتۈنۈپ تۇرۇپ:

— بۇ يەردە ئۇزۇن تۇرماق ... سىزنى ئەمدى كۆرگۈم يوق، زادىلا كۆرگۈم يوق ...

گاڭگىراپ قالغان ۋاسىق زۇلەيخەگە قاراپ بىر قەدەم ئالدىغا ماڭدى.

— ... ياق ... ياق، ۋاسىق، سىزنى بۇ يەردە ئۇزۇن تۇرغۇزمايمەن...

ۋاسىق ئېڭىشىپ زۇلەيخەنى مۇرىسىدىن تۇتۇپ قۇچاقلىدى... ئىشكتىكى قۇلۇپقا ئاچقۇچ سىلىندى، زۇلەيخە دەرھال ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ چىرىيىدا ھاياجانلىنىش ۋە خاتىرجەمسىزلىنىش ئالامەتلىرى كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ناھايىتى تەبىئىي ئاھاڭدا:

— ئاپلا، خۇدايىم ... ئايال خىزمەتكار بازاردىن قايتىپ كەپتۇ ... دېدى. ئۇ ئاۋازىنى تېخىمۇ پەسەيتىپ:

— ئاۋۇ ياقتا تۇرۇڭ، مەدىرلىماڭ، سىز بىلەن يالغۇز تۇرغانلىقىنى ئۇ كۆرۈپ قالمىسۇن ... ئاغزىڭىزنى ئېرىتمۇڭ، ئاغزىڭىز پۈتۈنلەي لەۋ بويىقى، — دېدى.

زۇلەيخە خالتىنى يېڭىباشتىن ئوڭشاپ، ئەينەك ئالدىغا بېرىپ چاچلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ ئالدىراش سىرتقا ماڭدى. ۋاسىق ئالەمچە خۇشاللىق ئىلكىدە ئۇنىڭ يىراقلاپ كېتىۋاتقان قىزغۇچ ساپىما كەشىنىڭ تۈۋىشىغا قۇلاق سالدى. ۋاسىق زۇلەيخەنىڭ ئايال چاكىرى بىلەن قىلىشقان گەپىنى، ئارقىدىن يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلىدى. زۇلەيخە ئىشكىنى ئېچىپ، بوسۇغىدا بىرەدەم تۇرۇپ ۋاسىقنىڭ يەنىلا ئاشۇ يەردە ئىكەنلىكىنى كۆردى. ئۇنىڭ ھاياجان چاقنىغان كۆزلىرىدە تەسىرلىنىش، پەرىشانلىق ۋە چەكسىز بىئاراملىق ئەكس ئەتكەنىدى. بۇھال زۇلەيخەگە ناھايىتى

قىزىق تۇيۇلدى. ئۇ ئىشكنى بېپىپ قويۇپ كۇلگەن ھالدا:
— سىز سارائ بوپسىز، بۇنىڭدىن باشقىلارنىڭ گۇمانلانمايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. سىز ئۇ بەرده تۇرسىڭىز مەرمەر ھەيكەلگە ئوخشاپ قالىدىكەنسىز ... مانا مۇشۇنداق تۇرسىڭىز... بۇياقتا كىلىمك... تۇيۇش چىقارماڭ... ئايال چاكارنىڭ سىزنى بۇ يەرده، كۆرۈپ قېلىشىنى خالمايمەن...
ھوي، مىدىرلاپ بېقىڭە.
— زۇلەيخە، مەن نېمىدېگەن بەختلىك...
— راست، سىز سارائ بوپسىز، مەن بىلمەن، لېكىن...
— زۇلەيخە چۈنكى سىز مېنى مەن سىزنى ياخشى كۆرگەنىدەك ياخشى كۆرسىز ...
— ئاھ، ۋاسىف، — دېدى زۇلەيخە تىترىكىنىدەك تەلەپپۇزدا، — ئۇنلۇك گەپ قىلمائ ... بولدى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇڭ...
— زۇلەيخە، سىز بۇ قېرىغا ئەمدى خوتۇن بولمائ...
— قالايمىقان سۆزلىگىلى تۇرىدىكىز، بالام ... ئايرىلىدىغان چاغدامۇ ئۆكۈندۈرۈپ قويمائ... بايا ئۆزۈمنى تۇتالماي، ھوشۇمنى يوقتىپ قويدۇم، بايىقى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇپ كېتەيلى ... سىز ھازىرلا كېتىڭ، ئەمدى ئىككىنچى كەلمەڭ ... مەن، مەن ئۆزۈمنىڭ كۆڭلىنى ۋە ھېسسىياتىنى كونترول قىلىپ، بۇرچۇمنى ئادا قىلالايمەن. باشقىلار مەن توغرۇلۇق تېتىقسىز پاراڭلارنى قىلسا، بىرىگىمۇ ئىشەنمەڭ.
ۋاسىف زۇۋان سۈرمەي جىم تۇراتتى.
— ئەمدى مەن چىقىپ، ئايال چاكار قازناقتىمۇ — ئەمەسمۇ قاراپ باقمەن، ئىشىك قىيا ئوچۇق تۇرسۇن،

سىز قاراپ تۇرۇڭ، قول ئىشارىتى قىلسام، ئۆيدىن چىقىڭ...
زۇلەيخە ئىشىكتىن چىققۇچە كەينىگە ئۆرۈلۈپ:
— سىز مېنى باشقىلاردىن بەكرەك چۈشىنىسىز، مەن بىلەن دوست بولۇڭ...— دېدى.
— مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن، زۇلەيخە،— دېدى ۋاسىق دۇدۇقلاپ،— سىزنى ياخشى كۆرىمەن، ھۆرمەتلەيمەن، مەن سىزنىڭ مەڭگۈ سادىق دوستىڭىز.
— ئۇش،— دېدى زۇلەيخە،— ئىشىكنى ئاچمەن... ئاستا چىقىپ كېتىڭ، ئايال چاكار ئاڭلاپ قالمىسۇن.
نەچچە مىنۇتتىن كېيىن ۋاسىق مېھمانخانىدىن ئۆتۈپ، قىيا ئوچۇق تۇرغان ئىشىكتىن «غىپپىدە» چىقىپ كەتتى.

ۋاسىق مۇشۇ مەنزىرىنى تۇرمىدە پات - پات كۆز ئالدىغا ئەكىلەتتى. دەسلەپتە قاتتىق تەسىرلەندى، ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغان زۇلەيخەدىن ئېيتقۇسز مىننەتدار بولدى. كېيىن ئۇ ئىشلار ئۆزىنىڭ رېئال ئەھمىيىتىنى يوقىتىپ ئۆتمۈشكە ئايلانغان چاغدا، ئۆز - ئۆزىدىن: «زۇلەيخە نېمىشقا شۇنداق قىلدۇ؟ نېمىشقا بىرەمنىڭ ئېچىدە خۇدىنى يوقىتىپ قويىدۇ؟ نېمىشقا ئۆزىدە ھېچقاچان بولۇپ باقمىغان مۇھەببەتنى ئېتىراپ قىلدۇ؟... ئۇ نەيرەڭۇازلىق قىلدى. زۇلەيخە چوقۇم سەمىمىي ئادەم ئەمەس. بېشىنى ياستۇقتا چۆمكىگەن چاغدا ئۇ يېغلىغاندەك قىلدى، لېكىن قۇلۇپنىڭ ئېچىدە ئاچقۇچنىڭ پىرقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغان چاغدا چىرايىدىكى ياسالما ھاياجاندىن قىلچە ئەسەر قالمىدى... چىرايىدا غايىب بولغان ياكى كونترول قىلىنغان قىزغىنلىقنىڭ ئالامەتلىرى

كۆرۈنمەيتتى. چىرايىدا نە مۇھەببەت ئىپادىسى، تۇرقىدا نە پەرىشانلىق ئالامىتى يوق ئىدى. روھى كۆرەشتىن تېخىمۇ سۆز ئاچقىلى بولمايتتى. ئۇ يىغلىمىغان،ھەتتا ھايا-جانلانمىغان، كۆز ئالدىدا يۈز بەرگەن ئىشلاردىن ئەسلە-رىگەن... دەپ سورايتتى. زۇلەيخە نام ئابرويىنى، خاتىر-جەم تۇرمۇشنى ھەممىدىن ئەلا بىلەتتى. ئۇ ئېرىدىن ئايرىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئېرىنىڭ پېشىگە مەھكەم ئېسىلاتتى.

زۇلەيخەنى ئويۇن ئويناشقا مەجبۇر قىلغان سەۋەبنى ھېسابقا ئالمىغاندا، باشقا ئىشلارنىڭ ھەممىسى ۋاسسىقا ئايدىڭ ئىدى. زۇلەيخە ئۆپچۆرىسىدە دۇشمىنى كۆپ بولۇ-ۋاچقا، ئېرىنىڭ مىراسخا شېرىك چىقىپ قالارمىكىن، دېگەن ئەندىشىدە، مۆرىتى كەلگەندە ئۆزىنى قوغدىيالمىغۇ-دەك دوستتىن بىرنى تېپىپ، بەدەل تۆلەشتىن قورقماي بالىلىق بولۇش ئۈمىدىدە بولغانمۇ يا؟ نۇرىنىڭ ئاساسى بارمۇ - يوق؟ زۇلەيخە بايا يەكگىلىتەكلىك قىلىپ شۇنداق قىلدىمۇ ياكى چاقچاق قىلىپمۇ؟ ئەكسىچە، ۋاسسىنىڭ دوستلۇقىغا ئېرىشىپ، شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ۋاسسىقا سا-دىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىماقچىمۇ؟

بۇنىڭغا كەلگەندە زۇلەيخە ئۇتتى. ۋاسسى زۇلەيخەنىڭ ئۆزىگە سادىق ئىكەنلىكىگە ئىشەنىدى... شۇنداق، ۋاسسى قوللىرىنى تىزىغا قويۇپ تالاي - تالاي قېتىم كارىۋاتتا ئولتۇرۇپ ئاشۇ كۈننى ئەسلىدى. بۇ خىياللاردىن ھېرىپ زېرىككەن چاغدا تامدىكى داغ ئىزلىرىنى، گۈل چىقىرىپ يەرگە ياتقۇزۇلغان تاشلارنى ساناپ، تۇرمىدە قانچە ئۆزۈن ياتقانلىقىنى، يەنە قانچە ئۆزۈن ياتىدىغانلىقىنى ھېسابلاش-قا باشلايتتى.

زۇلەيبە ئۆزىنىڭ ۋاسىغنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىغا ئىقرار بولغاندىن كېيىن، ئاردىدىن نەچچە ھەپتە، نەچچە ئاي ئۆتتۇپ كەتتى. ۋاسىقا زۇلەيبە بىلەن كۆرۈشۈش پۇرسىتى بولمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە زۇلەيبەنىڭكىگە بارغۇدەك يۈرەكمۇ يوق ئىدى. تۇرمۇش ئادەتتىكىدەك — مەكتەپتە، ئۆيدە، دوختۇرخانىدا ھېلىقى قاۋاقخانىدا دېگەندەك بىر خىلدا ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. لېكىن ۋاسىق ئەمدى يېرىم كېچىگىچە بىللە يۇرىدىغان ئەل ـ ئاغىنىلىرىنى ئەزدىمەيدىغان، پەرىشانلىق ئىلكىدە بېشىنى ئىچىگە تىقىپ، گەپ ـ سۆزلەرگە ئارىلاشماي ھەمىشە ئۆزى يالغۇز يۇرىدىغان بولۇپ قالدى. ناۋادا ۋاسىق زۇلەيبەنى سېغىنىشتىن قۇتۇلالمايۋاتقىدۇ دېسەك، ئۇنداقتا نۇرى بۇنداق بىر ئويدىن تېخىمۇ قۇتۇلالمايۋاتاتتى: ئۇنىڭ ئەس ـ يادى شاكىر تاغنىڭ مال ـ دۇنياسىغا ۋارىسلىق قىلىشتا ئىدى. نۇرى شاكىر تاغىسىنىڭ تۇرمۇشىغا ئۈسۈپ كىرگەن ئۇ ئايالنى يامان كۆرەتتى. ئۇ ئايال تاغىسىنىڭ مال ـ دۇنياسىغا نىسبەتەن تەھدىت پەيدا قىلغانىدى. بالىلىق ۋە ياشلىق دەۋرلىرىنى يوقسۇزچىلىقتا ئۆتكۈزگەن نۇرى، راھەت ـ پاراغەتتە ياشاش ئۈمىدىنى تاغىسىنىڭ مال ـ دۇنياسىغا باغلىغانىدى. ۋاسىق ئىككىسىنىڭ زۇلەيبەگە تۇتقان پوزىتسىيىسى بىر ـ بىرىنىڭكىگە پۈتۈنلەي ئوخشىمايتتى. ئىككىسى پات ـ پاتلا تەگشىپ ۋە جېدەلىشىپ قالاتتى. ۋاسىق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھەزىپى تېشىپ ئۆزىنى تۇتالماي، نۇرىنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەبچى بولۇپ، يامان ئاتاقا قېلىشنى ئويلاپ باققانمىدى؟

ئۇلارنىڭ ھېسسىياتى ئوخشاش بولمىغنى بىلەن،

لېكىن ئىككىسى يەنىلا ئوبدان دوست، ئۇلار بىللە سۇغا چۆمۈلىدۇ، ھەر ئىككىلىسى سۇ ئۈزۈش كۇلۇبىنىڭ ئەزاسى، ھەۋىسمۇ ئوخشاش ھەم بىر نەچچە مەيخانىنىڭ دائىملىق خېرىدارى ئىدى. ئۇلار ھەر كۈنى مۇشۇنداق گەپ تالىشىۋەرسە، ھامان بىر كۈنى پاجىئەلىك ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ، دەپ ھېچكىم ئويلىمايتتى. ئاشۇ كۈنى نۇرى پوكەي ئالدىدا نېمىشقا ئادەمنىڭ جېنىدىن ئۆتۈپ كېتىدىغان تەلەپپۇزدا گەپ قىلىدۇ؟ نۇرى زۇلەيخانى تىلغا ئېلىپ ئاشۇنداق گەپلەرنى قىلغاندا، ۋاسىق تالاي رەت كۇچۇك قارشىلىق قىلغانىدى، بۇنداق چاقچاقلىرىنى توختىتىشنى ئۆتۈنگەنىدى. ئەمما نۇرى بۇنى قېتىغىدۇ ئېلىپ قويمىدى. نۇرى سۆزلىگەنسېرى كۇچەپ كېتەتتى، ھېچنېمىگە قارىمايتتى، بۇ ھال ئاشۇ ئۇنتۇلغۇسىز كۇنىگە قەدەر داۋام قىلدى. شۇ چاغدا نۇرى دارىتىملاشتىن ئوچۇق-ئاشكارا سۆزلەشكە ئۆتكەنىدى. ئاغزىدىن چىقىۋاتقان گەپلەر ناھايىتى رەسۋا ئىدى. نۇرى خالايىقنىڭ ئالدىدا: مەن زۇلەيخەگە تاقابىل تۇرىدىغان بىر چارە ئويلاپ قويدۇم، دەپ پو ئاتتى. ئەسلىدە بۇ ئۇنىڭ ئاغزىدىكى گەپ ئىدى. نۇرى زۇلەيخەگە ئېچ - ئېچىدىن ئۆچ ئىدى. ئۇچۇلۇك قىلىشنى قانۇنلۇق، دەپ بىلەتتى. زۇلەيخەنى ئازابلاشقا ئۆزىنى ھوقۇقلۇق، دەپ ھېسابلايتتى.

ۋاسىق مەيخانىغا كىرگەندە نۇرى مەيخانىدا ئىدى. نەچچە رومكا ھاراقنى ئېچىپ بولۇپ تۇراتتى. نۇرى ئادەتتە ئارتۇقراق ئېچسە گېپى تولىراپ، قاتتىق مەست بولىكەتكەن ئادەمدەك ھېسسىياتىنى باسالماي قاينىاپ كېتەتتى.

نۇرى ئادەتتى بويىچە زۇلەيخەنى تىلغا ئېلىپ سۆز-

لەشكە باشلىدى. بۇنىڭدىن ساقلانغىلى بولمايتتى. نۇرىنىڭ ھاقارەت تۇسىنى ئالغان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ۋاسىغىنىڭ ئاچچىقى كەلدى. ئۇنىڭ ئاچچىقى كېلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. نۇرى مۇشۇنداق گەپلەرنى قىلغاندا ۋاسىغى ھەمىشە تەرىكىپ كېتەتتى. لېكىن ۋاسىغى ئاخىر ئۆزىنى تۇتۇۋالاتتى، نۇرىمۇ بېسىقىپ قالاتتى. ۋاسىغى، بولدى، بولدى، تىنچراق تۇرە، دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىلىسى جىم بولاتتى

بىراق بۇ قېتىم ۋاسىغىنۇ ئارتۇقراق ئىچىپ قويغاچقا، ئۆزىنى تۇتالماي قالدى، ئۇ پوكەينى مۇشتلاپ تۇرۇپ:

— ئىپلاس ئاغزىڭنى يۇم!... سېنىڭ بۇنداق تېتىقسىز پاراڭلىرىڭنى تولا ئاڭلاپ تويۇپ كەتتىم،— دېدى ئاچچىقىدا.

بۇ ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. جەنۇب تەرەپتىن تىنجىق شامال ئارىلاپ سوقۇپ تۇراتتى. ئادەمنىڭ ئەپسىنى سەمدىغان ئوتتەك قىزىق شامالنىڭ چىقىۋاتقىنىغا ئۇچ كۈن بولغانىدى... چىدىغۇسىز، نەمخۇش بۇ شامال تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىدىغاندەك ئادەمنى قاتتىق بىئارام قىلاتتى. پوكەينىڭ تۇڭىدە ئۇچ ئادەم بولسىمۇ، مەيخانا تاماكا ئىسىغا تولغانىدى. راكى ھارىقىنىڭ، بېلىقنىڭ ۋە ساماق بىلەن قورۇلغان چۇجۇقنىڭ پۇرىقىدىن تىن تارتقىلى بولمايتتى.

نۇرى بېشىنى كۆتۈرۈپ تەھدىت ئارىلاش:

— ئۇ جالاپنى نېمە دېگۈم كەلسە، شۇنى دەيمەن، مېنى سەن باشقۇرالمايسەن! — دېدى.

— نۇرى،— دېدى ۋاسىغى جان ئاچچىقىدا ۋارقى-

راپ،— مەن يول قويمايمەن...

نۇرى سوغۇق كۈلۈپ:

— ئاستىراق، ئاستىراق، ئىنىم، خاپا بولما. ئۇ ئايالنىڭ ھەممە ئىشىنى توغرىلاپ قويدۇم... يەنە نەچچە كۈندىن كېيىن، ئېرى ئۇنىڭ ئاشنىسىنى ئۆز ئۆيىدە — كارىۋاتتا كۆرىدۇ... سەنمۇ بىلىپ قال، زۇلەيخە بىلەن ئاپاق - چاپاق بولىدىغان ئۇ ئادەمنى. ئۇ مېنىڭ ئاغىنەم بولىدۇ... ئۇ ئاغىنە ماڭا ياردەم قىلىش ئۈچۈن ئۇ ئىپ-لاس بىلەن ئاپاق - چاپاق بولىدۇ، ئۆيىگە قانداق بىر پەسكەش نەرسىنى ئەكىرگەنلىكىنى قېرىنغا ئىسپاتلاپ كۆرسىتىپ قويىمەن.

— ئاغزىڭنى يۇم،— دېدى ۋاسىق.

— ياق، يۇمايمەن...مەن...

نۇرىنىڭ گېپىنى توگە - تۈگىمەستىنلا ۋاسىق ۋارقىرىغان پېتى بىرىپ نۇرىغا ئېتىلدى. ۋاسىقنىڭ تاقىتى چېكىگە يەتكەنىدى.

— ئاغزىڭنى يۇم، ئىپلاس، ئاغزىڭنى يۇم... — دەيتتى ئۇ.

ۋاسىق نۇرىنىڭ يۇزىگە مۇشت ئېتىشقا باشلىدى. نۇرىمۇ ۋاسىقنىڭ ئوڭ كۆزىگە بىر مۇشت سالدى. ۋاسىقنىڭ جان - ئىمانى چىقىپ كەتتى، غەزىپى تاشتى. شۇ ئارىدا ئۇنىڭ قولىغا بوتۇلكا چىقىپ قالدى. بۇ ئىشلار كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا يۈز بەردى. ساجىت پوكەيدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ ۋاسىقنى توتۇۋالماقچى بولدى، ئەمما كېچىكىپ قالدى...

... ۋاسىق، نۇرىنى مەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتىم، دەپ

ئويلىدى. ساقچى ئەمەلدارنىڭ پىكىرىمۇ شۇنداق ئىدى. ساقچى ئەمەلدارى ۋاسىنى مەيخانا ئالدىغا توپلاشقان ئادەملەرنىڭ تىل - ھاقارىتى ئاستىدا شۇ رايوندىكى ساقچى ئىدارىسىگە ئېلىپ ماڭدى.

— رەزىل...

— قاتىل...

ۋاسىنى بايا قىلغان ئىشىنىڭ راستلىقىغا ئىشەنمەيتتى. ئۇنىڭ يۈز - كۆزى كۆك، چىرايى غەزەپلىك ئىدى. ئىككى ساقچى ئىككى بىلىكىدىن چىڭ تۇتۇۋالغانىدى. ساقچىلارنىڭ بۇنداق ئېھتىيات قىلىشى ئارتۇقچە ئىدى. ۋاسىنى قاتتىق قورقۇپ كەتكەنلىكتىن روھى چىقىپ كەتكەندەك ھولۇپ قالغانىدى. قېچىپ كەتكۈدەك ھەم باشقىچىرەك بىر ئىش قىلغۇدەك ئەلپازى يوق ئىدى.

ساقچى ئەمەلدارنىڭ ئىشخانىسىدا بىر ئىستاكان ئۇسسۇلۇق سوراپ ئىككى شاپىلاق يېدى. شاپىلاقنىڭ زەربىدىن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭدا قىلچە قارشىلىق قىلىش ياكى قىلچە بۇيسۇنماسلىق، ئازراقمۇ غەزەپلەنگەنلىك ئالامىتى يوق ئىدى. ۋاسىنى قولى بىلەن يۈزىنى ئېتىپ، ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ كاللىسى قۇپقۇرۇق، يۈرىكىمۇ سېزىمىنى يوقاتقانىدى.

كېيىن ساقچى ئەمەلدارى ئەۋەتكەن ئادەم ئۇنى سوراق قىلىدى. ۋاسىنىڭ ئاۋازى گويا ناھايىتى يىراقتا تۇرۇپ گەپ قىلىۋاتقان ئادەمنىڭ ئاۋازىدەك چىقاتتى. ئۇ نېمىدەپ تەگشىپ قالغانلىقىمزنى ئېسىمگە ئالالمايمەن، دېدى، ھەم زۇلەيبەنىڭ ئىسمىنى چىقارمىدى. زۇلەيبەنى قوغداش ياكى ئۆزىنىڭ سىرىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن

شۇنداق قىلغان بولسا كېرەك.

ساقچى ئۇنى ئىقرارىغا قول قويدۇرۇپ بولۇپ، ئاندىن ئىشخانىغا ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتكەن، يىغىدىن پۈتۈن ۋۇجۇدى يايراقتەك تىترەپ كېتىۋاتقان پاكارغىنە بىر ئايالنى باشلاپ كىردى. ئاپىسىنىڭ يىغلىغىنىنى ۋاسىغنىڭ بىرىنچى قېتىم كۆرۈشى مۇشۇ ئىدى. ئاپىسىنىڭ تۇرقى ھەقىقەتەن قورقۇنچلۇق ئىدى. ئاپىسى يىغلاپ تۇرۇپ:

— ياق، ياق، ياق، بۇ مۇمكىن ئەمەس...— توخىتاي شۇنداق دەيتتى.

ۋاسىغ بېشىنى ئېگىپ دۇدۇقلاپ:

— راست، ئاپا، بۇ راست...، — دېدى.

ئاپىسى بىچارە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماستىن، يىغا ئارىلاش ۋارقىراپ:

— ياق، ياق، ياق، بۇ مۇمكىن ئەمەس،— دېدى.

ئانا ـ بالا ئىككىسى ئىككىنچى قېتىم سۇلتان ئەھمەد تۇرمىسىدە، تۇرمە نازارەتچىسىنىڭ ئىشخانىسىدا كۆرۈشتى. مۇشۇنچىلىك ئىلتىپاتقا ئېرىشىش ئۈچۈن ئاپىسى جىق يول ماڭغانىدى.

ئاقارتىلغان تام توسۇقنىڭ ئىچىدە ئاپىسى ۋاسىغنى چىڭ قۇچاقلىدى. بىچارە ئايال چاچلىرى ئاقىرىپ، قېرىپ كەتكەنىدى، ئەمما بۇرۇنقىدەك خاتىرجەم، كەسكىن كۆرۈنەتتى، ۋاسىغ ئاپىسىنىڭ قولىنى تارتىپ سۆيدى، ئاندىن پېشانىسىگە ئاغزىنى تەگكۈزۈپ بوش ئاۋازدا:

— ئاپا، مېنى كەچۈرۈڭ... ناۋادا سىز بىلىسىڭىز...— دېدى خورسىنىپ.

— بىلمەن، بالام... قانچىلىك ئازابلانغانلىقىڭنى بۇرۇنلا بىلگەنىدىم،— دېدى ئاپىسى ۋاسىغنى چىڭ قۇچاقلاپ ئاستا لىڭشىتقان هالدا.

سولاقتىكى مەزگىلدە ۋاسىنى زۇلەيبەنى يەنىلا ئۈمىد ۋە مۇھەببەتنىڭ سىمۋولى سۈپىتىدە كۆردى. ئۇنىڭ نەزەرىدە زۇلەيبە ئايال كىشى ئەمەس، بەلكى نامىنى شىپى كەلتۇرۈپ قەسەم قىلىدىغان خۇدا، هەممە نەرسىنى تەقدىم قىلىۋەتسە ئەرزىيدىغان مەبۇدە ئىدى. ۋاسىغ پات - پاتلا ئۆز - ئۆزىگە: «راست، مەن هاياتىمنى نابۇت قىلدىم، هاياتتىن ۋاز كەچتىم. زۇلەيبەنى دەپ شۇنداق قىلدىم، هەممە نەرسىدىن ۋاز كەچتىم» دەيتتى. ئۇ مۇشۇ ئوي بىلەن تەسەللى تاپتى. بۇ خىل هېسسىيات ئۇنىڭغا پاناھگاھ بولدى. ئۇ مەقسەتسىز - مۇرادسىز شۇنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇناتتى. ئۇنىڭ زۇلەيبەگە بولغان مۇھەببىتى چوقۇنۇشقا ئايلانغانىدى.

يىللار بىر - بىرىنى قوغلىشىپ ئۆتۈپ كەتتى...

بۇگۈن ۋاسىغنىڭ يۈرىكى ئۇلگەنىدى. هېچقانداق نەرسە ئۇنى تۇرمۇش بىلەن باغلىيالمايتتى. زۇلەيبە غۇۋا كۆلەڭگىلا بولۇپ قالغان،ئاپىسى بولسا ئاللىقاچان بۇ دۇنيادىن ۋىدالاشقانىدى.

2

هاۋا ئىسسىق ئىدى. ئاردلاپ - ئاردلاپ چىقىۋاتقان مەيمن شامال ۋاسسىنىڭ قىزىپ كەتكەن چېكىسىنى سىيلايتتى. ئۇ ئون ئىككى يىللىق ئۆمرىنى ئۆتكۈزگەن، ئەمما نەچچە سائەتنىڭ ئالدىدىلا كۆرۈش نېسىپ بولغان ئىستانبۇل شەھىرىدە كېتىۋاتاتتى. تۇزرەك يولدا مېڭىش ئۇچۇن، ئۇ نەچچە قېتىم تۆت كوچىنىڭ ئاغزىدا توختىدى، دۆڭگە چىقتى، دۆڭدىن چۈشتى. كوچىنىڭ بۇرۇلىدىغان يېرىدە كۆپكۆك دېڭىزغا قاراپ ھاڭۇيقىپ تۇرۇپ كەتتى. ئىككى بىنانىڭ ئارىسىدا يېيىلىپ ياتقان دېڭىز ئۇپۇققا تۇتىشىپ كەتكەندى. ئۇ نەزەرىنى كۆۋرۈككە، كۆۋرۈك ئاستىغا يىغىلىپ تۇرۇپ كەتكەن سان - سانا قسىز كاتېر، سايا ھەت كېمىسى ۋە قېيىقلارغا ئاغدۇردى. پاراخوتلارنىڭ ماچتىلىرى كۆك بىلەن بوي تالىشىپ تۇراتتى.

ۋاسىنى تىكرەك كەلگەن چىغىر يولىنىڭ بېشىدا تۇرۇپ يىراقتىن ئاسىيا قىتئەسى① تەرەپتىكى دېڭىز قىرغىقىنى، ھەيۋەتلىك جالاكا ئەھمەد قەبرىستانلىقىدىكى ئارچىلارنى كۆردى. ئۇ جىمجىت، ئاپئاق مەسچىت ھويلىسىدا ئايلىنىپ يۇردى. تاش ياتقۇزۇلغان يەردە ئولتۇرۇپ ئاپتاپسىندى.

① تۈركىيە ياۋروپا بىلەن ئاسىيا قىتئەسىگە جايلاشقان. ئىستانبۇل تۈركىيىنىڭ ياۋروپا قىسمىدا. ئىستانبۇلدا تۇرۇپ، تۈركىيىنىڭ ئاسىيا قىسمىنى كۆرگىلى بولىدۇ.

ئۇنىڭ ئاپتاپسىمىغا ئون ئىككى يىل بولغانىدى. ئۇ ھۇلاق سۇلىرىنىڭ شىلدىرلاشلىرىغا، كەپتەرلەرنىڭ «گۇگۇل داش» لىرىغا قۇلاق سالدى. كەپتەرلەر ئۇنىڭ ئەترايىدا ھىمالال سەكرىشىپ يۈرۈشتى.

ئۇ ھاردى. يالغۇزلۇق ئۇنىڭ كەيپىنى ئۇچۇرۇۋەتتى. ئۇ ئالدىراش ئورنىدىن تۇرۇپ يېڭىباشتىن كوچىغا چىقتى. كوچىدا ئادەملەر قاينايتتى. ئات ھارۋىلىرى، ماشىنىلار ۋە تراموايلار ئۈيان - بۇيان ئۆتۈپ تۇرۇشاتتى. ئالدىراش كېتىۋاتقان ئادەملەرنىڭ چىرايلىرىدا كىبىرلىك ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. ۋاسىل بۇ خىل قورقۇنچلۇق يالغۇزلۇقتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، يولۇچىلارنىڭ سوقۇپ ئۆتۈپ كېتىشلىرىگە پەرۋا قىلمايتتى.

ۋاسىل مېھمانخانىغا يېنىپ كەلدى. بۇ مېھمانخانا گالاتا① رايونىدا ئىدى. پورت بىلەن كۆۋرۈكمۇ مۇشۇ رايونغا جايلاشقانىدى. ئۇ ياتقىغا كىرىپ پۈتۈن پېتى ياتتى. ئاستىدىكى كىرلىك پاسكىنا ئىدى. يوتقاندىن ئاچچىق تەر بىلەن ئېچىنغان بىر نەرسىنىڭ ھىدى كېلەتتى. غۇۋا يېنىپ تۇرغان لامپۇچكا تورۇستا، ئىسلىشىپ قارىداپ كەتكەن توك سىمىنىڭ ئۇچىدا ئېسىقلىق تۇراتتى. ۋاسىل پاسكىنا ئۆيدە، تۆت تامنىڭ ئارىسىدا يالغۇز يېتىشتىن قورقتى. بۇ نەرسىلەرنى كۆزۈم كۆرمىسۇن دېگەندىن قىلىپ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. ئۇ ناھايىتى ئاپئاق ھەم ناھايىتى پاكىز ئۆيدە يېتىشنى ئارزۇ قىلاتتى. چۈنكى ئاپىسى سوپۇن ۋە قىزىق سۇ بىلەن ئۆينى ئىككى كۈندە بىر قېتىم يۇيۇپ تۇراتتى... ئۇ ئۆيدە ھەممە نەرسە ئاپئاق ئىدى. كارە

① گالاتا — ئىستانبۇلنىڭ ياۋروپا قىسمىغا جايلاشقان شەھەر سىرتى رايونى

ۋاتقا يېپىلغان ئاپئاق كىرلىكتىن ئادىراسمانلىك خۇش بۇي پۇرىقى كېلەتتى. دېرىزە تەكچىسىگە نەچچە تەشتەك گۈل قويۇلغانىدى. مەيلى شامال دېرىزە پەردىلىرىنى لەپىلدەتكەندە، ئۆينى مەي باغلاپ پىشقان مېۋىلەرنىڭ خۇش پۇرىقى قاپلاپ كېتەتتى... ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئاپىسى تەمىن ئەتكەن، ھەر قانچە كۆرسىمۇ قانمايدىغان ئاپئاق رەڭنى كۆردى. چېكە چاچلىرى ئاقىرىپ، مېھنەتكەش قوللىرى قىزىرىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئاپىسى يەنىلا شۇنداق ياش ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ دەردىدە بىمەھەل ئۆلۈپ كەتكەن ئاپىسىنى ئەسلىدى. ۋاسىق ئاپىسىنىڭ ئۇمىدى ھەم قايغۇ ـ ھەسرىتى ئىدى. بۇ ئانا ھازىر دۇنيادا يوق ئىدى... بۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق نەرسە ۋاسىفنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەيتتى: ئۇنىڭ بالىلىق ھەم ياشلىق دەۋرىنىڭ بىر قىسمى ئۆتكەن ھېلىقى ئۆي، گەرچە ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرغان بولسىمۇ ۋاسىق شۇ ئۆينى ئۆز ئۆيۈم، دەپ بىلەتتى. ئاپىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۆيگە باشقىلار كۆچۈپ كىردى. ۋاسىفنىڭ تۇرمۇشىغا يارەملىشىش ئۈچۈن ئادۋوكات ئائىلاج ئۆي بىساتلىرىنى ساتتى. ۋاسىق مەھبۇسلارغا بېرىلمىدىغان بىر كىلو بولكىغا قاراپ قالسا تۇرمىدە قىينىلىپ قالغان بولاتتى. ئۆي بىساتلىرى ھېچقانچە پۇلغا يارىمىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ نۇرغۇن خاتىرىلىرىنى قوزغايتتى.

ۋاسىفنىڭ ئەمدى دوستلىرى، ئۇلپەتلىرى ۋە تونۇشبىلىشلىرى يوق ئىدى، ئۇ ئۇلارغا ئۇچراپ قېلىشتىن قورقاتتى. زۇلەيخەمۇ يوق، زۇلەيخە ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدا مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. خۇددى غۇۋا كۆلەڭگۈدەك كۆز

ئالدىدىن غايىب بولغانىدى...

ۋاسىق ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ گويا بىر نەچچە ھەپتىنىك ئالدىدا تۇرمە ھويلىسىدا ماڭغاندەك ياتاقتا ئۇيان - بۇيان ماڭدى. توساتتىن توختاپ **بىر تال تاماكا** تۇتاشتۇرۇپ ئۆز - ئۆزىگە: «مەن قانداق **ھالغا** چۈشۈپ **قالارمەن**» دېدى. ئۇنىك يېنىدا بىر تىيىن **پۇل يوق** ئىدى، تېخىچە خىزمەت تاپالمىغانىدى. ئۇ پاناھ ئىزدەپ كىمنىك ئالدىغا بارىدۇ؟ خىزمەت تېپىش ئۈچۈن كىملەرگە يالۋۇرىدۇ؟ ئۇنىڭدەك بىر جىنايەتچىنى يوللاپ ئىشلىتىشكە كىم ئۇنايدۇ؟

ۋاسىق تاماكىسىنى كۈلدانغا بېسىپ ئۆچۈرۈپ تاشلاپ ئالدىراش سىرتقا چىقتى.

ئېگىز زامانىۋى قۇرۇلۇشلار بىلەن كۈل رەڭ قەدىمىي بىنالار شەھەردىكى يەتتە تۆپىلىكنىڭ ئۈستىگە يامىشىپ چىقىپ كېتىۋاتقاندەك بىر - بىرى بىلەن تۇتىشىپ كەتكەندى. تۆپىلىكلەرنىڭ ئۈستىگە جايلاشقان سەلتەنەتلىك مەسچىتنىڭ گۈمبىزى، كۆككە بوي سوزغان ئۇچلۇق ۋە ئاپئاق مۇنارى كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇراتتى.

بۇ مەنزىرلەرگە قاراپ تۇرغان ۋاسىقنىڭ كۆزلىرىدىن غەمكىنلىك ئەكس ئېتەتتى. ئۇنىڭغا شەھەر قىستا - قىستاڭ چىلىقتەك تۇيۇلۇپ كەتتى، پىيادىلەر يولدا ئادەم مىغ - مىغ، تراموۋاي ئىشىكىگە بىر توپ ئادەم ئېسىلىشىپ قالغان، ئۆيلەر ۋە كۆكۈل ئېچىش سورۇنلىرىغا ئادەملەر تىقىلىشىپ كەتكەن، ئەرلەر بىلەن ئاياللار ئالدىراش بازارغا كېتىشىۋاتقانىدى. بۇ ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا ۋاسىق غېرىبلىق ھېس قىلاتتى. ئۇنى ھېچكىم تونۇمايتتى، ئىسمىنى ھېچكىم بىلە

مەيتتى، ئۇنىڭ بىلەن ھېچكىمنىڭ سالاملاشمايتتى. ھەتتا مېھمانخانا خوجايىنىمۇ ئۇنىڭ بىلەن ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا سالاملىشىپ قويياتتى. ۋاسىفنىڭ كەلگىنىنى كۆرۈپ يېنىدىن ئاچقۇچنى ئېلىپ ۋاسىفقا بېرەتتى. ئەمدى ۋاسىفقا كەلسەك، ئۇ باشقىلار بىلەن سالاملىشىشنى خالىمايتتى. نەرسە - كېرەك ياكى بىرەر ئىستاكان قەھۋە ئالغاندا ئىشلىتىدىغان سۆزى بىر نەچچە ئېغىز ناھايىتى ئاددىي سۆزدىن تۈزۈل گەنىدى. ئۇ: «بۇنداق كېتىۋەرسەم، گەپ قىلمىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالىدىغان ئوخشايمەن» دەپ ئويلايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ باش قىلار بىلەن بىرەر قېتىم ئۇزۇنراق سۆزلىشىش ئىقتىدارىنىڭ بار - يوقلۇقىنىمۇ بىلمەيتتى.

ۋاسىفنىڭ مەسخىرىلىك تۇس ئالغان بۇ ئويى ۋەھىمە گە، پەرىشانلىققا ئايلانغانىدى. ئۇ بىر كۈنى كوچىدا بىر يولۇچىدىن سورىمىسىمۇ بولىدىغان بىر گەپنى سوراپ، بىر نەچچە ئېغىز پاراڭلاشتى. ئۇ قارشى تەرەپنىڭ گېپىنى چۈشىنەلىدى. ئالدىدا تۇرغان ئادەمنىڭ گېپىگە قۇلاق سالغانلىقىنى، جاۋاب بەرگەنلىكىنى كۆرۈپ تەسەللى تاپتى. چۈنكى ئىستانبۇلغا كەلگەندىن بۇيان ئۇنىڭدا، باش قىلار مېنى كۆرمەيدۇ، ئالدىدىن ئۆتسەممۇ ماڭا دىققەت قىلمايدۇ، دېگەن تەسىرات پەيدا بولغانىدى. راست، ئۇ سىرتقى قىياپىتى، جىسمى يوق، پەقەت بىر كۆلەڭگە ئىدى. ياكى تاۋۇتتا ياتقان مۇردا دېسىمۇ ئارتۇق كەتمەيتتى... ئۇنىڭ بىلەن باشقىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا قەبرە تېمىدەك بىر تام بار ئىدى.

— ماۋۇ سىزنىڭ ھېسابات تالونىڭىز، — خوجايىن

شۇنداق دەپ ۋاسىقا ئىككىلىك قەغەزنى بەردى. قەغەزگە رەقەم يېزىلغانىدى.

— بولىدۇ،— دېدى ۋاسىق، شۇ ھامان قان يۈزىگە تېپىپ چىقتى. ئۇ قەغەزنى يانچۇقىغا سالدى،— بۇگۈن كەچ سىز بىلەن ھېسابات قىلىشىمەن.

خوجايىن مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ:

— بۇ مېھمانخانىدا ياتقان ئادەم ياتاق پۇلىنى ھەر كۈنى تۆلەيدۇ. بىر نەچچە كۈن بولدى، مەن سىزنى دەپ بۇ قائىدىنى بۇزدۇم. ياتاق پۇلىنى تۆلىمىگىنىڭىزگە مانا بۇگۈن تۆت كۈن بولدى،— دېدى.

— سىزگە دەپ قويايلى، بۈگۈن كەچ تۆلۈۋېتىمەن، ھازىر يېنىمدا پۇل يوق.

— ئۇنداق بولمايدۇ، بىر - ئىككى كۈنگىچە سىزدە پۇل بولمايدۇ. سىز يىگىرمە تۆت سائەت ئىچىدە، يىگىرمە سائەت ئۇخلايدىكەنسىز، بۇنداق قىلسىڭىز پۇل تاپالمايسىز.

ۋاسىق پەلەمپەي بىلەن ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقتى. ياتقىغا كىرىپ كارىۋاتتا يۇزىنى ياستۇقىغا يېقىپ دۇم ياتتى، چېكىسى لوقۇلداپ ئاغرىيتتى. قىينىچىلىق توغرۇلۇق ئويلىنىش، ئويلانغان ھالەتتىمۇ، ئۇنىڭ قىينىچىلىقىنى ھەل قىلىش چارىسىنى تېپىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇ بۇگۈن كەچ ھېساب - كىتاب قىلىۋەتمىسە بولمايتتى. مېھمانخانىغا چۈشكەن كۈنى خوجايىن ئۇنىڭغا ئېنىق قىلىپ: «كۈندىلىك ھېساب - كىتاب كۈندە قىلىنىدۇ» دېگەنىدى. ۋاسىق مۇ بۇ شەرتكە كۆنگەنىدى. ئۇ ھەر ئاخشىمى كۈندىلىك ياتاق پۇلىنى بېرىۋېتىپ ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقىپ كېتەتتى

تى. بىراق، تۆت كۈن بولدى، ئۇ ياتاق پۇلىنى بېرەلمەي قالدى. كۆڭلىدە مۇشكۈلچىلىكتىن قۇتۇلۇشنى ئۈمىد قىلاتتى. تۆت كۈندىن بۇيان تاماقنى ناھايىتى ئاز يەپ، تاماكىمۇ چەكمەي كېلىۋاتاتتى. ئاغزىدىن بىر خىل ئاچچىق تەم كەتمەيتتى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئىشچى قوبۇل قىلىش توغرۇلۇق ئېلان چىقارغان ئورۇنغا يەنە بىر قېتىم دوقۇرۇپ باقايمۇ؟ ئاز - تولا ئىش تېپىپ ئىشلەش ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم ئۇرۇنۇپ كۆرەيمۇ؟ دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە يېنىش - يېنىش.

ۋاسىق ئورۇنۇپ كۆردى، لېكىن جاسارىتى سۇندى. بىرى ئۇنىڭدىن خىزمەت كىنىشكىسى بىلەن ئەخلاق-پەزىلەت گۇۋاھنامىسى سورىغاندا ئۇ دائىم ئوسال بولۇپ قالاتتى. خىزمەت كىنىشكىسىنى ئۇنى ئاخىرقى قېتىم قايسى ئورۇن ئىشلەتكەن بولسا، شۇ ئورۇن، ئەخلاق - پەزىلەت گۇۋاھنامىسىنى بولسا باش ساقچى ئىدارىسى بېرەتتى. ۋاسىق ئۆمرىدە خىزمەت قىلىپ باقمىغان تۇرسا، ئۇنىڭدا خىزمەت كىنىشكىسى نېمە قىلسۇن؟ ئۇ بىرەرىگە، مەن ئون ئىككى يىل تۇرمىدە ياتقان دېيەلەمدۇ؟ ناۋادا ئۇ بۇ ئىشنى دەپ قويسا، شۇ كىشى ئۇنىڭدىن:

— تۇرمىگە نېمە قىلىپ كىردىڭ؟— دەپ سورايدۇ.

— ئادەم ئۆلتۈرۈپ...

مۇشۇنداق ئىشنى بىرىگە دېگىلى بولامدۇ؟ ۋاسىق ھەقىقىي ئەھۋالنى يوشۇرۇپ، ئالمي مەك تەپ ئوقۇغۇچىسى بولۇۋالسا، شۇ ئادەم ئۇنىڭغا ئىشىنەرمۇ؟ ئۇنىڭ ئىسمى ئون ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا داشۋانىڭ تەزىمىلىكىدىن ئاللىقاچان ئۆچۈرۈۋېتىلگەنىدى.

دەرۋەقە، ئۇ بىر پارچە ئەخلاق - پەزىلەت گۇۋاھنامىسىنى تاپقان ھالەتتىمۇ، خىزمەت كىنىشكىسى بولمىسا، ئۇنى ھېچكىم ئىشقا ئالمايدۇ. ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى ئىسپات يېزىپ بەرسە، ساقچى ئىدارىسى ئاندىن ئۇنىڭغا ئەخلاق - پەزىلەت گۇۋاھنامىسى بېرىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئەدلىيە تارماقلىرىدا ساقلىنىۋاتقان ئارخىپى بۇنىڭغا كېپىل بولمايدۇ...

ۋاسىغا داۋاملىق خىزمەت ئىزدىگۈدەك كۈچ - قۇۋۋىتى قالمىدى، ئۇ بۇ ئويدىن ۋاز كەچتى.

ۋاسىغ ئورنىدىن تۇرۇپ چامادىنىنى ئاچتى. ئىچىدىن قەغەزگە ئورالغان كۈلرەڭ كاستۇم - بۇرۇلكىسىنى ئالدى، پەلەمپەيدىن پەسكە چۈشۈپ، مېھمانخانىدىن چىقتى. كۆۋرۈكتىن ئالدىراش ئۆتۈپ، ئىككى قاسىنقىغا ساپلا دۇكانلار جايلاشقان كوچىغا قاراپ ماڭدى. سودىگەرلەر ئۆتكەن - كەچكەنلەرنى ئەرزان مالىلىرىغا قىزىقتۇرۇپ مالىلىرىنى كىنايىلىرى يىرتىلىپ كەتكۈچە ماختىشاتتى. ھاۋا بەك ئىسسىق ئىدى. ۋاسىغ ناھايىتى ئالدىراش كېتىۋاتاتتى، باش - كۆزىدىن تەر قۇيۇلاتتى. ئۇ ھېرىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ تۆپىسى يېپىقلىق قەدىمىي بازارغا بارغاندا كۈن نۇرى چۈشمەيدىغان يەرنىڭ سالقىن ھاۋاسىدىن بەھرىمەن بولدى. بۇ يەرگە كۈن نۇرى چۈشمەيتتى. ئۆيلەرنىڭ دېرىزىلىرى ئېگىز ئىدى. يەنە كېلىپ ناھايىتى ئاز ھەم بەك كىچىك ئىدى. ۋاسىغ زىبۇ زىننەت دۇكانلىرى بىلەن زەرگەرخانىلارنىڭ ئالدىدىن تېز ئۆتۈپ كەتتى. مال ئەۋرىشكىلىرى قويۇلغان جاھازىلارغا قاراپمۇ

قويمىدى. ئەتراپ خىرە بولسىمۇ، لېكىن ئالتۇن ۆڭ ياقۇتـ
لار نۇر چېچىپ، جۇلالىنىپ تۇراتتى.

ۋاسىق بىر كوچىغا كىردى. يەرگە سېلىنغان چىرايلىق گىلەم توپا - چاڭدا قالىيىپ كەتكىنىگە قارىماي ئادەمگە مۆجىزىنىڭ خاسىيىتىدىن پەيدا بولغان چاراغنى ئەسلىتەتتى.

ۋاسىق كونا مال بازىرىغا كېلىپ قايسى دۇكانغا كىرىشنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ قالدى. چىرايىتاپ - تاتـ راڭغۇ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرغان بىر ئادەم ۋاسىقنىڭ ئالدىغا كېلىپ، يېڭىنى تارتىپ:

— بۇرادەر، بوپاڭدەكى نەرسىنى ماڭا كۆرسەت، مەن ئالىمەن. نېمە ئۇ؟ پلاشمۇ ياكى مۇراسىم كىيىممۇ؟— دەپ سورىدى. ئۇنىڭ ئىشتىنى يىرتىق ئىدى. قولتۇق تەرىپى يامالغان چاپىنىنىڭ كىيگۈچىلىكى قالمىغانىدى.

— نېرى تۇر! — دېدى ۋاسىق، لېكىن ئۇ ئادەم كەتمىدى.

— مەن ئالىمەن. مېنىڭ دۇكىنىم مۇشۇ يېقىن ئەتـ راپتا، مەن بىلەن ماڭ...

دەل مۇشۇ ئەسنادا ئاپئاق ئىشتان ۆڭ پۇرلىشىپ كەتكەن چاپان كىيگەن بىر ئادەم پەيدا بولدى.

— كەينىدىن ماڭ، — ھېلىقى ئادەم شۇنداق دەپلا ۋاسىقنىڭ قولىدىن بوپىنى يۇلۇپ ئېلىۋالدى، — ئۇ ئالمايدۇ، ئۇ دېگەن دەللال... ناۋادا ساتقۇڭ بولسا، مەن بىلەن ماڭ.

ۋاسىق ئۇلارغا قورقۇپراق قارىدى. ئۇلار جەسەتكە ئېتىلىش ئالدىدا تۇرغان ئىككى قارغىغا ئوخشايتتى.

ۋاسىق ھېچنېمىگە قارىماي ھېلىقى ئادەمنىڭ قولىدىن

بوپىنى ئېلىۋېلىپ:

— يوقىلىش! مېنى ئۆز ھالىمغا قويۇش!— دېدى.

ۋاسىق يولىنى داۋام قىلدى. ئەسكى - تۇسكى كىيىم - كېچەك، كونا ئاياغلارنىڭ بەدبۇي پۇراقلىرى، ئادەمنىڭ تىنىقلىرى ۋە ئىس - تۈتەكنىڭ ئاچچىق دۈتلىرى بىر - بىرىگە ئارىلىشىپ كەتكەچكە تىن تارتقىلى بولمايتتى.

ۋاسىق كاستۇم - بۇرۇلكىسىنى سېتىپ تەجرىبىلىك بولۇپ قالدى. ۋاسىق بۇ قەدىمىي چار بازارغا يەنە بىر نەچچە قېتىم باردى. كىيىم - كېچەكلىرىنى سېتىپ تۈگەتتى، ئاخىرىدا سائىتىنىمۇ سېتىۋەتتى. بۇ سائەتنى ئاپىسى ئۇنىڭغا ئالىي مەكتەپنىڭ تەييارلىق سىنىپىنى پۈتتۈرگەندە سوۋغا قىلغانىدى. ئەسلى بۇ سائەتنى بىر ئۆمۈر تاقايمەن، دەپ ئويلىغانىدى. ئازراق پۇلنىڭ ئېپىنى قىلىش ئۈچۈن سېتىۋېتىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ بۇ سائىتىنى قولدىن چىقىرىپ قويغىنىغا ئىچى ئاچچىق بولۇپ كەتتى.

ئۇ سائەتنى بويى پاكار، كۆزەينەك تاقىغان بىر ئادەمگە ساتتى. ئادرېسىنى دەپ بەرگەندە، ئۇ ئادەم ۋاسىقا گۇمان بىلەن قارىدى. ئۇنىڭ گۇمانلىق قاراشلىرىدىن «غۇۋۇزدە» ئاچچىقى كەلگەن ۋاسىق، ئۇ ئادەمنى نەچچە كاچات سىلىۋەتكۈسى كەلدى.

ۋاسىق پۇلى تۈگىمەي تۇرۇپ مېھمانخانىدىن چىقىپ كەتتى. بۇ بىر نەچچە ئايلىق تۇرمۇش ئۇنىڭغا ئاچلىق ئازابىنىڭ ھەر قانداق ئازابتىن يامان ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويدى. ئۇ ئونىنچى ئاينىڭ بىر كۈنى مېھمانخانـ

ددن چىقىپ كەتكەندى. شۇ چىقىپ كەتكەن پېتى ئىگ كىنچى كەلمىدى.

ئونىنچى ئايدا ھاۋا يەنىلا ناھايىتى ئىسسىق ئىدى. ۋاسىق كۇندۇزكى ۋاقتىنى سىرلاي باغچىسىدىكى ئۈزۈن ئورۇنـ ىدۇقتا ئۆتكۈزەتتى. سـۇۋادان تېرەكنىڭ يېنىدىكى ئۈزۈن ئورۇندۇققا ئۆزىمۇ ئامراق ئىدى. جۇپ - جۇپ ئاشىق - مەشۇقلار، بالا باققۇچىلار يېتىلىپ يۈرگەن بالىلار ۋە قېرىلار مۇشۇ سۇۋادان تېرەكنىڭ يېنىدىن نېرى كېتەلـ مەيتتى. ۋاسىق پەرۋاسىز ھالدا كۆپكۆك، تىنىق دېگىزغا، يىراق - يىراقلارغا قاراپ تۇراتتى. يىراقتىن سكودالنى① كۆردى... كۇن ئولتۇرغان چاغدا سكودالدىكى قەدىمىي بىنالارنىڭ دېرىزىلىرى شەپەق نۇرىدا چوغدەك قىپقىزىل كۆرۈنەتتى. ئاسىيا قىتئەسىگە جايلاشقان دېگىز قىرغىقـ ىدىن تارقالغان بۇنداق يورۇقلۇقنى كۆرگەن ئادەم، پۈتكۈل شەھەر ھەقىقەتەن كۆيۈۋاتقان ئوخشايدۇ، دېگەن تەسىراتقا كېلىپ قالاتتى. دېگىز قىرغىقـ ىدىن قايتقان نۇرغا قاراۋەرسە ئادەمنىڭ كۆزلىرى قامىشىپ كېتەتتى.

ۋاسىق ئۆزى تۇرغان يەردىن شەھەرنىڭ كۆرۈمسىز ئامراتلار رايونىغا نەزەر تاشلىدى. گۈگۈم چۈشۈپ كۇن ئولتۇرۇشنىڭ ئارىلىقىدا بۇ يەر جەننەتتىكىدەك خىيالى مەنزىرىگە ئايلانغانىدى. ئۇ دەرۋازا تاقىلدىغان چاغدىلا ئاندىن باغدىن چىقىپ، كوچىدا مەقسەتسىز ئايلىنىپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولاتتى. ۋاسىق ئىستانبۇلدا ئۆي -

① سكودال - ئىستانبۇلنىڭ ئاسىيا قىسمىغا جايلاشقان شەھەر نەتراپى رايونى، قوسۇر بوغىزىنىڭ بويىدا - ت.

ماكانسز قالغانلار يەيدىغان ئازراق نەرسە ئالسىلا، كېچە نى ئۆتكۈزگىلى بولىدىغان قەھۋەخانىلارنىڭ بارلىقىنى بۇرۇنلا بىلەتتى.

ۋاسىق مېھمانخانىدىن كەتكەن كۈنى ئاخشىمى شۇنداق قەھۋەخانىدىن بىرنى تاپتى. بۇ قەھۋەخانا پېرا① كوچىسىدىكى بىر تار كوچىغا جايلاشقانىدى.

كەچ ـ ئازادە قەھۋەخانىنىڭ ئىچىنى غۇۋا چىراغ نۇرى يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇزۇن ئورۇندۇقلار تام يېقىلىتىپ نەچچە رەت قويۇلغانىدى. ئوتتۇرىدا بىر نەچچە ئۈستەل، ئۈستەل ئەتراپىدا تۆتتىن ئورۇندۇق بارئىدى.

قاراشلىرىدىن ھېيىلىگەرلىك چىقىپ تۇرىدىغان بىر مۇلازىم مېھمان كۈتۈۋاتاتتى. ئورۇق كەلگەن خوجايىن ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن قىستاڭچىلىقتا تۇرۇپ كەتكەن خېرىدارلارنى كۆزىتەتتى. ۋاسىق مۇۋاپىقراق بىرەر ئورۇن تېپىپ، خاتىرجەم ئۈخلاش ئۈچۈن بۇ يەرگە بالدۇراق كېلىش كېرەكلىكىنى بىلەتتى.

ۋاسىق بىرىنچى ئاخشىمى بەك قىينالدى. ئۇ بىلەكىگە بېشىنى قويۇپ ئۈخلاشقا ئادەتلەنمىگەنىدى. دېمىسىمۇ ناھايىتى بىئەپ بىلىنەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قورۇنۇپ ئۈخلىيالمىدى. ئۇ چاي ئىچكەچ، سىمىت② يەپ ئولتۇرۇپ، ۋەھىمىلىك ھېسسىياتى بىلەن ئەتراپىدىكى موھتاجلىق ئازابىدا قىينالغان بىچارىلەردىن كۆزىنى ئۈزەلمەيتتى. ئۇلار مەيىنەت ئىدى، چاچلىرى پاخپايغان، كىيىملىرى يىرتىق، يالىڭاياغ دېگۈدەك ھالدا ئىدى. ئەلپازىدىن

① پېرا ـ ئىستانبۇل شەھەر ئەتراپى رايونى، ياۋروپالىقلار ئولتۇراقلاشقان ـ ت.

② سىمىت ـ بىر خىل يېمەكلىك.

ۋەھشىيلىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە كىيىملىرى جۇل - جۇل بوپكەتكەن مومايلار، بىر قارىسا سەرگەردانلارغا، يەنە بىر قارىسا پاھىشىلەرگە ئوخشايدىغان قىزلارمۇ بار ئىدى. ئۇ قىزلار غەلىتە پەرداز قىلىشقان، كىيىم - كېچەكلىرى يىرتىق، ئېچىنىشلىق ھەم بىچارە ھالەتتە ئىدى. ھەممە ئادەم ھارغىنلىق ئازابىدىن ۋە ھاراقنىڭ كەيپىدىن ھېچنېمىنى سەزمەس بولۇپ قالغانىدى.

نېمە دېگەن ئېچىنىشلىق مەنزىرە - ھە، بۇ!

ۋاسىق شۇنىڭدىن تارتىپ ھەر ئاخشىمى قەھۋەخانىغا ھېرىپ - ئېچىپ ئارانلا كېلەتتى. چۈنكى شەھەردە ئۇياقتىن - بۇياقتا تولا مېكىپ ھالىدىن كېتەتتى.

بۇ يىل ئونىنچى ئاي جۇدۇنسىز ئۆتۈپ كەتتى، ئون بىرىنچى ئاي كىرىشى بىلەن يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. مۇزدەك سىم - سىم يامغۇرنىڭ ئۇستىخان - ئۇسىتىخانغا ئۆتۈپ كەتكىنىنى ئادەم تۇيماي قالاتتى. يامغۇر ئەتىدىن - كەچكىچە توختىماي سىمىلداپ يېغاتتى. قارا دېگىز تەرەپتىن كەلگەن سوغۇق شامال ئادەمنى ھەردەم چاقاتتى.

مەيلى نېمە بولسۇن، ۋاسىق ئۆزىگە بىرەر ماكان تاپمىسا بولمايتتى. ئۇنىڭ يېنىدا كۇندۇزى قەھۋەخانىغا كىرگۈدەك پۇلمۇ قالمىغانىدى. ئۇ دەسلەپ سوغۇقتىن قېچىپ كۆۋرۈك ئاستىدا، پىرستانىنىڭ پاراخوت كۆتۈش ئۆيىدە، پوچتا باش ئىدارىسىنىڭ زالىدا بىر نەچچە سائەت يۇرەتتى. ئاخىر سىركىت ۋوگزالىنىڭ پويىز كۈتۈش ئۆيىگە بېرىۋالاتتى.

بۇ يەرلەردە ئاچ - يالىڭاچ يۇرگەنلەر يالغۇز ۋاسسىغلا ئەمەس ئىدى. بۇ يەرلەرنى ۋاسسىقتىن باشقا نۇرغۇن ئادەملەر ماكان قىلىۋالغانىدى. ئۇلارنى بەزىدە كىرگۈزمەي قويياتتى، كىرگۈزگەن ھالەتتىمۇ، كەچكىچە ئولتۇرسا دەرھال قوغلايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەرلەرنىڭ دائىملىق خېرىدارلىرى بولاتتى.

شۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئىككى پاكار بوۋاي، پوچتا باش ئىدارىسىنىڭ زالىدا، پارىنىڭ تۆۋىدە ئۆزئارا مۇنازىرە لىشىپ، ھاياجان بىلەن قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ گەپ قىلىپ، تاماكا چېكىشىپ نەچچە - نەچچە سائەت ئولتۇرۇپ كېتەتتى.

ئالتۇن بۇرجەك پرىستانىدا، بىر پۇتى كېسىۋېتىلگەن، ئالتۇن چاچلىق بىر ياش، يامغۇر ياغقاندا پاراخوت كۈتۈش ئۆيىدە، ئاپتاپ چىققاندا سىرتتىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى. ئۇ ئاز - تولا ئىمتىيازدىن بەھرىمەن بولغانىدى: ئۇ ياش شۇ يەردە ئولتۇرۇش ئۈچۈن پرىستانىدىكىلەرنىڭ رۇخسىتىگە، شۇنداقلا ئېتىبار بېرىشىگىمۇ ئېرىشكەنىدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا بىرەر تال تاماكا، بىرەر ئىستاكان قەھۋە بېرەتتى. مۇلازىملار بوش ۋاقتى بولسىلا ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشاتتى.

سىركىت ۋوگزالىدا دائىم مەست يۇرۇيدىغان بىر قىز بار ئىدى. ئۇ ئۇچىسىغا ئۆڭۈپ كەتكەن ماش رەڭ پەلتو كىيگەن، يۈز - كۆزىدىن ئۇپا - ئەڭلىك تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان قىز ئىدى. ئۇ ئۆتكەن - كەچكەن يولۇچىلاردىن پۇل سورايتتى. ھاراقتا تۇشاۋق پۇل يىغىلغان بولسا، ۋوگزال ئاشخانىسىغا كىرىپ بىر رومكا راكى ھارىقى ئىچىپ

چىقىپ، يەنە پۇل سورايتتى. ئەرلەرنى كۆرسە، يەيدىغان نەرسە ياكى بىرەر بوتۇلكا ھاراق ئىلىپ بېرەرمىكىن، دەپ كەينىدىن ماڭاتتى. مەست بولۇپ جاڭجال قىلسا، كىشىلەر ئۇنى پويىز كۈتۈش ئۆيىدىن قوغلاپ چىقىراتتى. بولمىسا، گەپكە تۇتۇپ كولدۇرلىتىپ، كۆڭۈللىرىنى خۇش قىلىشاتتى.

ۋاسىق قارا كەپكە كىيگەن ياش بىر قىزنى پات - پات كۆرۈپ قالاتتى. ئۇ قىز ناھايىتى پاكىز كىينەتتى، قول سومكىسىنى تىزىغا قويۇپ كادى - كىتاي پرىستانىنىڭ پاراخوت كۈتۈش ئۆيىدە ئۇزۇن ئولتۇرۇپ قالغاندىكى سائەتلەپ ئولتۇراتتى. يۈرۈش - تۇرۇشى، پاكىز كىينىشىدىكى باشقىلارغا ئوخشىمىغىنى بىلەن ئۇمۇ شۇ يەردە ئولتۇرۇپ ۋاقىت ئۆتكۈزەتتى، ھەرگىز پاراخوتقا چىقمايتتى. كەچتە، ۋاقىت خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان چاغدىلا، ئاندىن سەل دۈمچەيگەن پېتى شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كېتەتتى. ئۇنىڭ چىرايى شۇنچىلىك تاتىراڭغۇ ئىدىكى، دائىم ئايىنىڭ نۇرىدا تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى ...

مەيلى كوچىلاردا لاغايلاپ يۈرگەن ئادەملەر بولسۇن، مەيلى كۆۋرۈك ئاستىدا ياكى ئوت ئاپتىدىن كېيىن قايتا ياسىلىۋاتقان، تېخى پۈتمىگەن بىنالارنى ماكان قىلىپ يۈرگەن ئادەملەر بولسۇن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ھەر قانداق ئادەم تېپىلاتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئەمدىلا چۈشكۈنلىشىشكە قاراپ ماڭغان، بەزىلىرى بولسا چۈشكۈنلىشىپ قۇتقۇزۇۋالغىلى بولمايدىغان ھالەتكە بېرىپ قالغانىدى. ۋاسىق ئۆز - ئۆزىگە: «ياق، مەن بۇنداق تۇرمۇشقا چىدىمايمەن، بۇنىڭدىن ئۆلۈۋالغىنىم ياخشى» دەيتتى.

لېكىن يەنە ئۆلۈمدىن قورقاتتى. ئۇ ئۆزىنى بېسىپ ئۈر-غان بۇ بەختسىزلىكتىن قۇتۇلۇشنى ئويلايتتى. ئەمما پۈتى پاتقاقتا پېتىپ قالغاندەك، تارتىپ چىقىرىشقا ئۇرۇنغانسېرى تېخىمۇ بەكرەك پېتىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى.

كۈندۈزى كۈننى، ئاخشىمى يۇلتۇزلارنى كۆرگىلى بولمايدىغان كۈنلەر كەينى - كەينىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ۋاسىق ناھايىتى ئېغىر موھتاجلىقتا قالدى. پۈللىرىنىڭ ھەممىسىنى خەجلەپ تۈگەتتى، مادارى قۇرىدى. كېچىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تۆۋەن دەرىجىلىك قەھۋەخانىلارغا كىرگەندە ئىشلىتىدىغان پارچە - پۇرات پۈللىرىمۇ تېخى يېقىندا تۈگىگەنىدى. ئۇ كۈندۈزى ئاچ قورساق دېگۈدەك يۈرەتتى. كەچتە بىر پارچە سېمىت يەيتتى. ئاچ - توق يۈرۈش، ئۇنىڭ ئۈستىگە تۇرۇپ مۇزلاپ، تۇرۇپ ئىسسىش ئۈنى بەك ئاجىزلاشتۇرۇۋەتتى، ئەتىدىن - كەچكىچە ئەلەڭ - سەلەڭ يۈرەتتى.

گۈمانلىنىشقا ھېچقانداق ئورۇن قالمىدى، ۋاسىق ئاشۇ قەلەندەرلەرنىڭ سېپىگە قېتىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ قەلەندەرلەرنى تونۇيتتى. ۋاسىقنا ئەمدى ئۇلارنىڭ ھەممىسى تونۇشلۇق بوپكەتكەنىدى. باشقىلارغا ئاسان ئارىلاشمايدىغان بولغاچقا، ۋاسىقنى ھاكاۋۇر كۆرۈپ، ئۇنىڭغا «ئالىيلىرى» دەپ لەقەم قويۇشقانىدى.

يامغۇر نەچچە ھەپتىدىن بېرى توختىماي يېغىۋاتاتتى. ۋاسىقنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى ھۆل بولۇپ، پۈتلىرى مۇزلاپ كەتكەن، يۈزلىرىنى ساقال باسقان ۋاسىقا ئۇچىر-

سەبەبكى چاپىنىمۇ ئېغىر كېلىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ۋاسىق بىر كۈتۈش ئۆيىدىن يەنە بىر كۈتۈش ئۆيىگە باراتتى. كۆۋرۈك ئاستىغا قۇرۇلغان ھەر بىر پىرىستانىدا كىيىملىرىنى قۇرۇتۇشقا ئۇرۇناتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئالدىدىن ئېھتىيات بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ يوقسۇز تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىغان دەسلەپكى كۈنلەردە ئاشۇ سەرگەردانلارغا يېرگىنىش بىلەن قارىغانلىقىنى، شۇنداقلا ئۆز - ئۆزىدىن، ئۇلار نېمىشقا مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ؟ دەپ سوريغانلىقىنى ئويلىدى. ئەمدىلىكتە بولسا ئۇنىڭ ئۆزى باشىنى قايدۇرۇۋېتىدىغان سۇرئەتتە ھاڭغا چۈشۈپ كېتىۋاتاتتى ... ئۇنى بۇنىڭدىن ھېچقانداق نەرسە قۇتۇلدۇرالمايتتى. ئەتراپىدا ئۇ تۇتۇۋالغۇدەك بىرەر نەرسە يوق ئىدى. بىردىنبىر رېئاللىق نامراتلىق ئىدى. ئۇ مۇشۇ تۇۋۈسز نامراتلىق ھېڭىغا غەرق بولۇش ئالدىدا تۇراتتى.

كىشىگە تولىمۇ ئازابلىق تۇيۇلىدىغان كېچىلەرنىڭ بىرىدە ۋاسىق بىر كونا قەھۋەخانىدا چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى. شۇ چاغدا، قەھۋەخانىنىڭ دائىملىق خېرىدارى، سېرىق چاچلىق بىر موماي كىرىپ، ھەممە ئادەمنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى. باشقىلار بۇ مومانى «پادىشاھ» دەپ ئاتايتتى.

ئۇ ئۇچىسىغا جۇل - جۇل بوپكەتكەن جۇۋا، بېشىغا قۇلاقچا كىيگەن، قۇلاقچىسىغا كۈلكىلىك قىلىپ پەي قادىۋالغان، بوينىغا زەنجىر ئاسقان، بىلىكىگە بىلەزۈك، ھەممە بارمىقىغا ئۈزۈك سالغانىدى.

خېلى كەچ بولۇپ قالغان، خېرىدارلارنىڭ ژاراڭ ـ چۇرۇڭلىرى بىلەن غەزەپلىك تىل ـ ھاقارەتلىرى يېڭىلا بېسىققان چاغ ئىدى. موماي ئۇنلۇك گەپ قىلىپ، ئورۇنـدۇقلارغا ئۇرۇلۇپ ـ سوقۇلۇپ يۇرۇپ ئولتۇرغانلارنـى چۆچۈتىۋەتتى. ئۇ ئۆزىگە ئورۇن ئىزلەۋاتاتتى. ئاخىر ژاسىغىنىڭ ئۇدۇلىدىن مۇژاپىق ئورۇن تاپتى. موماي ئول ئۇرۇۋېتىپ مەسخىرىلىك تەلەپپۇزدا ھاسىراپ تۇرۇپ:

— ۋوي! ئەسلىدە بۇ «ئالىيلىرى» نىڭ ئۇستىلىكەنغۇ! ۋاي، ئىست! — دېدى.

ژاسىغى ئۇنىڭ قەھۋەخانىغا تاڭ سەھەردە ھەمىشە يالغۇز كىرىدىغانلىقىنى پات ـ پات كۆرۈپ قالاتتى.

— ساڭا مالالىق يەتكۈزۈپ قويمىغاندىمەن! — دېدى موماي.

— ئازراقمۇ مالالىق يەتكۈزمىدىڭىز، — دېدى ژاسىغى كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئۆز ـ ئۆزىگە.

— سەن كۆڭلۈڭدىكى گەپنى قىلمىغاندەك قىلمەن.

— ئەمسە سىزدىن كەچۈرۈم سورايمەن.

موماي مىيقىدا كۈلۈپ:

— يارايسەن ... بۇگۈن ئاخشام يارايسەن، مەن ھەر ھالدا گەپ قىلغىنىڭنى كۆردۈم. قوشنىلىرىڭغا سىپايى بول بالام، بولۇپمۇ ماڭا ئوخشاشلارغا. چۈنكى، مەن پارچە ـ پۈرات ئادەم ئەمەس، مەن پاشانىڭ قىزى ... ھازىر يوقلىپ كەتكەن ھەقىقىي پاشانىڭ قىزى، — دېدى موماي ژاسىغا قاراپ بېشىنى چايقاپ، — تۇرقۇڭدىن پاشانىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغانـدەك قىلمىسەن، بىچارە

بالام ... لېكىن، پاشالار، بۇرۇن ئۆتكەن ...

ۋاسىلى كۆزلىرىنى يۇمۇپ مومانىڭ سۆزلىرىنى سەۋىر-سىزلىك بىلەن ئاڭلاۋاتاتتى. گېپى ۋاسىلىنىڭ قۇلىقىغا خۇش ياقمىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، لېكىن موماي توختىماي سۆزلەيتتى. ئۇ شۇ تاپتا گەپ قىلىشقا موھتاج ئىدى.

— راست، مېنىڭ دادام پاشا ئىدى، بىر مەلىكىنىڭ ئېرى ئىدى، بىلەمسەن؟ — موماي ۋاسىلىنىڭ بىلىكىنى تارتىپ تۇرۇپ دېدى، — بىلەمسەن؟

— قويۇۋەت! — دېدى ۋاسىلى، — بۇ ئىشلار بىلەن چاتىقىم يېمە!

— ماڭا ئىشەنمەيسەن، ھە؟ ئەمىسە مەن ساڭا پۈتۈن ئىشنىڭ جەريانىنى سۆزلەپ بېرەي. ئابىت ئىرخەمىد ئىسىملىك بىر سۇلتان بولغان ... لېكىن سەن بۇ ئىشلارنى بىلمەيسەن ... بۇ سۇلتان قىزنى قىزغىن ياخشى كۆرىدىغان بىرىگە ياتلىق قىلماقچى بوپتۇ. توي بولغان ئاخشىمى سۇلتاننىڭ قىزى دادىسىنىڭ قارارىغا قارشى چىقىپ، ئەڭ چىرايلىق چۆرىلىرىدىن بىر نەچچىنى تاللاپ، قايىقىنى ياقتۇرسا، شۇنى تاللىۋال، دېگەنىنى قىلسۇن، ئېرىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرگۈزۈپتۇ. دادام ھاقارەتكە ھاقارەت بىلەن جاۋاب بېرىپ، شۇ چۆرىلەرنىڭ ئارىسىدىن ئاپامنى تاللىۋاپتۇ.

موماي مۇرىسىنى قىسىپ، ئاچچىق كۈلۈپ قويدى ۋە:

— لېكىن ئەتىسى ئاپام ئوردىدىن قوغلاپ چىقىرىلىپ، سۇلتاننىڭ ئەمرىگە بىنائەن كاتتا بىر پاشانىڭ ئۆيىدە تۇرۇپتۇ. مەن مۇشۇ پاشانىڭ سارىيىدا تۇغۇلغانىكەنمەن. كېيىن ئۇ پاشا ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ئاپام ئىككىمىز

مەلىكىدىن بەرقە پۇلى ئېلىپ، تا خان جەمەتى ئوردىدىن قوغلانغۇچە، فوسفور بوغمزىنىڭ يېنىدىكى كىچىك بىر ئۆيدە تۇردۇق ... كېيىن ... كېيىن ... مېنىڭ نېمىشقا مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىمنى بىلەمسەن ... موماي كۈلۈپ تۇرۇپ يەنە:

— سەن مېنىڭ پاشانىڭ قىزى ئىكەنلىكىمگە ئىشەنمەمسەن؟ — دېدى. ئاندىن ئۇ يالغاندىن يىغلاپ، — پاشانىڭ قىزى ئىكەنلىكىمگە ھېچكىم ...

ئۇيقۇسى كېلىپ كۆزلىرىنى ئاچالمىغان بىرى مومايغا ۋارقىرىدى:

— ئاغزىڭنى يۇم! بىزنى ئارامخۇدا ئۇخلىغىلى قوي!

موماي ئۇنىڭ گېپىگە پىسەنت قىلماستىن سۆزلەۋەردى، ئۇ ۋاسىقا:

— نېمىشقا مەندىن، پاشانىڭ قىزى تۇرۇپ بۇ يەردە نېمە ئىزدەپ يۈرۈيسىز، دەپ سوريمايسەن؟ ... يالغۇزلۇق مېنى مۇشۇنداق نامراتلىق گىردابىغا باشلاپ كەلدى ... موماي بېشىنى ساڭگىلىتىپ دۇدۇقلاپ، — راست ... راست ... يالغۇزلۇق ... — دېدى تەكىتلەپ.

موماي ئۇندىمەستىن ۋاسىقا بىر ھازا قاراپ:

— سەن بۇ دۇنيادا يالغۇزلۇقنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسەن؟ يالغۇزلۇق دېگەن نېمە؟ — دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ۋاسىق ئىختىيارسىز يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ قويدى.

مومانىڭ چىرايىدىكى ئالامەتلەر بىردىنلا ئۆزگىرىپ، جا ياقۇت كۆزلۈك ئۇزۇكلەر پارقىراپ تۇرغان قولىنى ۋاسىقا سۇنۇپ:

— بىچاره ئوغلۇم! — دېدى.

كىشىلەر تەرىپىدىن ئەقىلسىز، ھېسسىياتسىز، دەپ قارىلىپ كەلگەن بۇ موماي تەبەسسۇمنىڭ مەنىسىنى چۈشەندى. ۋاسىغنىڭ ئازابىنى شۇ مومايلا قىياس قىلدى ۋە ئۆز خەيرخاھلىقىنى بىلدۈردى. ۋاسىغ چۈشكۈنلىشىپ كەتكەندىن بۇيان، بىرىنىڭ قول سۇنۇپ ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشى مۇشۇ ئىدى. ۋاسىغ ناتونۇش بىر ئايال بىلەن ئۆزىنى بىرلەشتۈرۈپ قويغان بۇنداق مۇناسىۋەتنى، بۇنداق مۇناسىۋەتنى نامراتلىق كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنى قورقۇنچ بىلەن ھېس قىلدى. «ياق، مەن خالىمەيمەن، ئۇنىڭ دەك بولۇپ قالغۇم يوق. مەن بۇ پالاكەتچىلىكتىن قۇتۇلۇشۇم كېرەك» دەپ ئويلىدى ئۇ.

ۋاسىغ قولىنى تارتىۋېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ئۇ پوكەي ئالدىغا بېرىپ پۇلنى تاپشۇرۇۋېتىپ، ئىشىككە قاراپ ماڭدى. خوجايىن:

— تالادا يامغۇر قاتتىق يېغىۋاتىدۇ ... مۇشۇ يەردە قېلىڭ. مەن ئاۋۇ ساراڭ قېرىنى چىقىرىۋېتىمەن. ئۇ ھەممە ئادەمنى پاراكەندە قىلىۋەتتى. يا بىرەر ئىستاكان چاي ئىچمەيدۇ، — دېدى.

ۋاسىغ خوجايىننىڭ ئالدىغا تەڭگىدىن نەچچىنى تاشلاپ:

— ئۇنىڭغا بىر ئىستاكان چاي بېرىڭ. پۇلىنى مەن تۆلەۋەتتىم ... ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش مۇشۇ يەردە قالسۇن، — دېدى.

خوجايىن مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ:

— بۇنداقلارغا خەيرخاھلىق قىلماسلىق كېرەك.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئازغىنە مال ـ دۇنياسىنى ھاراق ئىچىپ ئۆگىتىۋەتتى. ھاراق ئىچمىدىغان پۇلى بار، لېكىن چاي ئىچمىدىغان پۇلى يوق ... ـــ دېدى.

ـــ ئۇنى ئۆز ئارامىدا قويۇڭ، ـــ دېدى ۋاسىغ.

ۋاسىغ كوچىغا چىقىپ يامغۇردا دۇگدىيىپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇ كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتقان، ئۆزى بېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان ئىشلارنىڭ قاباھەتلىك چوڭ ياكى چوڭ ئەمەسلىكىنى ھەقىقەتەن بىلمەيتتى. بەتبەشىرە ئوبرازلار، نامراتلىق ۋە سارالىق قېتىش ئادەملەر، پاشانىڭ قىزىمەن، دەپ، مەستلىكىدىن يېشىلگەندە ئۆزىگە كەچۈرۈم سورىغانىدەك مۇلايىم قارىغان ھېلىقى مەست ئايال، بۇلارنىڭ ھەممىسى ھەقىقىي دۇنياغا، رېئال دۇنياغا مەنسۇپ ئەمەس ئىدى.

ھاۋا بۇلۇتلۇق ئىدى. يامغۇر ئەتىگەندىن باشلاپلا يېغىۋاتاتتى. ۋاسىغ يامغۇردا بىردەم ئايلىنىپ يۈرۈپ كېيىم ـ كېچەكلىرى ھۆل بولۇپ كەتتى، ئۆزىنىڭمۇ كوچىدا ئايلىنىپ يۈرگۈدەك ھالى قالمىدى. ئۇ پوچتا باش ئىدارىسىنىڭ زالىغا كىردى. ھېلىقى ئىككى قېرى ئادەتتىكىدەك پارنىك يېنىدا ئولتۇراتتى.

ئۇ ئىككىسى تېرىك ئادەمگە ئەمەس، ئەرۋاھلارغىلا ئوخشايتتى.

بىرى ياقىسىغا كەڭ ياقىلىق تۇتۇلغان مودىدىن قالغان كالتە چاپان كىيگەن، چىشلىرى چوڭ، بۇرنى ئۇزۇن، بۇرۇن تۆشۈكلىرى يوغان ئېچىلغان، يۈزى تۆرۈك، ئۇرقى بەئەينى ئاتقا ئوخشايدىغان ئادەم ئىدى؛ يەنە بىرى ساقاللىرى ئۇزۇن ھەم ئۇچلۇق، قاڭشارلىق كەلگەن

ئادەم ئىدى. جەينەك، مۇرە ۋە بەلەكلىرى تۈيۈقسىز مەدىرە-
لاپ كېتەتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتى ئادەمنى ھاجۇانى ئەسە-
لىتەتتى (ھاجۇا قورچاق تىياتىرىدىكى ئاتاقلىق شەخس،
كىشىلەر ئۇنى كارتون قەغەز يېكى كۆندىن ياسايدۇ،
يېكى سىزىدۇ). بەدەن ئەزالىرىنىڭ ھەرىكىتى كۆزگە
كۆرۈنمەي يىپ بىلەن باشقۇرۇۋاتقان ئادەمنىڭ قول ھەرە-
كىتىگە بويسۇنغاندەك قىلاتتى. ئۇ سۆزلىگەندىمۇ ھاجۇانىڭ
تىلىدا سۆزلەيتتى.بۇ ناھايىتى پاساھەتلىك، مېغىزلىق، ئەما
ئىستېمالدىن قالغان، ھېچكىم ئىشلەتمەيدىغان تىل ئىدى.

ۋاسىلى پوچتا باش ئىدارىسىنىڭ زالىغا كىرىپ ئۇلار-
نىڭ يېنىغا قاراپ ماڭدى. چۈنكى زالدا مۇشۇ پارنىڭ
قېشىغىلا يېقىن بارغىلى بولغاچقا، ئۇ ئىككى قېرىمۇ مۇشۇ
پارنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. كۆزلىرى ئاتنىڭ كۆزلىرىگە
ئوخشايدىغان ھېلىقى ئادەم غەمكىن تەلەپپۇزدا ئاۋازىنى
سوزۇپ گەپ قىلىۋاتاتتى. ۋاسىلى شۇ ئادەمنىڭ يېنىدا تۇرۇپ
قالغانلىقتىن نائىلاج گېپىگە قۇلاق سېلىشقا مەجبۇر بولدى.
ۋاسىلىنىڭ بۇنىڭدىن باشقا ئىشىمۇ يوق ئىدى. ھېلىقى ئادەم:

— شۇ چاغدا ئىسپانىيەنى پادىشاھ ئىككىنجى فېرىدىنان①
سورايتتى. ئۇ بىر فرانسۇز ئايالىنى② ئەسەبىيلەرچە ياخشى
كۆرۈپ قالدى. ئۇ ناھايىتى سەتەڭ، شۇنداقلا ناھايىتى
قورقۇنچلۇق ئايال ئىدى ... ئۇ سەھنىدە ئۇسسۇل ئويناپ
سا، ئايال ئىلاھقا ئوخشاپ قالاتتى. مەن ئۇنى پارىژدا
بىر قېتىم كۆرگەن. كېيىن، ئاردىدىن خېلى يىللار ئۆتۈپ

① بۇ يەردە ئارفېنىس سەككىزىنچىنى دەۋاتقان بولسا كېرەك. ئۇ 1902 — يىلدىن 1931 - يىلغىچە ئىسپانىيىنى سورىغان — ت.

② بۇ يەردە ۋېكتورىيە يۇنىيەنى دەۋاتقان بولسا كېرەك. 1906 - يىلى پادىشاھ ئارفېنىس ئۇنى سەككىزىنچى خوتۇنلۇققا ئالغان.

مونتې ـ كارلودا① بىر قېتىم كۆرۈپ قالدىم. ئۇ ھەر كۈنى ئاخشىمى قىمارخانىغا بېرىپ مال ـ دۇنياسىنىڭ ھەممىسىنى ئۇتتۇرۇۋەتتى. مال ـ دۇنياسى ناھايىتى كۆپ ئىدى. مەن، مەنمۇ بارلىق مال ـ دۇنيامنى ئۇتتۇرۇۋەتتىم ... لېكىن مېنىڭ ئازغىنا مال ـ دۇنيامنى ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسى بىلەن قانداقمۇ تەڭلەشتۈرگىلى بولسۇن!

يەنە بىرى سوغۇق قىياپەتتە:

ـــ ئايال ئىلاھ! ـــ دېدى بوشلا.

ـــ توغرا ... توغرا .. خانىۋەيران بوپكەتتىم ... بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە ئۇزۇن يىل بولدى ... ھازىر ناۋادا ئازراق پۇلۇم بولسا، يول كىراسىغا ۋە بىر نەچچە قۇر ئېسىل كىيىمگە يەتكۈدەك پۇل بولسا، يانچۇقتا مىڭ دوللارلىق پۇلدىن ئۇن نەچچىنى سېلىپ بارسام، ئۇتتۇرۇۋەتكەنلىرىمنىڭ بىرىنى قويماي ئۇتۇۋالغان بولاتتىم ... ئاھ! راست ... ئۇتۇۋالغان بولاتتىم، چوقۇم ئۇتۇۋالاتتىم. چۈنكى، قارا، مەندە بىر خىل ھۈنەر بار، بۇ ھۈنەر بىلەن ھەرگىز ئۇتتۇرۇپ قويمايمەن ...

يەنە بىرى ھەمراھىنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلماي، دىمىقىدا خىرقىراپ:

ـــ ئايال ئىلاھ، بۇ راست. بەزى ئايالار بار، كىشىلەر ئۇنى باشقا بىر نېمە دېمەيدۇ ... يورفېي ئايال ئىلاھلارنىڭ ئىچىدىكى ئايال ئىلاھ ... ئۇ گۈزەللىك بابىدا تەڭدىشى يوق، ئىستىداتتا يېگانە ئايال ... ئۇنىڭغا ئۆزىنى تەڭلەشتۈرىدىغان ئايال مەڭگۈ چىقمايدۇ. پۈتۈن

① مونتې ـ كارلو ـــ ياۋروپا مونا كودىكى بىر شەھەر، دۇنيادىكى مەشھۇر قىمارخانا ـــ ت.

ئىقلىمدا ئۇنىڭدەك ئىككىنچى بىر ئايال يوق ... باشقىلار ئۇنى پاھىشە دەيدۇ. ئۇ چىجاتەي باسيودىكى بىر ھەشەمەتلىك داچىدا تۇرىدۇ. شۇڭا باشقىلار ئاشۇنداق بىر ئايالنى پاھىشە دېيدۇ. مەن ھازىر كىشىلەرنىڭ ئاشۇنداق مەلۇماتلىق، ئاشۇنداق تەربىيە كۆرگەن ۋە تالانتلىق مەشھۇر ئايال شائىرنى ھەم ئاجايىپ ئايال مۇزىكانتنى نېمشقا مۇشۇنداق ھاقارەتلەيدىغانلىقىنى بىلمىدىم. شۇ چاغلاردا ئەنئەنىۋى كۆچىلەر ئۇنى تۆت تامنىڭ ئارىسىدا ياشاشقا بەند قىلىپ قويغان. مۇشۇنداق بىر ئايال بۇنىڭغا قانداق چىدىغاندۇ؟ ئۇ باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشۈشكە، تۇرمۇشقا ئارىلىشىشقا، مەلۇماتلىق ئادەملەر بىلەن باردى-كەلدى قىلىشقا موھتاج ئىدى. ئۇ ئۆزىنى كۆرسىتىشكە، ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئەل قىلىشقا، مەدھىيىگە ئېرىشىشكە موھتاج ئىدى ... بۇ ئۇنىڭ ھوقۇقى ئىدى ... سىياسىئونلار، ۋەزىرلەر، مىنىستىرلار، ئەدىبلەر، رەسساملار، مۇزىكانتلار، كاتتا ئەربابلار ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋېلىشاتتى. راست، ئۇ ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ ئىچىدىن تاللىنىپ چىققان ئايال ئىلاھ ... يەنە كېلىپ كۆڭۈلدىكىدەك ئائىلە ئايالى ... ئۇنىڭ ئوچۇقلۇقىنى، ئەقىللىكلىكىنى قانداق تەسۋىرلەش كېرەك؟ باشقىلار بىلەن قىلىشقان ھەر قانداق گەپنى قارشى تەرەپنىڭ قىزىقىشىنى قوزغايتتى. ھە، شەك ـ شۇبھىسىزكى، ئۇ مەشھۇر ئايال. ئىلگىرى كىشىلەر ئۇنى كۆرەلمەي پاھىشە دېگەن، ـــ دېدى.

ۋاسىق يەنە بىرىنىڭ بەرگەن جاۋابىنى ھەيران بولۇپ ئاڭلاۋاتاتتى.

ـــ ھەي! ئۆتمۈشنىڭ گېپىنى قىلىۋاتسەن! قەدىمىي

دەۋرلەرنىڭ گېپىنى قىلمۇاتسەن! ئاھ، ئاجايىپ دەۋرلەر ئىدى ئۇ ... شۇ چاغلاردا كىشىلەر قولۇم ـ قوشنىلىرىنىڭ دەردىگە يېتەتتى. ھازىر كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن كارى يوق. مەن يېگىمباشتىن بېيىپ ... دەۋادا بىر دودا ئوتوۋالسام، بىمپسا مال ـ دۇنيارىمنى زورلۇق بىلەن ئىگىلىۋالغانلارنىڭ قولىدىن تارتىۋالغان بولاتتىم ... دەۋا قىلغۇدەك پۇلۇم يوق، ماڭا ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ ھەم پۇل بېرىپ تۇرىدىغان ئادەم يوق، بۇ ناھايىتى ئوبدان سودا ئىدى. مال ـ دۇنيارىمنىڭ يېرىمنى شۇنىڭغا بېرەتتىم.

بىرىنچى بوۋاي جاۋابەن سۆزلەۋاتقاندا ۋاسىغنىڭ بېشى ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقاندەك بولدى.

— بىر دودا ئوتوۋالسام!! ... ماڭا دەۋانىڭ گېپىنى قىلما! ... ئىلگىرى، بىرەرىنى جازالىسا، دەۋا قىلغان بىلەنمۇ ئاقمايتتى. قارىغاندا بۇنىڭغا يول قويۇلمىسا كېرەك. لېكىن پاكىت شۇنداق. ناۋادا ھازىرقى دەۋردە، **يورۇقىي پاھىشە** بوپكەتسە، بۇنى ئايالالارنىڭ ئەركىسىزلىككە قىلغان قارشىلىقى دېگەن تۇزۇك. ئۇ ئايال بىر تەرەپلىمىلىككە قارشى كۈرەش قىلدى. ئۇ ئۆچ ـ ئادۋەتنى كۆزگە ئىلمايتتى. مەن ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقاندا، ئۇ فونما پاشانىڭ ئاشنىسى ئىكەن. فونما پاشا بولسا مۇستەبىت، زالىم سۇلتان ئابىت ئىرخەمىدنىڭ قولىدا مىرشاپ باشلىقى ئىكەن. مەن يورۇقىنى بىرىنچى قېتىم تىياتىرخانىنىڭ ئالدىدا كۆرگەنىدىم. ئۇ ھارۇندىن پەلەي كېيىگەن قوللىرى بىلەن كۆكلىكىنىڭ كەكىلىنى ئېتەكلىرىنى تۇتۇپ چۈشكەنىدى. ئۇنىڭ چىرايلىق ئاياغ كىيگەن نازۇك پۇتى

لىرى كۆرۈنۈپ قالدى. ئايدەك رۇخسارىنى توسۇپ تۇر-غان قېلىن «چۈمبەل»نى تۆزەشتۈرگەندە، مەن ھەقىقەتەن ئەس - ھوشۇمدىن ئايرىلغانىدىم. ئۇ مېنى ئۆزىنىڭ گۈزەل جامالىنى كۆرۈش شەرىپىگە ئىگە قىلدى. بېشىم كۆككە يەتكەندەك بولدى، يەنە كېلىپ ئۇ تاتلىق كۈلۈمسىرەپ جاسارىتىمنى ھەسسىلەپ ئاشۇردى. كېيىن بىنانىڭ ئالدىدىكى گۈللۈكنىڭ ئەتراپىدىكى رېشاتكىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ غايىب بولدى. مەن ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئۇنىڭ ئاتاقلىق يورغىي ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئويلىنىپ تۇرماستىن ئۇنىڭغا چاپتىم.

بەرىنچىسى تېخىچىلا ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەۋاتاتتى. ۋاسىي ئىككىنچىسىنىڭ يەنە گەپ باشلاپ:

— راست ... راست ... ئاجايىپ ئېسىل چاغلار ئىدى. جاسارى ①، چۈمبەل ئايالارنى شۇ قەدەر سىرلىق ھەم شۇ قەدەر جەزىبىلىك قىلىۋېتەتتى. مەن ساڭا دەپ بەرگەن، بەي②، بىزنىڭ ئەلدىلا ئەمەس، ئايالار چۈمبەل تارتمايدىغان ياۋروپادىمۇ كىشىلەر يەنىلا ھازىرقى زامان ئايالىرىدىن بەكرەك بۇرۇنقى زامان ئايالىرىنى ئەسلەيدۇ، سېغىنىدۇ ... مەن بىر قېتىم ۋېنىادا خانىشنى كۆرگەن ... — دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى.

— خانىش، — دېدى يەنە بىرى، — يورغىي خانىش، ھەقىقىي خانىش. ئۇ مېنى خانىشلاردەك كۆرمۈگەن. مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى ئىلتىماس قىلدىم. مۇلا-

① جاسارى — تۈركىيەدە قەدىمىي زامانىدا شەھەرلىكلەر كىيىدىغان كىيىم — ت.

② بەي — تۈركىيەدە كىشىلەر يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارنى ھۆرمەتلەپ ھۆندىراق ئاتايدۇ — ت.

زىم مېنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى. يۇرفېينىڭ ھۇجرىسىغا كىرگۈچە بىر نەچچە مىنۇت ساقلاپ تۇردۇم. خۇددى پادىشاھ ئوردىسىدىكىگە ئوخشاش يېنىمدا بىر ئاغۋات ماڭا ھەمراھ بولۇپ تۇراتتى.

— پادىشاھ ئوردىسى!— دەپ توۋلىدى يەنەبىر بوۋاي.

سۆزلەۋاتقان بوۋاي بۇ بوۋاينىڭ گېپىنى ئاڭلىمىدى، ئۇ زوق بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

— يۇرفېي مېنى چاققانغىنە كىلگەن ھال رەڭ مېھمانخانىدا كۈتۈۋالدى. ئۇ كېچىلىك ئاق كىيىم كىيگەن ... چاچلىرىنى قويۇۋەتكەنىدى. ئىككىمىز تۇرلۇك ئىشلار توغرۇلۇق پاراڭلاشتۇق. ئۇ ھەممىنى بىلىدىكەن. ئاردىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ چاۋاك چېلىۋىدى، تۆت قىز — بىر - بىرىدىن چىرايلىق تۆت قىز كىردى. ئۇلار داستىخان راسلاپ بەزىنى ئەدەب بىلەن كۈتۈپ چىقىپ كەتتى. ئىككىمىز يالغۇز قالدۇق ... ئىككىمىز، يۇرفېي بىلەن ئىككىمىز ... ئۇ قولىغا چىلتارنى ئېلىپ ناخشا ئېيتتى. ناخشا ئېيتقان چاغدىكى ئاشۇ ئاۋازىنى ... ئاشۇ ئاۋازىنى... ئاشۇ ئاۋازىنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن! بىز ئەدەبىيات تۇغرۇلۇق سۆزلەشتۇق. ئۇ ماڭا فۇزۇلىنىڭ①، بافىنىڭ②، نادىمنىڭ③ بىر نەچچە كۇپلېت شېئىرلىرىنى، ئۆمەر ھەييامنىڭ④ روبائىلىرىنى يادلاپ بەردى. باشتا پارسچە يادلاپ،

---

① فۇزۇلى — X Ⅵ ئەسىردە ياشىغان تۈرك شائىرى — ت.

② بافى — (1526 — 1599) ئوسمان ئىمپېرىيىسى دەۋرىدە تۈركىيىدە تۇتقەن تۇلۇغ لىرىك شائىر — ت.

③ نادىم — X ئەسىردە ياشىغان ئەرەب يازغۇچىسى — ت.

④ ئۆمەر ھەييام — (1048 — 1123) يىللاردا ياشىغان ئاتاقلىق پارس شائىرى، ماتېماتىك، ئاسترونوم — ت.

ئارقىدىن تەرجىمە قىلىپ بەردى. يورفېي ۋاپات بولغان چاغدا مەن ئۇنىڭغا ئاتاپ ھەربىر مىسراسى يىگىرمە بوغۇملۇق مەرسىيە يازغانىدىم. لېكىن بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ گۇزەللىكىنى مەدھىيلەپ تۈگىتەلمەيتتىم. بىرىنچى قېتىم يوقلاپ كېلىپ ئۇنى كېيىن يەنە ئىككى قېتىم كۆردۈم ... ئۇ مېنىڭ ئازراق سوۋغامنى قوبۇل قىلمىدى ... فونىما پاشا ساداقەتسىزلىك قىلغانلىقىنى بىلىپ قېلىپ ئاشنىسىنى كەچۈرۈۋەتتى. لېكىن مەن قاتناشمىغان بىر سىياسىي ئەنزىگە چېتىلىپ فونىما پاشانىڭ ئەمرى بويىچە ئۆمۈرلۈك پالىنىپ يەمەنگە كەتتىم ... 1908 - يىلى ئىستانبۇلغا كەلسەم ئۇ ئاللىقاچان ئۆلۈپ كېتىپتۇ ... شۇنداق، ئۆلۈپ كېتىپتۇ. بۇ ماڭا ناھايىتى ئېغىر زەربە بولۇپ تۇيۇلدى. كىشىلەر مېنى ھاراقنى بەك ئىچىدۇ، دەپ ئەيىبلەيدۇ. يورفېي ئۆلدى، دۇنيادا ماڭا ھاراق ئىچمەكتىن باشقا يەنە نېمە ئىش بار ... دېدى.

بۇ بوۋاينىڭ ئايرىلماس دوستى ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالمىغانىدى. شۇڭا ئۇ جاۋابەن:

— بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن مەن بېرلىندا بولدۇم. ئۇ يەردىمۇ بىر نەچچە قىمارخانا بار ئىدى. قىمارخانا بولغاندىمۇ ھەقمقي قىمارخانىلار ئىدى. ماڭا قەسەم قىلىپ بېرىمەن ... كەچتە، مەيخانىنى تاقىغاندىن كېيىن بىرى بېنىڭغا كېلىپ قۇلىقىڭغا: «ئىشرەتخانا ... يالىڭاچ ئۇسسۇل — قارتا ... كوكايىن ...» دەپ شۇڭىرلاپ قويىدۇ.

ھەر ئىككى قېرى ئۆز گېپىنى يورغىلىتىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلارنىڭ گېپىگە چىنپۇتكىلى بولمايتتى. بۇ ئىككى

قهرى پەقەت ئىككى ئەرۋاھقىلا ئوخشايتتى.

ۋاسىق تاقەت قىلالماي زالدىن يۇگۈرۈپ دېگۈدەك چىقىپ كەتتى. ئۇ پەلەمپەينىڭ بىرىنچى باسقۇچىدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ تۇرۇپ قالدى. ھۆل بولۇپ كەتكەن بەدىنى تىترەيتتى، ۋۇجۇدىدا يامغۇردا ماڭغۇدەك جاسارەت قالمىغانىدى. ئۇ ئازراق مېڭىپلا ئۇستى يېپىق كارىدورنىڭ ئاستىغا بېرىۋالدى. ئوت ئاپىتىدىن كېيىن ۋاقتلىق تەسىس قىلىنغان سوت ھىناسىغا تۇتىشىدىغان مەرمەر تاش پەلەمپەيگە ياماشتى.

ۋاسىق نېمىشقا ئۇ يەرگە بارىدۇ؟ ئۇ ناھايىتى ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزمىگەنىدى؟ ئۇ ئۆتكەنكى ئىشلارنى ئويلىغاچ مەرمەر تاش پەلەمپەيگە يامىشىپ چىقىپ كېتىۋاتاتتى. تالاي كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزۈپ، كۈندۈزلىرى ئۇ يەر ـ بۇ يەردە قاڭقىپ يۈرگەچكە، خاتىرىسى ئاجىزلىشىپ، بۇ ئەسلىمىلەر كاللىسىدا غۇۋالىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ بىر دەسسەپ ـ ئىككى دەسسەپ يۇقىرىلايتتى. ئىككى تەرىپىدە ژاندارمىلار بار ئىدى. ئۇ قولىغا كويزا سېلىنغان چاغدىكى ئازاب بىلەن خورلۇقنى يەنە ھېس قىلدى. ئۇ پەلەمپەينىڭ ئوستىگە چىقىپ، ئېغىر جىنايى ئىشلار سوت ھەكىمىسىنىڭ ئىشكى ئالدىغا بارغاندا، ئۆزۈن ئورۇندۇققا يېقىلغانىدى. دەل مۇشۇ يەر شۇ ـــ ئۆزى شۇ ـــ ۋاسىق بىرىنىڭ باشلاپ ئەكىرىشىنى كۈتۈپ ئىشكىنىڭ يېنىدىكى ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئولتۇرغانىدى. ئەتراپىغا ئادەملەر توپلىشىپ ئۇنىڭغا ـــ ئۇنىڭدەك بىر قانچىلىغا قىزىقىپ قاراپ تۇرۇشاتتى. دەل مانا مۇشۇ يەردە، ھەنەتلىك قاراشلار ئالدىدا، ئۇ ئۆزىنىڭ زەئىپ ھەم

ئاجىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانىدى. يەنە كېلىپ دەل مانا مۇشۇ يەردە زۇلەيخەنى ــ ئاپئاق تاتىرىپ كەتكەن، سۇلـ غۇن، بۇز ـ كۆزلىرى ياش يۇقى، چىرايىدىن ئالاقزادىـ لىك ئەكس ئەتكەن زۇلەيخەنى ئىزدىگەنىدى.

ۋاسىلى زالدا،جاۋابكار تۇرىدىغان ئورۇندا، سودىيەنىڭ ئالدىدا تۇرۇپمۇ يەنلا زۇلەيخەنى ئىزلىدى. ۋاسىلى زۇلەيـ خەنىڭ كېلىشىنى ئۇمىد قىلاتتى. چۈنكى زۇلەيخە، سىـزنى ياخشى كۆرىمەن، دەپ ئۇنىڭ ئۆزىگە دېگەنىدى. لېكىـن زۇلەيخە كەلمىدى. ۋاسىلى زۇلەيخەنى ئەمدى كۆرەلمەيتتى، مەڭگۇ كۆرەلمەيتتى.

زالىنىڭ ئىشكى ئېچىلدى، زالدىن بىرەيلەن چەكسـ ۋاسىلىنىڭ ئىسمىنى چاقىردى. ۋاسىلى ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ، شۇ ئىشكىتىن زالغا كىردى. چىرايى سۇرلۇك بىـر ئادەم كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، جاۋابكار ئورنىدا تۇرغان ياش جاۋابكار ــ ۋاسىلغا تىكىلدى.

ۋاسىلى ياش ئادۇوكاتنىڭ كەڭ ھەم قاپقارا يەڭلىرىـ نىڭ خۇددى قارغىنىڭ قانىتىدەك پۇلاڭلاپ تۇرغانلىقىنى، دەۋاگەرنىڭ بارماقلىرىنى مىدىرلىتىپ ۋارقىراپ:

ــ سەن جىنايەتچى، قەستەن ئادەم ئۆلتۈرگەن قاتىل،ــ دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى.

ــ ياق، ياق، ياق، مەن گۇناھسىز، مېنىڭ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىش خىيالىم يوق ئىدى! ــ دېدى ۋاسىلى ئادەمـ نىڭ ئىچى سىيرىلىپ كەتكۈدەك ئاۋازدا.

ــ ئەمسە نېمىشقا ئۇنىڭغا چىش ـ تىرنىقىڭ بىلەن بۇنداق ئۆچلۈك قىلسەن؟

ــ بىلمەيمەن! بىلمەيمەن! نېمە ئىش قىلىپ قـويـ

غانلىقىنى ھەر قانچە قىلسامۇ ئەسلىيەلمەيۇاتىمەن! — دېدى ۋاسىي ئاھ قىلىپ.

ۋاسىي ئۆزىگە قانداق مۇددىئانىڭ قوماندانلىق قىلغانلىقىنى بىردىنلا چۈشەندى. پۈتۈن ۋۇجۇدى غەزەپكە تولغانلىقتىن، جان ئاچچىقىغا پايلىماي نۇرىنىڭ ئالدىغا يول ۋاستەك ئېتىلىپ بارغانلىقىنى ئۇقتى. ئۇنىڭدىكى بۇ كۈچ ئۆچمەنلىكتىن، ئاچچىقتىن كەلگەنىدى. ئۇ نۇرىنى ئۆلە - تىرىلىشىگە قارىماي ئۇرۇپ ھەممە نەرسىدىن: شاكىر تاغىسىنىڭ مال - دۇنياسى بىلەن قارشىلاشقۇدەك كارامىتىنىڭ يوقلۇقىدىن، ئادىل بولمىغان تەقدىردىن، ھېيلە - مىكىر ۋە سۈيىقەستكە تولغان، بايلىق ھەممىگە قادىر دەيدىغان ئەقىدىگە جوقۇنىدىغان — بۇ بايلىق ۋاسىتا يوق ئىدى — دۇنيادىن ئۆچ ئالىياقچى ئىدى. زۇلەيبە بايلىققا سېتىلدى، بايلىق ئاجىز بىر قېرىنى كۈچ - قۇدرەتكە ئىگە قىلىپ، نۇرىدەك مۇشۇنداق بىر ياشنى ئېپلاس نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى. ۋاسىي نۇرىنى ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇش، ئادەم ئۇرۇشىنىڭ پەيزىنى سۈرۈش ئۈچۈن ئۇرغانىدى.

ۋاسىي ئاستا ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ ئاغزى ئەمدى گەپكە كەلگەنىدى. ئۇ سودىيەگە ۋە زالدىكى ئادەملەرگە يۈز بەرگەن ئىشنى بايان قىلالايتتى، «نېمە ئۈچۈن» لەرزىدىگە ھەممىگە جاۋاب بېرەلەيتتى. بۇ «نېمە ئۈچۈن» — لەر ئەسلىدە جاۋابسىز قېلىپ كېلىۋاتقانىدى.

ۋاسىي ئۆز ئورنىدا تۇراتتى، پۈتۈن بەدىنى تىترەيتتى، چىرايى ئاقىرىپ كەتكەنىدى. ۋارقىراشقا، سۆزلەشكە، ئۆزىنى ئاقلاشقا تەمشىلەتتى. شۇ چاغدا بىرەيلەن ئۇنىڭ ياقىسىنى تۇتۇپ زەردە بىلەن:

ـــ بۇ يەردە تۇرما، يا ئولتۇر، يا بولمسا كەت،ـــ دېدى ۋاسىق يېڭىلا ئويغانغان ئادەمدەك ئەتراپىغا قاراپ قوللىرىنى بېشىغا ئاپاردى، بېشىدىن چېپىلداپ تەر قۇيۇلاتتى. ۋاسىق بەدەر تىكشۈەتتى.

ۋاسىق ھاسىرىغان پېتى كارىدى ـ كىشاي پرىستانىنىڭ پاراخوت كۇتۇش ئۆيىگە كەلدى. يامغۇر ئاستا ـ ئاستا قارىغا ئايلانغانىدى. ۋاسىقنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى پۈتۈنلەي ھۆل بوپكەتكەنىدى. پاراخوت كۇتۇش بۆلۈمىدە ئادەملەر تىقىلىشىپ تۇرۇپ كەتكەنىدى. ۋاسىق ناھايىتى تەستە مەشىنىڭ يېنىدىن ئالىقاندەك بوش ئورۇن تېپىپ، ئۆزۈن ئورۇندۇقتا قىستىلىپ ئولتۇردى.

ۋاسىق شۇ يەردە ... قانچىلىك ۋاقىت ئولتۇرغانلىقىنى دەپ بېرەلمەيتتى. ئۇ ئۇخلىيالمىدى، ھېچنېمىنىمۇ ئويلىيالمىدى. توختىماستىن: «ياق، ياق، ياق!» دېگەن گەپنى تەكرارلايتتى، بېشىنى قوللىرى بىلەن سىيلاپ تۇرۇپ لىڭشىتاتتى.

كۆزلىرىنى يېڭىباشتىن ئاچقان چاغدا پاراخوت كۇتۇش ئۆيىدە بىچارە بىر بوۋاي، ئىككى بالا ۋە مەسكىن بىر ئايال ھەدىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى. ۋاسىق ئۇ ئايالنى تونۇيتى. ئۇ قارا كەپكە كىيگەن ھېلىقى ئايال شۇ ئىدى، پەلتوسىغا مەھكەم ئورىنىپ دېرىزىدىن يىراقلاردىكى قانداقتۇر بىر نەرسىگە تىكىلىپ قاراپ ئولتۇراتتى. ۋاسىق نەزەرىنى ئايال قاراۋاتقان ياققا ئاغدۇرۇپ، تالادا قارنىڭ بايىقىدىن بەكرەك يېغىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ ياش ئايال

ئىپادىسىز كۆزلىرى بىلەن كوچا چىراغلىرىنىڭ يورۇقىدا يالتىراپ لەپىلدەپ چۈشۈۋاتقان قارغا قارايتتى.

ۋاسىق كۆزلىرىنى ئۇ تايىالدىن ئۇزۇۋالالمىدى. ئۇنىڭ تۇرقى شۇنداق بىپەرۋا، ئەمما غەمكىن ئىدى. پارا-خوت كۈتۈش بۆلۈمى ئىسسىق، تىنچ ۋە كۆڭۈللۈك ئىدى... راست، كۆڭۈللۈك، ئىككى سەرگەردان بالا بىر بۆلۈكىدا پاراكىلىشىپ ئويناۋاتاتتى ئۇلارنىڭ كۈلكىسى كۆڭۈللۈك كەيپىيات پەيدا قىلغانىدى.

ۋاسىقنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئۇخلاپ قالماسلىققا تىرىشاتتى، ئۇخلاپ قېلىشنى خالىمايتتى. ئۇخلاپ قالسا مۇلازىملار ئويغىتىپ ئۇنى بۇ يەردىن ھەيدەپ چىقىراتتى.

ۋاسىق تېخى بايىلا بۇت - ئوللىرىنى تىترىتىپ سەپ تۇرغىنىدا قاراپ كېتىۋاتقان ھېلىقى بوۋاينى كۆردى. «ئۇ ئىزىپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى ۋاسىق. ئۇ دېرىزىدىن سىرتقا قارىدى. تالادا قار توختىماي يېغىۋاتاتتى. ئۇ پات ئارىدا يېتىپ كېلىدىغان قورقۇنچلۇق كۈنلەرنى، خىزمەتنى، ئۇنىڭ پەزىلەتلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان گۇۋاھنامىنى ئويلىدى. ... يۈرەكنى تىلەپ ئاتىدىغان بارغان ھېلىقى ساقچى باشلىقىنىڭ قوپۇق قاشلىرىنى يەنە كۆرگەندەك بولدى. «مەن قانداق قىلىمەن؟ خىزمەتسىز، ئۆيى ماكانسىز، ئاچ - يالىڭاچ قالدىم، سىز مېنى چىداپ يۈرۈۋېرىڭ دېمەكچىمۇ؟» ۋاسىقنىڭ بۇ سوئالىغا ساقچى باشلىقى جاۋابەن: «سەن جىنايەت ئۆتكۈزۈشتىن ئىلگىرى نېمىشقا بىزدىن سورىۋالمىدىڭ؟... سەن ياشاشنى خالامسەن؟ سەن ئۆزۈڭدىن بىرەر قېتىم باشقىلارمۇ ياشاشنى خالامدۇ؟ دەپ

سوراپ باققانمۇ؟» دېدى. «لېكىن مەن تېگىشلىك جازانى تۈگەتتىم، تۈگىتىپ تۇرمىدىن چىقتىم. ئەمدى قانداق قىلىمەن؟ يېڭىباشتىن ئوغرىلىق - بۇلاڭچىلىق يولىغا قاراپ ماڭامدىمەن؟» دېدى ۋاسىف. ساقچى باشلىقىنىڭ يۈزى شۇئان سۆسۈن رەڭگە كىردى. ئۇ:«كۆرۈپ باقاي دېسەڭ، شۇنداق قىلىپ باق... بىزنىڭ مۇشۇ يەرگە يەنە كېلىشىڭنى ئۈمىد قىلمايمەن» دېدى. كېيىن تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىپ يەنە: «كىشىلىك مۇناسىۋەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، سېنىڭ ئەھۋالىڭنى چۈشىنىمەن، ساڭا ئىچىم ئاغرىيدۇ، دېيەلەيمەن. لېكىن سەن ئۆچۈن ھېچقانداق ئىش قىلىپ بېرەلمەيمەن. جاسارەتلىكىرەك بول ... ئىمكانقەدەر ئۆزۈڭ ئامال قىل...» دېدى.

بۇ مەنزىرە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا شۇنداق ئوچۇق ئايان بولۇۋاتامدۇ ياكى ئۇ بۇ مەنزىرىنى چۈشەۋاتامدىغاندۇ؟ ساقچى باشلىقىنىڭ يۈزى بىردىنلا ئالامەت يوغناپ، يوغناپ تۈيۈقسىز غايىب بولدى. «ياق، مەن ئۇخلىمىدىم...» دېدى ۋاسىف ئۆز - ئۆزىگە. راست، ۋاسىف ئۇخلىمىدى، ئۇخلىمىغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلەتتى. ئۇ ئۇشۇ بەردە، ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى. بالىلار كۇلۇشۇۋاتاتتى، ھېلىقى ئايال ھېلىمۇ بۇرۇنقى جايىدا ئولتۇراتتى.

ئۇ نېمە قىلىدىغاندۇ؟ ھەمىشقا پەلتوسىنى سېلىۋېتىدىغاندۇ؟ ئۇچىسىغا كىيىۋالغان يوڭ كۆڭلىكى زىلۋا بەدىنىگە «چىپچىدە» كەپتۇ.

ئۇ ئايال ئېڭىشىپ تۇرۇپ ئايىغىنى سالغان چاغدا، ۋاسىف: «ئۇ ھەقىقەتەن چىرايلىقكەن» دەپ ئويلىدى. ئۇ ئايىغىنى سېلىپ، كەينىدىن پايپىقىنى سالدى. ئۇنىڭ پۈل

چىشىدەك ئاپئاق پۇتى كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى چېكەتتى، ئوشۇقى ئىنچىكە كەلگەن پۇتى تەسۋىرلىگۈسىز دەرىجىدە چىرايلىق ئىدى.

ئۇ يالىڭاياغ ھالدا پۇتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ ۋاسىغنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ھەسرەت - پىغان تۆكۈلەتتى. يۈزلىرى شامدەك ئاپئاق، لەۋلىرى غۇنچىدەك قىپقىزىل ئىدى. ۋاسىغ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى؟ — دەپ سورىدى.

— بار، — دېدى جاۋابەن ئۇ ئايال، — سائەت نەچچە بولدى، سىزدىن شۇنى سورىماقچىدىم.

ۋاسىغ ئېچىدە ئۆزۈ - ئۆزىگە: «مەندە سائەت يوق، ئاپام بەرگەن سائەتنى سېتىۋەتتىم... پۇل بولمىسا بولمايدىكەن، تىرىكچىلىك قىلىش ئۈچۈن ئادەم پۇلغا موھتاج بولىدىكەن. سائەتنىڭ نەچچە بولغانلىقىنى نېمىشقا مەندىن سورايسىز... مېنىڭ سائىتى يوق يارامسىز بەچارە ئەبلەخ ئىكەنلىكىمنى بىلىۋېلىش ئۈنچىۋالا تەس ئىش ئەمەس» دېدى.

ۋاسىغ ئايالنىڭ سورىغان سوئالىغا جاۋاب بەرمەي، ئەكسىچە ئۇنىڭدىن:

— سائەت سوراپ نېمە قىلىسىز؟ بىرىنى ساقلاۋاتامسىز؟ — دەپ سورىدى.

— شۇنداق، مەن بىرىنى يېكى مەڭگۈ يۈز بەرمەيدىغان ئىشنى ساقلاۋاتىمەن.

ئۇ ۋاسىغقا يېقىن ئولتۇردى، پۇتىنى ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئېلىپ كۆڭلىكى بىلەن ئورىۋالدى.

ۋاسىق زۇلەيبەنى، كېپەشنى سېلىۋېتىپ پۈتىنى سافانىڭ ئۈستىگە ئالغان زۇلەيبەنى ئەسلىدى... بۇ ئەسلىمە ئۇنى قاتتىق هاياجانغا سالغان، يۈرىكىنىڭ شىددەت بىلەن سوقۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئۆزى هېس قىلىۋاتقان بولساكېرەك.

قاراكەپكە كىيگەن ياش ئايال پۈتىنى ۋاسىقنىڭ ئورۇندۇقىدىن ئۈستىدە تۇرغان ئوك قولىغا ئارانچە تەگكۈزدى.

ۋاسىق: «ئايەغمىزنى، پايپىقىمىزنى ۋە پەلتوىمىزنى نېمشقا سېلىۋەتتىڭىز، دەپ سورايمەن. ئۇ مۇزلاپ كېتىپتۇ، پۈتى توڭلاپ قېتىپ قاپتۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈردى.

ئۇ ئايال بىردىنلا:

— مېنىڭ پۈتۈمنى ئىسسىتىپ قويامسىز... مەن بەك مۇزلاپ كەتتىم، — دېدى.

ۋاسىق ئۇ ئايالنىڭ پۈتىنى ئالقىنى ئارىسىغا ئالدى. بۇ چاغدا بىر ئادەم ۋاسىقنى نوقۇپ:

— هوي، بۇرادەر، بۇ يەردە ئۇخلىما، بۇ يەرئۇخلايدىغان ياتاق ئەمەس، پاراخوت كۈتۈش ئۆيى، — دېدى.

پرىستان خىزمەتچىسى شۇنداق دېدى. ۋاسىق كۆزلىرىنى ئاچتى. ئۇ يېڭىلا ئۇخلاپ قالغانىدى. پاراخوت كۈتۈش ئۆيى قۇپقۇرۇق ئىدى. بالىلار، قېرى ئادەم ۋە قارا كەپكە كىيگەن ئايال كۆرۈنمەيتتى. ۋاسىق باشقىلارغا ئوخشاش قوغلاندى بولغىنىدىن قاتتىق نومۇس هېس قىلدى. ئۇ هېچقاچان بۇنداق ئىشقا يولۇقۇپ باققان ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئورنىدىن تۇرۇپ، دېمنى ئىچىگە يۇتقان هالدا:

— بولىدۇ، بولىدۇ، مەن كېتەي، — دېدى.

هېلىقى خىزمەتچى ۋاسىققا قاراپ سەل ـ پەل سىلكىنىپ تەلەپپۇزدا:

— ئۆزۈك بىلمسەن، بۇرادەر، بۇ يەر ماڭا تەۋە ئەمەس، باشقا ئاخشىمى، ھەتتا ھەر قانداق ئاخشىمى، كۆپرەك تۇرۇشۇڭغا يول قويماي... لېكىن بۈگۈن ئاخشام ئۇندىق قىلمايمەن. شۇنىڭغان چىققانلىقتىن ئاخىرقى بىر نەچچە قېتىملىق نۆۋەتچى پاراخوت ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. مەن ئىشىك تاقايمەن.

ۋاسىق گەپ قىلماي چىقىپ كەتتى، تالاغا چىقىپ پۈتكۈل شەھەرنىڭ قار ئاستىدا قالغانلىقىنى كۆردى. قار ئۈچقۇنلىرى ئاسمانىنى قاپلىغانىدى. ۋاسىق بۇنىڭغا ناھايىتى ھەيران بولدى. ئۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتتى، ئىرمىنىيالىق مەيدانىنى كېسىپ، سولغا بۇرۇلۇپ، سوۋكەت ۋوگزالىغا قاراپ ئىتتىك مېڭىپ كەتتى.

ۋاسىق بۇ يەردە بىر نەچچە سائەت تۇرالايتتى. شەھەر سىرتىغا ماڭىدىغان ئاخىرقى پويىز بۈرۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ۋوگزال ئاشخانىسى بىلەن مېھمانخانىسى ئوچۇق ئىدى. بۈگۈن ئاخشام پويىز كۈتۈش ئۆيىدە ھېچكىم يوق ئىدى. ۋاسىق بىر بۇلۇڭغا بېرىپ ئولتۇردى. بۈگۈن ئاخشام بۇ يەر ئادەتتىكى كۈنلەردىكىدىن بەكرەك ئىسسىق تۇيۇلغاچقا، ۋاسىق بەك خۇش ئىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى راھەت ئىلكىدە يايراپ كېتىۋاتاتتى. پەقەت بىرلا ئىش كەيپىسى ئۇچۇراتتى: ئاشخانىدىن كۆپۈلدەپ قورۇمىلارنىڭ، ئالىي دەرىجىلىك راكى ھارىقى بىلەن تاماكىنىڭ ھىدى كېلەتتى.

ۋاسىقنىڭ قورسىقى ئاچقان، تاماكا خۇمارى تۇتقانىدى. ئۇنىڭ باشقىلارغا ئوخشاش بىرەر رومكا ھاراق ئىچكۈسى كېپكەتتى. بىرەرى كېلىپ قوغلىۋەتكۈچە ئازراق

ئۇخلىۋېلىش ئۈچۈن كۆزلىرىنى يۇمدى. ۋاسىق قاتتىق چارچاپ كەتكەنلىكتىن تېزلا ئۇخلاپ قالدى. ئويغانغان چاغدا ئۆزىنىڭ ئۇستىدە ئىسسىق پەلتو، ئۈزۈن ئورۇندۇقتا ياتقانلىقىنى بايقىدى. ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپىغا بىر قۇر قاراپ چىقتى ۋە «مەن نەدە؟» دەپ ئويلىدى. ئۇ يەنىلا سىركىت ژوگزالىنىڭ پويىز كۈتۈش ئۆيىدە ئىدى. چوڭ چىراغلار ئۆچۈرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن كىچىك چىراغلار تامنى يورۇتۇپ تۇراتتى. ۋاسىق بىرى ئۇستىگە يېپىپ قويغان ئىسسىق پەلتوغا قىزىقىپ قارىدى. بۇ پۇرلىشىپ، ئۆڭۈپ، كونىراپ كەتكەن ئايالچە ماش رەڭ پەلتو ئىدى. ۋاسىق بۇ پەلتونىڭ كىمنىڭ پەلتوسى ئىكەنلىكىنى بىلمۇالدى. بۇ پويىز كۈتۈش ئۆيىدە تۇرۇشقا رۇخسەت قىلىنغان، «سىركىت خېنىم» دەپ ئاتالغان، ھاراقتا ئامراق ئايالنىڭ پەلتوسى ئىدى. ئۇ شۇ ئايالنى ئىزلىدى. ۋاسىق خاتالاشمىغانىدى. ئۇ ئايال ۋاسىقنىڭ يېنىدا، ئۈزۈن ئورۇندۇقتا توڭلاپ ـ كۆكىرىپ كەتكەن ھالەتتە مۆگدەپ ئولتۇراتتى.

ۋاسىق پەلتونى ئايالغا بېرىپ:

ــ مەن ئۇخلاپ قالغاندا بۇ پەلتونى ئۇستۈمگە سىز يېپىپ قويغانمىدىڭىز؟

ــ ھەئە، ــ دېدى ياش ئايال، ــ مەن يېپىپ قويغان.

ــ پەلتويىڭىزنى ئېلىڭ، مەن توڭلىمىدىم.

ۋاسىق بۇ گەپنى قوپال تەلەپپۇزدا دېدى. ئۇ ئايال پەلتونى ئۇنىڭ قولىدىن يۇلۇپ ئېلىپ:

ــ مۇتتەھىم، يوقال! ــ دەپ ۋارقىردى.

ۋاسىق غەزىپىنى قىلچە يوشۇرماي زەھەردەك تەگكەن

بىر ئايال ئالدىدا ئۆزىنىڭ تولىمۇ ئاجىز ئىكەنلىكىنى هېس قىلدى. ئۇ مۇشۇ قەلەندەرلەردىنمۇ بەكرەك بىچارە ئىدى. ئۇلاردا زەرىچە بولسىمۇ نامراتلىققا بەرداشلىق بەرگۈدەك جاسارەت بار ئىدى. ئۆزلىرىنىڭ نامرات ئىكەنلىكىنى مەغرۇرلۇق بىلەن كۆز ـ كۆز قىلاتتى ياكى تىز پۈكۈپ تەقدىرگە تەن بېرەتتى. ۋاسىغچۇ؟ ناۋادا ئۇلار ۋاسىغنى ئۆزلىرىنىڭ بىر ئەزاسى قاتارىدا كۆرسە، ئۇنىڭغا هېسداشلىق قىلسا، ئىچ ئاغرىتسا، ۋاسىق بۇنى نومۇس دەپ بىلەتتى. چۈنكى ئۇنىڭدا تەقدىرگە قارشىلىق قىلغۇدەك يېتەرلىك كۈچ ـ قۇدرەت ۋە غەيرەت ـ جاسارەت يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ بەختسىزلىك ئوكيانىغا ئۆزلۈكسىدىن غەرق بولغان، دولقۇنلار ئارىسىدا ئۇرۇلۇپ سوقۇلۇپ يۈرگەن ئادەم بولغاچقا، ئۆزىچە نومۇس قىلاتتى.

هېلىقى ئايال پەلتوسىنى يېپىنچاقلىۋالدى، تەلەپپۇزىنىڭ قاتتىقلىقىدىن هەيران قالغانلىقىغا قارىماي ۋاسىق يەنىلا گەپ قىلىۋاتاتتى.

ــ سىز نېمىشقا ئۆزىڭىز بىلگەننى قىلمىسىز؟ مەن سىزدىن هېچنېمە تەلەپ قىلمىغانىدىم. مېنى، ئۇ مېنىڭ غەمخورلۇق قىلىشىغا موهتاج، دەپ ئويلامسىز؟ نېمىشقا پەلتوىڭىزنى ئۈستۈمگە يېپىپ قويۇسىز؟

ۋاسىق گېپىنى دەپ بولۇپ، كەينىدىن پۇشايمان قىلدى.

ــ ماۋۇ مۇتتەهەمگە قارىغىلار،ــ دېدى ئايال،ــ ئۇ مېنىڭدىن، نېمىشقا؟ نېمىشقا؟ دەپ سوراۋاتىدۇ. هەي، ئىتنىڭ بالىسى، سەن تاياق يېگەن ئىتتەك تىترەپ... توڭ

لاپ قالاي دەپ قاپسەن... ساڭا ئىچىم ئاغرىپ قالدى.

ۋاسىق ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كېتىشكە قىل قالدى، لېكىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ جىم ئولتۇردى.

ياش ئايال ۋاسىغىنىڭ ھەربىكىتىگە قىلچە دىققەت قىلماي بىر خىلدا سۆزلەۋاتاتتى.

— مەن مۇشۇ ئىتنىڭ بالىسىنى دەپ توڭلاپ قالغىلى تاس قالدىم. بۇنىڭدەك پەس بىرنېمىلەر يېخىشلىق قىلغانىنى بىلمەيدۇ، ياردەم قىلغان بىلەنمۇ بىكار. شېغىل يولدا جان تالىشىپ ياتقىنىنى كۆرگەندە، ئۇلارنى قوڭىغا بىرنى تېپىپ جەھەننەمگە ئۇزىتىۋەتكەن ياخشى.

ۋاسىق بېشى ئايلانغاندەك بولۇپ ئۆزۈن ئورۇندۇقىقا باشقىدىن يېقىلىپ چۈشتى.

«مەن ئاغرىپ قالدىم» دەپ ئويلىدى ۋاسىق، ئۇ قورقۇپ كەتتى. ئاغرىپ قېلىشنى خالىمايتتى... ئۇ ئەسلى ئاغرىپ قالمىغان... پەقەت قورسىقى ئېچىپ كەتكەنىدى. «مەن ئاچلىقتا مۇشۇنداق ئاسانلا ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدۇم» دېدى ۋاسىق ئۆز - ئۆزىگە.

— رەھمەت ئېيتىماق تۇگۈل، يەنە مېنى تىللاۋاتسەن، مەن بولمىسام نۆۋەتچى سېنى تالاغا تاشلىۋەتكەن بولار ئىدى، نۆۋەتچى پويىز كۈتۈش ئۈيىنىڭ ئىشكىنى تاقايدىغان چاغدا قارىسام سەن چوشقىدەك خارتىلداپ ئۇخلاپ قېتىپ كېتىپسەن. مەن نۆۋەتچىگە، ئۇ ئارامخۇدا ئۇخلىۋالسۇن، دەپ يالۇۋۇردۇم، بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى مېنى ياخشى كۆرىدىغان، ھۆرمەتلەيدىغان بولغاچقا، نۆۋەتچى ماقۇل بولدى.

ۋاسىق مەيلى خالىسۇن ياكى خالىمىسۇن — بۇ

ئانچه مۇهىم ئەمەس ــ بۇ پاكىتنى ئۆزگەرتەلمەيتتى. ۋاسىلنىڭ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالغىنى ھەقىقەتەن راست ئىدى. بۇ قەلەندەرلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاز ــ تولا ئىش قىلىسا، ئۇ شۇلارنىڭ شىرىكىگە ئايلىنىپ قالاتتى. يەنە كېلىپ ھەمايىسىگىمۇ ئېرىشەتتى. ئۇلاردا ۋاسىلقا نىسبەتەن ھېسداشلىق، ھەتتا دوستلۇق پەيدا بولغانىدى. ۋاسىلنى يولدىن چەتنەپ چەكسىز زۇلمەت ۋە تۈگىسىز نامراتلىق قاينامىلىرىغا غەرق بولۇپ كېتىۋاتاتتى. قاداق باسقان، مەينەت، بارماقلىرى دونايى، تىرناقلىرى پاسكىنا قوللار ياقىسىدىن قاماللاپ تۇتۇپ ئۆزلىرىنى يۇتۇپ كېتىش ئالدىدا تۇرغان قاينامغا ئۇنىمۇ بىللە سۆرەۋاتاتتى. قۇتۇلۇشتىن قىلچە ئۈمىد، بۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنىڭ ھېچقانداق مۇمكىنچىلىكى قالمىغانىدى. ۋاسىلنىڭ ئون ئىككى يىل ئايرىلىپ قالغان ئەركىنلىكى بىلەن بىللە چۆكۈپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ بۇ ئەركىنلىككە تېخى نەچچە ئاينىڭ ئالدىدىلا ئېرىشكەنىدى. بۇ ئەركىنلىك ھېچنېمىگە ئەرزىمىدى، ئەكسىچە پۈت ــ قولىغا چۈشەك بولدى، ئۇنىڭ ھېچقانداق پايدىسىمۇ بولمىدى.

ۋاسىلنىڭ شەھەرگە يۈگۈرۈپ كىرىپ تۆت كوچىدا، مەيداندا تۇرۇپ ئاۋازىنىڭ بارىچە: «مېنى قۇتقۇزۇڭلار!» دەپ ۋارقىرىغۇسى كەلدى.

ۋاسىلنىڭ قولى بىلەن يۈزىنى توسۇپ يىغلاشقا باشلىدى. ۋاسىلنىڭ ئاسان يىغلىمايىتتى. تۇرمىدىمۇ ئىككى قېتىملا ــ بىر قېتىم ئاپىسىنىڭ ۋاپات بولغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىغان، يەنە بىر قېتىم قاراڭغۇ كامېردا مارمىنىڭ «زۇلەيىخە، زۇلەيىخە، مېنىڭ زۇلەيىخەيىم، ئۇچ كەنتتىكى قىزلارنىڭ ئەڭ

چىرايلىقى سەن...»دەپ كىشىگە باشقا بىر زۇلەيخانى ئەسلىتىدىغان ھېلىقى خەلق ناخشىسىنى ئېيتقان چاغدا يىغلىغاندى. ئۇ ئاشۇ يىللاردا ئازاب - ئوقۇبەت ھەم مۇھەببەت ئۇچۇن يىغلىغاندى. ھازىر ئۇ يەنە يىغلىدى — بۇ قورقۇنچلۇق ئىش — ئۇ شۇ تاپتا ئارزۇ - ئىستەكلىرىنىڭ يوققا چىققانلىقى ئۇچۇن يىغلاۋاتاتتى.

ياش ئايال ۋاسىفقا سەپسېلىپ قاراپ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى - دە، تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىپ:

— گېپىمنى ئاڭلاپ تۇر، ئوبدان بۇرادەر، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما ... سەن مەيۇسلۇك ھېس قىلىۋاتامسەن؟ بۇ لەنىتى دۇنيادا قايسىبىر ئادەم سېنىڭدەك ئەمەس؟ بۇنداق دېگەنلىك — كىشىلەر بەك بەختلىك بولسا مەيۇسلەنمەيدۇ، دېگەنلىك ئەمەس. توغرىمۇ؟ ئورنىڭدىن تۇر، مەن بىلەن ۋوگزال ئاشخانىسىغا بار. مەن ساڭا بىر رومكا راكى ھارىقى ئېلىپ بېرىمەن، ئىچىپ كۆرسەڭ بىلىسەن، بۇ ئوقەتنى ئىچسەڭ كۆڭلۈڭ كۆتۈرۈلۈپ قالىدۇ، قايغۇ - ھەسرەتلىك ئويلارنى ئۇنتۇيسەن... بېشىڭنى چايقىما، بۇنداق ناز قىلىپ تۇرۇۋالما، مەن سېنى چىن كۆڭلۈمدىن مېھمان قىلىمەن.

ئايال ۋاسىفقا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ يەنە:

— مەيلى بوپتۇ زورلىماي، يېنىڭدا نەشەڭ بولمىسا مەن تېپىپ بېرەلەيمەن ... سەندىن پۇل ئالمايمەن... مېنىڭ بىر نەچچە بۇرادەرلىرىم بار، سوربىسام بېرىدۇ، ئۇلار مەندىن پۇل ئالمايدۇ، يېنىڭغا پۇل كىرگەن كۈنى مېنى راكى ھارىقى بىلەن مېھمان قىلىسەڭ بولدى. دەرھال يىغاڭنى توختات، ئاتاڭغا لەنەت، بولدى يىغلىما ... ئەر

گەپنى ئايال كەشىدەك يىغلىسا، بەك قورقۇنچلۇق بولىدىكەن،— دېدى.

ئايال مۇرىسىنى قىسىپ:

— تۇرمۇش بىز ئويلىغاندەك ئاچچىقغان ئەرمەك ئەمەس. لېكىن بۇنىڭغا يىغلاش كەتمەيدۇ... تۇرمۇشنى مەنىستەسلىك كېرەك، بىلدىڭمۇ؟ مەنىستەمسلىك كېرەك. مەنچۇ، مەن بۇنىڭغا پىسەنت قىلمايمەن،— دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئاندىن ئۇ مەست ئادەمدەك ئەسەبىيلەرچە كۈلۈپ كەتتى،— ماڭا، ماڭا بەك كۈلكىلىك تۇيۇلۇپ...

قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتكەن ئايال تۇرۇپلا ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى.

— ماڭا، ماڭا ھەممە نەرسە بەك كۈلكىلىك تۇيۇلۇ، بىلدىڭمۇ؟

ۋاسىق يىغىدىن توختاپ قېلىشىغا ئۇ ئايالنىڭ يىغىسى باشلاندى. ۋاسىق بىردەم ئولتۇرۇپ بېقىپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى، ئۇ ئايال ۋاسىغنى بىر قولى بىلەن بېسىپ بېكىتىشتىن ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. ۋاسىغنىڭ قارشى لىق قىلغۇسى يوق ئىدى، بولسىمۇ قارشىلىق قىلالمايتتى.

— ئابرويۇڭنىڭ چۈشۈپ كېتىشىدىن قورقما،كالۋا... مۇشۇ يەردە ئولتۇر... مۇشۇنداق بىركېچىدە مۇشۇنداق بىر ماكانغا ئېرىشىسەڭ، ئۆزۈڭنى مىليونېر ھېسابلا. توختىماي شۇرغان چىقۇاتسا، سەن نەگە بارالايسەن؟ مۇشۇ يەردە قال، مېنى ساقلاپ ئولتۇر، مەن بىلەن بىللە ۋوگزال ئاش خانىسىغا بارغۇڭ يوقلۇقىنى مەن بىلىمەن... مەن بېرىپلا كېلىمەن، ماڭا يەيدىغان ھەم ئىچىدىغان نەرسە ئەكىلى

مەن، ئىلاجى بار راكى هاربقى ... ناۋادا راكى هاربقى تاپالمسام، ئازراق ئۇزۇم هاربقى ئەكىلىمەن.

ۋاسىق ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى. ئاغزى قۇرۇپ كەتكەنىدى. قارا چېكىتلەر كۆز ئالدىدا ئۇچۇپ يۈرەتتى. هېلىقى ئايال كەلگۈچە ۋاسىق يەنە شۇ بۇرۇنقى هالەتتە ئىدى. ئايال كېتىپ بەك ئۇزۇندا كەلدى، ئۇنىڭ مەڭ زىلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۇستىبېشى قار ئىدى. ئۇ قوينىدىن بىر پارچە قېيمىلىق بولكا، كىچىك بوتۇلكىلىق راكى هاربقى چىقاردى. قېيمىلىق بولكىنى ئوتتۇرىسىدىن ئىككىگە بۆلدى، يانچۇقىدىن قۇرۇق كونسېرۋا قۇتىسىنى، ئېلىپ، يېرىم بوتۇلكا هاراقنى قۇيۇپ ۋاسىقا تۇتتى ۋە:

— ئالە، ئىنىم. هەرگىز تارتىنما. بۇ سېنىڭكى... سېنى دېمىسەم، مۇشۇ كېچىدە هەر قانچە ئىش بولسىمۇ سىرتقا چىقىپ، راكى هاربقىغا پۇل تېپىش ئۇچۇن ئۆزۈمگە خېرىدار ئىزلەپ يۈرمىگەن بولاتتىم. مېنىڭ هەر هالدا ئامىتىم بار ئىكەن... مۇشۇنداق كېچىدە خوتۇنىسىراپ كەتكەن بىر سارائىنى تېپىش، هەقىقەتەن ئاسان ئەمەس... ئىچە ... يە، قەدىرلىكىم... ساڭا دەپ قويماي، مەن سېنى چىن كۆڭلۈمدىن مېهمان قىلىۋاتىمەن.

ئايالنىڭ چىرايىدا سەمىمىي تەبەسسۇم ئەكس ئەتتى.

— رەھمەت سىزگە، — دېدى ۋاسىق.

ۋاسىق ئايال بەرگەن نەرسىلەرنى يېيىشكە باشلىدى. ئۇ ئېچىرقاپ كەتكەنىدى.

— بىراق سەن ناهايىتى تېز سۈرئەتتە يەيدىغانىنى يەپ، ئىچىدىغانىنى ئىچىپ تۈگەت، — دېدى ئايال، —

ناۋادا يەپ ـ ئىچىپ ئولتۇرغانلىقىمىزنى مۇلازىم كۆرۈپ قالسا، بىزنى شۇ ھامان قوغلاپ سىرتقا چىقىرىۋېتىدۇ.

ۋاسىق سەرگەردان بولغاندىن بېرى ئۇنى بىر قېتىم بىرى پاراخوت كۈتۈش ئۆيىدىن قوغلىغانىدى. ئۇ ھازىر بۇنىڭ تەمىنى بىلەتتى.

ـ بولىدۇ،ـ دېدى ۋاسىق. ئۇ قىيىنلىق بولكىنى بىراقلا ئاغزىغا سالدى. قورسىقى شۇنداق ئېچىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئاغزىدىكىنى ناھايىتى تەستە يۇتتى. ئۇنىڭكۆڭلى پاراكەندە ئىدى.

ـ ئىچىڭ،ـ دېدى ئايال،ـ چاققان ئىچ.

ۋاسىق دەم ئالماي ئىچىپ بوتۇلكىنى قۇرۇقداپ قويىدى. بېشى قېيىشقا باشلىدى. ھېلىقى ئايالغا بىر ئېغىز گەپ قىلماي ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ياتقان پېتى ئۈيقۇغا كەتتى.

ئۇنى ئەتىسى ھېلىقى ئايال ئويغاتتى.

ـ بولدى،ـ دېدى ئايال،ـ تۇرۇپ كەت، كېتىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى.

ۋاسىق پىيادىلەر يولىدا كېتىۋېتىپ ئۆز ـ ئۆزىگە: «بۇنىڭ ھەممىسى چۈشۈم ئوخشايدۇ» دەپ قالدى. يېنىدا ھېلىقى ئايال يوق ئىدى. ئۇ شۇنداق قاتتىق ئۇخلىغان بولسىمۇ، ئېيتقۇسىز ھارغىنلىق ھېس قىلاتتى. پۇت ـ قولىرى كىرىشىپ كېتىۋاتاتتى. تامىقنى بىر نەرسە كۆيدۈرىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئاغزى قۇرۇپ، توڭلىغاندەك بولاتتى. قار توختايدىغاندەك ئەمەس، ئەتراپ قاراڭغۇ ئىدى. ۋاسىق لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قاردا كۆۋرۈك تەرەپكە قاراپ ماڭدى. كۆۋرۈككە يېقىن قالغاندا سالپ① سېتىۋاتقان ئادەمنى كۆردى. ئۇ ئادەم ئىستاكانلارغا

① سالپ ـ سۇت تارىلاشتۇرۇلغان تېمىلىك ـ ت.

ئاپئاق هەم قىزىق ئىچىملىكنى لىق توشقۇزۇپ قويۇاتتى. ئىشقا ماڭغان ئىشچىلار كۆتۈرۈپ بىراقلا ئىچىۋېتەتتى. بىر نەچچە قىزلار،بىر نەچچە ياش سەرگەردانلار ۋە بىر نەچچە بىكار تەلەپلەر شۇ ئەتراپتا ئايلىنىپ يۈرەتتى.

ۋاسىق كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ ئالتۇن بۇرجەك پرىستانىغا باردى. بۇ چاغدا بۇ يەردە ھەمىشە ئىشچىلار سانجاق - سانجاق تۇرۇپ كېتىشەتتى. ۋاسىق ناھايىتى ئاسانلا بىرەر بۇلۇڭنى تېپىپ خاتىرجەم ئولتۇرۇۋالالايتتى، ئۇنىڭغا بىرەرسىمۇ دىققەت قىلمايتتى.

ۋاسىق زالغا گاراك ھالەتتە كىرىپ، بىر بۇلۇڭغا بېرىپ ئولتۇردى. بىرىنىڭ:

— ياخشىمۇ سىز دوستۇم،— دېگەن گېپىنى ئاڭلىدى.

ئۇ بىر پۇتى كېسىۋېتىلگەن ھېلىقى سېرىق چاچلىق يىگىت ئىدى. ھەر كۈنى يۈز كۆرۈشۈپ تۇرغاچقا، ئۇ ياش يىگىت ۋاسىق بىلەن سالاملىشىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

— ياخشىمۇ سىز، — دېدى ۋاسىق جاۋابەن. ئۇ ئۇلاردىن ئۆزىنى قاچۇرالمايدىغانلىقىنى ھەم شۇلارنىڭ بىر ئەزاسى بولۇپ قالغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىلدى.

«ئۇزۇنغا سوزۇلغان قاباھەتلىك چۈش»دەپ ئويلىدى ۋاسىق. ئىككىسى بىر - بىرىگە يېقىن ئولتۇراتتى.

پاراخوت كۈتۈش ئۆيىدىن دەسلەپتە بىر تۇركۈم ئىشچىلار، ئاندىن بىر مۇنچە ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى، ئۇلارنىڭ ئارقىدىن بىر نەچچە خىزمەتچى چىقىپ كەتتى. پاراخوت كۈتۈش ئۆيىدە ۋاسىق بىلەن ھېلىقى

سېرىق چاچلىق يىگىتتىن باشقا ھېچكىم قالمىدى. ئۇ يىگىت پاراڭلىشىش ئۈمىدىده ۋاسىغىنىڭ ئۆزىگە قارىشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى.

ئارىدىن بىر نەچچە مىنۇت ئۆتتى. بىر مۇلازىم كېلىپ ھېلىقى يىگىتتىن:

— تېچلىقمۇ، مۇستافا، ئەھۋالىڭ قانداق؟— دەپ ئەھۋال سورىدى.

— رەھمەت، — دېدى يىگىت قوللىرىنى چۈشىنىكسىز پۇلاڭلىتىپ.

— بۈگۈن ھاۋا بەك سوغۇق ... مەن ساڭا بىر ئىستاكان قىزىق چاي ئەكىلىپ بەرسەم، قانداق؟

— رەھمەت،— دېدى يىگىت يەنە.

مۇلازىم بىر ئىستاكان قىزىق چاينى مۇستافانىڭ يېنىغا قويۇپ قويۇپ پاراخوت كۈتۈش ئۆيىدىن چىقىپ كەتكەن چاغدا، مۇستافا يېقىملىق ئاۋازدا:

— بۇرادەر، بۇ بىر ئىستاكان چاينى مەن بىللەن بىللە ئىچىشكە رازىمۇسىز؟— دېدى.

— سىز ماڭا گەپ قىلمۇاتامسىز؟ —دېدى ۋاسىغ ئۇنىڭغا. ۋاسىغ كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئۇنىڭغا قارىدى. مۇستافا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— مېنى باشقا بىرىگە گەپ قىلمۇاتمدۇ دەمسىز؟ بۇ پاراخوت كۈتۈش ئۆيىدە ئىككىمىزدىن باشقا ھېچكىم يوق،— دېدى.

— ئەمىسە رەھمەت سىزگە.

— ئاۋۋال سىز ئىچىڭ، قانچىلىك ئىچكۈڭىز بولسا، شۇنچىلىك ئىچىڭ. ماڭا ئازراق قويۇپ قويىسىڭىزلا بولىۋ

دۇ ... ئازراق قالسلا بولدى. مېنىڭ بۇ يەردە بىر نەچچە دوستلىرىم، خىزمەتداشلىرىم بار. شۇلار مېنى بۇگۈن ئاخشام بىر نەچچە ئىستاكان چاي بىلەن مېھمان قىلىدۇ. سىز ئۇچمۇ، دەپ قويماي، بولمسا مەن سىزدىن خاپا بولۇپ قالىمەن.

ۋاسىلىنىڭ ئاغزى قۇرۇپ كەتكەنىدى، ئۇ رەت قىلمىدى، ئىستاكاننى قولىغا ئېلىپ:

— رەھمەت سىزگە،— دېدى.

مۇستافا قانائەتلەنگەن قىياپەتتە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

— بەللى! سىز مېنى خۇش قىلىۋەتتىڭىز. قارىڭ، بۇ يەردىكىلەر ماڭا شۇنداق تونۇش، ئۇلار مېنى بەك ياخشى كۆرىدۇ. چۈنكى مەن بۇرۇن مۇشۇلار بىلەن بىللە ئىشلەيتتىم.

— ھە مۇنداق دەڭ،— دېدى ۋاسىلى.

— سىزگە ئېيتسام، مەن بۇرۇن پاراخوتنى قىرغاقتا باغلايتتىم. پاراخوت باغلايدىغانلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئىقتىدارلىقى ۋە قولىدىن ئىش كېلىدىغىنى مەن ئىدىم. ھەيران قېلىۋاتقان بولىشىڭىز مۇمكىن،— مۇستافا تىزىغا ئۇرۇپ قويۇپ يەنە،— ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان بىر ھادىسە يۈز بېرىپ، مەن مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم. مەن بۇ پىشكەللىككە ئۇچرىغان چاغدا، ئەمگەك سۇغۇرتا تۈزۈمى يوقاپ قويۇلمىغان، شۇڭا مەن تۆلەم پۇلىغىمۇ ئېرىشەلمىدىم،— دېدى مۇستافا كۈلۈپ تۇرۇپ.

— يالغۇز بۇلا ئەمەس، مەن بۇرۇن ياخشى كۆرگەن قىز، مەن بىلەن تۇي قىلىشقا پۈتۈشۈپ بولغان

تۇرۇپ ئايرىلىپ كەتتى،ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

مۇستافا جىمىپ كەتتى، ئاندىن مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ:

ــ ھازىر ئەمدى ئىشتىن شۇنداق رايىم قايتىپ كەتتى،ــ دېدى.

ۋاسىق چاينى ئىچىپ بولۇپ، لام-جىم دېمەي ئولتۇرۇپ، ئۆزۈ - ئۆزىدىن يەنە بىر قېتىم: «نېمىشقا باشقىلارنىڭ ئىچ ئاغرىتىشىغا يۆلىنىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدىم؟ نېمىشقا مۇشۇنداق بولۇپ قالدىم؟» دەپ سورىدى. ۋاسىق ھېچ بولمىغاندا دەسلەپكى بىر نەچچە يىللىق تۇرمە ھاياتىدا، ھەتتا كېيىنكى بىر نەچچە يىلدا، بارلىقىمنى زۇلەيخەگە تەقدىم قىلدىم، دېگەن خىيال بىلەن ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ كەلگەنىدى. لېكىن زۇلەيخە نەدە؟ ئاشۇ زۇلەيخە ھازىر نەدە؟ ۋاسىقنىڭ گاراژ كاللىسىدا زۇلەيخە خىيالى تۇيغۇ، قۇرۇق خىيال بولۇپ قالغان ئەمەسمىدى؟ ئىلگىرى زۇلەيخە ئاتلىق بىرى ھەققەتەن ئۆتكەنمۇ؟ ۋاسىق زۇلەيخە ئۈچۈن ھاياتىنى راستىلا نابۇت قىلمۇەتكەنمۇ؟ ۋاسىق نېمىشقا ئەركىنلىككە ئېرىشكەن ھامان زۇلەيخەنى كۆرگىلى زۇلەيخە بەنتكىگە بېرىشقا ئالدىرىمىدى؟ ۋاسىق نېمىشقا مۇشۇنداق ئويدا بولمىدى؟ بۇ ئۇي ۋاسىقنى قۇتۇلدۇرغان، ياكى زۇلەيخەنى كۆرسە، ۋاسىق قايتىدىن روھلانغان، بۇ روھلىنىش ئۇنىڭ ھاياتىغا كۈچ - قۇدرەت بىلەن كۈچاۋاك كۈرەش ئىرادىسى ئاتا قىلغان بولارىدى.

شۇنداق، ئۇ تۇرمىدىن چىقىپلا زۇلەيخەنىڭكىگە كۆرۈشكىلى بېرىشى ... ئىككىلەنمەي شۇنداق قىلىشى كېرەك ئىدى. لېكىن ۋاسىق ئۇنداق قىلمىدى ... ناۋادا زۇلەيخە

بولمسا، زۇلەيبەنى دەپ قۇربان قىلىۋەتكەن نەرسىلەرى قەددىنى پۈكۈۋېتىدىغانلىقىنى ۋاسىق نېمىشقا بىلمەيدۇ؟ ۋاسىق پىشانىسىگە پۈتۈلگەن ئازابتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن زۇلەيبەنىڭ مۇھەببىتىگە موھتاج ئىدى.

تۇرمىدىن چىققان كۈندىن تارتىپ مۇھەببەت تورىغا يەنە چۈشۈپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، زۇلەيبە بىلەن كۆرۈشۈپ قېلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرگەن ۋاسىق، بۈگۈن ھايات كۈچكە تولغان كۈچلۈك مۇھەببەتنى قايتىدىن تاپتى. ئۇ قەددىنى پەقەت مۇھەببەت بىلەنلا رۇسلىيالايتتى.

ۋاسىق ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ زالدىن ئۇچقاندەك چېقىپ كەتتى. ئۇ ناھايىتى ئۇزۇن ماڭدى. نەگە كېتىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. بۇرۇن تۇرغان مەھەللىسىگە قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ تۇيماي قالدى. ئۇ زۇلەيبە بىلەن كۆرۈشمدۇ!... زۇلەيبەنىڭكىگە بارىدۇ، زۇلەيبەنىڭ كۆزلىرىنى كۆردىدۇ، ئاۋازىنى ئاڭلايدۇ. ۋاسىق زۇلەيبەنى ھازىرمۇ بۇرۇنقىدەك ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئۈمىدى قەلبىدە ھېلىھەم ئاۋالقىدەك يالقۇنجايتتى. زۇلمەت ئىسكەنجىسىدە قالغان ئېچىنىشلىق ھاياتى زۇلەيبە بىلەن مەنىلىك بولاتتى.

ۋاسىق سوغۇقنى ھېس قىلمايتتى، لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قارمۇ كۆزىگە كۆرۈنمەيتتى، ھارغىنلىق بىلىنمەيتتى... ئۇ ئۇدۇل مەھەللىسىگە ئاپىرىدىغان يىلانباغرى تاغ يولىدا كېتىۋاتاتتى. كېسەك بىلەن سېلىنغان كۇل رەڭ ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ، بۇ ئۆيلەرنىڭ ئۆزى ئوقۇغان ئوتتۇرا مەكتەپ ئىكەنلىكىنى بايقىدى ... ئاپىسى ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئۇنىڭ بۇدرۇق قوللىرىنى تۇتۇپ ئۇنى مۇشۇ

يەرگە ئەكىلىپ قويىاتتى. سۆيۈپ قويۇپ، خۇشال لىق بىلەن قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ ئۇنىڭغا ئىشكتىن كىرىپ كەتكۈچە قاراپ تۇراتتى. ئاندىن ئاپىسى جاپالىق ئىشىغا مېڭىپ كېتەتتى. ئاپىسىنىڭ كۆزلىرىدىن شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى.

ئۆزى ئوقۇغان سىنىپنىڭ ئىشكى ۋاسىقا جىسمانىي ئازابتەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

ئۇ ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتاتتى... «ئەنە فونتان» دېدى ئۇ ئۆزىگە، فونتان شۇ تەرەپتە، سۇۋادان تېرەكلەرنىڭ ئاستىدا تۇراتتى، بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ ۋاسىفنىڭ يۈزى ئاقىرىپ، ئالدىغا مېڭىشقا پېتىنالماي توختاپ قالدى. ئۇ فونتانغا، سۇۋادان تېرەكلەرگە قارايتتى... بىر يىلى يازدا مۇشۇ فونتاننىڭ يېنىدا نۇرىنى بىرى ئۇرۇپ يىقىتىۋەتكەنىدى. ۋاسىفمۇ شۇ يەردە بار ئىدى. ئەمدىلا ئون ئىككى ياشقا كىرگەن، ئاۋاق ۋە قورقۇمسىز ۋاسىق ئۆزى يالغۇز تاياق يەپ كېتىشتىن قورقماي نۇرىنى ئۇرغان بەش بالا بىلەن مۇشتلاشقانىدى. «بىچارە نۇرى!» ۋاسىق ئۆز - ئۆزىگە شۇنداق دېدى. ئۇ نۇرىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىدى،كەيىنىدىن دەردەمەن ئاپىسىنىڭ بېشىغا چىقتى، ئەمدى ئۇمىدسىزلىك ئىلىكىدە ئۆزىنى نابۇت قىلىۋاتىدۇ.

ۋاسىق فونتاننىڭ يېنىدىن ئۆتمەي، ئايلىنىپ كونا بىر كوچىغا كىردى. ئۇ مۇشۇ يەردىن ئۆزى تۇرغان ئۆيىنى تاپماقچى بولدى. ئەمما، كۆز ئالدىدىكى مەنزىرىلەرنى كۆرۈپ ئاغزىنى ئېچىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۆيى، شۇ قاتاردىكى بىر نەچچە ئۆيلەرنىڭ ئورنىدا غايەت زور قۇرۇلۇشلار، ئالتە قەۋەتلىك قۇرۇلۇشلار قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بۇ قۇرۇلۇشلار

یاغاچتىن ئەمەس، بەلكى بېتوندىن سېلىنغان زامانىۋى قۇرۇلۇشلار ئىدى. كوچىنىڭ قىياپىتى پۈتۈنلەي ئۆزگەرگەن، ياغاچ ئۆيلەرنىڭ ئورنىنى يېڭى قۇرۇلۇشلار ئىگىلىگەنىدى.

بۇ ئۆزگىرىشلەرنى كۆرۈپ ۋاسىق ئۆز ئۆزىدىن: «يېگىلىشىپ قالمىغاندىمەن» دەپ تەكرار ـ تەكرار سورىدى. ئۇ ئالدى تەرەپكە مېڭىپ شاكىر تاغىسىنىڭ ئۆيىگە بارىدىغان يولغا چىقتى. ئۇنىڭگىچە بېرىش ئۈچۈن مەيخانىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. مەيخانا يوق ئىدى. مەيخانىنىڭ ئورنىدا سەككىز قەۋەتلىك بىنا قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بۇ بىنانىڭ ئاستىنقى قەۋىتى يېمەكلىكلەر ماگىزىنى ئىدى. ماگىزىننىڭ ھەممە نەرسىسى تولۇق ئىدى. ۋاسىق شاكىر تاغىسىنىڭ ئۆيىنىڭ بۇ يەردە ئەمەسلىكىنى پەملەپ، كەينىگە يېنىپ ماگىزىنغا كىردى. ئۇ باش بىر پىرىكازچىكتىن شاكىر تاغىسىنىڭ نەگە كۆچۈپ كەتكەنلىكىنى سورىدى.

ـــ شاكىر ئەپەندى؟ ـــ دېدى باش پىرىكازچىك، ـــ مەن تونۇمايدىكەنمەن. بۇ مەھەللىدە ئۇنداق ئادەم يوق.

بۇ گەپكە ئىشەنگىلى بولمايتتى. ۋاسىق ماگىزىندىن چىقىپ، يەنە بىر ئاز مېڭىپ، بىرەر تونۇش ـ بىلىش ياكى شاكىر تاغىسىنىڭ ئۆيىنى بىلىدىغان بىرەرى چىقىپ قالار دەپ خىلۇەت كوچىدا تۇرۇپ ئىككى يېنىغا قارايتتى. ئۇ ئىشەنچىسىنى يوقاتتى، ئۈمىدسىزلەندى. نېمە قىلارىنى بىلمەي سوغۇقتا توڭلاپ تىترەپ تۇراتتى. كېتەي دەپ تۇرۇشىغا يىراقتىن لىق ئىككى تۆگە سۇ كۆتۈرگەن بىر بوۋاي كۆرۈندى. بوۋاي قاردا يىقىلىپ كېتىشتىن قۇرقۇپ، قەدىمىنى ساناپ دەسسەپ دېگۈدەك ئاۋايلاپ كېلىۋاتاتتى.

ۋاسىق بۇ بوۋاينى دەرھال تونۇۋالدى. سۇ كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان بوۋاي ــ ھاشىم بوۋاي ئىدى. ۋاسىق تولۇپ-تاشقان ئۈمىد بىلەن بۇگۈرگەن پېتى يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ، بوۋاينىڭ ئالدىدا توختىدى.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ــ دەپ سالام قىلدى بوۋايغا ۋاسىق. بوۋاي ۋاسىقنا گۈمانلىق نەزەرى بىلەن قارىدى. ۋاسىق بوۋاينىڭ ئۆزىگە قاراپ كېلىكىنى بىلەلمەي تۇرغانلىقىنى بىلدى.

ــ ھاشىم تاغا، مېنى تونۇمىدىڭىزمۇ؟ ــ دېدى ۋاسىق.

بوۋاي قوشۇمسىنى تۇرۇپ ۋاسىقنا يەنىلا قاراپ تۇراتتى، ئۇ مۇرىسىنى قىسىپ:

ــ راست گەپنى قىلىۋاتىمەن! تونۇمىدىم! سېنى تونۇمىدىم، ــ دېدى.

ــ مەن ۋاسىق، ئەركىن بازاردىكى سودىگەر شاكىر ئەپەندىنىڭ جىيەنى بولىمەن.

ھاشىم بوۋاينىڭ چىرايىدىكى ئالامەتلەر دەرھال ئۆزگەردى، ئۇ كەينىگە بىر نەچچە قەدەم داجىپ پەس ئاۋازدا:

ــ ۋاسىق؟

ــ ھەئە،ــ دېدى ۋاسىق بېشىنى ساڭگىلىتىپ.

بوۋاي ئۇنىڭ مۇرىسىگە شاپلاقلاپ تۇرۇپ:

ــ راست سەنكەنسەن، دەماللىققا تونۇيالماپتىمەن، لېكىن، چىرايىڭ بەكلا تونۇشتەك قىلدى.

ــ مەن جىق ئۆزگىرىپ كەتتىم.

ــ راست، ئۆزگىرىپ كېتىپسەن، تالاي يىللار ئۆتۈپ كەتتى ...

— ئون ئىككى يىل.

— راست، ۋاقىت ئاتقان ئوق ... ھەممە نەرسە ئۆزگىرىپ كېتىۋاتىدۇ. مەن ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئويغىنىپ ئۆزۈمنىڭ ئەسلى يېرىمدە ياتقانلىقىمغا ئىشەنمەيمەن. ئۇلار سېنى ئېلىپ ماڭغاندا، سەن تېخى كىچىك بالا ئىدىڭ...

ۋاسىغنى ئوڭايسىزلىنىپ قالمىسۇن، دەپ بوۋاي گەپنى باشقا ياققا بۇرىدى.

— سەن كەتكەن چاغدا...

ئۇلار بىر پەس شۇك تۇرۇپ قېلىشتى. ھاشىم بوۋاي يەنە:

— بۇرۇنقى تونۇش-بىلىشلەرنى ئىزدەيمەن دېسەڭمۇ يەردىن ھېچكىمنى تاپالمايسەن. كونا ئۆيلەر بۇزۇلۇپ ئاندىن كېيىن، نۇرغۇن ئادەم بۇ يەردىن كەتتى. بەزىلەر شەھەر سىرتىدىكى بوز يەرلەرگە كەپىلەرنى قۇرۇشۇپ ئولتۇرۇشتى، يەنە بەزىلەر ھەر تەرەپكە پىتىراپ كېتىشتى، — دېدى.

ۋاسىغ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى.

— ماڭايلى، بالام، بۇ يەردە تۇرمايلى، قەھۋەخانىغا بېرىپ، ئىسسىقراق بىر نەرسە ئىچكەچ پاراڭلىشايلى، — دېدى.

ۋاسىغ بارغانسېرى توڭۇپ تىترەپ كېتىۋاتاتتى. بىر يەرگە كىرىپ ئىسىنىۋېلىش ئۈنىڭ ئۈچۈن تېپىلغۇسىز ياخشى پۇرسەت ئىدى.

ئۇلار كىچىكرەك بىر قەھۋەخانىغا كىرىپ ئۇستەلنىڭ ئالدىدا ئولتۇردى. ھاشىم بوۋاي ئىككى ئىستاكان قەھۋە بۇيرىتىپ، ۋاسىغقا تاماكا تۇتتى، ئۆزى تاماكىسىنى چېكىپ،

ۋاسىغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى.

— راست گەپىنى قىلسام، ناۋادا ماڭا تونۇشلۇق بەرمىگەن بولساڭ، سېنى ھەرگىز تونۇيالماسكەنمەن. راست، سەن بەك ئۆزگىرىپ كېتىپسەن. دەرۋەقە، بۇنى تامامەن چۈشىنىشكە بولىدۇ،— دېدى ھاشىم بوۋاي.

ئارىنى بىر پەس جىمجىتلىق باستى، ھاشىم بوۋاي گېپىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپ:

— ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھەممە نەرسە ئۆزگەردى. ئۆزۈڭ دەپ باقە، بىزنىڭ بۇ مەھەللىگە نىسبەتەن سېنىڭ قانداق قارىشىڭ بار؟ — دېدى.

— مەھەللىنى تونۇيالماي قالدىم، — دېدى ۋاسىغا، — ئۆزۈمنىڭ ئۆيى بىلەن شاكىر تاغامنىڭ ئۆيىنى ئىزدەپ تاپالمىدىم.

— ھەي، بىچارە شاكىر ئەپەندى!— دېدى ھاشىم بوۋاي،— ئۇ بەختلىك ئادەم ئىدى! ئۆيىنىڭ چېقىلغانلىقىنى كۆرەلمەي كەتتى، شاكىر ئەپەندى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئايالى ئۆيىنى ئادانالىق ① بىر سودىگەرگە ساتتى. ئۇ سودىگەر شۇ ئۆيىنىڭ ئورنىغا ئون تۆت يۈرۈش ئۆيلۈك بىنا سالدۇردى.

— ھە، شاكىر تاغام ۋاپات بولۇپ كەتتى،— دېدى ۋاسىغا بوش ئاۋازدا.

— مەرھۇمغا ئاللا مېھىر - شەپقەت ياغدۇرغاي. راست، ئۇ ۋاپات بولدى. بۇ ئىشتىن سېنىڭ خەۋىرىڭ يوقمۇ؟

— يوق،— دېدى ۋاسىغا. ئۇنىڭ قولاقلىرى غۇڭۇلداپ كەتتى.

---

① ئادانا — تۈركىيىنىڭ جەنۇبىدىكى بىر شەھەر — ت.

هاشم بوۋاي يەنە:

ــ شاكىر ئەپەندى ھەمىشە مەن مۇشۇ ئۆيدە تۇغۇلغان، باي بولغاندىن كېيىن مۇشۇ ئۆينى سېتىۋالدىم، دەيتتى. ئاخىرى كېلىپ مېيتىمۇ شۇ ئۆيدىن چىقتى.

ۋاسىق ئۆزىنى تۇتالماستىن:

ــ ئايالى قانداق قىلىۋاتىدۇ؟ ئۇ ھازىر نەدە ئولتۇرىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى ھاشم بوۋايدىن.

ــ خۇدا ھەققى، مەن ئازراقمۇ ئۇقمايمەن. ئۇ كېيىن تەككەن ئېرى بىلەن ئاقساراي ① دىن كورپۈس ئۆي سېتىۋېلىپ، شۇ يەرگە كەتتى.

ــ ھەــ دەپ توۋلىۋەتتى ۋاسىق.

ــ زۇلەيخە ئېرىنىڭ دۇكىنىدىكى پرىكازچىكقا تەگدى. دۇكاننىڭ ھېسابات ئىشلىرىنى شۇ پرىكازچىك قىلاتتى. شاكىر ئەپەندىنۇ قېرىپ كېتىپ، ئورۇن نۇتۇپ يېتىپ قالدى ... ھەممە ئىشنى ئايالى قولىغا ئالدى. ئۇ ئايال شاكىر ئەپەندىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى ئاپىسىغا تاپشۇردى. سەن بىلىسەن، ئۇ ياش ئايال ناھايىتى دىتى بار ئايال ئىدى. تاغاكىلار سىلەرگە قالدۇرۇپ قويغان نۇرغۇن مىراسنى چاكىلىغا كىرگۈزۈۋالدى ... مەرھۇم ھايات ۋاقتىدىلا ئۇ ئۇنىڭ پۇتۇن مال ــ مۈلكىنى ئىگىلىۋالغانىدى. سىلەرگە يېگىنە چاغلىق نەرسىنى بەرمەسلىك ئۈچۈن، شاكىر ئەپەندىنىڭ تىجارىتىنى قولىغا ئۆتكۈزۈۋالغانلىقى توغرۇلۇق داۋراڭ سالدى. كىشىلەر، شاكىر تاغىنىڭ ئايالى ھېلىقى ياشنى بۇرۇنلا ياخشى كۆرۈپ قالغان، دېگەن گەپلەرنى قىلىپ يۈرۈشتى. لېكىن مەن بۇ گەپلەرگە تازا ئىشەنمىدىم.

① ئاقساراي ــ ئىستانبۇل شەھەر ئىچىدىكى بىر يەرنىڭ ئىسمى ــ ت.

ئۇ ئەقىللىك ئايال. مېنىڭچە، سودا ئىشىدا ئېپى بار دەپ، ئۇ ھېلىقى ياشقا تەگكەن. ئۇ بىرەرسىنىڭ ياردىمىگە موھتاج ئىدى. ئاڭلىسام، ئۇ ئايال ھېلىقى ياشقا تېرىقچە ھوقۇق بەرمەپتۇ، ماگىزىننى ئۆزى باشقۇرۇۋېتىپتۇ.

ھاشىم بوۋاينىڭ گەپلىرى ۋاسىفنىڭ قۇلقىغا كىرمەيتتى، بوۋاينىڭ ئاغزىغا كىرىپ كېتەي دەپ ئولتۇرغىنى بىلەن خىيالى باشقا يەردە ئىدى. «مەن ئەمدى ئۇنى كۆرەلمەيدىغان ئوخشايمەن» دېدى ۋاسىف ئۆز - ئۆزىگە.

— ياق خەقلەرنىڭ ئۇ ئايال توغرۇلۇق قىلغان گەپلىرىگە مەن ئىشەنمەيمەن ... مەھەللىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ. شاكىر ئەپەندى ئاغرىپ قالغاندىن كېيىن ئۇ ئايال ھېلىقى ياشنى ئاشنا قىلىۋالغانمىش. ئەل - يۇرتتىن پىنھان ئۇ توتماي ھېلىقى ياش بىلەن ئۆيىدە ئويناپ يۈرگەنمىش. زۇلەيمە شاكىر ئەپەندىگە پەقەت ياخشى قارىمىدى. خارلاپ قويدى... مەن، مەن بۇنىڭلارنى قىلچىمۇ بىلمەيمەن. مەيلى نېمە بولسۇن، زۇلەيمە ئېرى ئۆلگەندىن كېيىن ۋاپادار ئايالدەك قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلدى. تاغاڭنىڭ ئۆلۈمىنى تەنتەنىلىك ئۇزاتتى. قىرىقىدىن كېيىن تاغاڭنىڭ روھىنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن جامائەت چاقىرىپ خەتمە - قۇرئان قىلغۇزدى، مەۋلۇد ئۆتكۈزدى. بۇ مەرىكىنى ئۆيىدە ئەمەس، مەسچىتتە قىلدى. ئەتىرگۈل شەربىتى، قەن - گېزەك مول بولدى... ناۋادا ئۇ قايتا ياتلىق بولغان بولسا...

ۋاسىف ھاشىم بوۋاينىڭ گېپىنى ئاڭچىلاپ:

— ئۇنداقتا، ئۇنىڭ بىلەن ئەمدى كۆرۈشكىلى بولمامدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— كۆرۈشكىلى بولمىدۇ، — دېدى هاشىم بوۋاي، — كۆرۈشمەن دېسەڭ، هەر كۈنى كۆرۈشەلەيسەن ... خەق لەرنىڭ دېيىشىچە، ئۇ هەر كۈنى تاڭ ئاتماستا بازارغا بارىدىكەن، كەچكىچە شۇ يەردە بولىدىكەن. ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى باشقۇرىدىكەن، — هاشىم بوۋاي قولىدىكى ئىستاكاننى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، — ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكۈڭ كېلىۋاتمىدىغاندۇر ... لېكىن شۇ نەرسىنى ئۇنتۇما، ئۇ بەك خەسىس ... ساڭا ھېچقانداق ئىش قىلىپ بېرەلمەيدىغانلىقىغا مېنىڭ ئىشەنچەم كامىل. ئۇ شاكىر ئەپەندى ئۆلگەندىن كېيىن نۇرىنىڭ ئاپىسىغا قارىمىدى ... ساڭا تېگىشلىك مىراسنىمۇ ئۆزىنىڭ قىلىۋالدى، — دېدى يەنە.

ۋاسىق چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— كېتەمسەن؟

— ھەئە، هاشىم تاغا، مېنى قەھۋە بىلەن مېھمان قىلغىنىڭىزغا رەھمەت، خوش.

هاشىم بوۋاي قوللىرىنى ئۇزىتىپ ۋاسىقنىڭ قولىنى تۇتتى ۋە:

— تۇرمىدىن چىققىنىڭغا قانچە ئۇزۇن بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— نەچچە ئاي بولدى.

— نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟

— بىكار.

هاشىم بوۋاي يانچۇقىنى ئاقتۇرۇپ يۇز پىياستىرلىق پۇلدىن بىرنى چىقىرىپ، ۋاسىقا تەڭلەپ:

— مە، ئالە بالام. ئىش تېپىپ قولۇڭغا پۇل كىر-

گەندە بەرگەن. ئالدىرىماي بەرسەكمۇ بولىدۇ، ياق، ئىك كىلەنمە. ئالە. مەن بۇنى چىن كۆڭلۈمدىن ساڭا قەرز ئورىمدا بەردىم، — دېدى.

ۋاسىن ئۆزىنىڭ بۇ پۈلنى قايتۇرالمايدىغانلىقىنى، بۇ ھاشىم بوۋايغىمۇ ئايان ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ھاشىم بوۋاي ۋاسىنىڭ ئىززىتىنى قىلىپ: «ساڭا قەرز ئورىمدا بەردىم» دېگەنىدى. ۋاسىن بوۋاينىڭ قولىنى يانداۋرۇشقا پېتىنالمىدى. ئۆزىنىڭ ئىززەت ـ ئابرويىنى ساقلىغۇدەك قۇدرەت ھازىر ۋاسىتا يوق ئىدى. ئۇ ئۆلۈۋالمىغانىكەن، ياشىشى، ياشاش ئۈچۈن ياشاشنىڭ ئامالىنى قىلىشى كېرەك.

— رەھمەت سىزگە، ھاشىم تاغا، — دېدى ۋاسىن. تالادا قار يېغىۋاتاتتى، ۋاسىنىڭ قورسىقى ئاچ ئىدى.

— خوش ئەمسە، — ۋاسىن شۇنداق دەپ ھاشىم بوۋاينىڭ قولىدىن پۈلنى ئالدى ـ دە، كەينىگە ئۆرۈلۈپ قەھۋەخانىدىن چىقىپ كەتتى.

ئۇ يانتۇ كەلگەن يولىدىن تۆۋەنگە قاراپ قاردا تىيىلىپ، ئالتۇن بۇرچەكتىكى كەمبەغەللەر مەھەللىسىگە كېتىۋاتاتتى.

ئالدى تەرەپتىن ئۇرغان زەھەردەك ئاچچىق شامال ئۇستىخان ـ ئۇستىخىنىدىن ئۆتۈپ كېتەتتى. قار بىر خىلدا يېغىۋاتاتتى. ۋاسىنىڭ قول، پۇتى ۋە پېشانىسى، پۈتۈن بەدىنى مۇزلاپ كەتكەنىدى. لېكىن ئۇ يەنىلا توختىماي كېتىۋاتاتتى.

ۋاسىن زۇلەيخەنى ئىزدەپ ماڭغانىدى. ئۇ بوۋاينىڭ

گەپلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئىشىنىپ كەتمىدى. زۇلەيخانى بىر كۆرۈشكە، يىراقتىن بولسىمۇ بىر كۆرۈشكە زار ئىدى. ئۇ كاچ كۆۋرۈكىگە كەلدى. شىددەت بىلەن چىقىقان بوران ئۇنىڭ كۆزلىرىنى ئاچقۇزمىدى، ھاسىراپ، ھالسىزلىنىپ ئۆزىنى بازار تەرەپكە ئاتتى.

ۋاسىق بازارغا كىردى. بۇ يەردىكى ھەممە نەرسە خۇددى بالا چېغىدا ئۆزى كۆرگەندىكىدەك قىلچە ئۆزگەرمەي شۇ پېتى تۇراتتى. پوكەيلەرگە تىزىپ قويۇلغان نەرسىلەر، ئادەملەر، پىرىستان، يەنە شۇ بۇرۇنقىغا ئوخشاش ئىدى. بىراق، ھازىر ئۆتكەن - كەچكەن ئادەملەرنى كۆرگىلى، پىرىستاندا يۈك چۈشۈرۈۋاتقان يېكى يۈك قاچىلاۋاتقان بىرمۇ ئادەمنى ئۇچراتقىلى بولمايتتى. بازارنىڭ ئىچى بىلەن پىرىستان چۆلدەرەپ قالغانىدى.

ۋاسىق تاغسىنىڭ دۇكىنىغا قاراپ ماڭدى، دوقمۇشتىن قايرىلىسىلا دۇكان كۆرۈنەتتى. جىمى ماگىزىنلارنىڭ ئەينەكلىك ئىشكاپلىرىنىڭ ئىچىگە ئوخشاشلا نەچچە رەت مېۋە يەشكىلىرى تىزىلغانىدى. ۋاسىق بىر پىرىكازچىكنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى. ئۇ پىرىكازچىك ماگىزىن ئالدىدىكى مېۋىنى خالتىغا قاچىلاۋاتاتتى. يانىدىكى ماگىزىنىدا شىلەپە كىيگەن بىرەيلەن يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا تاماكا چېكىپ راھەتلىنىپ ئولتۇراتتى. تاغسىنىڭ ماگىزىنىنىڭ پارقىراپ تۇرغان ۋىۋىسكىسى كۆرۈندى، ۋاسىق:

زۇلەيخا، ئارتىپن ئېرىما مېۋە - چېۋە توپ سېتىش دۇكىنى دېگەن خەتلەرنى ئۇنىڭ ئاۋازدا ئوقىدى. ۋاسىق بۇ

خەتلەرنى ئۇنلۇك ئاۋازدا نەچچە قېتىم ئوقۇپ چىقتى. بۇ ماگىزىننى زۇلەيخەنىڭ باشقۇرۇۋاتقانلىقىدىن ۋاسسىفنىڭ خەۋىرى بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئىش يەنىلا ئۇنى ھەيران قالدۇردى، بۇنداق ئىشلار ئادەتتە ۋاسسىفقا غەلىتە تۇيۇلاتتى. ئۇ زۇلەيخەنىڭ مۇقەددەس ئوبرازىنى قانداقسىگە ئاشۇ بىر پارچە ۋىۋىسكا بىلەن باغلىسۇن؟ بويىلىرى تال چۈۋىقتەك زىلۋا، نۇرلۇق، چىرايلىق كۆزلىرى ئويناق، تېتىك ھەم خۇشال يۇرۇيدىغان خۇش ئاۋاز مۇشۇنداق بىر ياش چوكان ماگىزىندا تىجارەت قىلسا قانداق يارىشىدۇ.

ۋاسسىف ماگىزىندىن ئىشىكىگە سەل يېقىن بېرىپ بىر-دىنلا توختاپ قالدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇ ماگىزىنغا كىرسۇنمۇ؟ زۇلەيخەنى سورىسۇنمۇ؟ ئۇ مۇشۇ تۇرقى بىلەن شۇ تاپنىڭ ئۆزىدە زۇلەيخەنىڭ ئالدىغا كىرمەكچىمۇ؟ زۇلەيخەچۇ، زۇلەيخە ئۇنى قانداق قارشى ئالار؟ ۋاسسىفقا مۇشۇ يەردە، قۇرۇق يەشكىلەرنىڭ دالدىسىدا تۇرۇپ ماگىزىننىڭ ئىچىگە قارىسا تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟ ماگىزىننىڭ ئىچى بوپبورۇق ئىدى. زۇلەيخە ھەر ۋاقىت ئاشۇ ئۆيگە — بۇ ئۆي ھېسابات ئۆيى ئىدى — تۇتىشىدىغان پەلەمپەيدىن چۈشۈپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولغان بولاتتى. گۈزەل رۇخسارى نۇرلۇق، نازۇك، لاتاپەتلىك زۇلەيخە بەئەينى گىلاس دەرىخىنىڭ شېخىغا ئوخشايتتى. ۋاسسىفنىڭ روھى قايتىدىن تىرىلسە، ئۇ مۇھەببەت بىلەن قىزغىنلىققا چۆمۈلىدۇ، ناۋادا ئۇنىڭ ياشاۋېرىدىغان نىيىتى، بۇرۇنقىغا ئوخشاش ئازابقا چىدايدىغان جاسارىتى بولسا، بۇنداق مۆجىزە زۇلەيخەنىڭ پەيدا بولۇشى بىلەن بارلىققا كېلىدۇ.

ۋاسىق شۇ يەردە قىسىر قالماستىن تۇردى. كۆزلىرى پۈتكۈل ماگىزىننىڭ ئىچىدىكى ئەھۋاللارنى كۆرگىلى بولمىدىغان چوڭ ئەينەككە تىكىلگەنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ شۇ يەردە قانچە ئۇزۇن تۇرغانلىقىنى بىلمەيتتى. ماگىزىننىڭ ئىچى بۇرۇنقىدەك قوپقۇرۇق ئىدى. بۇنداق كۈنلەردە زۇلەيبە ئېرى بىلەن ھېسابات ئۆيىدە ... ئۇ شۇڭا چىقمىدى ... شۇنداق ئويلاپ ۋاسىقنىڭ بۇ يەردىن كەتكۈسى كەلمىدى. ئۇ بۇگۈن زۇلەيبەنى كۆرەلمەي كەتسە، ئىككىنچى قېتىم يەنە كەلگۈدەك كۈچ ـ قۇدرىتىنىڭ يوقلۇقىنى بىلەتتى، ئۇ چاغدا، ۋاسىق ئۇچۇن ھەممە نەرسە تۈگەيتتى.

بىر ئادەم، خالتا كۆتۈرۈۋالغان، مال توشۇغۇچى بىر ئادەم ماگىزىن ئالدىغا بېرىپ، قوڭغۇراقنى جىرىڭلىتىپ ئىشىكنى ئاچتى. ۋاسىقنىڭ پۈتۈن بەدىنى تىترەپ كەتتى. ئۇ پەلەمپەيدىن چۈشۈۋاتقان بىرىنىڭ ئاياغلىرىنى كۆرگەنىدى ... لېكىن بۇ شىبلىت كىيگەن ئەر كىشى ئىدى. ۋاسىقنىڭ كۈتكىنى بۇ ئەمەس ئىدى. «شەك ـ شۇبھىسىزكى، پەلەمپەيدىن چۈشۈۋاتقان زۇلەيبەنىڭ ئېرى» ۋاسىق ئۆزىگە شۇنداق دېدى. لېكىن ئۇ خاتالاشقانىدى. ئۇنداق ئىش ئەمەس ئىدى. ئۇ ئەمدى پەلەمپەيدىن چۈشۈۋاتقان بىرىنىڭ، ئايال كىشىنىڭ پاچاقلىرىنى ... كەينىدىن بەدىنىنى كۆردى، ئۇ ئەرەنچە قارا پەلتو كىيىۋالغان ناھايىتى سېمىز ئايال ئىدى ... ئاخىر ئۇنىڭ ياغلىق چەگگەن بېشى پەيدا بولدى. «ئۇ زۇلەيبەنىڭ ئاپىسى» دەپ ئويلىدى ۋاسىق.

ئۇ ئايال ئىككى قولىنى يانچۇقىغا سېلىپ، ئاغزىدا

تاماكا، ماگىزىنىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ تۇردى. مال توشۇغۇچى خالتىنى قويدى، شۇنىڭ بىلەن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تالاش - تارتىش باشلىنىپ كەتتى. بۇنى ۋاسىق ئۇلارنىڭ قول ھەرىكىتىدىن بىلدى. مال توشۇغۇچى ئىشىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئىشكىتىن چىققاچ كەينىگە ئۆرۈلۈپ يىرگىنچلىك ئاۋازدا:

— مەن تالاشمايمەن. سىزنىڭ خەسىلىكىڭىزنى بىلىمەن، زۇلەيىخە خانىم، — دېدى.

ئۇ ئايالنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، ھېلىقى ئادەمنىڭ كەينىدىن ئىتتىك مېڭىپ سىرتقا چىقتى. تۇيۇقسىز ھەرىكەت، بىر پەس شامال بىلەن بېشىدىكى ياغلىقى يەرگە چۈشۈپ كېتىپ، يۈزىنىڭ بىر قىسمى كۆرۈنۈپ قالدى. ۋاسىق بۇ ناتونۇش ئايالغا قاراپ يۈرىكى «جىغ» قىلىپ كەتتى. زۇلەيىخە شۇ ئىدى. ھازىر زۇلەيىخە تونۇۋالغۇسىز بويكەتكەنىدى. زۇلەيىخەنىڭ قاراشلىرى شەپقەتسىز، مەڭزىلىرى قىپقىزىل، ئالتۇن چىشلىرى پارقىراپ تۇراتتى. سېمىز بەدىنىنى كالامپاي پۇتلىرى ئاران كۆتۈرۈپ تۇراتتى. زۇلەيىخەنى كۆرگەن ئادەمنىڭ ھەقىقەتەن قورقۇسى كېلەتتى. قوپال ھەم بوم ئاۋازدا ۋارقىرىسا، زۇلەيىخە تېخىمۇ قورقۇنچلۇق تۇسكە كىرەتتى.

— مەن، مەن سارالڭ ئەمەس، باشقىلارغا ئەخمەق بولىدىغان. بىلەمسەن؟ باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىنى ئوغرىلىشىغا يول قويمايمەن! — دەپ ۋارقىرىدى زۇلەيىخە.

ۋاسىق بۇرۇنقى جايىدا قېتىرقىلىماستىن تۇردى. ئۇ ئۆز - ئۆزىگە توختىماستىن: «بۇ مۇمكىنمۇ؟ بۇ مۇمكىنمۇ؟» دەيتتى ...

زۇلەيبە ۋاسىغنى كۆرمەي، ئاستا دۆكىنىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ئىشكنى يېپىپ قويۇپ پەلەمپەيگە قەدەم باستى.

ۋاسىق ئاشۇ يەردە يەنە بىرنەچچە مىنۇت تۇردى. ئۇ ھېچقاچان بۇنداق قورقۇنچلۇق چۈشنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. قورقۇنچلۇق چۈشتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۇ ... نمپ كېتىشنى ئۈمىد قىلمايتتى. چۈنكى ئۇنىڭ خاتىرىسىدىكى زۇلەيبە، بۇرۇنقى زۇلەيبە ھازىر يوق ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ خاتىرىسىدىكى بۇرۇنقى ئاشۇ زۇلەيبەنى، باشقا بىر زۇلەيبە، بازاردىكى زۇلەيبە ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى، ئايال قاتىل! ... ۋاسىق يېڭىلىشىپ قالمىغاندۇ؟ ئۇ ياخشى كۆرگەن ھېلىقى زۇلەيبە مۇشۇنداق ئاددىي بىر نىقابتىنلا ئىبارەت بولغىيمىدى؟ ھەقىقىي، قورقۇنچلۇق ھەم مال - دۇنياغا ھېرىس، ھېلىقى زۇلەيبە ئۆز مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن مۇشۇ نىقابىنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنۇۋالغان بولغىيمىدى؟ ۋاسىق يۈزىگە نىقاب تارتىۋالغان، ئاشۇ نىقابى بىلەن مەقسىتىگە يېتىشكە ئىنتىلگەن ۋە شۇنىڭ كويغا چۈشكەن زۇلەيبەنى ياخشى كۆرۈپ يۈرۈپتىكەن - ده ... زۇلەيبە بايلىقنى ھەم راھەت - پاراغەتنى قوغلىشىش مەقسىتىدە بېيىش يولىغا ماڭغان ئەمەس. زۇلەيبەنىڭ پۇل تېپىشتىن مەقسىتى ــ پۈلغا تايىنىپ تىرىكچىلىك قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ساقلاش، يىغىش، شۇ ئارقىلىق تېخىمۇ كۆپ پۇل تېپىش. ۋاسىق پۈتۈن ھاياتىنى زۇلەيبە ئۈچۈن قۇربان قىلىۋەتتى. لېكىن شۇ تاپتا ئاشۇ زۇلەيبە پەلەمپەيگە يامىشىپ ھېسابات ئۆيىگە چىقىپ كېتىۋاتىدۇ ... قورقۇنچلۇق بۇ زۇلەيبە بارلىقنى قۇربان

قىلىۋەتكەن ھېلىقى زۇلەيبەنىڭ روھىنى گۆشكە ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى. ۋاسىفىنىڭ كۆز ئالدىدىن ھېلىلا غايىب بولغان زۇلەيبە مۇشۇنداق قىياپەتكە، بىر پارچە ھارام گۆشكە ئاسانراق ئايلىنىش ئۈچۈن قولىدىن كېلىدىغانلىكى چارىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىشلەتتى. تەلەتىدىن مۇز ياغىدىغان، ئالتۇن چىش سالدۇرغان، ئەرەنچە كىيىنۋالغان بۇ ئالۋاستى جىمىكى چارىلەرنى ئىشلىتىپ بازاردا پۇلى بار ئايال سودىگەرگە، نەئون چىراغلار بىلەن يېنىپ تۇرىدىغان:

زۇلەيبە، ئارتېن ئېرما مېۋە - چېۋە توپ تارقىتىش ماگىزىنى

دېگەن ۋىۋىسكىغا ناھايىتى ئاسان ئايلىنىۋالدى.

ۋاسىفىنىڭ ۋىۋىسكىدىكى چاقناپ تۇرغان خەتلەرگە قارىغۇسى كەلمىدى، ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ بازاردىن ئۇچقاندەك چىقىپ كەتتى.

III

تالادا قار هىلمهم يېغىۋاتاتتى، ھاۋا تۇتۇق. شەھەر-نىڭ كوچا چىراغلىرى لەپىلدەپ چۈشۈۋاتقان قاردا گويا ئىستانبۇل ئاسمىنىدىكى يۇلتۇزلارنى يېڭىلا يۇتۇۋەتكەن-دەك چاقناپ تۇراتتى.

ۋاسىف بىر نەچچە رومكا ھاراق ئىچىپ مەيخانىدىن ناھايىتى كەچ چىقىپ كەتتى. ئۇ قەھۋەخانىغا كىرىپ بىر بۇلۇڭنى تېپىپ، ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. چاي ئىچكەندىن كېيىن بايىقى ھارغىنلىق سەل بېسىلغاندەك بولدى. ئۇ ئۇستەلگە يۆلىنىپ، شۇنچىلىك ئۇيغۇر، شۇنچىلىك ئازابلىق بېشىنى ئىككى قولى بىلەن چىڭ قامالاپ تۇتۇپ ئولتۇراتتى.

ۋاسىف ئۇخلىمىغاندى، ئۇنى ھەم سەگەك دېگىلمۇ بولمايتتى. ئۇ كىرىپ - چىقىۋاتقان ئادەملەرنى غۇۋا كۆرەتتى. بەزىلەر خورەك تارتىۋاتاتتى، بەزىلەر ئاغزىنى بۇزۇۋاتاتتى. قەھۋەخانىنىڭ ئىچى ئىسسىق بولسىمۇ، ئۇنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى ھۆل بولۇپ كەتكەچكە، ئىچ - ئىچىدىن تىترەپ كېتىۋاتاتتى.

ۋاسىفنىڭ قۇيقۇرۇق ئاشۇ كاللىسىدا نە خىيال، نە تەپەككۇر يوق ئىدى. ئۇ ھاراق ئىچىدى، ناھايىتى ئاز تاماق يېدى. «ئۇخلىغان بولسام ئاجايىپ ياخشى بولاتتى» دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە. ۋاسىف بارماقلىرى بىلەن

پىشانىسىنى، چېگىسىنى سىيلاپ، كۆزىنى يۇمدى. «ئۇخلىماي ياتمىدىم، خىيال سۈرەلمەيدىغان بولدۇم. ھەرقانداق تەرسىنىڭ مەن بىلەن ئالاقىسى يوق» ئۇ مۇشۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

دەرۋەقە، ۋاسىف زۇلەيخانى، باشقا بىر زۇلەيخانى ئۆزى بۇرۇن ياخشى كۆرگەن ھېلىقى زۇلەيخانى يېڭىباش تەن كالىسىغا ئەكىلىشكە تىرىشتى. نېمىدېگەن تەس ـ ھە! ئۇ قاتتىق ئويلىنىپ ئەسلىمىلىرىنىڭ ئىچىدىن زۇلەيخانى تاپتى. زۇلەيخا ۋاسىفنىڭ كۆز ئالدىدا قايتىدىن پەيدا بولدى. ئۇ شادلىققا چۆمگەن، جەزبىلىك، قىزغىنلىققا تولغان، كۆزلىرى ئويناق بۇرۇنقى زۇلەيخا شۇ ئىدى، زىلۋا، نازۇك ۋە تەكەببۇر يوق گۈزەل زۇلەيخا شۇ تاپتا ۋاسىفنىڭ كۆز ئالدىدا تۇراتتى.

ۋاسىف كۆزلىرىنى ئاچىملا زۇلەيخادىن ئايرىلىپ مەكتەپ ئايرىلىپ قېلىشتىن قورقۇپ كۆزلىرىنى يەنىلا يۇمۇپ ئولتۇراتتى. زۇلەيخا ئىلھەكتەپتە ئىدى. ئىلھەكتەپ ئاستا، تولىمۇ ئاستا ئۆرلەپ، پەسلەيتتى. زۇلەيخا تېخىمۇ ئېگىزرەك ئۇچۇش ئۈچۈن ئېگىلىپ يەنە رۇسلىناتتى. بىر ئۆرلەپ، بىر پەسلەۋاتقان ئىلھەكتەپنىڭ سۈرئىتى بارغانسېرى تېزلەشتى. دەل مۇشۇ چاغدا، ئىلھەكتەپ ئۆرلەپ ـ پەسلەۋاتقان چاغدا قورقۇنچلۇق ھادىسە روي بەردى: ئىلھەكتەپ ھەر بىر پەسلىگەندە زۇلەيخانىڭ ۋۇجۇدىدا يېڭى ئۆزگىرىش يۈز بېرەتتى. بۇ ئۆزگىرىش ئىلھەكتەپنىڭ سۈرئىتىگە ئوخشاش بەك تېز ئىدى. ھازىرقى زۇلەيخا بەن بىلەن بۇرۇنقى زۇلەيخا تېز سۈرئەتتە ئورۇن ئالماشتۇرماقتا ئىدى. ھازىرقى زۇلەيخا زەھەرخەندىلىك بىلەن

كۆلۈمسىرەپ قارايتتى. نېمىدېگەن شەپقەتسىزلىك! بۇ هالەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ۋاسىق كۆزىنى ئېچىشقا ھەر قانچە ئۇرۇنۇپمۇ كۆزىنى ئاچالمىدى. ئۇ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى ئۇخلاپ قالغانلىقىنى ئۇزىمۇ بىلەتتى. ۋاسىقنى قارا باسقانىدى. ئۇنىڭ پۈت - قوللىرىدا جان قالمىغانىدى، بۇنداق قاتتىق ھارغىنلىقتىن قۇتۇلۇشنى ئويلايتتى، ئەمما قۇتۇلالمايتتى. ئۇ ئىڭرايتتى ... چۈش كۆرۈۋاتاتتى ... كۆز ئالدىدىن ... بۇرۇنقى زۇلەيخە غايىب بولغانىدى، كەلمەسكە كەتكەنىدى ...

— نېمە بولدىڭىز؟ سىزگە ياردەم قىلايمۇ؟ — بىرى قولىنى ۋاسىقنىڭ يەلكىسىگە قويىدى. ۋاسىق كۆزلىرىنى ئېچىپ يەلكىسىدە تۇرغان قولغا قارىدى ... بۇ ئايال كىشىنىڭ قولى ئىدى. ئۇنىڭ نەزەرى ئايال كىشىنىڭ ھېغىشىغا، بىلىكىگە، ئاندىن مۇرىسىدىن يۇقىرىلاپ چىراي يىغا بېرىپ توختىدى. ۋاسىق بۇ چىرايىنى كۆرۈپلا تونۇدى. بۇ ئۆزى ئولتۇرغان ئۇستەلنىڭ قارشى تەرىپىدە ئولتۇرغان قارا كەپكە كىيگەن ھېلىقى ياش ئايالنىڭ چىرايى ئىدى. ئۇ ئايال ئۇچىسىغا ماش رەڭ كالتە چاپان كىيگەنىدى، كۆزلىرىمۇ ماش رەڭ ئىدى. مۇشۇنداق غۇۋا قەھۋەخانىدا چاپىنى بىلەن كۆزلىرىنىڭ يارقىن رەڭگى ئادەمگە باھارنى ئەسلىتەتتى.

ۋاسىق ئۇ ئايالنىڭ يېنىدا ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئىنتايىن ھەيران قالدى. ئۇنىڭ ئاۋازى ئاجايىپ يېقىملىق ئىدى. «ھەممە ئايالالارنىڭ ئاۋازى مۇشۇنداق يېقىملىق بولسا نەقەدەر ياخشى بولاتتى، ھە!» دەپ ئويلىدى ۋاسىق. بۇ ئۇنىڭ ئاپسىنىڭ، بارلىق ئانىلارنىڭ، يەنە

كېلىپ ئۆزى سۆيگەن قىزنىڭ، بولغۇسى ئايالىنىڭ، ئايالىنىڭ ئىگىچە ـ سىڭىللىرىنىڭ ... ئاۋازى ئىدى.

ئۆزىگە گەپ قىلغان ئايالىنىڭ ئاۋازى ... پات ـ پاتلا چۈشىدە قۇلىقىغا كىرىپ قالىدىغان بۇنداق ئاۋاز ۋاسىقا تونۇشلۇق ئىدى. ئاپىسى ئۇنىڭغا مۇشۇنداق ئاۋازدا گەپ قىلغان چاغلاردا ۋاسىق شۇنداق خوش بولۇپ كېتەتتى. زۇلەيىخە گەپ قىلغان چاغلاردا، ۋاسىق زۇلەيىخەنىڭمۇ ئاۋازىنىڭ شۇنداق بولۇشىنى قەۋەت ئارزۇ قىلاتتى!

كۆز ئالدىدىكى بۇ ئايال ۋاسىقنىڭ چۈشىمۇ ياكى خىيالىي تۇيغۇسىمۇ؟ مەيلى چۈش ياكى رېئاللىق بولسۇن، چىرايى ئاقىرىپ كەتكەن، قاراشلىرى غەمكىن بۇ ئايال خەيرخاھلىق قىلغاندەك ۋاسىقا قاراپ ئۇنىڭ ئالدىدا ئولتۇراتتى.

ۋاسىق ئۇ ئايالنىڭ سۆزىگە جاۋاب بەرمەستىن دۇدۇقلاپ:

— سىز بۇ يەردىمىتىڭىز؟ ... — دېدى.

— ھەئە، — ئۇ ئايال شۇنداق دەپ ھېشىنى ئەگدى، ئۇنىڭ تۇرقىدىن ھارغىنلىق چىقىپ تۇراتتى.

— بۇ يەردە، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نېمە ئىزدەۋاتىسىز؟ ... بىزنىڭ ئارىمىزدىن نېمە ئىزدەۋاتىسىز؟

— سوغۇقتىن پاناھلانغۇدەك يەرنى ئىزدەۋاتىمەن.

ئۇلار بىر ـ بىرىگە بىر پەس قارىشىپ تۇردى، گەپ قىلىشمىدى، كېيىن ئۇ ئايال:

— مەن مۇشۇ يەردىن سوغۇقتىن پاناھلانغۇدەك يەر تاپقان بولسام، ھەقىقەتەن بەختلىك بولاتتىم، — دېدى.

— بەختلىك بولاتتىم؟ ... — دېدى ۋاسىق سوغۇق كۈلۈپ.

— شۇنداق، بەختلىك بولاتتىم. بىچارە، ئازراق بەختكە ئېرىشسەمۇ، يەنىلا ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلاتتىم.

ۋاسىق چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ:

— بەخت ... مېنىڭ بۇ گەپنى ئاڭلىغۇمۇ كەلمەيدۇ ... بۇنداق گەپنىڭ ئازراقمۇ ئەھمىيىتى يوق ... كىشىلەردە خام خىيال پەيدا قىلماسلىق ئۈچۈن، بۇ گەپنى لۇغەت سوستابىدىن چىقىرىۋېتىش كېرەك.

— خام خىيال! — دېدى ئايال ھەيران بولۇپ، — سىز بەختكە ئىشەنمەمسىز؟

— بەك غەلىتە سوئال سورىدىڭىز! سوئالىڭىزدىن شۇ قەدەر ساددىلىق، شۇ قەدەر مەسخىرە چىقىپ تۇرىدۇ! سىزچۇ، بەختكە سىز ئىشىنەمسىز؟

— مەن ئەلۋەتتە ئىشىنىمەن، بىز ئىلگىرى بەختكە پات - پات ئۇچراپ تۇراتتۇق، قەلبىمىزدە ئۇنىڭ ئالامەتلىرى ھېلىغىچە ساقلىنىۋاتسا، ئۇنىڭدىن گۇمانلانساق قانداق بولىدۇ؟

— بەخت — خام خىيالدىن باشقا نەرسە ئەمەس...

— لېكىن مەن ئىشىنىمەن، بەخت ھەقىقەتەن مەۋجۇت، دەپ كېسىپ ئېيتىمەن.

ۋاسىق بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ:

— بەخت دېگەن خام خىيالغا، ئەرۋاھقا ئوخشاش نەرسە ... بەختنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن چېغىمىزدا، ئۇنى ئۆزىمىز يارىتىمىز، — دېدى.

— هه؟ گېپىڭىز خاتا، — دېدى ياش ئايال ۋاسىف-نىڭ گېپىگە ئۆزىنىڭ تارىشى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، — بەخت مەۋجۇت، مەيلى ئىشىنەيلى ياكى ئىشەنمەيلى، ئۇ هامان مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ.

— ئەمسە بەخت نەدە؟ — ۋاسىف زائىلىق قىلغان تەلەپپۇزدا ئۇ ئايالدىن سورىدى، — ماڭا كۆرسىتىپ بېرەلەمسىز؟

ياش ئايال مۇرىسىنى قىسىپ:

— نەدىلىكىنى بىلمەيمەن. مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەن-كى، سىز، مەن ۋە هەممە ئادەملەر ئۆچۈن يەر شارىنىڭ مەلۇم بىر يېرىدە بەخت مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى كېرەك.

— سىز ئىشىنەمسىز؟

— ئىشىنەمسىز دەمسىز؟ مەن چوڭقۇر ئىشىنىمەن. بەخت، بەلكىم، قۇياشنىڭ نۇرلىرىدا، بۇغداي ئۇنچىسىدە، ئادەملەرنىڭ كۆچ ـ قۇدرىتىدە، ئەمگەكتە، دەم ئېلىشتا بولۇشى مۇمكىن ... ئىش قىلىپ هەممە يەردە بەخت مەۋجۇت. راست، مەن، بەخت دېگەن ناهايىتى كىچىك، ناهايىتى كىچىك تامچىلاردىن تەشكىل تاپقان، دەيمەن. شۇڭا بەختنى هەممە يەردە تاپقىلى بولىدۇ. بىر ئادەم بەختنىڭ بىر تامچىسىگە ئېرىشكەن چاغدا ئۆزىنى بەختلىك سېزىدۇ، كەيىنىدىن يەنە هېچقانچە ئىش ئەمەستەك هېس قىلمىدۇ. بەخت تۇرمۇش بىلەن ئوخشاش مەنىگە ئىگە. بەخت تۇرمۇشتا بولىدۇ، بەخت بىر خىل ماسلىقتىنىڭ ئىپادىسى. بۇنداق ماسلىقتا بۇ تامچىلەرنىڭ هەممىسى بىردەك بولىدۇ، زىددىيەت بولمايدۇ. بۇ بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىمايدىغان گەۋدە، ناۋادا سىز بەختلىك بولالمىسىڭىز، مەن

مۇ بەختلىك بولالمايمەن. باشقىلار بەختلىك بولالمسا، ھېچكىم بەختلىك بولالمايدۇ.

ئايال يەنىلا غەمكىن ھالدا مۇرسىنى قىسىپ خۇلاسىلىغاندەك:

— سىز مەندىن، قانداق قىلغاندا بەختىمىك نەدىلىكىنى تاپقىلى بولىدۇ، دەپ سوريساقچىمۇ؟ مېنىمك بەختسىز ئىكەنلىكىمنى ئۆزىڭىز ئوچۇق كۆرۈپ تۇرۇپسىز، — دېدى.

— داۋاملىق ئىزدەك! — دېدى ۋاسىف، — ئۆزىڭىز، بەخت بار، دېدىڭىز.

ئايال نۇرلۇق، چىرايلىق كۆزلىرى بىلەن ۋاسىفقا قاراپ، پەس ئاۋازدا:

— سىز مۇشۇلارغا پەقەت ئىشەنمەمسىز، ئەمسە بايا نېمىشقا يىغلايسىز؟

— مەن يىغلىدىممۇ؟ ...

— ھەئە، شۇڭا مەن سىزدىن، نېمە بولدىڭىز؟ دەپ سورىدىم ... لېكىن سىز يىغلاۋەردىڭىز.

ۋاسىف قاپاقلىرىنى يۇزىنى تۇتۇپ يىغلىغانلىقىنى بىلدى، ئىچى ئاچچىقلا تولدى.

— ھە، — دېدى ۋاسىف، — كىشىلەر بەختلىك بولغانلىقى ئۈچۈن يىغلىمايدۇ.

— كىشىلەر بەختكە ئىشەنگەن چېغىدا يىغلايدۇ، ئىشەنمىگەن چاغدا ھەرگىز يىغلىمايدۇ.

ئايال كۆزلىرىنى يۇمۇپ قولى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋالدى. ۋاسىف ئېچىنىپ: «ئۇ يىغلاۋاتقان بولسا كېرەك، ئۇمۇ يىغلاۋاتىدۇ. بۇگۈنكى مۇشۇ كېچە ئۇنىڭ تالادا ئۆتكۈزگەن بىرىنچى كېچىسى بولۇپ قالىدۇ. قورسىقىمۇ ئاچ-

دىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇ يەنىلا بەختكە ئىشىنىدۇ ... مەنچۇ، قانداقتۇر بەخت بىلەن مېنىڭ كارىم يوق. مەن ھېرىپ، مادارى قۇرۇپ كەتكەن بىر سولتەك، دەم ئالمسام بولمايدۇ» دەپ ئويلىدى.

ۋاسىق ئادىراسمان پۇرايىدىغان يوتقان - كۆرپە سېلىنغان پاكىز كارىۋاتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ مەسخىرە ئارىلاش ئۆز - ئۆزىگە: «ھېلىقى ئايال دەۋاتقان بەختنىڭ تامچىسى مۇشۇ بولسا كېرەك. راھەتلىنىپ يۇيۇنۇپ، ئاشۇ كارىۋاتتا قىپيالىڭاچ ياتسا، نېمىدېگەن بەختىھە!» دېدى. توختىماي ئېقىۋاتقان سۇ، مازغاپ چىقىۋاتقان سوپۇن، پاكىز ھەم ئاپئاق يوتقان - كۆرپە ... كارىۋاتتىن، سوپۇندىن، ھاۋادىن ... ھەممە يەردىن ئادىراسمانىنىڭ خۇش بۇي پۇرىقى كېلىدۇ ... ۋاسىغنىڭ بۇرۇن ئاشۇنداق بىر كارىۋىتى بار ئىدى. بۇنىڭدىن كېيىن مەڭگۈ بولمايدۇ. ئۇ كارىۋاتنى ئۇنىڭغا ئاپىسى بەرگەنىدى، ئورنىنمۇ ئاپىسى سېلىپ بېرەتتى. بۇنداق كارىۋاتنى ئەمدى ئۇنىڭغا مۇھەببەتكە چۆمگەن، يوپيورۇق ھەم ئىسسىق ئۆيدە خۇددى كۆلەڭگۈدەك تۇيۇلۇپ چىقارماي، ئەتراپىدا يۇرۇيدىغان ئاياللار بېرەلەيدۇ.

ۋاسىق كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئەتراپىغا قاراپ قويدى. ھېلىقى ياش ئايال ئۆز جايىدا خۇددى يېنىدا ئولتۇرغان ۋاسىغنى ئونتۇپ كەتكەندەك بېشىنى كۆتۈرۈپ يىراق - يىراقلارغا قاراپ ئولتۇراتتى. ۋاسىق بىردەم ئۇخلىماقچى بولۇپ كۆزلىرىنى يەنە يۇمدى. بۇگۈن ئاخشام ئۇ چاي پۇلىنى تۆلىيەلەيتتى، ئەتىلىككە چاي پۇلى تۆلەيدىغان پۇلىمۇ قالماسلىقى مۇمكىن. شۇڭا ئۇ بۇگۈن ئاخ-

شام ئوبدان ئۇخلىۋېلىشى كېرەك ئىدى.

ۋاسىق كۆزلىرىنى يېرىم ئاچتى. ھېلىقى ئايال يېنىدا يوق ئىدى. ئايال ئازراقمۇ تەۋرىش چىقارماي كېتىپ قالغانىدى. ئادەتتىمۇ خۇددى بىر ئەرۋاھدەك «جىممىدە» پەيدا بولۇپ يەنە «جىممىدە» كېتىپ قالاتتى.

ۋاسىقمۇ ئورنىدىن تۇردى، پوكەيگە بېرىپ پۈل تاپشۇردى.

— سىزگە ئامەت تىلەيمەن، — دېدى خوجايىن.

ۋاسىق مۇرىسىنى قىسىپ ئۆز - ئۆزىگە: «مەن بەختكە، شۇنداقلا ئامەتكىمۇ پەرۋا قىلمايمەن» دېدى. بۇ گەپ ئۇنىڭغا قارا كەپكىلىك ھېلىقى ئايالنى ئەسلەتتى. ۋاسىق ئۇنىڭ كەتكەنلىكىنى نېمىشقا بىلمەي قالدى؟ ئۇ ئايالنى قەھۋەخانىدىن مېڭىپ ئەمەس، بەلكى تېيىلغان پېتى چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، دېسە بولاتتى. ۋاسىق بايا ئۇخلاۋېتىپ ئۇ ئايالنى چۈشمىگەنىدى، ئۇ ئايال يالغاچ ھالدا پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانمىش ... پۈتلىرى بەك مۇزلاپ كەتكەنمىش.

قار چۈشكەنسېرى ئېغىرلاتاتتى. ۋاسىقنىڭ پۈتلىرى مۇزلاپ قېتىپ قالدى. ۋاسىقنىڭ ئاشۇ ئايالغا يېتىشىۋالغۇسى، مۇزلاپ كەتكەن پۈتلىرىنى چۈشىدىكىگە ئوخشاش ئالقىنىغا ئالغۇسى كېلەتتى. ئۇ ئايال شۇ تاپتا بۇگۈن ئەتىگەندىنمۇ بەكرەك تىترەپ، چوڭ - كىچىك كوچىلاردا مېڭىپ يۇرىدىغانىدۇ. بىچارە ئەخمەق! ئۆزى مۇشۇنداق بىچارە ئەھۋالدا تۇرۇقلۇق، بەخت توغرىسىدا سۆزلەشنىڭ تولىمۇ كۈلكىلىك تۇيۇلىدىغانلىقىنى، ھەتتا ماس كەلمەيدىغانلىقىنى ئۇ بىلمەيدۇ! ...

بالدۇر چىققان بىر نەچچە تراموۋاي ئىشقا ماڭغان ئادەملەرنى لىق قاچىلاپ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ئادەملەر ئۆز-لىرىنىڭ نەگە بارىدىغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ كىرەكلىك ئادەملەر ئىكەنلىكىنى بىلەتتى.

زەھەردەك ئاچچىق شۇبرغاندا ۋاسىق قەدەملىرىنى سۆرەپ، كارغا كەلمەيدىغان بەستىنى قىمىرلىتىپ ئىلگىرى-لەيتتى. ئۇ، «خىزمەت — بەخت، ھېچ بولمىغاندا قارا كەپ-كىلىك ھېلىقى ئايال زوقلىنىپ دېگەن بەختنىڭ تامچىسى» دەپ ئويلايتتى. ئۇنىڭغا ئاشۇنچىلىك بەختمۇ نېسىپ بول-مىغانىدى. چۈنكى ئۇ خىزمەت تاپالمای يۈرەتتى.

ۋاسىق تۇرمىدە ھەر كۈنى ئەركىنلىككە، ئەركىنلىككە ئىرىشىدىغان بەختلىك چاغلارنى ئويلىغان ھامان، كۆز ئالدىغا شۇ ھامان خىزمەت كېلەتتى.

ۋاسىق ھازىر ئەركىن ئىدى. قولىدا كويىزا، يېنىدا ئۇنى نازارەت قىلىدىغان نازارەتچىمۇ يوق ئىدى. ئۇ ئەر-كىن ئادەم ئىدى. نەگە بارغۇسى كەلسە، شۇ يەرگە بارا-لايتتى. ئۇنىڭدىن بىرەرى، تاماق يەۋاتامسەن ياكى ئۇخ-لاۋاتامسەن، دەپ سورىمايتتى، ئۇنى تاماق يېيىشتىن ھەم ئۇخلاشتىن ھېچكىم توسمايتتى. ئۇ ئەركىن ئادەم ئىدى... دېمەك بۇ، ئۇ تۇرمىدىن چىقتى دېگەن گەپ. ئەمما ۋاسىق يەڭگىلى بولمايدىغان بەزى قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىپ، نائىلاج تۇرمۇشنىڭ تۇتقۇنىغا ئايلىنىپ قالدى. ۋاسىق ئۆزىگە ئوخشاش ئاچلىقتىن ۋە ھارغىنلىقتىن ئۆلەر ھالەت-كە يېتىپ قالىدىغان بۇنداق ئەركىن ئادەم بولۇشنى ئۇمىد قىلىمغانىدى. «ياق، ياق، — دەيتتى ئۇ ئۆز-ئۆزىگە يېنىش - يېنىش، — ئەركىنلىك بۇنداق بولماي-

دۇ، ئەركىنلىككە ياخشىراق تەبىر بېرىلمىشى، ئەركىنلىك كىشىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشى، ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ ئىنسانىي ماھىيىتىنى يوقىتىپ قويماسلىقى ئۈچۈن، ئەركىنلىك ئىنسانلارغا ئىنسانلار ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىگە كاپالەتلىك قىلىشى، ئەركىنلىك پەقەت لۇغەتتىكى بىر تېرمىن بولۇپ قالماسلىقى كېرەك. ناۋادا ئەركىنلىك بىلەن تۇرمۇش ئېھتىياجى ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش بولماي، ئەركىنلىك سېنى نورمال ئېھتىياجىڭنى قۇلى قىلىپ قويماي، ئەكسىچە، ئەتراپىڭدىكى شەيئىلەر بىلەن ئېپ ئۆتۈشۈڭگە يول قويسا، بۇنداق ئەركىنلىك ساڭا بەخت بېرەلەيدۇ.

ۋاسىغچۇ، ۋاسىنى ئاچلىقتىن ئۆلۈش ئەركىنلىكىگە ئىگە، ساقچىلار قولىغا كويزا سالغان پەيت بىلەن ئەركىنلىككە ئېرىشكەن پەيتنىڭ قايسىسى ھاياتىدىكى ئەڭ قورقۇنچلۇق پەيت بۇنى ۋاسىنى بىلمەيتتى.

ۋاسىنى دەرغەزەپكە كېلىپ:

— مەن ئەركىنلىككە، بەختكە ۋە ھەممە نەرسىگە پەرۋا قىلمايمەن، — دېدى.

ۋاسىنى كۆۋرۈككە كەلدى، كارىدى - كىنائى پرىستانىغا باردىغان پەلەمپەيگە چىقتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قارا كەپكىلىك ھېلىقى يىگىت ئايالنى ئىزدەيتتى. ئۇ ئايال بۇ يەردە كۆرۈنمەيتتى. مۇشۇنداق ئەتىگەندە ئۇ نەدە يۈرۈيدىغاندۇر؟ ۋاسىنى كەينىگە يېنىپ يەنە كۆۋرۈككە كەلدى. قار توختىغانىدى، دېڭىز تەرەپتىن سوغۇق شامال ئۇرۇۋاتاتتى. تاڭ قاراڭغۇسىدا دولقۇنلاردىن چاچرىغان بۇرۇغۇن

لارنى، پاراخوتلارنى، سايامەت كېمىلىرىنى، ئۇنىڭدىن باشقا ئىككى قىرغاق ئارىلىقىدا قاتناشقا باشلىغان ماتور-لۇق كېمىلەرنى غۇۋا كۆرگىلى بولاتتى.

ۋاسىلى قولىنى يانچۇقىغا تىقىپ تۇنۇگۈن ئاخشام هاشىم تاغا بەرگەن پۇلغا ئالغان تاماكىدىن بىرنى سۇغۇ-رۇپ ئالدى. سەرەڭگە ئىزدەپ تاپالمىدى. ئۇ تاماكىنى چىشلىگىنىچە كۆڭرۈكتىن ئۆتتى، كۆۋرۈكنىڭ ئۇ بېشىدا ئىرمىنا ئوۋيو مەيدانىدا بىر نەچچە سەرگەردان بالىلار لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوتنى چۆرىدەپ تۇرۇشاتتى. ئۇلار ئەخلەت ساندۇقىدىن ئەكەلگەن قەغەزلەرگە ئوت قويغانىدى. ۋاسىلى تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇش ئۈچۈن بۇ كەپسىز بالىلارنىڭ يېنىغا باردى. ئون نەچچە ياشلارغا كىرگەن، ناھايىتى ۋىجىك بىر بالا ئورنىدىن تۇرۇپ كۆيۈۋاتقان بىر پارچە قەغەزنى ۋاسىلغا تەڭلىدى.

— تۇتاشتۇرۇۋېلىڭ، ئاكا.

— رەھمەت ساڭا، ئۇكام.

— رەھمەتنىڭ ئورنىغا، بىر تال تاماكا بەرگەن بولسىڭىز، بەك ئوبدان بولاتتى.

— بىر تال تاماكا؟ ... تاماكىنى نېمە قىلىسەن؟

— ئەجەب غەلىتە گەپ قىلدىڭكەنسىز! تاماكىنى سىز نېمە قىلىسىز، ئاكا؟ مەن چېكىمەن.

— مۇشتۇمدەك تۇرۇپ تاماكا چېكەمسەن؟

— مۇشتۇمدەك تۇرۇپ دەمسىز؟ مەنچۇ ... تاماكا چېكىۋاتقىلى نەچچە يىل بولدى.

— قالتىسكەنسەن! — دېدى ۋاسىلى.

ۋاسىلى ماڭاي دېيىشىگە ھېلىقى بالا ئۇنىڭ

يېڭىگە ئېسىلىپ:

— بىر تال تاماكا بىرىڭ، ئاكا، — دېدى كۈلۈپ، — تاماكىنىڭ ئوتىدا بۇرنۇمنىڭ ئۇچىنى ئىسىتىمەن!

ۋاسىق مىيىقىدا كۈلۈپ ئۇنىڭغا بىر تال تاماكا بەردى.

سىركىت ۋوگزالىنىڭ پويىز كۈتۈش ئۆيىنى ئالامەت ئىسىق ئىدى.

يېشىل پەلتو كىيگەن ئايال يەنە شۇ ئۆيدە ئىدى. ئۇ بىر پارچە يىرتىق لاتا بىلەن يۈزىنى ئېرتىپ ئەينەككە قاراۋاتاتتى. ئۇ ئايال ۋاسىقنى كۆرۈپلا:

— ھوي بۇرادەر، تېچلىقمۇ؟ — دېدى.

ۋاسىق چۈشىنىكسىز ھالدا قول ئىشارىتى قىلدى.

— ھوي، ھوي، — دېدى ئۇ ئايال، — دېگىنە، قار يەنە يېغىۋاتامدۇ؟

— تۇختاپ قالدى، — دېدى ۋاسىق مەشكە يېقىنلىشىپ.

ئۇ ئايال بىر پاي ئايىغىنى سېلىپ، كۆزىگە يېقىن ئەكىلىپ ئايىغىنىڭ چەمىگە قارىدى.

— قار ياغقاندا، چەمى نەچچە يەردىن تېشىلىپ كەتكەن ئاياغنى كىيىپ يول مېڭىش، تولىمۇ ئازابلىق ئىش.

ئۇ ئايال ئايىغىنى قايتىدىن كىيىپ ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇشكە باشلىدى. ۋوگزال ئاشخانىسىنىڭ بىر مۇلازىمى ئۈستىدە بىرنەچچە ئىستاكان چاي بار پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى.

— ماڭا بىر ئىستاكان چاي بەر! — دېدى يېشىل

پەلتو كىيگەن ئايال.

— ماڭا ئون پىياستىر بەر، — دېدى مۇلازىم.

— ئون پىياستىر؟ ... سەن ئالجىپسەن ... مۇشۇنداق چاغدا ساڭا ئون پىياستىر بېرەلەيدىغان يىگىت ئايالدىن بىرنى ماڭا كۆرسەتسەڭ، بۇگۈن ئاخشام مەن ساڭا ئون پىياستىر بېرىمەن.

مۇلازىم مۇرىسىنى قىسىپ:

— خوجايىن نېسى بەرسەم ئۇنىمايدۇ، — دېدى.

— ماڭا نېسى بەرسەڭ ئۇنايدۇ.

— خوجايىن دەل سىزگە نېسى بەرسەم ئۇنىمايدۇ.

— بەچچىغەر! راست، سىنىڭ خوجايىنىڭ دېگەن گىتىڭ بالىسى. مېنىڭ تاپقان پۇللىرىمنىڭ ھەممىسى شۇنىڭ چۆنتىكىگە چۈشۈپ كېتىدۇ، لېكىن ئۇ ئەپەندى ماڭا ھېچنېمىنى نېسىگە بەرمەيدۇ ... ناھايىتى ياخشى!

— ئاغزىڭنى يۇم! — مۇلازىم شۇنداق دەپ كېتىشكە تەمشەلدى. بىر ئايال مۇلازىمنى چاقىرىپ:

— ئۇ خېنىمغا بىر ئىستاكان چاي، ماڭا بىر ئىستاكان چاي بىلەن نەچچە پارچە تورت بېرىڭ، — دېدى.

— ئاپىچاق، بۇ ئىشىڭىز قالتىس بەلەن ئىش بولىدى ... رەھمەت سىزگە. بۇگۈن ئەتىگەندىلا ئىشىم ئوڭغا تارتتى، — دەپ توۋلاپ كەتتى يېشىل پەلتو كىيگەن ئايال.

ۋاسىغنىڭ قوپقۇرۇق كالىسى يېگىنباشتىن ئېغىرلىشىپ كەتتى. ھېلىقى ياش ئايال چاي ئىچكەچ، تورتنى يالماپ يۇتۇپ:

— قار ياغقان كۈنلىرى تالاغا چىقىشتىن ئاۋۋال

ئەسسىقراق نەرسە يەۋالسا، بەك ياخشى بولمىدۇ، — دېدى.

ئۇ ئايال بىردەم تۇرۇۋېلىپ گەپنى داۋام قىلدى.

— ھېلىمۇ سىز بولۇپ قالدىڭىز، مەن بەك خۇش. لېكىن مەن چۈشەنمىدىم، سىزدەك ياشانغان بىر ئايال مۇشۇنداق چاغدا بۇ يەردىن نېمىنى تاپالايدۇ، قارىغاندا سىز، بىزدەكلەرگە ئوخشىمايدىغاندەك قىلىسىز ...

— مەن بىرى بىلەن مۇشۇ يەردە كۆرۈشىدىغانغا دېيىشىپ قويغان. ئۇ ئادەم تېخى كەلمىدى. شەھەر سىرتىدىن تۇنجى پويىزدا كېلىشى كېرەك ئىدى. ئۆتكەنكى بوراندا ئۆيۈم بۇزۇلۇپ كەتتى. ئاشۇ ئادەم ياساپ بەرمەكچى بولغانىدى.

— مېنىڭ، مېنىڭ ئۆيۈم بولغان بولسا، ھەر قانچە ئىش بولسىمۇ ئۆيۈمدىن بۇنداق ئەتىگەن چىقمىغان بولاردىم.

ۋاسىف كۆزلىرىنى ئاچمىدى، كىمنىڭ گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگۈسىمۇ يوق ئىدى. ئۇ پويىز كۈتۈش ئۆيىگە كىرگەندە ھېچكىمنى كۆرمىگەنىدى. يېشىل پەلتو كىيگەن ئايال ئىستاكانىنى ئۇستەلگە قويۇپ قويۇپ سىرتقا چىقماقچى بولدى.

— ئاڭلاپ تۇرۇڭ، ئاپىچاق، ساقلاۋاتقان ئادىمىڭىز كەلمىسە، بۇ يەردە ئىشىڭىزنى قىلمىشىپ بېرىدىغان ئادەمدىن بىرى بار. ئۇ ناھايىتى ئوبدان يىگىت. سىز ئۇنىڭ ئەسكى چاپان كىيىۋالغىنىغا قارىماڭ. يەنە بىرنەچچە ئايدىن كېيىن ئۇ قالتىس چىرايلىق يىگىت بولۇپ كېتىدۇ. سىزمۇ بىلمىسىز، ئىشسىزلىق دېگەن كاساپەت ... ھازىر ئۇنىڭ خىزمىتى، ئۆيى ـ ماكانى يوق، ھېچنېمىسى يوق...

دېيىشكەن ئادەمگىزنى بولدى ساقلىماي دېگىز، شۇ يىگىتنى ئاپىرىپ ئىشلىتىڭ. بەربىر ئوخشاش ئەمەسمۇ، قانداق؟

— بولىدۇ، چاتاق يوق. لېكىن يىگىت ئۆزى ئۇنامدۇ؟

— ھوي، ھوي، بۇرادەر، كۆزۈڭنى ئاچە، بۇ يەردە بىر خانىم ئولتۇرىدۇ، ناۋادا خالساڭ، موماينىڭ ساڭا قىلىدۇرىدىغان ئازراق ئىشى بار ئىكەن.

— ماڭا گەپ قىلماۋاتامسەن؟ — دېدى ۋاسىق كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ.

يېشىل پەلتو كىيگەن ئايال ۋاسىققا تېخىمۇ يېقىن كېلىپ:

— ئاۋۇ تەرەپتە ئولتۇرغان ئايالغا قارا. ئازراق ئىشىم بار ئىدى، قىلىپ بەرگەن بولسا، دەيدۇ. ئۆيىنىڭ بوراندا بۇزۇلۇپ كەتكەن يەرلىرىنى ياساپ بېرىدىكەنسەن ... بۇ ئىشنى خۇشاللىق بىلەن قىلىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. قارا، مەن دېگەن ئايال ئەنە ئاشۇ شۇ.

ۋاسىق ياشىنىپ قالغان ئۇ ئايالغا قارىدى. ئۇ يۈزىگە قارا تاۋار چۈمبەل تارتىۋالغان ئايال ئىدى. چۈمبىلى سەل كونا بولسىمۇ، لېكىن پەم بىلەن دەزمالالانغانىدى. چۈمبىلىنىڭ ئۈستىدىن ئارتىۋالغان ئاپئاق ياغلىقى بىلەن بېشىنى، يۈزىنى ۋە قولىنىڭ بىغىشىنىمۇ ئورىۋالغانىدى. ئۇرقىدىن تەربىيە كۆرگەن ئايالىلىقى چىقىپ تۇراتتى. يۈزىنى قورۇق باسقان بولسىمۇ، يوغان كۆزلىرىدىن چاقنىغان ياشلارغا خاس قاراشلىرى ۋاسىققا ئاپىسىنىڭ قاراشلىرىنى ئەسلىتەتتى. ئۇ ئايال ھەيران بولغان تەرىزدە

خۇددى بۇرۇندىن تارتىپ تونۇيدىغاندەك ۋاسىقا سىنچىلاپ قاراپ كەتتى.

يېشىل پەلتو كىيگەن ئايال سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

— گەپ قىلە ... دېگەن گەپلىرىنى ئۇقتۇڭمۇ؟ گەپ قىلمۇاتىمەن، ئۇ ئايالنىڭ ئازراق ئىشى بار ئىكەن، قىلىپ بەرگەن بولسا، دەيدۇ، ناۋادا ئۇنىساڭ.

ۋاسىق ئاڭقىرالماي، دۇدۇقلاپ تۇرۇپ:

— ئىش، كىمۇ مېنى ئىشقا سالار؟ — دېدى.

— كۆزۈڭنى ئاچە، ئەخمەق. بايا دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ گېپىمگە قۇلاق سال. بۇ خانىمنىڭ ئازراق ئىشى بار ئىكەن، سېنى قىلىپ بەرسىكەن، دەيدۇ. ئىش قىلىشنى خالامسەن؟

ۋاسىق ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئەلۋەتتە خالايمەن، مەن ئىش ئىزدەپ يۈرەتتىم، — هايا جانلانغانلىقىدىن ۋاسىقنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتكەندى.

— كۆرۈۋاتامسىز؟ ئاپىچاق، قىلىدىغان ئىش بولسا، ئۇ قالتىس خۇش بولۇپ كېتىدۇ.

يېشىل پەلتو كىيگەن ئايال ئۆرۈلۈپ:

— هوي! تەلەيلىككەنسەن! ... بۇگۈن ئۇ ئايالنى ئالدىڭغا خۇدايىم ئەۋەتتى، — دېدى - دە، ئاندىن هېلىقى ياشانغان ئايالغا قاراپ، — خوش ئەمىسە، ئاپىچاق، مەن سىزگە چىن دىلىمدىن رەهمەت ئېيتىمەن. ئەگەر مېنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىمنى نازارەتچى ئەپەندى بىلىپ قالسا، قۇلقىمنى سوزغان پېتى مېنى بۇ يەردىن هەيدەيدۇ.

يېشىل پەلتو كىيگەن ئايال پويىز كۈتۈش ئۆيىدىن

يۈگۈرۈپ دېگۈدەك چىقىپ كەتتى. ۋاسىق ياشانغان ئۇ ئايال-
دىن كۆزلىرىنى ئۇزمەي:
— ماڭا قىلدۇرماقچى بولغان ئىشىڭىز ئالاھىدە ما-
ھارەت تەلەپ قىلمايدىغان ئىش بولسىكەن دەيمەن، —
دېدى.
— تەلەپ قىلمايدۇ، — دېدى ياشانغان ئايال، —
بوران تاختاي تامنى ئۆرۈۋەتتى، دەرەخنىڭ بىر نەچچە
تال شېخىنى سۇندۇرۇۋەتتى. ئوڭشايدىغان يەر بەك ئاز.
— ئۇنداق بولسا ياخشى، — دېدى ۋاسىق، —
مەن چوقۇم ئوڭشاپ بېرىمەن، كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە خىز-
مىتىڭىزدە بولىمەن ...
— ماڭايلى، — دېدى ئۇ ئايال، — ئۆيۈم يېقىن
يەردە.
ۋاسىق ئورنىدىن تۇرۇپ ئايالنىڭ ئىشىكىگە قاراپ
ماڭدى.
ۋاسىقنىڭ قەدەملىرى ناھايىتى يەڭگىل ئىدى —
بۇنىڭغا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ھەيران قالدى — تۇرمىدىن چىق-
قاندىن بېرى قەدەملىرىنىڭ بۇنداق يەڭگىل تۇيۇلۇشى
تېخى بىرىنچى قېتىم ئىدى.
ئۇلار بىر نەچچە كىچىك كوچىدىن چوڭ يولغا چىق-
تى. يولنىڭ بىر تەرىپىدە قەدىمىي خان سارىيىنىڭ تاملە-
رى قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. ئۇلار ئۇچ قەۋەتلىك كىچىك بىر
بىنانىڭ ئالدىدا توختىدى. بۇ قىزىل سىرلانغان، ئىستان-
بۇلدا ئاسان كۆرگىلى بولمايدىغان كىچىك بىنالارغا
ئوخشاش بىنا ئىدى.
يوغان تەكنىڭ قۇرۇپ قالغان شاخلىرى دېرىزىنىڭ

ئالدىنى بىر ئالغانىدى. ساڭگىلاپ تۇرغان مۇزلار ئەتە-گەنلىك قۇياش نۇرىدا تەكتە ساڭگىلاپ تۇرغان ئۇزۇم-دەك يالتىرايتتى.

بوسۇغىدىن ئاتلاپلا ھاياجانلانغىنىدىن ۋاسىفنىڭ يۈرە-كى گۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتكەندەك بولدى. ئۇنىڭ ئون ئىككى يىلدىن بېرى ھەقىقىي بىر ئىنسانىنىڭ ئۆيىگە بىرىنچى قېتىم كىرىشى ئىدى.

ۋاسىف چاققانغىنە ئىچكىرىكى ھويلىغا كىردى. باس-قۇچلىرى ئالامەت كەڭ پەلەمپەي دەھلىزگە تۇتىشاتتى. ئۆينىڭ قوش قاناتلىق ئىشىكى دەھلىزگە قارايتتى. پەلەم-پەيگە بىر پارچە ئاپئاق كاناپ، پەلەمپەينىڭ تۆۋىگە گە-لىم ئورنىغا ياكىز بورا سېلىنغانىدى. بىر چەتتە ئەچچە-كىشىلىك كېپىش، ئۇنىڭدىن باشقا بىر كىشىلىك ياغاچ كەش تۇراتتى. ۋاسىف دېكراتسىيەدەك بۇ مەنزىرىلەرگە دې-ققىنى يۇتۇپ قاراپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۆسمۈرلۈك چاغلىرى مۇشۇنداق مەنزىرىلەر ئىچىدە ئۆتكەنىدى.

ۋاسىف شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ۋاسىفقا ئايلىنىپ قېلىشىنى شۇ قەدەر ئارزۇ قىلاتتى! ئۇ چىنىدەك پاكىز ئۆيىگە مەينەت پېتى كىردىشتىن نومۇس قىلدى. شۇڭا ئەي-نىنىپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرغان جايىدا ياغاچنەك تۇرۇپ قالدى.

ھېلىقى ئايال يېقىملىق ئاۋازدا:

— بۇياققا كېلىڭ، بالام، — دېدى.

ئايال كىشىنىڭ مۇشۇنداق يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭ-لاپ، قاراشلىرى پەرقلەندۈرۈۋالغۇسىز دەرىجىدە ئاپىسىنىڭ قاراشلىرىغا ئوخشايدىغان، ياشانغان بۇ ئايالنىڭ يېقىم-

لىق ئاۋازدا ئۆزىنى: «بالام» دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ ۋاسىف ئىسمىك ئۆپكىسى ئۆرۈلدى.

— ئايىغىم لاي، — دېدى ۋاسىق دۈدۈقلاپ.

ئۇ ئايال ئېگىشىپ ئايىغىنى سالدى. كېپىشنى كەسىپ، يېپىيېڭى ئەرەنچە كېپىشنى ۋاسىققا تەڭلىدى. ۋاسىف ئىسمىك پۈتىدا يۈمشاق كېپىش، ئايالنىڭ كەينىدىن پەلەمپەي بىلەن مېڭىپ ئۆيگە بىللە كىردى. ئۆينىڭ بىر دېرىزىسى ئوچۇق ئىدى. تامغا يۆلەپ بىر ئۇزۇن ئورۇن دۇق قويۇلغان، ئۇستىگە دېرىزىنىڭ پەردىسىگە ئوخشاش ئاپئاق كىرلىك يېپىلغانىدى. ئۆيدە چويۇن مەش، چوغدان، بىر ئۇستەل، بىر چاي ئۇستىلى ۋە بىر نەچچە ئورۇندۇق بار ئىدى. ئۆيدىكى بارلىق بىسات مۇشۇ ئىدى.

ياشانغان ئايال بىر كىچىك ئورۇندۇقنى كۆرسىتىپ ۋاسىقا:

— ئولتۇرۇڭ، — دېدى.

ئايال چۈمبىلىنى ئالدى، ئەمما بېشىدىن ھېلىقى ئاق ياغلىقنى ئالمىدى، ياغلىق مۇرىسىنى يېپىپ تۇراتتى. ئۇ چوغدانىنى ئۆزۈن ئورۇندۇققا قويۇپ ۋاسىفنىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە، ئورۇندۇقنىڭ ئۇ بېشىدا ئولتۇرۇپ قەھۋە قايىتىشقا كىرىشتى. ۋاسىق ئۇنىڭ ئېھتىيات بىلەن قوشۇق تۇتقان قولىغا قارايتتى. ئايال كورىدىكى قەھۋىنى قوشۇق بىلەن زېرىكمەي ئارىلاشتۇراتتى. قەھۋە تەييار بولغاندىن كېيىن، ئۇ لىق بىر ئىستاكان قەھۋىنى ۋاسىقا بەردى.

— تاماكا چېكەمسىز؟ — دەپ سورىدى ۋاسىقتىن.

— رەھمەت.

ياشانغان ئايال ۋاسىلىنىڭ قەھۋە ئىچىشىگە قارىغىنىچە گەپ ـ سۆز قىلماي ئولتۇراتتى.

ـ بولدى، ئەمدى ئىشلەي! ـ ۋاسىلى شۇنداق دەپلا ئىستاكانىنى پەتنۇسقا قويۇپ ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى.

ـ بولىدۇ، ـ دېدى ئۇ ئايالىغا.

ئولار گۇللۇككە چىقتى. بۇ گۇللۇك ۋاسىلى كىچىك چاغلىرىدا ئوينىغان، ياز كۈنلىرىنىڭ بىر كۈنى ئۆزىنىڭ پۈتكۈل ھاياتىنى تەقدىم قىلىۋەتكەن ھېلىقى قىزنى كۆرگەن گۇللۇككە تولىمۇ ئوخشايتتى ھەم بالىلىق ۋە ياشلىق چاغلىرىدىكى ئاشۇ گۇللۇكىكە ئوخشاش چىرايلىق گۇللۇك ئىدى ... گۇللۇكنىڭ بەزى يەرلىرىگە قارىغاندا بەزى يەرلىرىدە قار قېلىن ئىدى. ھەممە يەر ئاپئاق ئىدى. بىر نەچچە قۇشقاچ سەكرىشىپ يۈرۈشەتتى. ۋاسىلى ئاۋۇال گىلاس دەرىخىنىڭ سۈنۈپ كەتكەن شېخىنى كېسىۋېتىپ، ئاندىن ئىشقا كىرىشىپ كەتتى.

ۋاسىلى ئۆزۈن بىكار يۈرۈپ كەتكەچكە، پۈت ـ قوللىرى قېتىپ كەتكەنىدى. ئەمدى ئۇنىڭغا خېلى كۈچەيگەن توغرا كېلىۋاتاتتى. بىر ئاز ئىشلىگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ پۈت ـ قوللىرىمۇ كۆنۈپ قالدى.

چۈش بولغاندا، ھېلىقى ئايال تاماق تەييار بولغانلىقىنى ئېيتىپ، ۋاسىلغا ئىشنى يېغىشتۇرۇپ قويۇڭ، دېدى. ۋاسىلى كۆڭلىدە، بۇ ئايال مېنى ئاشخانىنىڭ بىر بۆلۈكىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ تاماق بېرىدۇ، دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن ئۇ ئايال كىچىك شىرەنىڭ ئۈستىگە داستىخان سېلىپ، ئۈنى مېھمان سۈپىتىدە كۈتتى. ۋاسىلى شۇ تاپتا

پويىز كۆتۈش ئۆيىنىڭ قارائغۇ بۇلۇڭىدا ئەمەس، بەلكى داستىخان سېلىنغان پاكىز شىرەدە تاماق يەۋاتاتتى. بىرەر پارچە بولكىنى هايۋانغا ئوخشاش كۆۋرۈك ئاستىدا يېگەندەن، داستىخان ئالدىدا يېيىش نېسىبىگەن‌كۆڭۈلۈك - هە!

بۇ ئايال قۇرۇق گەپنى ياقتۇرمايدىغان ئايال ئىدى. ئۇ هېچنېمە دېمىدى، ۋاسسىتىنمۇ گەپ سورىمىدى.

ۋاسسى ئىشنى ناهايىتى كەچ تۈگەتتى. يەنە بىر ئازدىن كېيىن ئۇ بۇ ئۆيدىن كېتەتتى، ئىككىنچى كەلمەيتتى. ۋاسسى بۇ ئۆيدىن چىقىپلا كەتسە، سەرگەردانلىق تۇرمۇشنى يەنە باشلايتتى. بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئۆيگە كىرىشنىڭ هۇزۇرىنى ئەمدى سۈرەلمەيتتى. ئۇ سوغۇقنى، يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرغان كېچىنى ئويلىدى، يۇرىكى ئېغىپ پۈتۈن ئەزايى تىترەپ كەتتى. ئاخىر ئۇ ئىش تۈگىگەنلىكىنى ئېيتقىلى ئۆيگە كىردى.

— رەهمەت بالام، سىزگە، كەينىمدىن مېڭىڭ، مەن سىزگە ئىسسىق سۈتەيىارلاپ قويدۇم. سىزنى شۇ تاپتا بىر يۇيۇنۇۋېلىشنى خالايدۇ، دەپ ئويلايمەن. ئىشتىن كېيىن يۇيۇنساڭ، ئادەم راهەتلىنىپ كېتىدۇ. مەن سىزگە بىر كۆڭلەك، كالتە چاپان هەم ئىشتان بېرىمەن، كىيىڭ. بىر دوستۇمنىڭ ئوغلىغا بېرىمەن، دەپ تەييار قىلىپ قويغانىدىم، ئۇ كەلمەكچى بولغان. ئەمدى بۇ كىيىملەر سىزنىڭ كىيىشىڭىزگە مۇناسىپ، چۈنكى سىز ماڭا ئىش قىلىپ بېرىدىكىز.

ئىسسىق سۇ، سوپۇننىڭ خۇش پۇرىقى، پاكىز كۆڭلەك — بۇلارنىڭ هەممىسى ۋاسسى ئۈچۈن بەخت ئىدى. هېلىقى ئايال ۋاسسىنىڭ روهلۇق، پاكىز بويكەتكەنلىكىنى كۆرۈپ:

— ئەمدى، كەچلىك تاماق يەيسىز، — دېدى كۇلۈمسىرەپ.

— كەچلىك تاماق؟ — دېدى ۋاسىغا، — مەن ئۆزۈمنى سىزنىڭ ناھايىتى كۆپ ھەمىشكىزگە ئېرىشتىم، دەپ ئويلايمەن.

— ھە! — دېدى ئۇ ئايال، —، بۈگۈن ئاخشام كەچلىك تاماقنى سىز بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ يېيىش — مەن ئۈچۈن ھەقىقىي خۇشاللىق ئىدى. سىزنى بىرەرى ساقلاۋاتامدۇ؟

— ياق، ھېچكىم ساقلىمايدۇ.

— ئەمسە، مەن بىلەن بىللە تاماق يېيىشكە ماقۇل بولۇڭ، يالغۇز ئولتۇرۇپ تاماق يېيىش بەك ئازابلىق.

— راست، — ۋاسىغا شۇنداق دەپ ۋەھىمىلىك يالغۇزچىلىقنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. يالغۇزلۇق خۇددى قورقۇنچلۇق دۈشمەندەك ۋاسىغىنى يولدا پايلاپ تۇراتتى.

ۋاسىغا شۇنداق قىلىپ كەچلىك تاماققا تۇتۇلۇپ قالدى. تاماقتىن كېيىن شىرەنىڭ ئۇستىنى، چىنە - قاچىلارنى يىغىشتۇرۇشۇپ بىرىپ، مەيۇس ھالدا:

— ئەمدى مەن كېتەي، — دېدى.

ياشانغان ئايال ۋاسىغىنىڭ كۆتۈپ تۇرۇۋاتقان چېكى يوق كېچىدىن، جاندىن ئۆتۈپ كېتىدىغان سوغۇقتىن قورقۇپ تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى پەملەپ قالدى-ھۇ ياكى بۇنداق ئوي قانداقلارچە كاللىسىغا كېلىپ قالدى، بۇنىسى نامەلۇم، ئىشقىلىپ ۋاسىغا ئىشكىنى ئېچىشىغا سوغۇق شامال گۈرۈلدەپ كىرىۋىدى، ئۇ ۋاسىغىنىڭ بىلەكىنى تۇتۇپ، يېلىنغاندەك ئاۋازدا:

— كەتمەك، مۇشۇنداق سوغۇق كېچىدە نەگە بارسىز؟ ... ئۇستۇنكى قەۋەتتە بىر ئېغىز ئۆي بوش، مەن سىزگە شۇ ئۆيگە ئورۇن راسلاپ بېرەي، — دېدى.

ۋاسىف نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. سىرتتا شامال قاتتىق ئىدى. غۇۋا ئاي نۇرىدا يولدىكى شېغىللار كىرىستالدەك پارقىرايتتى.

— مېنىڭ ئەمگىكىم بەدىلىگە قايتۇرغانلىرىڭىز ھەقىقەتەن ئارتۇق بوپكەتتى، راستىنلا ئارتۇق بوپكەتتى ...

— بولدى بۇ گەپلىرىڭىزنى قويۇڭ، بالام ... — دېدى ئايال، — ماڭا ئىش قىلىپ بەرگەنلىكىڭىز ئۈچۈن بۇنداق قىلمۇاتقىنىم يوق ... ھاۋا بەك سوغۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر ئېغىز ئۆيۈم ئۆزۈندىن بۇيان بوش تۇرىدۇ...

ۋاسىفنى خىجىل قىلىپ قويماسلىق ئۈچۈن بولسا كېرەك، ياشانغان ئايال چوڭقۇر خىيرخاھلىق ئەكىس ئەتكەن كۆزلىرىنى ۋاسىفتىن قاچۇردى.

ۋاسىف ئىشكىنى يېپىپ ئۆزى يالغۇز ئۆيدە قالدى.

ئۆي ناھايىتى سوغۇق ئىدى. ۋاسىف تىترەپ تۇرۇپ قېلىن يوتقانغا كىردى. يۈرىكى نەپەس ئالالمايدىغان دەرىجىدە قاتتىق سوقۇپ كەتتى ... چۈنكى پاكىز يوتقان سېلىنغان كارىۋاتتىن ئادىراسماننىڭ خۇش‌بۇي پۇرىقى كېلەتتى. بۇ پۇراق ۋاسىفقا ئائىلىسىنى، بالىلىق چاغلىرىنى، ئاپىسىنى ... بولۇپمۇ ئاپىسىنى بەكرەك ئەسلىتەتتى. ۋاسىف بەختىنى ئويلىدى، بەخت ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا قارا كەپكىلىك ھېلىقى ئايالنى كەلتۈردى. بۇ چاغدا **بۇ ئايال** نېمە قىلمۇاتقاندۇ؟ بۇ ئايال مۇشۇنداق سوغۇق كېچىدە

بەختىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەچ، كوچىلاردا ئايلىنىپ يۈرەمدىغاندۇ؟ بۇگۈنكى بۇ كېچە سوغۇقتىن پاناھلانغۇدەك ماكان ئىزدەپ يۈرگەن ئاشۇنداق ئاجىزلەر ئۈچۈن ھەقىقەتەن قورقۇنچلۇق.ۋاسىق پاكىز كارىۋاتتا يېتىپ بىردىنلا بىئارامىلىق ھېس قىلدى. چۈنكى ئۇ باشقىلارنى، بولۇپمۇ ھېلىقى بىچارە ئايالنى ئويلىدى. چىرايىي تامدەك ئاقىرىپ كەتكەن، يادىاپ جەينەكتەك بواۋۇپ قالغان ئاجىز بۇ ئايال شۇ تاپتا كېچىلىك ئۇيقۇغا چۆكۈپ كەن مۇدھىش شەھەرنىڭ سوغۇق كوچىلىرىدا ئايلىنىپ يۈرەتتى.

ۋاسىق بىر كېچىلىك بولسىمۇ ئۆزىنى پاجىئەلىك تەقدىردىن تارتىپ چىققان ئۇ ئايالدىن مىنىەتدار ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ بايىقى خۇشاللىقلىرى پۈتۈنلەي دېگۈدەك غايىب بولدى. چۈنكى ئۇ مېھىر - شەپقەت ئارقىلىق بەختكە ئېرىشكىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئاق كۆڭۈل ئۇ ئايالنىڭ خەيرخاھلىقىغا تولغان يۈرىكى بار بولغان تەقدىردىمۇ، لېكىن رېئاللىقنى ئۆزگەرتكۈدەك ئىقتىدارى يوق ئىدى. بۇ رېئاللىق ئۆينىڭ سىرتىدا، چوڭ يولنىڭ دوقمۇشىدىلا ئىدى. تۇرمۇش كاپالەتكە ئىگە بولمىغان يەردە بەخت بولمايتتى.

ۋاسىق ئەتىسى دەم ئالدى، ئىسسىق ھەم پاكىز كىيىملەرنى كىيدى. ئۇ يەنى بۇرۇنقىدەك تۇرمۇش كەچۈرۈشتىن، سەرگەردانلار بىلەن داۋاملىق ئارىلىشىپ، ھەر جايدا دوقمۇرۇپ يۈرۈشتىن ھېچقاچان ھازىرقىدەك بەزگەن ئەمەس ئىدى. ئۇ ئايال سوغۇققا دالدا بولغۇدەك كىيىم -

كېچەك بەرگەن بولسىمۇ، ئىزغىرىن شامالدا ئۇ يەنىلا تىترەيتتى.

ۋاسىلى ياشانغان ئايالنىڭ يېنىدىن كېتىدىغان چاغدا:

— ھېممىتىڭىزگە قانداق رەھمەت ئېيتسام بولار؟ قىلغان ياخشىلىقىڭىزنى قانداق قايتۇرۇشۇمنى راستىنلا بىلمەيمەن، — دېدى.

ياشانغان ئايال ئاددىي قىلىپ:

— بۇ ناھايىتى ئاسان، مەن سىزنى ئاز - تولا خۇش قىلغان بولسام، قىلغان ياخشىلىقىمغا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب بېرىشىڭىزنى سورايمەن. ... مەن قاتتىق غېرىبچىلىق ئىچىدە ئۆتۈۋاتقان مومای، بالام، ئۆيۈمگە پات - پات كېلىپ تۇرۇڭ ... شۇنداق قىلسىڭىز مېنى رازى قىلغان بولسىز، — دەپ جاۋاب بەردى.

ۋاسىلى ئۇ ئايالنىڭ كۆڭلىنىڭ خالسىلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۆيىگە ئوتتەك كەلگۈسى بار ئىدى. ھاجەتمەن، ماكانسىز بىچارە سۈپىتىدە ئەمەس، ئەلۋەتتە. ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋاسىلى مۇشۇنداق يىللىقلىقتا، مۇلايىم ئۇ ئايالنىڭ مۇشۇنداق كۆيۈمچانلىقىغا يەنە بىر قېتىم ئىرىشىشكە موھتاج ئىدى. ئۇ ئايال ۋاسىلىنى باشقا بىر ئادەم قىلىپ تۇيىدى. ۋاسىلى شۇنىڭدىن دۇنياغا بېقىندىن تۆرەلگەندەك، ئۆزىنىڭ تىرىك مۇردا ئەمەسلىكىنى ھېس قىلغاندەك بولدى.

ۋاسىلى ئىككى ئاخشامنى كېچىك بىر مېھمانخانىدا ئۆتكۈزدى. ئارىلىقتا بىر نەچچە سائەت ۋاقتىنى چىقىرىپ كاردى. كىناي پىرىستانىغا بېرىپ كەلدى. ۋاسىلى نېمىشقا

ئۇ يەرگە بارىدۇ؟ بەلكىم ھېلىقى قارا كەپكىلىك يىگىت ئايالنى كۆرۈش ئۈستىكىدە بارىدىغاندۇ؟ نېمىشقا بارغانلىقىنى ۋاسىغا ئېيتمىدى؟ مەيلى نېمە بولسۇن، ۋاسىغا بارغان ھامان ئاشۇ ئايالنى ئىزدەيتتى. يوق بولسا خاتىرجەمسىزلىنەتتى ھەم ئۇمىدسىزلىنەتتى.

ئۇچىنچى ئاخشىمى ۋاسىغا يېنىدا مېھمانخانىدا ياتقۇدەك پۇلى قالمىدى. ئۇ قەھۋەخانىغا كىرىشتىن بىزار بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا يەنىلا كىرمەكتىن باشقا يول يوق ئىدى. «بۇ تۇرمۇش يەنە باشلانىدى، مېنىڭ ھەقىقەتەن بۇنداق ئۆتكۈم يوق ئىدى» دەيتتى ۋاسىغا ئۆز - ئۆزىگە. ئۇ مەيلى قانچىلىك بىزار بولسىمۇ، قەھۋەخانىدا قىسىر قىلىماستىن ئولتۇراتتى، كۆزلىرىنى ئىشىكتىن ئۈزمەيتتى ... ئۇخلاي دەپمۇ ئۇخلىيالمايتتى.

ۋاسىغا سائەت ئالتە بولغاندا قەھۋەخانىدىن چىقىپ كەتتى. كالاتاغا بېرىش ئۈچۈن كۆكساقال كوچىسىدىكى پەلەمپەيدىن چۈشتى. ئۇ بۇ ئاۋات تاركوچا بىلەن ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتاتتى. تۇيۇقسىزلا بىر كىچىك دۇكاننىڭ ئالدىدا توختاپ قالدى. خىيالىدا دېرىزە قاپقاقلىرىنى ئېچىۋاتقان سودىگەردىن قىلىدىغان ئىش بارمۇ؟ دەپ سوراپ باقماقچى بولدى.

ۋاسىغا دەسلەپىدىلا رەت قىلىشقا ئۇچرىدى، ئەمما مەيۈسلىنىپ كەتمىدى. «ئازراق پۇل تاپمسام بولمايدۇ» دەپ ئويلىدى ۋاسىغا، ئۇ يەنە بىر قېتىم ئۆرۈنۈپ كۆردى. ئىگىگىنچى سودىگەرنىڭ، ئاندىن يەنە ئۇچىنچى سودىگەرنىڭ يېنىغا بېرىپ تۇلارغا:

— مەن بىر ئىشسىز ئادەم، بىر نەچچە تەڭگە تې-

پىش ئۇچۇن ھەر قايسىسىرىنىڭ ئاز - تولا ئىشىنى قىلىپ بەرسەم قانداق؟ — دېدى.

ئۇچىنچى سودىگەر ئۇنىڭغا بىر ئەخلەت تۇڭىنى تۆككۈزدى، بەشىنچى سودىگەر ئىككى يەشىكنى يۆتكەتتۇرىدى. ۋاسىلى بۇ ئىشلارنى ناھايىتى بېرىلىپ قىلدى.

بىر يەكشەنبە ئۆتۈپ كەتتى. ۋاسىلى مەلۇم بىر كۈنى ھېلىقى قەزىل سىرلاقلىق ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى چەكتى. ئۇنىڭ قولىدا بىر تۇگۈنچەك بار ئىدى. ئاددىي سۇۋغىنى كۆرۈپ ياشانغان ئايالنىڭ خۇشاللىقتىن بېشى ئاسمانغا تاقاشقاندەك بولدى.

ۋاسىلى ئۆيگە كىرىپ چوغدانىنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇقتا گۈلتەقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەن مومانىڭ قورۇق باسقان چىرايىغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇ شۇ تاپتا بىر ھەپتە تارتقان جاپاسىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتتى. ۋاسىلى مۇشۇ بىر ھەپتە ئىچىدە بىر نەچچە تەڭگە تېپىش ئۈچۈن دۇكانىمۇ - دۇكان قاتراپ، كىشىلەر ئىشىكىدە ئىش قىلدى.

ۋاسىلى شۇنداق ياخشى مۇئامىلە قىلىپ، ئۆزىنىڭ يېڭىباشتىن دۇرۇس يولغا مېڭىشىغا ياردەم قىلغانلىقىنى شۇ ئايالنىڭ ئۆزىگە دېگىلى، بۇ تىنچ ئۆيگە يەنە بىر قېتىم كېلىشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلغانىدى.

ۋاسىلى ئۇ ئايالنىڭ يېنىدا ئۆزىنى بەختلىك ھېسابلايتتى. ئۇ ئايال ئىچ ئاغرىش ياكى مېھىر - شەپقەت يۇزىسىدىن، بىچارە ھەم ناتونۇش ۋاسىلىنى قورقماي ئۆيگە ئەكەلدى ۋە قوندۇرۇپ قېلىشقا تەۋەككۈل قىلدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئىسىق ئۆيى بار ئىدى، شۇڭا ۋاسىلىنىڭ سرغۇق، ئۇنىڭ ئۇستىگە بوران چىقىۋاتقان تالادا قالقىپ

يۇرۇشىگە چىدىمىدى. ياشانغان ئايالنىڭ يېنىدا ۋاسىق ئۆزىنى بەختلىك سانايتتى.

ۋاسىق بۇ شاپائەتچىسىدىن مىننەتدار ئىدى. ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمىتىمۇ چەكسىز ئىدى. ئۇلار پات - پات يۇز كۆرۈشۈپ تۇرىدىغان بولدى، ئۇلارنى بىر خىل چوڭقۇر ھېسسىيات بىر - بىرىگە باغلاپ تۇراتتى.

ياشانغان ئايال ئۆزىگە قارىغان چاغدا ۋاسىق ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئاپىسىنىڭ كۆزلىرىدىكى مېھىر - شەپقەتنى بايقىدى. ئۇ ۋاسىقنىڭ ھالىدىن بىلىندۇرمەي خەۋەر ئالدى، بۇرۇنقىدەكلا ۋاسىقتىن ئارتۇق گەپ سورىمايتتى، خۇددى ئۆزۈندىن تارتىپ تونۇشتەك ئىمكان بار كۆپ سۆزلىمەيتتى.

ۋاسىق ھەر كۈنى ئەتىگىنى ئىش ئىزدەپ سەھەر چىقىپ كېتىپ، نامازشامدا قايتىپ كېلەتتى. ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي ياشانغان ئايال ۋاسىقنىڭ ئۆز ئۆيىگە كۆچۈپ كېلىشنى ئوتتۇرىغا قويىدى.

— ئوغلۇمنىڭ ئۆيىنى سىزگە بېرەي، — دېدى ياشانغان ئايال.

— نېمە؟ ... سىزنىڭ ئوغلىڭىز بارمۇ؟

— ئوغلۇم بارتى، ناھايىتى كېلىشكەن، سىزگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى.

— پۇل تېپىپ ئۆزۈمنىڭ كۈنىنى ئالغۇدەك بولغان كۈنى، مىننەتدارچىلىققا تولغان ھېسسىياتىم بىلەن كېلىپ ئوغلىڭىزنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرىمەن، — دېدى ۋاسىق. ئۇ يەنە مۇلايىملىق بىلەن، — مېنىڭ ئاپامۇ سىزگە ئوخشاش چىرايلىق ھەم ئاق كۆڭۈل ئىدى، — دەپ قوشۇپقويدى.

ۋاسىف بىر كۈنى بىر ماگىزىندا ئىشلەۋاتاتتى، بىرى كېلىپ مۇرىسىگە شاپىلاقلىدى. ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ قارىدى، ئۇ سامى ئىدى. ۋاسىف ھەيران قالدى.سامى ۋاسىفنىڭ بىر تۇرمىدە ياتقان تۇرمىدىشى ئىدى.

— ۋۇي، سامىمۇ سەن؟

— ھەئە مەن، — دېدى ھېلىقى كىشى، — يەنە يۈز كۆرۈشتۇق، مەن بەك خۇشالمەن. تۇرمە مۇددىتىڭ توشقانمۇ؟

— شۇنداق دېيىلگەن بولساق ياخشى بولاتتى، — دېدى ۋاسىف خورسىنىپ.

— سەن ھەمىشە ئۇمىدسىز يۇرۇيسەن، — دېدى سامى كۈلۈپ.

سامىنىڭ تۇرقىدىن خۇشاللىق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ھەر قاچان خۇشال يۈرەتتى، تۇرمىدىمۇ مۇشۇنداق ئىدى. لېكىن تۇزۇم بۇنداق «سىياسىئون» لارغا بەكرەك قاتتىق ئىدى.

— مېنى ئۇمىدسىز دەمسەن؟ قانداق قىلسام ئۇمىدلىك بولغان بولىمەن؟ تۇرمىدىن چىققاندىن بېرى ئىش تاپالماي يۈرىمەن، مانا ئالتە ئاي بولدى.

— راست، بۇ بولماپتۇ، — دېدى سامى، — مېنىڭ سېنى بۇنداق ئېغىر كۈندىن قۇتۇلدۇرىدىغان بىر ئامالىم بار.

سامى كۈلۈپ تۇرۇپ يەنە:

— مەن كېمىسازلىق زاۋۇتىدا ئىشلەۋاتىمەن. زاۋۇت خوجايىنى مېنىڭ كىچىك ۋاقتىمدىكى ئاغىنەم. بۇ مۇناسىۋەت بولمىسا مەنمۇ ساڭا ئوخشاش قېيىن كۈنگە قالغان بولاتتىم. زاۋۇتنىڭ شىپاخانىسىغا بىر خىزمەتچى ئالىدىغان

ئىلىنى بىلمەن ... ماۋۇ زاۋۇتنىڭ ئادرىسى. بۇگۈن تۆتە-
تىن ئىلگىرى مېنى ساقلا. قانداق؟

— چاتاق يوق، — دېدى ۋاسىف سامىنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئاندىن دۇدۇقلاپ تۇرۇپ،— رەھمەت ساڭا، — دەپ قوشۇپ قويدى.

ۋاسىفنىڭ يۈرىكى مىننەتدارچىلىقتىن گۈپۈلدەپ سو-قۇپ كېتىۋاتاتتى.

ۋاسىف چۈشتىن كېيىن زاۋۇت ئىشخانىسىدا سامىنى ساقلاپ ئولتۇردى.

ئۇ كالاتاغا بارغۇچە قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى، بەخت-لىك بولۇش ئالدىدا تۇرغانلىقى ئۈچۈن خۇش ئىدى. ۋاسىف يوقسۇزچىلىقنى ئۆزى بىلەن ئورتاق كەچۈرۈۋاتقان قارا كەپكىلىك ھېلىقى باتۇر ياش ئايالنى يەنە بىر قې-تىم ئەسلىدى. ئۇ ۋاسىفقا بەخت توغرۇلۇق سۆزلىگەنىدى. ۋاسىف ئۇنى شۇنىڭدىن بېرى كۆرمىدى. شۇنچە ئۇزۇن بولدى، ئۇ ئۆزگىرىپ قانداق بولۇپ قالغاندۇ؟ ئۇ بەخت-نىڭ بارلىقىغا ئىشىنىپ داۋاملىق كوچا ئايلىنىپ يۈرەمدە-غاندۇ؟

ۋاسىف قىزىل سىرلاقلىق ئۆيگە بېرىپ بۇ خەۋەرنى ھېلىقى شاپائەتچىسىگە دېيىشتىن ئاۋۋال قارا كەپكىلىك ھېلىقى ياش ئايالنى ئۇچرىتىپ قېلىش ئۈمىدىدە كارىدى - كىناي پرىستانىغا قاراپ ماڭدى.

ياش ئايال پاراخوت كۇتۇش ئۆيىدە ئادەتتىكىدەك ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى. ۋاسىف ئۇنى ھېچقاچان بۇگۈنكىدەك مۇشۇنداق ھارغىن، مۇشۇنداق مەيۈس ھالەتتە كۆ-رۈپ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ بېشىنى كۆتۈرگۈدەك، كۆزلىرىنى ئاچقۇ-

دەك رەۋىتى يوق ئىدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولاتتى.

ۋاسىق ئۇ ياش ئايالغا يېقىنلاشتى.

ــ ياخشىمۇ سىز، ــ دېدى ۋاسىق.

ياش ئايال ۋاسىققا ئەجەبلىنىپ قارىدى، ئۇنى دەسلەپتە تونۇيالمىدى.

ــ ھە، سىزكەنسىزغۇ! ... دېدى ياش ئايال.

ــ قانداق، ھالىڭىز نېچۈك؟

ياش ئايال تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ، ئۆز ئەھۋالىنىڭ ئازراقمۇ ياخشى ئەمەسلىكىنى بىلدۈردى. ياش ئايالنىڭ ھېچنېمىسى يوق بولسىمۇ، لېكىن شۇ قەدەر چىرايلىق ئىدى. ئىچى ئاغرىپ كېتىۋاتقان ۋاسىقتا، بۇ ياش ئايالغا نىسبەتەن ئۆزىدە بىر خىل يىللىق ھېس ـ تۇيغۇ پەيدا بولدى.

ــ خىزمىتىڭىزدە بولۇشنى ئاھايىتى خالايمەن.

ــ رەھمەت سىزگە، ــ دېدى ياش ئايال زومۇ زو كۈلۈپ.

ئۇ شوداق مەيۈس كۆرۈنەتتى، ئۇنىڭ بىلەن شۇنداق پاراڭلاشقۇسى كەلدى، لېكىن ۋاسىق پېتىنالمىدى، شۇنىڭ بىلەن ياش ئايالنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. ئاردىدىن نەچچە مىنۇت ئۆتتى، ياش ئايال ئورنىدىن تۇردى، ۋاسىقمۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭلا ئورنىدىن تۇردى. ياش ئايال دەلدەڭشىپ كېتىۋاتاتتى، ۋاسىقنىڭ ياش ئايالنى يۆلىۋالغۇسى كەلدى، لېكىن جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇلار ياندىشىپ بىر ھازا ماڭدى، بىرەر ئېغىز گەپ قىلىشمىدى. خان سارىيى يېنىدىكى دورما ـ باگسەن پىرىستانىغا كەلگەندە ياش ئايال توختىدى.

قاپقاراڭغۇ كېچە، ئۇلار دېڭىزنى كۆزەلمەيتتى، ئەمما دېڭىزنىڭ ئالدى تەرەپتە ئىكەنلىكىنى قىياس قىلالايتتى. ھاۋادىن يود بىلەن دېڭىز يۇسۇنىنىڭ ھىدى كېلەتتى. ئۇلار لەۋلىرىنى يالىۋېدى، تۇزلۇق بىلىندى، بىر خىل رەڭسىدا قىرغاقتا تەكشى ئۇرۇلغان دېڭىز دولقۇنلىرىنىڭ شاۋقۇنىنى يىراقتىن ئاڭلىدى. دېڭىز تەرەپتىن كۆچلۈك شامال ئۇراتتى. ئۇلارنىڭ كەينى تەرىپىدە، دورما ـ باراق سەن مەيدانى جايلاشقان ئېگىزلىكتە ئىستانبۇلدىكى ئەڭ ئاۋات رايوننىڭ چىراغلىرى چاقناپ تۇراتتى. ئالدى تەرەپ قاپقاراڭغۇ ئىدى، دولقۇنلار بىلەن كۆچلۈك شامال گۈركىرەيتتى. تېخىمۇ يىراقتا، ئاسىياغا تەۋە دېڭىز قىرغىقى تەرەپتىكىئۇ يەر ـ بۇ يەردە ياتقان چىراغلارنى ئارانچە پەرق ئەتكىلى بولاتتى.

ئۇلار شۇ يەردە بىر ـ بىرىگە يېقىن، شۇڭ تۇرۇشاتتى. بىر چاغدا ياش ئايال ھارغىن تەلەپپۇزدا:

ـ توكۇپ كەتتىم، ـ دېدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى تىترەيتتى. ۋاسىق چاپىنىنى سېلىپ ئۇنىڭغا يېپىنچىقلىتىپ قويدى ۋە قولىنى مۇرىسىگە قويۇپ ئەنسىرىگەندەك:

ـ مېجەزىڭىز يوقمۇ؟ ـ دەپ سورىدى.

ـ ياقەي ... قورسىقىم ئېچىپ كەتتى.

ياش ئايالنىڭ بۇ جاۋابى ئاددىي ھەم قورقۇنچلۇق ئىدى. ۋاسىق ياش ئايالنىڭ ئۆكسۈتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئىككىلەنمەستىن ياش ئايالنى قۇچاقلىدى. ئۇلار شۇ تەقلىدتە تۇرۇشتى. كېيىن ياش ئايال يىغىدىن توختىدى.

دولقۇنلارنىڭ شاۋقۇنى، كۆچلۈك شامالنىڭ گۈركىرەشى بارغانچە ئەدەب كەتتى.

ۋاسىق ئېڭىشىپ تۇرۇپ ياش ئايالغا:

— ئۈمىدسىزلەنمەيلى، ھەممە نەرسە ئۆزگىرىدۇ. دەيمەن دەپ ئۇنتۇپ قاپتىمەن، مەن بايا خىزمەت تاپتىم ...

— خىزمەت! — ياش ئايال ھەيران بولۇپ ۋاسىقنىڭ گېپىنى تەكرارلىدى.

— ھەئە، — دېدى ۋاسىق، — بۇ ھەممە نەرسىدىن دېرەك بەرمەيدۇ، لېكىن، مۇشۇنىڭغىمۇ شۈكۈر.

ۋاسىق ياش ئايالنىڭ قولىنى تۇتۇپ يەنە:

— يۈرۈڭ، ماڭايلى، ئاپئېقىم! مېھمانخانىدىن بىر ئېغىز ئۆي تېپىپ، ئاۋۋال سىزنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىمەن، ئاندىن، تاماق يېگىلى بارىمىز ...

ئىككىسى بىر - بىرىگە قارىشىپ بىر ھازا تۇرۇشۇپ كەتتى، ئاندىن قول تۇتۇشۇپ، ئىزغىرىن شامالنى يېرىپ شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كېتىشتى.

责任编辑：帕提古丽·米吉提
责任校对：吾买尔江

安卡拉的囚犯 （维吾尔文）

苏阿德·戴尔维希 著（土耳其）
牙生·斯依提 译

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码830001）
新疆新华书店发行 新疆新华印刷三厂排版
哈密地区印刷厂印刷
787×1092毫米 32开本 7.125印张 1插页
1993年1月第1版 1997年12月第2次印刷
印数：5,001——100,00

ISBN7-228-02310-2/I·779 定价：6.50元

ISBN 7—228—02310—2
I·799（民文）定价：6.50元